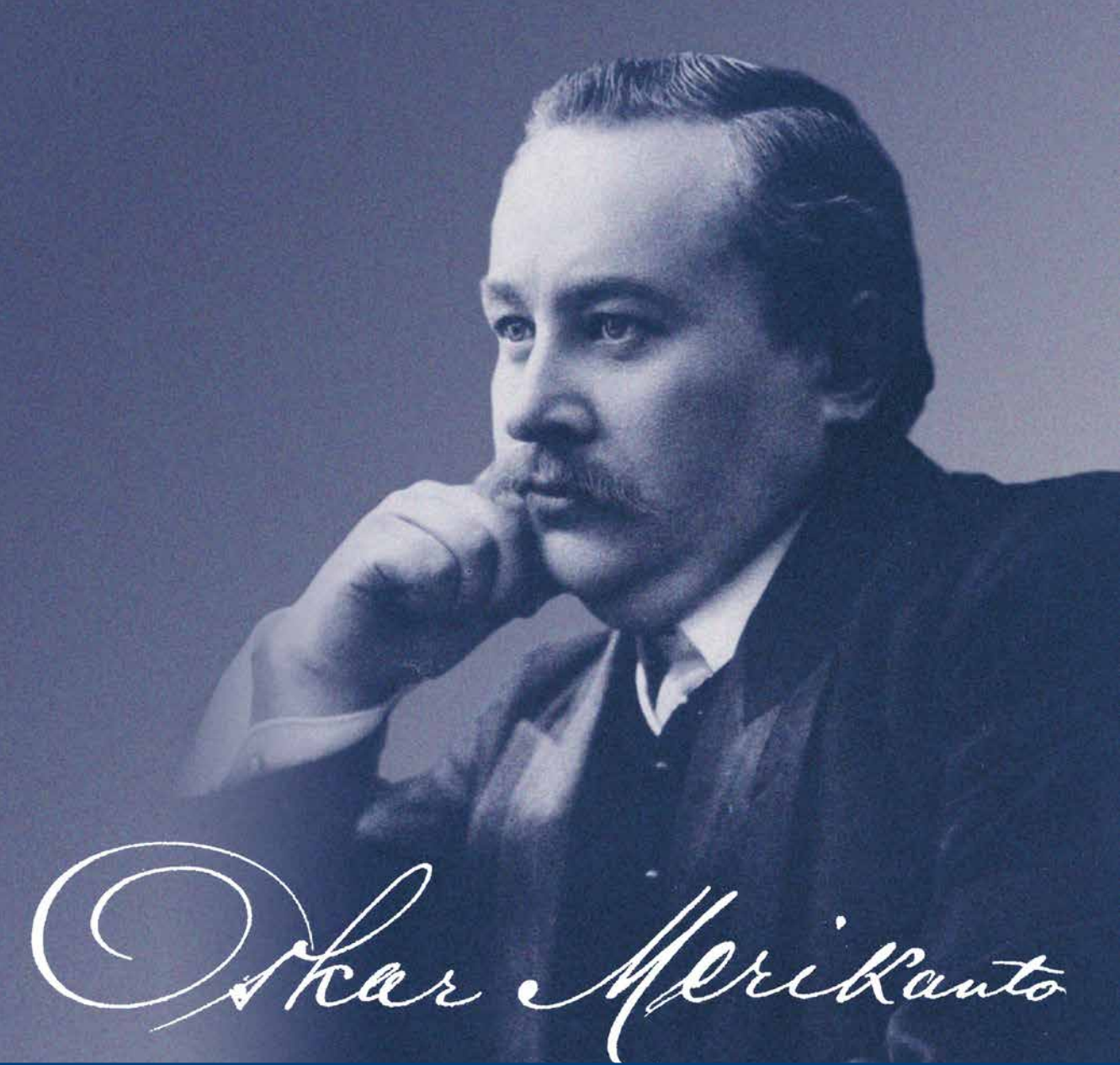

SIBELIUS-AKATEMIA

Hannele Ketomäki

Oskar Merikannon kansalliset aatteet

Merikannon musiikkijuhlatoiminta
sekä ooppera *Pohjan neiti* ja kuorolaulut
venäläistämiskauden laulu- ja soitto-
juhlien ohjelmissa

Hannele Ketomäki

**Oskar Merikannon
kansalliset aatteet**

Merikannon musiikkijuhlatoiminta
sekä ooppera *Pohjan neiti* ja kuorolaulut
venäläistämiskauden laulu- ja soitto-
juhlien ohjelmissa

Studia Musica 48
Sibelius-Akatemia

Sibelius-Akatemia
DocMus-tohtorikoulu
Väitöskirja
Studia Musica 48
© Hannele Ketomäki, 2012

Kansi ja taitto: Tiina Laino
Kannen kuva: Oskar Merikanto (SKS:n kirjallisuusarkisto)
Paino: Unigrafia, Helsinki 2012

ISSN 0788-3757
ISBN 978-952-5959-27-7 (painettu)
ISBN 978-952-5959-28-4 (pdf)

Alkusanat

Oskar Merikannon työn tutkiminen on ollut kiinnostava matka autonomian ajan suomalaiseen kulttuuriin. Merikannon jälkien seuraaminen musiikkijuhlille ympäri maata on tuonut esille myös paikallisiin laulu- ja soittojuhliin liittynyttä ruohonjuuritason kulttuurityötä ja ihmisiä, joita ei suuriin tapahtumiin ja merkkihenkilöihin keskittyneestä historiankirjoituksesta löydä. Venäläisen hallinnon määräykset, poliittiset tapahtumat ja ihmisten tekemät rohkeat ratkaisut isänmaan puolesta kuuluivat tämän tutkimuksen kontekstiin.

Kiitän lämpimästi työni vastuullisena ohjaajana toiminutta professori Anne Siivoojaa, joka on monin tavoin kannustanut minua tämän aiheen tutkimisessa. Kiitän myös professori emeritus Reijo Pajamoa, joka on auttanut minua erityisesti laulu- ja soittojuhliin liittyvissä kysymyksissä ja professori Tomi Mäkelää, jonka seminaareissa kypsyi ajatus väitöskirjan aiheesta.

Väitöskirjan käsikirjoituksen esitarkastajina toimivat professori emeritus Matti Huttunen ja professori Urve Lippus. Kiitän heitä hyvistä kommentteista, jotka auttoivat tutkimukseni viimeistelyssä.

Esitän kiitokseni myös FM Ilona Pikkaselle ja dosentti Pentti Paavolaiselle tutkimukseni kommentoinnista. MuL FM Ulla Pohjannoroa kiitän monista mielenkiintoisista, jatko-opiskeluun ja tutkimukseen liittyneistä keskusteluista.

Tutkijaseminaarien opiskelukaverit ovat esittäneet hyviä työhöni liittyviä kysymyksiä. Kiitos niistä.

Esitän kiitokseni Sibelius-Akatemialle siitä, että olen saanut kahden vuoden ajan assistentin tehtävässä kirjoittaa väitöskirjani. Kirkkomusiikin aineryhmän ja DocMusin henkilökunnan kanssa on ollut mukavaa tehdä töitä. Kiitos yhteistyöstä. Vuosien työprosessissa on tarvittu myös hyviä taustajoukkoja. Esitän lämpimät kiitokset perheelleni, joka on tukenut minua vaikeissa vaiheissa ja mahdollistanut opiskeluni.

Järvenpäässä 15. toukokuuta 2012

Hannele Ketomäki

Sisältö

Alkusanat	3
1. Johdanto	7
1.1. Oskar Merikannon työurasta	7
1.2. Oskar Merikanto: <i>Fennia Rediviva</i> 6.XI.1905	8
1.3. Tutkimuskysymykset.....	13
1.4. Aatteiden tutkimisesta	15
1.5. Tutkimuksen lähteet.....	17
1.5.1. Tutkimuskirjallisuus, arkistolähteet ja laulu- ja soittojuhlien ohjelmat	17
1.5.2. Sanomalehdet ja aikakauslehdet tutkimuksen lähteenä.....	18
1.5.3. Sanomalehdet ja kansallinen julkisuus Oskar Merikannon aikana	20
1.6. Aiempi tutkimus	23
1.6.1. Oskar Merikantoa koskeva tutkimus.....	23
1.6.2. Kansanvalistusseuraa sekä laulu- ja soittojuhlatoimintaa koskeva tutkimus	26
2. Suomalaiseen nationalismiin liittyviä käsitteitä	27
2.1. Poliittinen nationalismi ja kulttuurinationalismi	27
2.2. Fennomaanisen liikkeen vaiheita autonomian ajalla	31
2.3. Kansa, kansansivistys ja kansalliset manifestaatiot	36
3. Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatoiminnan tausta ja alkuvaiheet	40
3.1. Kansanvalistusseuran perustaminen.....	40
3.2. Seura- ja kokoustoiminta Kansanvalistusseuran toiminnan taustalla	42
3.3. Yleishyödylliset hovit ja kansanjuhlat Kansanvalistusseuran toiminnan taustalla.....	42
3.4. Laulu- ja soittojuhlien alkuvaiheet.....	43
3.5. Akateemisesta laulusta koko kansan kuorolauluksi	46
4. Musiikkitilaisuudet venäläistämisen paineessa	50
4.1. Isänmaalliset ilmaukset helmikuun manifestia vastaan.....	50
4.2. Painoesteet	53
4.3. Kokoonntumisvapauden rajoittaminen.....	54

5. Oskar Merikannon toiminta Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla.....	57
5.1. Vuosina 1884–1897 pidetyt laulu- ja soittojuhlat	57
5.1.1. Johtopäätöksiä Merikannon laulu- ja soittojuhlatyöstä ennen vuotta 1900	74
5.2. Helsingin vuoden 1900 laulu- ja soittojuhlat kansallisena manifestina	76
5.2.1. Juhlien puitteet	77
5.2.2. Juhlien järjestelyt.....	81
5.2.3. Laulujuhlien esiintyjät ja yleisö	82
5.2.4. Juhlan ohjelma.....	83
5.2.5. Konsertit.....	86
5.2.6. Muu ohjelma	90
5.2.7. Helsingin juhlien arviointia.....	91
5.3. Vuosina 1905–1923 pidetyt laulu- ja soittojuhlat.....	92
5.4. Oskar Merikannon musiikillisia suhteita laulujuhlakentällä	99
5.4.1. Kirvun lauluseura	100
5.4.2. Oskar Merikanto perustamassa lukkari-urkuriyhdistystä ja <i>Säveletär</i> -lehteä	101
5.4.3. Kanttorit vastaan Heikki Klemetti	106
6. Oskar Merikannon kansallismieliset kuorolaulut kantaaottavana ohjelmistona...	110
6.1. Oskar Merikannon säveltämät kuorolaulut	110
6.2. Paikalliset laulu- ja soittojuhlat kuorolaulujen esityspaikkoina	112
6.3. Oskar Merikannon ”Esitelmä musiikista” Kangasalan laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1911.....	120
6.4. Oskar Merikannon säveltämät kansallismieliset kuorolaulut	
J.H. Erkon runoihin	121
6.4.1. <i>Uusmaan marssi</i>	125
6.4.2. <i>Viirimme</i>	129
6.4.3. <i>Säveleet J.H. Erkon suomalaiseen huoneentauluun</i>	137
6.4.4. <i>Käsitysten!</i>	141
6.4.5. <i>Kansan marssi (Kansalaismarssi)</i>	141
6.4.6. <i>Kevätvirrat</i>	143
6.4.7. <i>Nuoriso!</i>	146
6.5. Muita Oskar Merikannon säveltämiä kantaaottaneita teoksia	148

7. Pohjan neidin synty sekä esitykset Viipurin laulu- ja soittojuhlilla	150
7.1. Oskar Merikanto osallistuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran oopperakilpailuun	150
7.1.1. Oopperakilpailun järjestäminen	150
7.1.2. Libreton valmistelu ja oopperan säveltäminen.....	154
7.1.3. Oopperakilpailun palkintolautakunnan lausunto ja <i>Pohjan neiti</i> -oopperan palkitseminen.....	160
7.2. Oskar Merikanto julkisen kiusaamisen kohteena	162
7.2.1. Karl Flodin saa antaa ensimmäisen lausunnon	162
7.2.2. Palkintolautakunnan puolueellisuus?.....	165
7.2.3. Ikävää julkisuutta	167
7.3. Oopperakilpailun jälkeen kirjoitettuja arvosteluja	170
7.4. Keskustelua <i>Pohjan neidin</i> esityksestä.....	171
7.5. <i>Pohjan neidin</i> esitykset Viipurin laulu- ja soittojuhlilla	175
7.5.1. Viipurin laulu- ja soittojuhlan puitteet.....	175
7.5.2. Laulu- ja soittojuhlan ohjelma.....	177
7.5.2. <i>Pohjan neidin</i> harjoitukset ja esitysten valmistelu	181
7.5.3. <i>Pohjan neidin</i> esitykset.....	184
7.6. <i>Pohjan neidin</i> esitykset Helsingissä syksyllä 1908	188
7.7. <i>Pohjan neidin</i> myöhemmät vaiheet	192
7.8. Arvosteluja <i>Pohjan neidistä</i>	193
7.8.1. Lehti-arvosteluja.....	193
7.8.2. Wäinö Solan arvioita <i>Pohjan neiti</i> -oopperasta.....	196
7.9. Oskar Merikannon ajatuksia oopperasta	197
8. Oskar Merikannon kansalliset aatteet	200
Lähteet.....	205
Liitteet	219
LIITE 1 Oskar Merikanto Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla.....	219
LIITE 2 Oskar Merikanto paikallisilla laulu- ja soittojuhlilla.....	221
LIITE 3 <i>Koiton marssi</i>	223
LIITE 4 <i>Kansan marssi</i>	225
LIITE 5 Otteita <i>Pohjan neiti</i> -oopperasta.....	226
LIITE 6 Uusia tietoja Oskar Merikannon sävellyksistä.....	228
Tiivistelmä	231
Abstract.....	233

1. Johdanto

1.1. Oskar Merikannon työurasta

Frans Oskar Merikanto¹ (1868–1924) aloitti musiikkiopinnot Vanhan kirkon urkuri Lauri Hämäläisen (1832–1888) oppilaana 9-vuotiaana. Hämäläinen oli monipuolinen muusikko ja taitava opettaja, joka otti Merikannon musiikkikasvatuksen vastuulle. Hän opetti Merikannolle urkujen- ja pianonsoiton lisäksi mm. musiikinteoriaa. Opettaja ja oppilas kävivät myös yhdessä konserteissa ja analysoivat kuulemiaan teoksia.²

Oskar Merikanto antoi ensikonsertin pianistina 30. tammikuuta ja urkurina 1. huhtikuuta 1887. Seuraavana syksynä hän lähti kahdeksi vuodeksi Leipzigin konservatorioon jatkamaan opintojaan, mm. pianon- ja urkujensoittoa sekä sävellystä. Hän sai konservatorion päästötodistuksen huhtikuussa 1889.³ Tämän jälkeen hän opiskeli vielä puoli vuotta Berliinissä 1890–1891.⁴

Vuosi 1891 oli merkittävä Oskar Merikannon elämässä. Hänet valittiin Johanneksen kirkon urkuriksi joulukuussa 1891, tehtävään, jossa hän oli kuolemaansa asti.⁵ Merikanto piti edellytyksenä naimisiinmenolleen, että hänellä olisi vakinainen työ. Saatuaan nimityksen urkurin virkaan, hän saattoi kesällä mennä kihloihin ja seuraavana kesänä naimisiin Liisa Häyrysen (1869–1949) kanssa. Vuonna 1891 Oskar Merikanto aloitti työnsä myös *Päivälehd*en musiikkiarvostelijana. Hän kirjoitti *Päivälehteen* vuosina 1891–1904 ja *Helsingin Sanomiin* vuosina 1904–1906, 1910–1911 ja 1913–1922.⁶

Oskar Merikanto toimi Helsingin lukkari-urkurikoulun urkujensoiton opettajana vuosina 1889–1914, yhteensä 25 vuotta opettaen myös musiikinteoriaa, musiikinhistoriaa ja kuorolaulua. Helsingin musiikkiopistossa Merikanto opetti urkujensoittoa apuopettajana kevätlukukauden 1904 ja vakinaisena opettajana vuosina 1906–1920 opettaen ”urkumodulaatiota ja registreerausta” 1910–1920, kuorolaulua 1914–18 ja musiikin historiaa 1910.⁷

Oskar Merikanto oli aikansa parhaita urkureita Suomessa. Hän oli myös hyvä pianisti ja erityisen taitava säestäjä, joka ehti elämänsä aikana konsertoida sekä suoma-

1 Merikannon perheen sukunimi oli vuoteen 1882 asti Mattsson.

2 Krohn 1949, 199–202; Suomalainen 1959, 24–30; Heikinheimo 1995, 37–38.

3 Päästötodistus Leipzigistä, Das Königliches Konservatorium der Musik zu Leipzig, 10.4.1889. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.1.

4 Heikinheimo 1995, 475–476.

5 Nimitys urkurin virkaan ”Fullmakt för musikern F.O. Merikanto i orgelnisttjensten vid Helsingfors svensk-finska församlings Nya kyrkan. Domkapitlet i Borgå, 4.2.1892.” Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.1. Johanneksen kirkko oli alkuaan nimeltään Uusi kirkko.

6 Heikinheimo 1995, 476 ja 519. Oskar Merikanto musiikkikirjoittajana ja musiikkikriitikkona ks. Huttunen 2011.

7 Heikinheimo 1995, 264–265 ja 285; Dahlström 1982, 329 ja 337.

laisten että ulkomaalaisten laulajien ja soittajien kanssa.⁸

Oskar Merikanto sävelsi suunnilleen vuosien 1884–1924 aikana noin viisisataa sävellystä, joista suurin osa on laulumusiikkia, kuten yksin- ja kuorolauluja sekä teoksia kuorolle ja orkesterille. Lisäksi hän sävelsi kolme oopperaa, näytelmämusiikkia, piano- ja urkuteoksia sekä kamarimusiikkia. Oskar Merikanto kirjoitti useita kirjoja, mm. *Musiikkiopin alkeitten katekismus* (1923), *Urkuharmoonikoulu aloitteleville* (1910) *Uusi alkeispiano-koulu* (1904) ja *Uusia sormiharjoituksia pitemmälle kehittyneille piano-oppilaille* (1923).⁹

1.2. Oskar Merikanto: *Fennia Rediviva* 6.XI.1905

Fennia Rediviva on Oskar Merikannon luoma taiteellinen kollaasi, jossa hän tiivistää suomalaisten tunnelmat ensimmäisen sortokauden aikana ja sortokauden loputtua, kun Suomi teoksen nimen mukaisesti herää uudelleen eloon. *Fennia Rediviva* -teokseen kuuluu Merikannon laatima ohjelmateksti ja sävellys, joka sisältää alla olevassa ohjelmatekstissä mainitut musiikkilainaukset. Teoksessa on myös teema Fredrik Paciuksen (1809–1891) säveltämästä *Suomen laulusta*.

Oskar Merikanto viittaa *Fennia Redivivan* päiväyksellä 6.11.1905 yleislakon (suurlakko) päättymiseen, kun tsaari Nikolai II kumosi ns. marraskuun manifestilla sortokauden aloittaneen helmikuun manifestin (15.2.1899) sekä mm. kenraalikuvernöörille diktaattorin valtuudet antaneen määräyksen (2.4.1903).¹⁰

Oskar Merikannon kirjoittama *Fennia Rediviva* -teoksen ohjelmateksti on seuraava:

Synkät pilvet peittävät Suomen taivaan. Rauhatonna tähtää silmä mustaan tulevaisuuteen. Bobrikoffilaisjärjestelmä kaikenlaisine laittomuuksineen on astunut valtaan. Epätoivoa – tuskaa – kärsimyksiä – kyyneleitä. – Onnettomuuteen syöstyn kansan hätähuuto: ”Jumala ompe linnamme!”

– – – Sumut hälvenevät. Kehoituksia taisteluun vapauden ja laillisten olojen palauttamiseksi (alkumotiivi Marseljeesista ja Työväen marssista). – Innostuksella koko kansa tätä kehoitusta seuraa. Voimakkaana vyöryy taistelun laine yli koko maan (aiheita Porilaisen marssista). Vapauden laulu soi. – Manifesti on saapunut. Voitto on saavutettu. Innokkaammin kuin koskaan ennen yhtyy kansa ”Maamme”-lauluun.¹¹

8 Oskar Merikannon soittoa on säilynyt levytyksinä, joita on julkaistu uudelleen CD-levyinä. Merikanto toimii Abraham Ojanperän (1856–1916) säestäjänä useissa lauluissa, mm. *Kevätlinnuille etelässä* ja *Miksi laulan* sekä soittaa painolla kaksi teostaan: *Impromptu gis* (levytys vuodelta 1906) ja *Scherzo C* (levytys vuodelta 1908) äänitteessä *Abraham Ojanperä. Recordings 1904–1908*. Fuga YLE 1999. Fuga 9095. Merikanto toimii Eino Rautavaaran (1876–1939) säestäjänä useissa lauluissa, kuten Jean Sibelius (1865–1957): *Lastu lainehilla* ja Erkki Melartin (1875–1937): *Indiaani* äänitteessä *Eino Rautavaara. Recordings 1905–1909*. YLE Fuga 2000. Fuga 9121. Oskar Merikanto toimii Alexandra Ahngerin (1859–1940), säestäjänä mm. laulussa Jean Sibelius: *Demanten på marssnön* ja Alarik Ugglan (1860–1908) säestäjänä laulussa Jean Sibelius: *Ateenalaisten laulu* äänitteessä *The very first Sibelius recordings. Ensimmäiset Sibelius-levytykset*. Arte Music 2004. AMCD 1010.

9 Poroila 1994, 247–248 ja 251.

10 Manifestiin kuului myös lupaus kutsua valtiopäivät koolle päättämään kansanedustuslaitoksen uudistamiset. Nygård ja Kallio 2003, 555.

11 Merikanto 1905.

Fennia Rediviva painettiin pian valmistumisensa jälkeen. Julkaisun¹² kantana oli taiteilija, kreivi Louis Sparren (1863–1964) tekemä Suomi-neitoa esittävä taideteos. Lisäksi kansioon kuuluivat Eino Leinon (1878–1926) kirjoittama suomenkielinen runo *Yö* ja Odo Morannal Reuterin (1850–1913) kirjoittama ruotsinkielinen runo *Vid Morgongryningen*.

Teoksesta käytettiin nuottia esittelevissä lehti-ilmoituksissa (K.F. Waseniuksen musiikkikauppa) nimitystä sinfoninen runo. Todennäköisesti kustantaja halusi kutsua *Fennia Redivivaa* sinfoniseksi runoksi kertoakseen ostajille millaisesta teoksesta oli kysymys: *Fennia Redivivassa* musiikki kuvasi Merikannon kirjoittamaa, Suomen uudelleen heräämisestä kertovaa ohjelmatekstiä. Lehti-ilmoituksessa sinfoninen runo -käsite esiintyi vapaammassa merkityksessä kuin Franz Lisztin (1811–1886) teosten yhteydessä.¹³

Luultavasti Oskar Merikanto itse ei kutsunut teostaan sinfoniseksi runoksi, koska painetussa nuotissa tuota nimitystä ei käytetty.¹⁴ Myöhemmin, vuonna 1909 Oskar Merikanto kirjoitti sinfonisesta runosta *Valvoja*-lehdessä seuraavaa: ”Sinfoninen runoelma on nykyaikaisten säveltäjäin keppihevonen. Siihen sopii minkäläinen keitos tahansa, – se käy aina täydestä. Instrumentatsioni-taituruus sekoittaa keitokseen monenmoiset maustimet, mutta ravitseva neste jää sittenkin useimmissa tapauksissa pois.”¹⁵

Selvitykseni mukaan *Fennia Redivivan* kantaesitti Runebergin päivän konsertissaan Helsingin torvisoittokunta helmikuussa 1906. Kantaesitystä koskevassa ilmoituksessa teoksesta käytettiin nimitystä sävelruno (tondikten) *Fennia Rediviva*.¹⁶ Ilmoituksessa ei mainita soittokunnan johtajaa, mutta esityksen johti varmaankin soittokunnan perustaja ja johtaja Aleksei Apostol (1866–1927).¹⁷ Ensiesityksen jälkeen teos oli esillä torvisoittokuntien ja kuorojen isänmaallisissa konserttiohjelmissa¹⁸, mm. Viipurissa.

Wiipuri-lehdessä kuvattiin teoksen esitystä maaliskuussa 1906:

Jännityksellä odotettiin tuota uutta Merikannon säveltämää ja kapellim. Willgrenin torvisoitkoille sovitettavaa ”Fennia rediviva”a, joka sisältää palasen Suomen viimeisien vuosien historiaa kaikkine vaiheineen. Kappale loppuu juhlalliseen ”Maamme” lauluun, joka seisolta soitettiin ja kuunneltiin.¹⁹

12 Sanomalehden mainoksessa julkaisua kokonaisuudessaan kutsuttiin ”isänmaalliseksi vihkoksi”. *Helsingin Sanomat* nro 287, 15.12.1905.

13 Lisztin luoma käsite sinfoninen runo (poème symphonique), yksiosainen orkesteriteos, jossa on ohjelma.

14 *Hufvudstadsbladet* nro 33, 4.2.1906; Oskar Merikanto 1905.

15 Oskar Merikanto: ”Musikaalisia mietelmiä”, *Valvoja* nro 1, 1909.

16 *Hufvudstadsbladet* nro 33, 4.2.1906.

17 Aleksei Apostol oli sotilasmusikko ja liikemies. Hän oli Oskar Merikannon ystävä ja vieraili vaimonsa kanssa myös Kantolassa, Merikantojen kesäasunnolla. Kantolan vieraskirja. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon koelma Coll. 148.7. Oskar Merikanto kertoi *Valvoja*-lehdessä, että Helsingin torvisoittokunta oli työskennellyt vuoden 1902 alusta alkaen. Soittokunta oli koottu Merikannon mukaan ”hajoitettujen pataljoonain soittajista”. Soittokunnan johtaja oli Kaartin entinen kapellimestari A. Apostol. ”Lyhyt katsaus musiikkikauteen 1901–1902”. *Valvoja* nro 5–6, 1902.

18 Esityksiä mm. *Otava* nro 49, 28.4.1906, *Keski-Savo* nro 53, 12.5.1906, *Rauman Lehti* nro 100, 1.9.1906.

19 *Wiipuri* nro 65, 21.3.1906.

Kuva 1: Oskar Merikanto: *Fennia Rediviva*, teoksen kansilehti.

Fennia Rediviva on unohtunut.

Sen esityksistä ei ole ollut tietoa aikaisemmissa tutkimuksissa.²⁰

Teos ei avaudu nykyihmiselle.

Miksi Oskar Merikanto loi *Fennia Redivivan*?

Fennia Rediviva poikkeaa mielikuvasta, jonka musiikinhistoriankirjoitus on Oskar Merikannon sävellyksistä luonut. Vaikka se on yksittäinen teos, se herätti kiinnostukseni Oskar Merikannon taitelijapersoonaan. Loiko Merikanto enemmänkin Suomen poliittiseen tilanteeseen liittyneitä teoksia? Oliko hän jollakin tavalla mukana poliittisessa toiminnassa? Hän oli kuitenkin poliittisesti aktiivisen *Päivälehd*en musiikkiarvostelija. *Fennia Rediviva* -teoksen luoja ja tekstin kirjoittajana Merikanto otti yhteiskunnallisesti aktiivisen roolin.

Oskar Merikannon kirjoittama teoksen ohjelmateksti oli tuolloin, juuri päättyneen ensimmäisen sortokauden poliittisen tilanteen näkökulmasta uskalias. Merikanto ikään kuin testasi tekstillään olivatko sensuurimääräykset kumottu. Hän syytti laittomuuksista kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovia (1839–1904), jonka Eugen Schauman (1875–1904) oli ampunut edellisenä vuonna. Myös tekstin toinen osa, voiton ja vapauden julistus, oli provosoiva. On hämmästyttävää, että Oskar Merikanto julkaisi nimellään tämän sävellyksen, jota olisi voitu esittää myös jonkun nimettömänä pysyneen taiteilijan teoksena.

²⁰ Yrjö Suomalainen mainitsee teoksen laatimassaan Oskar Merikannon teosten luettelossa, Suomalainen 1950, 189. Heikki Poroila kirjoittaa: ”Teoksen esityksistä vuosisadan alkupuolella suurlakon aikoina ei ole mitään tietoja, on jopa mahdollista, ettei sitä julkisesti esitettykään tai ettei esityksistä varmuuden vuoksi uutisoitu.” Poroila 1994, 79.

Fennia Rediviva tekstin mukaan kansa seurasi kehotusta taisteluun vapauden ja laillisten olojen palauttamiseksi. Tekstin lopussa Merikanto kirjoittaa, että voiton kunniaksi kansa yhtyy *Maamme*-lauluun. Oskar Merikanto otti tekstissään toimijaksi ”kansan”, joka oli aktiivinen ja osallistui tapahtumien kulkuun. Tämäkin on uusi näkökulma suurmieskeskeistä historiankirjoitusta lukeneelle. *Fennia Rediviva* -teoksen kansa laulaa. Myös kansalla ja musiikilla oli roolit suomalaisuusliikkeen toiminnassa.

Fennia Rediviva johdatti minut moniin kysymyksiin, joista tuli myöhemmin tämän tutkimuksen kulmakiviä.

Kuva 2: Ilmoitus *Fennia Redivivan* kantaesityksestä. *Hufvudstadsbladet* nro 33, 4.2.1906.

Kuva 3: *Fennia Rediviva* -kansion myynti-ilmoitus. *Helsingin Sanomat* nro 287, 15.12.1905.

FENNIA REDIVIVA.

6. XI. 1905.

Largo.

Oskar Merikanto.

p doloroso

p

pp rall

(un poco più mosso)

p lamentoso

Kuva 4: Esimerkki teoksesta *Fennia Rediviva*.

fff

molto rallent

p

mp

tranquillo

Kuva 5: Jumala omi linnamme -virren teemaa *Fennia Rediviva* -teoksessa.

1.3. Tutkimuskysymykset

Aiemman tutkimuksen, mm. Suomalainen 1850 ja Heikinheimo 1995, mukaan Oskar Merikannon työuraan kuuluivat urkurin, opettajan, säestäjän, kapellimestarin ja toimittajan²¹ tehtävät sekä säveltäminen. Merikanto oli työhönsä liittyen paljon julkisuudessa ja saattoi sanomalehtikirjoittelullaan vaikuttaa mielipiteisiin. Häntä ei ole aiemmin pidetty yhteiskunnallisiin kysymyksiin perehtyneenä saati niihin vaikuttaneena henkilönä. Kuitenkin hän osallistui Kansanvalistusseuran järjestämille laulu- ja soittojuhlille, sävelsi *Fennia Rediviva* -teoksen ja useita muita ajankohtaiseen poliittiseen tilanteeseen kantaa ottaneita teoksia.

Tässä tutkimuksessa Merikannon musiikillinen toiminta ja sävellykset ovat materiaalina, jonka perusteella selvitetään hänen aatteitaan. Tämä varsinainen tutkimustehtävä jakautuu kolmeen alakohtaan, jota kutakin jäsennän yksityiskohtaisemmillä alakysymyksillä:

Tutkimuskysymykset

1. Osallistuiko Oskar Merikanto laulu- ja soittojuhlatoimintaan vain musiikillisista syistä? Mikä hänen suhteensa oli Kansanvalistusseuran edustamaan fennomaani-ajatteluun? Onko Merikannon toiminnasta löydettävissä piirteitä, jotka viittaisivat myöntyväisyysuuntaukseen tai johonkin muuhun poliittiseen suuntaukseen? Juhlisiin liittyy myös kysymys siitä, mikä oli valtakunnallisen musiikkijuhlatoiminnan poliittinen viesti.
2. Oskar Merikannon tuotannossa on useita venäläistämiskauden poliittiseen tilanteeseen kantaa ottaneita teoksia, lähinnä kuorolauluja. Tavoitteena on selvittää olivatko nämä kuorolaulut vain tilauksesta tehtyjä sävellystöitä vai liittyivätkö ne Merikannon ajatteluun?
3. Laulu- ja soittojuhlakytöksensä vuoksi tutkimukseen kuuluu myös *Pohjan neiti* -ooppera. Tavoitteena on selvittää millainen ympäristö Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhla Viipurissa oli ensimmäisen suomenkielisen oopperan kantaesitykselle, ja millaista keskustelua oopperasta aikaisten piirissä käytiin. Tavoitteena on myös selvittää miksi *Pohjan neiti* -oopperaa ei kantaesitetty heti oopperakilpailun jälkeen Helsingissä.

Teos olisi voitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämän oopperakilpailun sääntöjen mukaan esittää Suomalaisessa teatterissa. Aikaisemmissa tutkimuksissa

21 Käytän Merikannon nimikkeenä toimittajaa, vaikka hän ei kirjoittanut päätoimisesti *Päivälehteen*. Hänen lehityönsä (musiikkiarvostelut, konserttien esittelyt, konserttikatsaukset ja muut kirjoitukset) oli niin laajaa, että avustaja- tai musiikkiarvostelija -nimike ei antaisi siitä oikeata kuvaa.

on arveltu, että oopperaa ei taloudellisista syistä otettu Suomalaisen teatterin ohjelmistoon. Tästä ei kuitenkaan ole lähdeaineistoon perustuvaa tietoa. Tutkimuksen tavoitteena ei ole analysoida oopperaa musiikillisesti, vaan tarkastella sen vaiheita osana venäläistämiskauden musiikkijuhlakulttuuria. Koska Kansanvalistusseuran järjestämiä sävellyskilpailuja on käsitelty muissa teoksissa (Mm. Smeds ja Mäkinen 1984 ja Särkkä 1973), en sisällytä niitä tähän tutkimukseen.

Tutkimusongelmaa lähestytään selvittämällä Oskar Merikannon osallistuminen Kansanvalistusseuran valtakunnalliseen musiikkijuhlatoimintaan ja teokset, joita juhlilla Merikannon elinaikana esitettiin. Tavoitteena on kartoittaa myös Merikannon osallistumista paikallisille laulu- ja soittojuhlille ja teoksia, joita näillä juhlilla esitettiin.

Suomenkielinen ja suomalaisten säveltäjien musiikki yleensä koettiin arvokkaaksi ja kansallismieliseksi tilanteessa, jossa suomalaista kansakuntaa rakennettiin. Tässä mielessä Oskar Merikannon koko suomenkielinen sävellystuotanto on kansallismielistä ja kantaaottavaa. Laulu- ja soittojuhlien ohjelmissa teokset voidaan liittää juhlien aatteelliseen viestintään. Tällä perusteella nämä laulut kuuluvat tutkimuksen kysymyksenasetteluun. Heikki Poroila esittää Merikannon sävellyksistä laatimassaan teosluettelossa (Poroila 1994) perustietoja Merikannon laulujen runoilijoista, syntyajankohdista, käsikirjoituksissa ja ensipainoksista sikäli, kun hän on niitä onnistunut selvittämään. Tavoitteenani on tarvittaessa tarkentaa näitä tietoja tutkittavien laulujen osalta ja tuoda uutta tietoa laulujen synnystä ja esityksistä.²²

Tutkimuksen rajaaminen niin, että tarkastelussa olisivat mukana myös muiden kuin Merikannon säveltämät, laulu- ja soittojuhlilla esitetyt kuorolaulut, toisi laajemman kuvan laulu- ja soittojuhlien ohjelmista. Koska tämän tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin selvittää Oskar Merikannon työtä ja aatteita, ei muiden säveltäjien teosten systemaattinen mukaan ottaminen tässä yhteydessä ole mahdollista. Muiden laulujen osalta viittaankin kirjan Smeds ja Mäkinen (1984) sisältämään tietoon laulu- ja soittojuhlien ohjelmista.

Kansanvalistusseuran toiminnan yhteyksiä fennomaanipolitiikkaan on selvitetty aiemmissa tutkimuksissa.²³ Tutkimuksen taustaksi kartoitan aatteellisesta ympäristöstä ja lähtökohtia, joista Kansanvalistusseura aloitti laulu- ja soittojuhlatoiminnan. Tutkimuskysymyksiin liittyvä venäläistämiskausi tarkoittaa tässä ajanjaksoa, jolloin

22 En käytä teosten yhteydessä opusnumeroita. Merikanto käytti opusnumeroita satunnaisesti, vuosina 1888–1906 hän ei käyttänyt opusnumeroita lainkaan. Erityisesti suuri osa kuoromusiikkia on jäänyt opusnumeron ulkopuolelle. Merikannon teosten opusnumeroista Poroila 1994, 18–23. Lisään teoksen syntyvuoden sulkuihin teoksen nimen yhteyteen, mikäli ajankohta on tiedossa.

Merkiten tutkimuksessa esille tulevien säveltäjien ja muiden taiteilijoiden sekä poliitikkojen syntymä- ja kuolinajat kertaalleen nimen yhteyteen sulkuihin, jos niistä on tietoa. Lähdemateriaalina käytän hakuteoksia ja musiikinhistorian teoksia sekä Internet-sivuilla olevia teosluetteleita. Jo tutkimuksen lähdeaineistoa kootessa kävi kuitenkin ilmi, että suomalaisen musiikin historiassa on monia toimijoita, joista ei löydy tietoa tai tietoa on niukasti. Tällaisia henkilöitä ovat mm. laulaja Anna Cleve (o.s. Länkelä) sekä kirkkomuusikko ja laulaja Oskari Kaakonkalvo (Kruskopf). Myös säveltäjien teostiedot ovat vajavaisia, esimerkiksi kaikkien Robert Kajanuksen teosten syntyvuosia ei tiedetä.

23 Mm. Liikanen 1995.

Suomen autonomista suuriruhtinaskuntaa liitettiin lainsäädännön ja erilaisten hallinnollisten määräysten keinoin tiukemmin osaksi Venäjää. Venäläistämiskausi alkoi vuonna 1890 annetulla postimanifestilla, jolla Suomen postilaitos alistettiin Venäjän postilaitoksen ja sisäministeriön alaisuuteen. Venäläistämiskausi jatkui vuoteen 1917. Ensimmäinen sortokausi oli vuosina 1899–1905 ja toinen sortokausi vuosina 1908–1917.²⁴ Poliittinen tilanne tarkoittaa tutkimuksessa suomalaisten asemaa autonomian ajalla, venäläisen hallinnon määräysten alaisena.

1.4. Aatteiden tutkimisesta

Aatehistoriallinen tutkimus on historian tutkimuksen näkökulma. Siinä tutkija kohdistaa huomionsa inhimillisen toiminnan ajatuksellisiin ulottuvuuksiin: käsittämiseen, kokemiseen, näkemiseen ja ymmärtämiseen. Markku Hyrkkänen on määritellyt: ”Aatehistoria tutkii asioiden käsittämistä tulkitsemalla asioille annettuja merkityksiä. Aatehistorian tehtävänä on siten asioiden käsittämisen käsittäminen ja asioille annettujen merkitysten ymmärtäminen.”²⁵

Hyrkkäsen mukaan ihmisen toiminnalla ja ajattelulla on käsitteellinen suhde, jossa ajattelu määrää toimintaa. Ihmisen ajattelua ja toimintaa voidaan ymmärtää selvittämällä mitä aatteita hän on omaksunut, ja sen lisäksi selvittämällä miten hän on aatteensa käsittänyt ja tulkinnut niiden merkityksen itselleen ja muille.²⁶

Kulttuuri ja yhteiskunta ovat tarkoituksellisen toiminnan tulosta. Historioitsija ei kuitenkaan voi tyytyä tarkastelemaan pelkästään toiminnan tuloksia, vaan ymmärtääkseen kulttuuria ja yhteiskuntaa tutkijan tulee ymmärtää myös ajattelevaa ja toimivaa ihmistä. Hyrkkänen toteaa: ”Asiat ja niiden käsittäminen `tekevät` yhdessä historiaa; asioiden selittäminen ja asioiden käsittämisen käsittäminen kuuluvat jokaisen historioitsijan tehtäviin.”²⁷

Oskar Merikannon aatteiden tutkiminen tässä tutkimuksessa on hänen toimintansa tulkintaa ja hänen toiminnastaan tehtyjä päätelmiä tutkimukseen valituissa konteksteissa ts. niin, että tutkittavat asiat sijoitetaan ajallisesti ja paikallisesti kontekstiin. Markku Hyrkkäsen mukaan aatehistoriallinen ”kontekstointi on sekä tekstien että kontekstien tulkintaa. [...] Konteksti ei siis välittömästi (sellaisenaan tai vailla tulkintaa) ole selitys tai ratkaisu, [...]”²⁸ Hyrkkänen toteaa myös, että ei ole ”mitään primääriä, etukäteen määrättyä kontekstia.”²⁹

Merikannon toimintaa ovat hänen musiikillinen työnsä, hänen osallistumisensa laulu- ja soittojuhlille sekä tutkimuksen kysymyksenasetteluun kuuluvat Merikannon sävellykset ja kirjoitukset. Tutkimustyön konteksteina toimivat mm. venäläis-

24 Nygård ja Kallio 2003, 539, 543 ja 566; Salokangas 2003, 597.

25 Hyrkkänen 2002, 57 ja 70.

26 Hyrkkänen 2002, 13, 54–58.

27 Hyrkkänen 2002, 70.

28 Hyrkkänen 2002, 200.

29 Hyrkkänen 2002, 201.

tämiskauden poliittinen tilanne hallinnollisine määräyksineen, fennomaaniliikkeen vaiheet, Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat sekä Merikannon ajan sanomalehtien muodostama julkisuus. Konteksteihin liittyvää aineistoa ovat esimerkiksi laulu- ja soittojuhlilta tai venäläistämiskaudesta kirjoitetut aiemmat tutkimukset ja Merikannon aikaa kuvaava kirjallisuus ja sanomalehtiaineisto. Tutkimuskysymysten mukaiset asiat saavat merkityksiä, kun ne sijoitetaan valittuihin konteksteihin.³⁰ Hyrkkäsen mukaan konteksti ei kuitenkaan kerro ratkaisua tutkimusongelmaan, vaan toimii asioiden käsittämisen tukena ja perusteena. Kontekstointi³¹ edellyttää sekä tekstin että kontekstin tulkintaa ja tutkijan kriittistä asennoitumista valitsemaansa materiaaliin.³²

Tämän tutkimuksen mahdollisia konteksteja voisivat olla myös esimerkiksi kuorolaulun vaiheet kansallisena tai eurooppalaisena näkökulmana, eurooppalaisten laulu- ja musiikkijuhlien historia sekä oopperan historia. Merikannon koko kuorotuotantoa koskevassa tutkimuksessa eurooppalaisen kuoroliikkeen sisältö ja vaiheet toisivat tärkeän vertailukohdan, jonka perusteella mm. monet vain suomalaiseseen kuorotoimintaan liittyvät piirteet avautuisivat paremmin. Merikannon kuorolauluja (rajattua osaa niistä), tarkastellaan tässä tutkimuksessa kuitenkin laulu- ja soittojuhlien ohjelmana ja ilmentämässä Merikannon aatteellista toimintaa venäläistämiskaudella. Siksi niitä tutkitaan fennomaaniliikkeen kontekstissa ja siten, että niitä koskevien tutkimuskysymysten yhteydessä tarkastellaan myös Merikannon muuta toimintaa laulu- ja soittojuhlilla sekä hänen laulu- ja soittojuhlisiin liittyviä kirjoituksiaan.

Poliittinen ohjelmisto juhlilla, kuten venäläistämiskauden laulu- ja soittojuhlien kantaa ottaneet laulut, ei ollut vain suomalainen ilmiö. Myös muiden eurooppalaisten laulujuhlien ohjelmissa oli poliittisia kuorolauluja. Tämä ohjelmisto kontekstina toisi vertailevan tutkimusotteen myötä uutta tietoa mm. suomalaisia laulu- ja soittojuhlia koskevaan tutkimukseen. Oskar Merikannon aatteita koskevan tutkimuksen kontekstina se on liian laaja.

Eurooppalaisen oopperan historiaa 1800-luvulla ei tarkastella tässä tutkimuksessa *Pohjan neiti* -oopperan yhteydessä. Se ei tukisi tämän tutkimuksen kysymyksenasettelua. SKS:n järjestämän oopperakilpailun palkintolautakunnan lausunto ja aikalaisten kirjoittamat arvostelut oopperasta ovat jo antaneet viitteitä *Pohjan neidistä* tässä mielessä. Ooppera kansallisen politiikan osana muissa maissa olisi mielenkiin-

30 Ks. Mikkeli ja Pakkasvirta 2007, 180.

31 Käytän käsitettä kontekstointi Hyrkkänen 2002 mukaan.

Mikko Heiniö on käsitellyt kontekstualisointia artikkelissaan ”Kontekstualisoiminen taidemusiikin tutkimuksessa”. Heiniön mukaan ”Kontekstualisoiminen voidaan nähdä kahdesta näkökulmasta: 1) mitä muuta tekstin lisäksi on tunnettava tekstin tulkittamiseksi; 2) mitä muuta kirjoittajan on kerrottava, jotta lukija ymmärtäisi tulkinnan. Konteksti on siten aina merkitysyhteys. Historiantutkija joutuu siten purkamaan aiempia tulkintoja ja suhteuttamaan tekstin alkuperäiskontekstiin, löytääkseen ne kysymykset, joihin teksti voidaan nähdä vastauksena.” *Musiikki* nro 1, 1992.

32 Kontekstoinnista aatehistoriantutkimuksessa Hyrkkänen 2002, 200–227.

toinen konteksti, jos tutkimus käsittäisi myös muita suomalaisia oopperoita.³³

Tähän tutkimukseen valitut kontekstit, joita jo mainitsin, toimivat tutkimuksen lähtökohtina, koska etukäteen ei voida määritellä millainen konteksti voisi hedelmällisemmin toimia tutkimuskysymysten ratkaisemisessa. Tutkija tulkitsee kontekstiksi suunniteltujen aineistojen merkityksiä ja arvioi mitkä niistä toimivat tutkimuksen kysymyksenasetteluun liittyvinä konteksteina. Tutkimuskysymysten vastauksia pohtiessaan tutkija tulkitsee sekä tekstiä että kontekstia. On mahdollista, että hän joutuu etsimään tutkimustyön kuluessa uusia konteksteja, jotka paremmin yhdessä tutkittavien tekstien kanssa auttavat päätelemään tutkimustuloksia.³⁴

Markku Hyrkkänen korostaa, että ajattelua ja toimintaa tulee käyttää toistensa konteksteina. ”Toiminnan sisältämän ajattelun ymmärtäminen helpottaa toiminnan ymmärtämistä, ja toiminnan paremmin ymmärtäminen taas auttaa ajattelun paremmin käsittämistä.”³⁵ Hyrkkäsen mukaan myös ajattelun ja olosuhteiden (tekstin ja kontekstin) suhde on tutkimuksessa järkevää ymmärtää käsitteelliseksi suhteeksi. Se on ”tutkijan tulkintojen – sekä tekstin että kontekstien tulkinnan – suhde. [...] tutkija tulkitsee tavalla tai toisella tekstin merkityksiä, näkee tutkittavan tekstin luke-neisuudestaan riippuen yhteydessä muihin teksteihin, ja tästä merkitysten määrittämisestä seuraa, millaisia konteksteja hän pitää mahdollisina tai hedelmällisinä.”³⁶

Olosuhteet vaikuttavat ihmisen ajatteluun ja toimintaan, mutta esimerkiksi venäläistämiskausi sinänsä ei selitä säveltäjän toimintaa. Oskar Merikanto toimi toisin kuin moni muu henkilö samaan aikaan. Venäläistämiskauden luomien olosuhteiden tunteminen on tutkijalle tärkeää siksi, että hän voisi ymmärtää tutkittavan henkilön asioille antamia merkityksiä. Tutkija pyrkii Merikannon toimintaa tarkastelemalla kuvittelemaan ja perustelevaan Merikannon ajattelua tässä tilanteessa. Se miten tutkija käsittää kontekstin, esimerkiksi sortokauden ja sen määräysten vaikutukset, määrää tutkimuksessa sen miten hän käsittää tekstin, esimerkiksi Merikannon säveltämän kantaa ottavan kuorolaulun tai lehtikirjoituksen.

1.5. Tutkimuksen lähteet

1.5.1. Tutkimuskirjallisuus, arkistolähteet ja laulu- ja soittojuhlien ohjelmat

Tutkimuksen lähteitä ovat kirjeaineistot ja muu arkistomateriaali, kuten pöytäkirjat sekä sanoma- ja aikakauslehtikirjoitukset, sävellyskäsikirjoitukset, sävellykset, runot, valokuvat ja tutkimuskirjallisuus.

Merikannon kirjelähteet ovat Kansalliskirjastossa Oskar Merikannon kokoelmassa, jossa säilytetään mm. hänen vaimolleen, Liisa Merikannolle lähettämiä kirjeitä. Oskar Merikannolle lähetetyistä kirjeistä on säilynyt vain muutamia. Merikannon

33 Mielenkiintoinen esimerkki on mm. Giacomo Puccinia koskeva tutkimus *The Puccini Problem. Opera, Nationalism and Modernity*. Wilson 2007.

34 Hyrkkänen 2002, 202–203.

35 Hyrkkänen 2002, 211.

36 Hyrkkänen 2002, 203.

kirjoittamia, lähinnä yksittäisiä kirjeitä eri henkilöille, on muissa kokoelmissa ja arkistoissa. Näitä ovat esimerkiksi Merikannon Aino Ackté (1876–1944) kirjoittamat kirjeet, jotka ovat Kansalliskirjastossa Aino Ackté-Jalanderin kokoelmissa.

Kirjemateriaalin tulkintaan liittyy sen synty aikaan kuuluva erityispiirre. Sensuuriolot ja erityisesti sortokauteen liittynyt valvonta vaikuttivat siihen, että ihmiset eivät yleensä esittäneet kirjallisesti kannanottoja, jotka voisivat aiheuttaa heille hankaluuksia hallinnon edustajien kanssa. Tässä tapauksessa aatteita koskeva ”kuva” tapahtumista tulee koota ja päätellä eri lähteistä saadun tiedon perusteella.³⁷

Tutkimuskohteena olevien J.H. Erkon runoihin sävellettyjen kuorolaulujen tekstin synnystä on tietoa Martti Jukolan kirjoittamissa kirjoissa *Juhana Heikki Erkko*, I (1930) ja II (1939) osa. Erkon runoihin liittyvää tietoa on myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa, jossa säilytetään J.H. Erkon kirjallista tuotantoa koskevaa arkistoaineistoa, mm. Erkon muistikirjoja.³⁸

Kansanvalistusseuraan liittyvää arkistoaineistoa, kuten pöytäkirjoja, kirjeitä, toimintakertomuksia ja ohjelmia on Kansallisarkistossa Kansanvalistusseuran kokoelmassa. Tapana oli, että laulu- ja soittojuhlien kutsu ja musiikkikilpailujen ohjelma julkaistiin muutamaa kuukautta aikaisemmin mm. sanomalehdissä. Laulu- ja soittojuhlia varten julkaistiin myös juhlilla saatavana ollut ohjelmakirja, joka sisälsi juhlilla järjestetyt tilaisuudet aikatauluineen ja sisältöineen sekä laulu- ja soittokilpailujen ohjelmat. Ohjelmassa oli yleensä tietoa myös juhlapaikkakunnasta ja juhlien oheistapahtumista kuten teatteriesityksistä, risteilyistä ja retkistä. Kansanvalistusseuran vuosittain ilmestyneessä kalenterissa oli kirjoituksia myös laulu- ja soittojuhlista.

Suomen autonomian ajan lopun poliittisesta tilanteesta on mahdollista saada tietoa aiheesta tehdyn laajan historian tutkimuksen perusteella. Tutkimuskirjallisuutena käytetään uutta tai uudehkoa kirjallisuutta, mutta myös vanhempaa kirjallisuutta, joka edustaa aikalaisten näkemystä.³⁹

Tutkimuksen innostavana taustakirjallisuutena on toiminut Eino I. Parmasen (1879–1943) kirjoittama neliosainen kirjasarja *Taistelujen kirja* I–IV (1936, 1937, 1939 ja 1941), jossa Parmanen kuvaa yksityiskohtaisesti sortokauden tapahtumia käyttäen lähteenään aikalaisten muistitiedon lisäksi mm. salaista kirjeenvaihtoa, alkuperäisiä asiakirjoja ja salaisia painotuotteita.

1.5.2. Sanomalehdet ja aikakauslehdet tutkimuksen lähteenä

Oskar Merikannon ajan sanomalehdet ovat keskeistä lähdemateriaalia tässä tutkimuksessa. Lehdistä on mahdollista löytää Merikannon kirjoittamien konserttiarvoitelujen ja muiden lehtijuttujen lisäksi myös Merikannon laulu- ja soittojuhlilla pitämiin konsertteihin ja konserttiohjelmiin liittyvää tietoa, jota ei ole muissa lähteissä.

³⁷ Salassapidosta mm. Hultin 1935, 45–46.

³⁸ J.H. Erkkoa koskevaa arkistoaineistoa on myös *Päivälehdien* arkistossa, Erkon suvun kokoelmassa.

³⁹ Mm. Hultin 1935, Jussila 1987 ja 2007, Karkama 2001, Klinge 1986, 1997 ja 2004, Lehtonen 1994, Leino-Kaukiainen 1984, Liikanen 1995 ja 1999, Nygård ja Kallio 2006, Rommi 1964, Tommila 1989, 1998 ja 1999, Vares 2000.

Sanomalehdet kirjoittivat laajasti laulu- ja soittojuhlista ja julkaisivat niitä koskevia keskusteluja ja konserttiarvosteluja. Sanomalehtiartikkelit kertovat aikalaisten ajattelusta ja suhtautumisesta laulu- ja soittojuhliin. Ne tuovat esille myös mielenkiintoista tietoa kuorojen ja yleisön osallistumisesta sekä juhlatapahtumien järjestyistä. Näitä lähteitä tarkasteltaessa on tosin huomioitava positiivisia seikkoja korostanut kirjoitustyyli ja venäläisen hallinnon vastainen mielipiteenmuokkaus, jota lehdissä harjoitettiin.

Sanomalehdistä poimitut sitaatit tuovat nähtäville tuon ajan suomen kieltä ja värikkäitä ilmaisuja, mistä johtuen suoria lainauksia on tutkimuksessa käytetty runsaasti. Myös Oskar Merikannolle on haluttu antaa puheenvuoro sanoma- ja aikauslehtiteksteistä poimituilla lainauksilla.

Konsertteja koskevissa sanomalehtijutuissa, jopa konsertti-ilmoituksissa, saattoi olla puutteellisia tietoja konserteissa esitetyistä teoksista, siksi konserttien tarkka ohjelma jää usein epäselväksi. On myös artikkeleita, joista ilmenee, että toimittajalla on ollut musiikkitilaisuuksista kertoessaan käytössä kirjallisia dokumentteja, kuten konserttiohjelmia, joihin hän viittaa. Koska toimittajia oli vähän, monilla sanomalehdillä oli tapana julkaista sellaisenaan toisessa sanomalehdessä julkaistuja uutisia esimerkiksi laulu- ja soittojuhlista. Näissä tapauksissa tutkija ei voi vertailla eri lehdissä esitettyjä tietoja.

Laulu- ja soittojuhlista kirjoitettiin lähes kaikissa sanomalehdissä. Juhlista kirjoittivat lehtien toimittajien ja vakinaisten avustajien lisäksi myös kirjeenvaihtajat, jotka olivat yleensä juhlapaikalla koko tapahtuman ajan ja kirjoittivat kuvaukset kaikista tilaisuuksista. Päiviö Tommilan mukaan kirjeenvaihtajakäytännön oli aloittanut suomalaisissa sanomalehdissä fennomaanien *Uusi Suometar* -lehden edeltäjä *Suometar*, joka hankki lehdelle avustajia kentältä ympäri maata. Päätoimittaja Paavo Tikkasen mielestä sanomalehden tuli kuunnella lukijan ääntä ja jakaa tietoa myös alhaalta ylöspäin. Tikkasen periaatteena oli, että ”koko Suomen kansa” toimitti *Suometar*-lehteä.⁴⁰ Sanomalehtien kirjeenvaihtajina toimi eri ammattiryhmiä edustaneita henkilöitä, myös kirkkomuusikoita, mikä näkyi juhlista kirjoitettujen kuvausten erilaisina painotuksina.

Sanomalehdet julkaisivat säännöllisesti myös muita kulttuuria koskevia uutisia. Ne kertoivat konserteista, teatteriesityksistä, vierailuista, taiteilijoiden ulkomaanmatkoista ja kiertueista, julkaistuista uusista kirjoista ja nuoteista. Tämän tutkimuksen aiheisiin liittyneet lehtikirjoitukset, esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksissa käsitellyistä asioista tai laulu- ja soittojuhlien ohjelmista, osoittautuivat tarkoiksi ja arkistoasiakirjoihin verrattaessa oikeiksi.

Musiikkilehdissä, kuten *Säveletär*, *Uusi Säveletär*, *Tidning för musik*, *Finsk musikrevy* ja *Suomen Musiikkilehti*, oli tietoa laulu- ja soittojuhlista. Näiden lehtien sisältämät kirjoitukset olivat kuitenkin usein suppeita verrattuna sanomalehdissä

40 Tommila 1998, 45.

julkaistuihin laulujuhlakuvauksiin. Musiikkilehdillä oli tuolloin pieni tilaajakunta, ja ne ilmestyivät harvemmin, noin kerran kuukaudessa. Laulu- ja soittojuhlista kirjoittivat myös aikakauslehdet, kuten *Uusi Kuvalehti*, *Suomen kuvalehti*, *Lukutupa* ja *Helsingin Kaiku*. Laulu- ja soittojuhlia koskevia kirjoituksia julkaistiin myös *Kansanvalistusseuran kalenterissa*.

1.5.3. Sanomalehdet ja kansallinen julkisuus Oskar Merikannon aikana

Hannu Nieminen määrittelee kansallisen julkisuuden modernille valtiolle ominaiseksi kulttuurisen ja poliittisen integraation välineeksi ja muodoksi. Kansalliseen julkisuuteen kuului aiheita, jotka yhdistivät eri kansanryhmiä tietyssä historiallisessa tilanteessa. Se ei kuitenkaan poistanut eri väestöryhmillä olleita entisiä tai muodostumassa olleita sosiaalisia verkostoja tai yhteisyyden muotoja, joita olivat esimerkiksi uskonnolliset herätysliikkeet ja nuorisoseuratoiminta. Väestöryhmät joutuivat kuitenkin määrittelemään suhdettaan erilaisiin uusiin julkisuuksiin ja kansalliseen julkisuuteen.⁴¹

Nieminen viittaa Jürgen Habermasin esitykseen porvarillisesta julkisuudesta (Habermas 1985), mutta tarkastelee kuitenkin modernin julkisuuden syntyprosessia eurooppalaisen kansallisvaltion kehityksen näkökulmasta. Niemisen mukaan julkisilla instituutioilla on keskeinen merkitys ”kansallisen identiteetin eli eri väestöryhmiä kokoavan kansallistunteen rakentumisessa”.⁴²

Sanomalehdet ovat Niemisen mukaan keskeisiä kansallisen julkisuuden instituutioita. Ne edustavat mediavälitteistä julkisuutta, joka antaa lukijoille ”jokapäiväiset yhteiset keskustelun ja pohdinnan aiheet”. Aiemmin ihmisten arkijulkisuutta olivat hallinneet paikalliset ja alueelliset identiteetit. 1800-luvun lopulla kansallinen lehdistö tuki ja välitti myös valtakunnallista, kuten laulu- ja soittojuhlilla vaalittua suomalaiskansallista kulttuuria, kun muodostumassa oli uudenlainen suomalais-kansallinen identiteetti.⁴³

Oskar Merikannon elinaikana, 1860-luvulta alkaen, sanomalehdistön lukumäärä kasvoi voimakkaasti. Vuonna 1860 ilmestyi yhdeksän suomenkielistä ja kahdeksan ruotsinkielistä sanomalehteä. Sanomalehtien määrä kasvoi niin, että vuonna 1890 suomenkielisiä sanomalehtiä ilmestyi 36 ja ruotsinkielisiä 24. Vuonna 1900 suomenkielisten sanomalehtien määrä oli 56 ja ruotsinkielisten 28 ja vuonna 1910 ilmestyi 95 suomenkielistä ja 27 ruotsinkielistä sanomalehteä.⁴⁴

Kehittyvä sanomalehdistö lisäsi vaikutustaan joukkotiedottajana. 1800-luvun jälkipuoliskolla lehdet saivat myös merkittävän yleistä mielipidettä ohjaavan ja kuvastavan roolin. Eri kansanryhmät olivat eläneet toisistaan erillään omissa todellisuuksissaan 1800-luvun puoleen väliin asti. Tavallisella kansalla oli toisenlainen,

41 Nieminen 2006, 19–21.

42 Nieminen 2006, 17–18.

43 Nieminen 2006, 29–30.

44 Tommila 1998, 77.

lähinnä paikallisiin aiheisiin perustuva arkijulkisuus. Säätyryhmien elämä poikkesi toisistaan, mutta se saattoi sisältää valtakunnallisia ja kansainvälisiä asioita ja yhteydenpitoa samansäätyisiin eri maissa.⁴⁵

Yhteiskuntaan kohdistuvat muutokset, kansalaisyhteiskunnan muodostuminen 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen ja valtiopäivätoiminnan alkaminen 1860-luvulla vaikuttivat myös sanomalehdistön kehitykseen. Sanomalehdistön lukumääräisen kasvun lisäksi ajalle tyypillinen piirre oli myös se, että lehdet alkoivat 1800-luvun jälkipuoliskolla politisoitua. Lehdistön rooli ajankohtaisten asioiden ja ilmoitusten välittäjänä sekä mielipiteenmuokkaajana kasvoi. Sanomalehdistö toimi tiedottajana, mutta myös kansansivistystyön välineenä.⁴⁶

Lehdistön yhteiskunnallisen aseman muutos vaikutti olennaisesti myös musiikkielämän kehittymiseen. Säännöllinen tiedonvälitys, musiikkia koskevat artikkelit, konserttiesittelyt ja -arvostelut mahdollistivat musiikkikulttuurin seuraamisen entistä laajemmille piireille. Kulttuurielämän nousu ja kansalaisten lisääntynyt lukutaito olivat tekijöitä, jotka loivat tarvetta myös musiikkiaiheiseen kirjoitteluun. Eurooppalaisia musiikkivirtauksia, uutta suomalaista musiikkia ja ajankohtaisia konsertteihin liittyviä asioita voitiin seurata sanomalehdistä – aiheita, joista Oskar Merikantokin kirjoitti.

Fennomaanien päälehti oli vuosina 1847–1866 ilmestynyt *Suometar*, joka edusti ns. ”vanhoja rehellisiä”. *Suometar*-lehti herätettiin henkiin vuonna 1869 *Uusi Suometar* -nimisenä. Siitä tuli fennomaaniliikkeen uuden suuntauksen, Yrjö Koskisen johtamien jungfennomaanien (myöntyväisyssuuntauksen) päälehti. Lehden nimen mukaan jungfennomaaneja kutsuttiin myös suomettarelaisiksi. Muita myöntyväisyssuuntausta edustaneita lehtiä olivat mm. *Uusi Aura*, *Satakunta*, *Suomalainen*, *Hämeen Sanomat* ja *Viipuri*.⁴⁷ Vuonna 1872 perustettu *Morgonbladet* oli ruotsinkielinen fennomaanilehti.⁴⁸ Ruotsalaisen puolueen ja svekomaanisen liikkeen sanomalehtiä olivat mm. 1870 perustettu *Vikingsen* ja vuonna 1882 perustettu *Nya Pressen*.⁴⁹ Vuonna 1855 perustettu *Wiborg* oli ensimmäinen aatteellinen liberaalilehti, jolle kielikulttuuria tärkeämpää oli yleinen vapaus ja taloudellinen edistyminen. *Helsingfors Dagblad* jatkoi liberaalilehtien, kuten *Helsingfors Tidningarin* ja *Saiman* työtä. Sillä oli laaja perustuslaillinen ohjelma, joka sisälsi myös separatistisia vaatimuksia.⁵⁰

Perustuslaillisia aatteita kannattaneita lehtiä olivat tuolloin myös *Päivälehti*, *Wiipurin Sanomat*, *Uusi Savo* ja *Pohjalainen*.⁵¹ Nuorsuomalainen *Päivälehti* (1889–1904, vuodesta 1904 alkaen *Helsingin Sanomat*), jonka musiikkiarvostelijana Oskar Meri-

45 Nieminen 2006, 65.

46 Uudistuksia olivat mm. oma raha 1865, kansakouluasetus 1866, uusi kirkkolaki 1867. Tommila 1998, 56.

47 Leino-Kaukiainen 1984, 167.

48 Muita fennomaanilehtiä olivat mm. *Keski-Suomi*, *Satakunta*, *Karjalatar*, *Ilmarinen*, *Hämeen Sanomat*, *Kaiku*, *Savo*, *Aura*, *Aamulehti* ja *Laatokka*. Tommila 1998, 59–61.

49 Tommila 1998, 61–65..

50 Tommila 1998, 57.

51 Leino-Kaukiainen 1984, 167.

kanto toimi, syntyi 1880-luvulla suomalaisessa puolueessa käytyjen linjakeskustelujen jälkeen. Yrjökoskislaiset fennomaanit haastanut nuorten polvi, nuorsuomalaiset, perusti pääkaupunkiin *Päivälehd*en, joka alkoi ilmestyä säännöllisesti vuonna 1890. Nuoret poliittisesti aktiiviset suomenmieliset henkilöt muodostivat oman valtio- ja yhteiskuntapoliittisen ohjelman ja erottautuivat hajaantuvasta suomalaisesta puolueesta.⁵²

Suomalaisella kulttuurilla oli *Päivälehd*essä erityinen asema. Näytenumerossa 16.11.1889 julkaistun tilausilmoituksen mukaan lehti kertoi olevansa vapaamieliseen valtiolliseen suuntaan toimitettu sanomalehti, joka on puoluekannaltaan puhtaasti suomenmielinen. Vapaamielisyyden ja kansanvaltaisuuden korostaminen olivat päivälehteläisille keskeisempiä tavoitteita kuin suomen kielen asemaan liittyneet yksityiskohtaiset vaatimukset.

[...] mutta kun meistä suomenmielisyyteen alusta alkain on kuulunut ja täytyy edelleenkin kuulua myös se, että suomalainen kansa saatetaan tilaisuuteen vapaasti kehittämään henkisiä ja aineellisia voimiaan, että se pääsee osallisuuteen suurten sivistyskansain henkistä aarteista, voidakseen kehittää niitä oman luonteensa mukaisesti, ja kun siis katsomme kaikenlaisen henkisen piiritystilan turmiota tuottavaksi, niin olemme tehtäväksemme asettaneet myöskin voimiemme mukaan työskennellä niiden esteiden poistamiseksi, jotka kansamme henkistä kehkeytmistä ehkäisevät.⁵³

Lehti korosti tehtävänsä suomalaisen kirjallisuuden ja taiteen tukijana, mutta se julkaisi myös referaatteja ja artikkeleita ulkomaalaisesta taiteesta. Riitta Konttisen mukaan nuorsuomalaisuus on voinut katsojan tai eri tutkimusalan edustajan mukaan saada erilaisia sisältöjä. Nuorsuomalaisiin kuului lehtimiesten ja kirjailijoiden ohella säveltäjiä, muusikoita, kriitikoita, kuvanveistäjiä, taidemaalareita, piirtäjiä ja kuvittajia. Osa taiteilijoista liittyi nuorsuomalaiseen yhteisöön kiinteämmin ja osa ikään kuin ulkopiirissä. ”Yhteistä ’nuorille’ oli suomalaisuutta korostava mutta vapaamielinen aatteellisuus, joka ilmeni paitsi *Päivälehd*en ajamassa politiikassa, myös kirjallisuudessa ja kuvataiteessa. Keskeistä oli sekä kielirajan että taiteenalojen välisten rajojen ylittäminen”.⁵⁴ Konttisen mukaan tälle sukupolvelle oli ominaista yhteinen aatepohja, mutta epäyhtenäinen taiteellinen ja kirjallinen tuotanto ristiriitoineen sekä teosten tasolla että taiteilijoiden henkilökohtaisilla tasoilla. Konttisen määrittelemän Nuoren Suomen toimijaksi voidaan lukea myös Oskar Merikanto, joka osallistui *Päivälehd*en toimittajana nuorsuomalaisten aatteiden edistämiseen.

Esimerkkinä taiteilijoiden passiivisesta vastarinnasta on *Päivälehd*en piirissä vuonna 1891 perustettu *Nuoren Suomen joulualbumi*, julkaisu, johon koottiin tuon ajan kirjailijoiden, kuvataiteilijoiden ja muusikoiden teoksia. Kirjallisten ja taiteellisten teosten lisäksi albumissa oli yhteiskunnallis-poliittista aineistoa. Albumin

52 Zetterberg 2001, 148, 172–173; Tommila 1998, 66–67; Myös Rytkönen 1946.

53 *Päivälehti* 16.11.1889.

54 Konttinen 2001, 22.

perustajan, *Päivälehden* päätoimittaja Eero Erkon tavoitteen mukainen ensimmäinen kirjallis-taiteellis-yhteiskunnallinen 206-sivuinen albumi julkaistiin joulukuksi 1891. Oskar Merikanto kirjoitti joulualbumiin mm. kotimaisesta oopperasta vuonna 1909.⁵⁵

Erkki Kivijärvi kuvaa *Päivälehden* piiriä:

Eikähän yhtä merkittävää kulttuurifalangia kuin *Päivälehden* peitsenkantajien rintama olekaan meillä sen jälkeen syntynyt – ei ainakaan toistaiseksi. J.H. Erkko, Juhani Aho, Santeri Ingman, Kasimir ja Einokin Leino, Järnefeltit, Akseli Gallén, Pekka Halonen, Jean Sibelius, Oskar Merikanto ja myös Larin Kyösti ja Ilmari Calamnius esiintyivät joko *Päivälehdessä* tai Nuoressa Suomessa tai molemmissa.⁵⁶

Lehdistösensuuri poistui vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Tällöin toteutui myös J.V. Snellmanin 1840-luvulla esittämä ajatus siitä, että sanomalehdet voisivat ohjelmillaan vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja neuvoa päättäjiä tekemään oikeat päätökset. Eri puolueita edustaneet sanomalehdet tarkastelivat maailmaa oman aatteen näkökulmasta ja tarjosivat lehtien tilaajina olleille saman aatesuunnan kannattajille näkemyksiään. Tommilan mukaan erityisesti maalaisliittolaiset lehdet ja työväenlehdistö pyrkivät vaikuttamaan lukijoidensa mielipiteisiin, mutta samalla niiden piti heijastaa takaisin lukijakuntansa aatteen mukaisia ajatuksia. Vastaavasti porvarilliset lehdet ottivat kantaa politiikkaan omasta näkökulmastaan, vaikka niiden kielenkäyttö ei ollut yhtä värikästä kuin työväenlehdissä.⁵⁷

Päiviö Tommila lainaa Turo Mannista ja kirjoittaa, että lehdet suurlakon jälkeen ”lankesivat puolueiden ohjattaviksi”, mikä rajoitti niiden näkökenttää. Lehtien propaganda oli osallisena yhteiskunnallisten suhteiden kärjistymiseen Suomessa vuonna 1917 ja sisällissodan alkamiseen vuonna 1918.⁵⁸

1.6. Aiempi tutkimus

1.6.1. Oskar Merikantoa koskeva tutkimus

Oskar Merikannon elämäntyötä ovat käsitelleet Yrjö Suomalainen kirjassaan *Oskar Merikanto. Suomen kotien säveltäjä* (1950) ja Seppo Heikinheimo kirjassaan *Oskar Merikanto ja hänen aikansa* (1995). Yrjö Suomalaisen ja Seppo Heikinheimon kirjoittamista teoksista hahmottuu Merikannon elämäankaari ja työtehtävät pääpiirteissään.

Heikki Poroila on laatinut ansiokkaan teoksen *Oskar Merikannon sävellykset* (1994). Hän on täydentänyt Yrjö Suomalaisen Merikanto-kirjan liitteenä olevaa sävellysluetteloa sekä teosten että teoksia koskevien tietojen osalta. Seppo Heikin-

⁵⁵ *Nuori Suomi XIX:sä Joulualbumi* 1909, 151–152.

⁵⁶ Kivijärvi 1994, 71.

⁵⁷ Tommila 1998, 131–132.

⁵⁸ Tommila 1998, 134. Tommila viittaa kirjaan Manninen, Turo: *Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1982.

heimo viittaa kirjansa esipuheessa Heikki Poroilan laatimaan sävellysluetteloon ja kertoo keskittyvänsä omassa kirjassaan tietoon ”Merikannosta ihmisenä”. Oskar Merikanto esiintyy myös Seppo Heikinheimon kirjassa *Aarre Merikanto. Säveltäjä-kohtalo itsenäisessä Suomessa* (1985).

Oskar Merikannosta kirkkomuusikkona ovat kirjoittaneet Reijo Pajamo ja Erkki Tuppurainen kirjassaan *Suomen musiikin historia. Kirkkomusiikki* (2004). Erkki Tuppurainen on tutkinut myös Oskar Merikannon näkemyksiä liturgisesta musiikista ja kanttorien koulutuksesta.⁵⁹ Maija-Liisa Näsäsen kirjassa *Abraham Ojanperä. Laulajan elämä* (2008) on tietoa Oskar Merikannon työstä kirkkomuusikkona työparinsa Abraham Ojanperän kanssa Johanneksenkirkossa sekä Ojanperän ja Merikannon yhteistyöstä konsertoivina taiteilijoina.

Laulaja Wäinö Sola kirjoittaa elämäkertakirjassaan *Wäinö Sola kertoo* I ja II osa (1951 ja 1952) konsertoinnistaan Oskar Merikannon kanssa ja mm. Kotimaisen oopperan perustamisesta. Merikannosta kertoo myös Aino Ackté (1876–1944) kirjoittamassaan *Muistojeni kirja* (1925) ja *Taiteeni taipaleelta* (1935).⁶⁰

Jan Lehtola on kirjoittanut Oskar Merikannosta kolmiosaisen artikkelisarjan *Organum*-lehteen otsikolla ”Näkökulmia Oskar Merikannon elämään ja työhön”.⁶¹ Matti Huttunen on tutkinut Oskar Merikantoa musiikkikirjoittajana ja musiikkikriittikkona.⁶²

Oskar Merikannosta säveltäjänä ja hänen sävellyksistään⁶³ löytyy vähän tietoa suomalaista musiikkia käsittelevissä teoksissa. Poikkeuksena esiintyy Merikannon urkumusiikki. Monet urkurit, kuten Jan Lehtola, ovat perehtyneet Merikannon urkumusiikkiin ja tuoneet teoksista esille kiinnostavaa tietoa sekä kirjallisesti että soivassa muodossa.⁶⁴

Pohjan neiti -ooppera (ja muut Merikannon oopperat) on mainittu suomalaista oopperan historiaa käsittelevissä teoksissa (mm. Lampila 1997), mutta tarkempaa tietoa oopperan syntyhistoriasta tai kantaesityksestä ei ole. Liisa-Maija Hautsalo on analysoinut Oskar Merikannon oopperatyötä ja *Elinan surma* -oopperaa Suomen 1900-luvun alun kulttuurimaisemissa.⁶⁵ Pekka Vapaavuori on kirjoittanut Oskar

59 Tuppurainen 2011.

60 Merikannosta laulu- ja soittojuhlilla ym. myös kirjassa Pakkanen 1988.

61 *Organum* nro 1, 6.3.2009 (”Merikanto ja hänen aikansa”); nro 2, 25.5.2009 (”Amerikan ja Keski-Euroopan matkakirjeitä vuosilta 1900 ja 1907”); nro 3, 31.3.2009 (”Merikanto esittäjänä taiteilijana”).

Kirjoituksia Oskar Merikannosta henkilönä ja opettajana julkaistiin maaliskuussa 1924 ilmestyneessä *Suomen Musiikkilehdessä*, joka sisälsi useita Oskar Merikannon kuoleman johdosta kirjoitettuja muistokirjoituksia.

62 Huttunen 2011.

63 Oskar Merikannon sävellyksistä on tehty useita opinnäytetöitä ja kirjallisia töitä erityisesti Sibelius-Akatemiassa. Ks. <http://ethesis.siba.fi>. Mm. Lehtola, Jan: Oskar Merikannon perintö suomalaiselle urkutaiteelle. Taiteilijakoulutuksen tohtorintutkintoon liittyvä kirjallinen työ. Sibelius-Akatemia 2005 ja Leponiemi, Pirkko: Urkuromantikko Oskar Merikanto. Lopputyö. Sibelius-Akatemia 1986.

64 Urkumusiikista Lehtola 2011. Levytys Jan Lehtola: *Oskar Merikanto. Complete Works for Organ*. Ondine 2001.

65 Hautsalo 2011.

Merikannon säveltämästä pianomusiikista.⁶⁶ Koska Oskar Merikannon säveltämistä kuorolauluista ei ole aikaisempaa tutkimusta, on tietämys myös Merikannon isänmaallisista ja poliittiseen tilanteeseen kantaa ottavista kuorolauluista ja niiden esityksistä lähinnä Poroila teosluettelon (Poroila 1994) tietojen varassa.

Tauno Karila luonnehti Merikannon lauluja Jean Sibeliuksen, Oskar Merikannon ja Yrjö Kilpisen yksinlauluja koskevassa väitöskirjassaan mm. seuraavasti:

Selkeimmin tyylillisesti erottautuvia laulusäveltäjähahmoja ovat OSKAR MERIKANTO ja YRJÖ KILPINEN, kaksi äärimmäistä vastakohtaa. Merikanto edustaa kansanlaulun rehevöittämää, vanhaa 'Berliner Schulen' linjaa, Yrjö Kilpinen suurpiirteisessä lied-tyylissään taas Schubertin, Schumannin ja Wolfin perinteisiin pohjautuvaa, mitä monipuolisinta sana- ja sävelilmeen sulautumista.⁶⁷

Seppo Heikinheimo otti kirjassaan (Heikinheimo 1994) kantaa puutteelliseen Merikannon säveltäjäntyön dokumentointiin ja muun Merikantoa koskevan lähdeaineiston kartoittamiseen.⁶⁸ Merikannon sävellyksiä koskeneen tutkimustiedon niukkuus on merkinnyt sitä, että sävellyksistä on musiikkikirjallisuudessa toistettu aikanaan mielikuvan perusteella muodostuneita luonnehdintoja, joissa on viitattu yksipuolisesti mm. kansaan, kansanlauluihin, kansanomaisuuteen ja ajanviite-musiikkiin.⁶⁹

Monista, jo Merikannon elinaikana syntyneistä julkaisuista voidaan havaita myös se, että Merikanto ohitettiin (jätettiin mainitsematta) tai häntä väheksyttiin eri yhteyksissä. Merikannon suosio käännettiin kielteiseksi ominaisuudeksi olettaen, että suosittu musiikki ei voi olla laadullisesti hyvää. Tunnetuimpia tapauksia näistä on Karl Flodinin (1858–1925) kuvaus Merikannosta kirjassaan *Finska musiker och andra uppsatser i musik* (1900).⁷⁰

Flodin luonnehdinnat Merikannosta edustavat kielteisyydessään ääripäätä. Vakiintunut Merikanto-kuva on esittänyt melodisten kansanlaulunomaisten yksinlaulujen säveltäjää ja soittajaa, joka kuitenkin ei kuulu keskeisiin suomalaista säveltaidetta kehittäneiden ammattilaisten joukkoon. Vasta 1990-luvulla Oskar Merikanto on nostettu kiinnostavaksi keskustelu- ja tutkimuskohteeksi.⁷¹ Uudet tutkimukset ja keskustelu ovat osoittaneet, että Oskar Merikanto teki musiikkityötä laajalla rintamalla. Hänen merkitystään suomalaisen musiikin kentässä tulee arvioida tutkimustiedon perusteella, ottaen huomioon kansanomaisten laulujen säveltämisen lisäksi myös muut toiminnan sektorit.

66 Vapaavuori 2011.

67 Karila 1954, 24.

68 Heikinheimo 1995, 488–489.

69 Haapanen 1940, 117–119; Pesola 1945, 296–297; Suomalainen ja Marvia 1958, 286; Marvia, A. 1978, 235; Vainio ja Savolainen 2006, 177; Hako, 1988.

70 Flodin 1900, 40–41. Karl Flodin (1858–1925) oli ruotsinkielinen kirjailija, musiikkiarvostelija ja säveltäjä.

71 1990-luvulla syntyivät Heikki Poroilan laatima teosluettelo ja Seppo Heikinheimon kirjoittama Merikannon elämäkerta. Osoituksena keskustelusta on mm. Merikanto-symposium, jonka Sibelius-Akatemian Kuopion osasto järjesti helmikuussa 2011. Symposiumin esitelmistä syntyi julkaisu Lehtola 2011.

1.6.2. Kansanvalistusseuraa sekä laulu- ja soittojuhlatoimintaa koskeva tutkimus

Oskar Merikanto on esillä Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatoimintaa käsittelevässä Kerstin Smedsin ja Timo Mäkisen kirjoittamassa kirjassa *Kaiu, kaiu lauluni. Laulu- ja soittojuhlien historia*. Kirjassa kerrotaan lyhyesti myös *Pohjan neiti* -oopperan kantaesityksestä Viipurin laulu- ja soittojuhlilla.⁷²

Laulu- ja soittojuhlatoimintaa käsittelevät myös Sakari Kuusen kirjoittama kirja *Aksel August Granfelt* sekä Arvo Inkilän kirjoittama *Kansanvalistusseura Suomen vapaassa kansansivistystyössä*. Irma-Liisa Särkkä on kirjoittanut ansiokkaan laulu- ja soittojuhlatoimintaa käsittelevän pro gradu -tutkielman *Laulu- ja soittojuhlalat Suomessa autonomian aikana v. 1881–1917*. Olen kirjoittanut Oskar Merikannon toiminnasta laulu- ja soittojuhlilla artikkelin *Oskar Merikanto Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla*. Artikkelin tekstiä sisältyy tämän kirjan lukuun viisi, joka koskee Merikannon toimintaa Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla.⁷³

Ilkka Liikanen käsittelee Kansanvalistusseuran työtä artikkelissaan *Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomaanien aatteellisena ja organisatorisena keskuksena*.⁷⁴ Kirjassaan *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty* Liikanen käsittelee Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatoimintaan liittyvää kansalaisten joukkojärjestäytymistä ja maaseudun seura- ja kokoustoimintaa 1800-luvulla.

72 Smeds ja Mäkinen 1984, 147–148. Timo Mäkisen kirjoittamassa osuudessa Musiikin näköaloja laulujuhliemme 100-vuotistaipaleelta, sivulla 147 on mainittu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran palkinnee *Pohjan neidin* vuonna 1892. Ooppera palkittiin vuonna 1899.

73 Ketomäki 2011.

74 Kirjassa Alapuro, R. - Liikanen, I. - Smeds, K. - Stenius, H. (toim.) *Kansa liikkeessä*.

2. Suomalaiseen nationalismiin liittyviä käsitteitä

2.1. Poliittinen nationalismi ja kulttuurinationalismi

Nationalismi on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, jolle ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määrittelyä.⁷⁵ Joidenkin nationalismitutkijoiden mukaan nationalismi viittaa aina kansalliseen itsenäisyyteen pyrkimiseen.⁷⁶ Suomen 1800-luvun tilannetta kuvaa Anthony D. Smithin määritelmä nationalismista ideologisena liikkeenä, jonka tavoitteena on saavuttaa ja ylläpitää yhteisön autonomiaa, yhtenäisyyttä ja identiteettiä kansanryhmällä myös siinä tapauksessa, että vain jotkut jäsenistä pitävät kansanryhmää todellisena tai mahdollisena kansakuntana.⁷⁷ Smithin mukaan nationalismin tavoitteet voivat viitata myös muuhun, kuin kansalliseen itsenäisyyteen, kuten autonomiaan.⁷⁸

Porvoon maapäivät oli suomalaisille keskeinen historiallinen hetki, jonka merkitykseen ja sisältöön vedottiin erityisesti venäläistämiskauden vastarintatoiminnassa. Suomalaisilla ja venäläisillä oli yhteinen käsitys siitä, että autonomian ajan alussa, vuonna 1809 Ruotsista erotetut Suomen itäiset maakunnat yhdistettiin autonomiseksi alueeksi Venäjän suuriruhtinaskuntaan.⁷⁹ Suomella oli venäläisiä kuvernementteja laajempi hallintokoneisto, oma edustuslaitos, hallitus ja varainhoito.⁸⁰ Osmo Jussilan mukaan vielä 1810-luvulla kysymys siitä, oliko Suomi valtio vai provinssi, ei ollut suomalaisille merkittävä. Tämä asia nousi esiin vasta 1850-luvulla. Autonomian ajan alussa Suomen hallintoa johtaneet henkilöt pitivät tärkeämpänä lakien ja oikeusjärjestyksen säilymistä.⁸¹

Ruotsin vallan aikaisen lainsäädännön säilyttämisestä ja soveltamisesta tuli kysymys, johon suomalaiset erityisesti sortokaudella vetosivat. Maapäivillä keisari Aleksanteri I oli vakuuttanut säädylle, että alueen Ruotsin vallan aikaiset oikeudet säilyvät entisellään. Myös vallatun alueen oikeus- ja hallintojärjestelmän tuli pysyä ennallaan. Vaikka uusi autonominen alue muodostui maakunnista, mainittiin suomalaiset kansana Porvoossa, kun Venäjän uusi hallitsija kohotti suomalaiset ”kansaksi kansakuntien joukkoon”.⁸²

Autonomian ajan alussa Suomen valtiollista asemaa määriteltiin kahdella hallit-

75 Pakkasvirta ja Saukkonen 2005, 8–9.

76 Mm. Ernst Gellner. Pakkasvirta ja Saukkonen 2005, 60.

77 Smith 1991, 73.

78 Smith 1991, 72–73.

79 Jussila 1987, 36.

80 Tommila 1999, 16–17.

Maapäivien jälkeen keisari otti arvonimekseen Suomen suuriruhtinas. Suomen suuriruhtinaskunnalle valmisteltiin myös omat keisarinvallan tunnusmerkit, kuten vaakuna ja kruunu. Tällainen tunnus oli myös keisarillinen kaksoiskotkavaakuna, jota suomalaiset vuosisadan lopussa käyttivät monissa venäläistämisen vastaisissa julistuksissaan. Suomalaisille tunnetuimpia kaksoiskotkan esiintymispaikkoja on Edvard ”Eetu” Iston (1865–1905) maalaus *Hyökkäys* (1899).

81 Jussila 1987, 59–60.

82 Jussila 1987, 45.

sijan, kansan ja valtion suhteisiin liittyneellä tavalla. Esillä olivat poliittinen ja kulttuurinen lähestymistapa suomalaisuuteen. Tukeutuminen Ruotsin vallan aikaiseen lainsäädäntöön ja hallinnollis-juridisiin periaatteisiin takasi suomalaisille mahdollisuuden hoitaa suuriruhtinaskunnan asioita ilman keisarin hallinnollisten elinten puuttumista asioihin. Toinen tapa perustella Suomen olemassaoloa liittyi kielellisiin ja kulttuurisiin perinteisiin siten, että kansallista kulttuuria pidettiin valtiollisen olemassaolon perustana.⁸³

Kansallisen kielen ja kulttuurin asian ajaminen sai Porvoon maapäivien jälkeen tukea myös tsaarin hallinnolta, koska suomalaisuuden kehittämisen uskottiin estävän Ruotsin yhteyksiin liittyviä suunnitelmia. Venäläisten käsitykset suomalaisuuden tukemisen hyödyistä kuitenkin muuttuivat vuosisadan kuluessa venäläistämispoliitikaksi. Suomalaisten autonominen alue tulleeineen, postilaitoksineen ja armeijoineen ja muine itsenäiseen kansakuntaan viittaavine piirteineen ei näyttänyt venäläiskansallisen liikkeen (venäläisen nationalismin) voimistuessa ja Venäjän sotilaspolitiikassa tilanteessa enää positiiviselta omaleimaisuudelta. Suomalaisten separatistinen kansallinen politiikka tuli lopettaa ja alue liittää kiinteästi osaksi Venäjää.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) oli suomalaisuusaatteen keskeinen tavoitteiden toteuttaja 1800-luvulla. Sen toiminnassa voidaan nähdä kulttuurisen ja poliittisen nationalismin taitekohdat, jotka liittyivät autonomisen Suomen poliittiseen tilanteeseen. Perustamisvuodesta 1931 alkaen seuran ensimmäiset vuosikymmenet kuuluivat kulttuurisen nationalismin aikaan. Toiminnan alussa SKS:n ruotsinkieliset jäsenet vastasivat suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden kehittamisestä. Tuolloin ainoastaan ensimmäisenä sihteerinä toiminut Elias Lönnrot (1802–1884) kirjoitti suomea, muut jäsenet joutuivat sitä opettelemaan. Seura julkaisi Elias Lönnrotin keräämää kansanrunoutta, jonka avulla voitiin todistaa, että suomalaisilla on historia. Kulttuurinen, mutta kielellisesti heterogeeninen nationalismi ja Elias Lönnrotiin sidotun *Kalevala*-kultin läpimurto ajoittuivat samaan aikaan, 1830- ja 40-luvuille.⁸⁴ Poliittisen nationalismin taitekohta ajoittui 1860-luvulle. Tuolloin SKS:n keskusteluissa pidettiin edelleen tärkeänä kansanvalistustyötä, sivistyneistön suomen kielen oppimista ja kielenhuoltoa, mutta keskustelun uudeksi aiheeksi nousivat kielipoliittikka ja kysymys Suomen poliittisesta vapaudesta.⁸⁵

Kalevalan julkaisemisella vuonna 1835–1836 haluttiin ensivaiheessa tavoittaa kirjallisesti sivistynyt lukijakunta ”[...] ja legitimoida Suomen kulttuurinen paikka muiden eurooppalaisten kansakuntien joukossa.”⁸⁶ Irma Sulkunen näkee SKS:n sisäpiirin innostuksen *Kalevalan* ilmestymisen johdosta olleen osittain eurooppalaisen, romanttisesti painottuneen nationalismin vaikutusta. Sisäpiirin innostuksesta huolimatta *Kalevala* ei saanut muilta varauksetonta vastaanottoa mm. sen kokoa-

83 Liikanen 2003, 270–273.

84 Sulkunen 2004, 13, 137–138.

85 Rommi ja Pohls 1989, 69–71 ja 122–124.

86 Sulkunen 2004, 62.

misperiaatteen ja Elias Lönnrotin esittämän *Kalevalan* historiallisuutta koskevan näkemyksen vuoksi.⁸⁷

Pertti Karkaman mukaan *Kalevalasta* tuli kuitenkin kansalliskirjallisuuden klassikko, vaikka sen ei aina uskottukaan esittävän historiallista totuutta tai kansan alkuperäisiä uskomuksia. Hän luonnehtii *Kalevalaa* kansalliseepokseksi "[...] koska se maailmankatsomus, jonka pohjalta Lönnrot teoksen koosti, perustui pääosiltaan kansallisuusaatteeseen ja vastasi kansallisiin haasteisiin."⁸⁸

Kalevala oli tärkeässä osassa myös Zacharias Topeliuksen (1818–1898) kirjoittamassa *Maamme kirjassa* (1875), jolla myös oli keskeinen merkitys suomalaisen kansakunnan rakentamisessa.⁸⁹ Kirjassaan Topelius esitteli Elias Lönnrotin ja kertoi *Kalevalan* synnystä ja merkityksestä. Kirjaan sisältyi myös *Kalevalan* runoja. Topelius puhui *Kalevalasta* kansanrunouskokoelmana:

Se kuvaa Suomen kansan omaleimaisuutta, ja vaikka siinä on paljon semmoista, mikä meidän ajallemme näyttää pakanalliselta ja kummalliselta, siinä ilmenee kuitenkin syvä viisaus, yksinkertainen kauneus ja liikuttava isänmaan rakkaus.⁹⁰

Maamme kirja oli tärkeä yhteisen kansakäsityksen muodostumisessa. Kirja esitteli suomalaisuutta kuudessa luvussaan, jotka ovat Maa, Kansa, Pakanalliset jumalat ja sankarisadut, Kertomuksia Suomen katoliselta ajalta, Kertomuksia Suomen sotaistailta ajoilta ja Kertomuksia Suomen uudemmalta ajalta. Kati Mikkolan mukaan *Maamme kirjan* kansallisuusajattelu edusti sekä kulttuurista että poliittista nationalismia ts. siinä kerrotaan kansasta, historiasta, suurmiehistä, kielestä, kansanrunoudesta sekä Jumalasta kaiken taustalla ja toisaalta korostetaan poliittiselle nationalismille tyypillisesti uhrautumista isänmaan puolesta. *Maamme kirja* kuului vuodesta 1881 alkaen noin 60 vuotta kansakoulun opetussuunnitelmaan. Tavoitteena oli, että kansakoulussa oppilaat kasvatetaan tunnistamaan Suomi isänmaakseen. Siksi oppilaat lukivat koulussa myös muuta isänmaallista kirjallisuutta kuten *Kalevalaa* ja *Vänrikki Stoolin* tarinoita.⁹¹

Topelius toi *Maamme kirjassa* esille myös taiteet. ”Ensimmäinen ja paras runoilija oli Suomen kansa, joka loi ne kauniit sadut ja laulut, [...] Kaikki parhaat sen jälkeen ilmestyneet laulajat ovat omistaneet jonkin verran kansan henkeä, sen yksinkertaisuutta ja harrasta sävyä.”⁹² Kirjan viimeisessä luvussa oli alaluku ”Runoilijat ja taiteilijat”. Topeliuksen mukaan ”kaunotaiteet” ovat viimeisenä asteena jokaisen kansan kehityksessä ja osoittavat sen kukoistusta.” Topelius kertoi J.L. Runebergistä

87 Sulkunen 2004, 62, 64–67.

88 Karkama 2008, 166–167.

89 Johann Gottfried von Herderin (1744–1803) ajattelun ilmenemisestä Topeliuksen *Maamme kirjassa* ks. Mikkola 2006.

90 Topelius 1982, 182.

91 Mikkola 2006, 415; Mikkola 2008, 171–172.

92 Topelius 1982, 351.

(1804–1877) ja muista runoilijoista, taidemaalareista ja kuvanveistäjistä sekä lyhyesti musiikista ja teatterista. Topelius kirjoitti *Maamme*-laulun synnystä ja ensiesityksestä 13.5.1848 ”kevätkentällä” (hän ei mainitse Floran päivän juhlaa). Säveltäjistä hän mainitsi Fredrik Paciuksen (1809–1891) lisäksi Fredrik August Ehrströmin (1801–1850), Karl Collanin (1828–1871), Filip von Schantzin (1835–1865) ja Aksel Gabriel Ingeliuksen (1822–1868). Esille tulevat myös laulajat Johanna von Schoultz (1813–1863), Ida Basilier (1846–1928) ja Alma Fohström (1856–1936).⁹³

Kirjallisuus kuului keskeisenä taiteenlajina suomalaiseen kansallisuusaatteen. Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) vaati suomen kielen aseman parantamiseen perustuvassa kansallisuusohjelmassaan myös kansalliskirjallisuuden luomista. Hän kirjoitti vaatimuksistaan mm. *Saima*-lehdessä.⁹⁴ J.L. Runeberg ja Zacharias Topelius hahmottelivat maata suomalaisten kotina, sen kauniita maisemia ja suomalaista luontoa. Aleksis Kivi (1834–1872) loi *Seitsemän veljestä* -kirjassaan isänmaalle mm. uuden maisemallisen vastineen kuvailemalla suomalaista metsämaisemaa kumpuilevine, aurinkoisine kanervakankaineen.⁹⁵ Topeliuksen runo *En sommardag i Kangasala* (1853), suomennettuna ja Selim Gabriel Linsénin (1838–1914) säveltämänä lauluna *Kesäpäivä Kangasalla*, kuvasi ylhäältä päin nähtyä järvimaisemaa, joka yhtenä Suomen luontoa edustavana aiheena esiintyi myös kuvataiteilijoiden töissä. Musiikissa suomalaisuus ilmeni myös suomen kielen, sävellysten nimien ja tekstien sisältämien luontokuvausten ja muiden suomalaisuutta kuvaavien aiheiden sekä ka-levalaisuuden esiintymisenä.⁹⁶

Musiikin osuus venäläistämistoimien vastustamisessa ja kansallisvaltion muodostamiseen johtaneessa poliittisessä toiminnassa kasvoi 1800-luvun lopussa erityisesti ensimmäisen sortokauden aikana. Tuolloin suomalaisuutta kuvanneen taiteen lisäksi luotiin venäläisen hallinnon toimia vastustavaa ja vastarintaan provosoivaa ohjelmistoa. Sensuuria ja rangaistuksia välteltiin usein allegorioiden keinoin.⁹⁷

Kulttuuriin painottunut kansallisuusaate jatkui poliittisen kansallisuusaatteen rinnalla vuosisadan vaihteen yli. Kansallisuusaatteesta voidaan puhua kulttuurisena tai poliittisena painottumisena, ei näiden vaihtoehtojen yksinomaisena esiintymisenä.

Irma Sulkusen mukaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa kulttuurisen nationalismin painottunut valtakausi päättyi puheenjohtajavaihdokseen SKS:n johdossa vuonna 1874, kun J.V. Snellman erosi tehtävistään, ja työtä jatkoi Yrjö Koskinen⁹⁸ (1830–1903), rinnallaan muita fennomaanipolitiikassa aktiivisesti toimineita

93 Topelius 1982, 402–406.

94 Mm. ”Suomi och fosterländska litteraturen”. *Saima* nro 1, 4.1.1844 ja nro 2, 11.1.1844.

95 Närhinen ja Tiitta 2006, 51–57.

96 Musiikista suomalaisten kansallisen identiteetin rakennustyössä myös mm. Vainio ja Savolainen 2006.

97 Mm. http://www.sibelius.fi/suomi/musiikki/ork_kuoro_orkesteri.htm.

98 Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen oli vuoteen 1882 asti Georg Zacharias Forsman. Keisari myönsi Yrjö-Koskiselle vuonna 1882 aatelistarvon, minkä jälkeen Yrjö-Koskinen otti sukunimekseen aiemmin kirjailijanimenä käyttämänsä nimen Koskinen. Yrjö Koskinen oli vanhasuomalainen poliitikko, professori ja senaattori. Hän toimi Suomalaisen puolueen puheenjohtajana J. V. Snellmanin jälkeen. Koskisesta käytetään tässä tutkimuksessa selkeyden vuoksi koko ajan myöhempää nimeä Yrjö Koskinen.

henkilöitä. Nuorempaa fennomaanipolvea edustanut Koskinen toteutti myös SKS:n puheenjohtajana poliittisia tavoitteitaan. Hän keskitti seurassa valtaa omiin ja kannattajiensa käsiin. Koskinen toteutti tiukkaa kieliohjelmaa ja muita tavoitteitaan saavuttaakseen omalla johdollaan toimivan suomalaisen puolueen ylivallan niin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa kuin mm. vuonna 1874 perustetussa Kansanvalistusseurassa. Nämä toimet poikkesivat J.V. Snellmanin laajapohjaista yhtenäisyyttä tavoitelleesta linjasta, jonka mukaan Snellman kannatti vapaata kilpailua tiedepoliitikassa, kustannustoiminnassa ja sivistyksellisessä järjestäytymisessä.⁹⁹

2.2. Fennomaanisen liikkeen vaiheita autonomian ajalla

Kansa ja kansan edustaminen ovat keskeisiä käsitteitä suomalaista nationalismia edustaneen fennomaanisen liikkeen toiminnassa. Fennomaaniliike oli toiminut säätyedustusjärjestelmän rinnalla 1800-luvun alkupuolelta kansallisena liikkeenä, jonka ensimmäinen vaihe alkoi Turun palon (1827) jälkeen Helsinkiin muuttaneen yliopiston oppisäätyläistön keskuudessa. Tässä piirissä aktiivisesti vaikuttaneen J.V. Snellmanin linjauksista muodostui uuden liikkeen ensimmäisen vaiheen aatteellisen sisältö.

J.V. Snellman oli aloittanut opinnot Keisarillisessa Turun Akatemiassa vuonna 1822. Tällöin yliopistossa vallitsi suuri saksalaiseen kansallisromantiikkaan ajattelunsa perustanut, Turun romantiikaksi nimitetty liike.¹⁰⁰ Snellmanin ajattelu oli saanut vaikutteita Georg Wilhelm Friedrich Hegelin (1770–1831) filosofiasta, vaikka Snellman kirjeenvaihdossaan sanoutui pääteoksensa *Läran om staten* (1842) osalta irti Hegelin käsityksistä.¹⁰¹ Majamaan ja Tiirakarin mukaan teos on ”pohjaltaan hegeliläinen, mutta kokonaisuudessaan Snellmanin oman teorian mukainen.” Snellman tutkii teoksessa valtiota historiallisena ilmiönä. Myöhemmin hänen ajattelunsa painottui ”valtiosta kansakuntaan ja kansakunnan yleiseen tietoisuuteen, kansallishenkeen.”¹⁰²

Turun romantiikassa vaikutti myös Johann Gottfried von Herderin (1744–1803) ajattelu, jonka keskeisiä käsitteitä ovat kansakunta maailmahistorian perusyksikkönä ja kansallishenki, joka luonnehtii kansallisen elämän kokonaisuutta. Herder uskoi jokaisen kansakunnan ainutkertaisuuteen. Hän keräsi kansanlauluja esteettisistä syistä, mutta korosti, että ne olivat myös antropologisia ja historiallisia dokumentteja, joihin kansakunta on tallentanut historiaansa.¹⁰³

Snellmanin kansallisuusohjelman lähtökohtana oli suomen kieli, jonka ase-

99 Sulkunen 2004, 169–172 ja 297.

100 Majamaa ja Tiirakari 2006, 19.

101 *Läran om staten* -teoksen suomennos *Valtio-oppi*. Teoksensa yhteydessä Snellman viittasi mm. Montesquieuhön ja Tocquevilleen. Savolainen 2006, 308. (Charles-Louis de Secondat, paroni de la Brède et de Montesquieu (1689–1755) ja Alexis-Charles-Henri Clérel de Tocqueville (1805–1859)).

102 Majamaa ja Tiirakari 2006, 43.

103 Nisbet 2006, 92–95.

man parantaminen oli kaiken muun kehityksen perusta. Kansallinen sivistys oli Snellmanille kielessä elävä, perintönä saatu ja rikastuttava kansallisen tiedon järjestelmä. Se ei ainoastaan välity kielen avulla, vaan on sisäänrakennettu kieleen. Kansallinen sivistys oli Snellmanille myös tekijä, joka erottaa kansan muista kansoista. Hän kirjoitti kansalliskielestä, jonka avulla ihmisen on mahdollista käsittää maailmaa.¹⁰⁴

Snellmanin vaatimus ruotsinkielisen sivistyneistön suomalaistamisesta ja suomen kielen saattamisesta virkakieleksi oli radikaali tilanteessa, jossa koko virkamieskunta oli ruotsinkielistä, puhuttu suomen kieli ja kirjakieli erosivat suuresti toisistaan, suomen kielellä ei vielä ollut hallinnollista tai tieteellistä sanastoa, ja kirjallisuutta oli vähän. Snellmanin kieliohjelman lähtökohtana oli suomenkielisen kansalliskirjallisuuden luominen. Hän toi kirjallisuusasiaa ja muita kansallisuusohjelmaansa kuuluvia tavoitteita esille toimittamassaan *Saima*-lehdessä (1844–1846).¹⁰⁵

Lehdistö ja lehdistön kehittäminen olivat välineitä, joita Snellman käytti suomalaiskansallisen ohjelmansa toteuttamiseen. Hänen esittämänsä vaatimukset lehdistön kehittämiseksi ja muiden lehtien arvostelu aiheuttivat vilkasta keskustelua ja lehdistödebatteja. Snellman edellytti, että lehdistöllä tuli olla määrätietoinen suomalaiskansallinen ohjelma. Tätä periaatetta hän toteutti myös *Saima*-lehdessä, joka haastoi muut lehdet polemiikkiin ja keskusteluihin.¹⁰⁶

Snellmanilainen fennomania oli käyntiin panevana voimana 1840-luvulta alkaen tapahtuneessa kansanopetuksen nousussa, suomalaisen kirjallisuuden voimistumisessa ja suomenkielisen lehdistön nousussa 1850-luvulla yleistä mielipidettä luovaksi tekijäksi.¹⁰⁷

Snellmanin suomalaiskansallinen ohjelma sai vastavoimia 1850-luvulla, kun kansalaisvapauksia ja erityisesti yksilön vapauksia korostanut liberalismi ja Yrjö Koskisen johdolla toiminut uusi fennomaanipolvi ”jungfennomaanit” haastoivat Snellmanin tavoitteet. Vahvasti kielipoliittinen jungfennomaanien liike tukeutui suomenkieliseen talonpoikaistoon, jonka nimissä se toimi.¹⁰⁸ Yrjö Koskinen määritteli suomalaisen puolueen periaatteita mm. 1863 julkaisemassaan teoriassa ”Suomikiihko valtiollisena puolueena”. Hän kirjoitti:

Että Suomikiihko katsoo Suomen kansan elämän-tarkoitukseksi, olla jonkun omituisen siwistyksen edusmiehenä Europassa, – että sen mielestä waltion pitäisi oleman tämän kansallisen elämän muotona, – että wihdoin Suomikiihko ei tunnusta kansallisuudeksi

104 Savolainen 2006, 367.

105 Savolainen 2006, 367; Vuoden 1863 kieliasetus määräsi suomen kielen tasavertaiseksi ruotsin kielen kanssa kaikissa suomenkielistä väestöä välittömästi koskevissa asioissa. Määräyksen siirtymäaika oli 20 vuotta. Suomen kieli kuitenkin nousi tasavertaiseksi ruotsin kielen rinnalle vasta vuoden 1902 asetuksella, jolloin taas sortokauden määräykset Venäjän kielen asemasta vaikeuttivat kielen asemaa. Mm. Rommi ja Pohls 1989, 79–80 ja 161.

106 Savolainen 2006, 355–357.

107 Rommi ja Pohls 1989, 60.

108 Tommila 1989, 64; Nieminen 2006, 63.

semmoista tilaa, missä herrasmies puhuu yhtä kieltä, talonpoika toista, se kaikki lienee jo kylläksi tietty.¹⁰⁹

Koskisen ajattelu toi sukupolvenvaihdoksen J.V. Snellmanin oppien mukaiseen fennomaanien poliittiseen ajatteluun. Snellman oli esittänyt filosofiset käsityksensä vuonna 1842 julkaisemassaan *Läran om staten* -teoksessa, josta tuli tuolloin fennomaanisivistyneistön toiminnan teoreettinen perusta. Snellmanin teoreettisen ja poliittisen ajattelun pääkohta oli valtio, jonka olemusta ja organisoitumista hän kuvasi mainitussa teoksessa. Snellmanin ja Koskisen ajattelut erosivat toisistaan mm. suhtautumisessa kansan suvereniteettiin ja kansan tahtoon vallan oikeutuksen perustana valtiollisessa toiminnassa. Snellman ei hyväksynyt kansan tahtoa vallan oikeutuksen perustana. Snellmanille valtio edellytti yhteiskuntasopimusta, jonka edellytyksenä on kansallishengen kehitys. Valtion jäsenten tuli sitoutua noudattamaan ”yleistä tahtoa”, joka hänelle merkitsi yksityisen ja ”yleistahdon” yhdenmukaisuutta, ei enemmistön valtaa. Snellmanin poliittisten vaatimusten lähtökohtana oli valtion etu. Valtion tulevaisuutta rakennettiin ”kansallisen sivistyksen” varaan, mikä edellytti sivistyneistöltä suomen kielen omaksumista.¹¹⁰

Yrjö Koskiselle oli suuri merkitys Ranskan vallankumouksella, joka toi suuria muutoksia yleisiin vapauden käsitteisiin. Hän nosti kansallisuusaatteen rinnalle kansalaisvapauden, mikä oli merkittävin ero Snellmanin ja Koskisen poliittisessa ajattelussa. Kansan suvereniteettiajattelun mukainen ”kansan tahto” ei kuulunut Snellmanin poliittiseen ajatteluun. Koskisen mukaan kansakunnan tuli voida itse ratkaista poliittisen toiminnan muodot, joilla kansan tahto voitiin toteuttaa. Hän oli ”periaatteessa valmis hyväksymään hyvinkin radikaalin toiminnan kansan tahdon toteuttamiseksi, mutta asetti käytännössä uudistusten vastapainoksi sekä maan sisäiseen tilanteeseen että ulkoiseen asemaan liittyviä tekijöitä”.¹¹¹

Koskislainen fennomaaninen sivistyneistö rakensi käytännössä yhteyksiä kansaan seura- ja kokoustoiminnalla, joka loi mahdollisuuksia eri väestöryhmien keskinäiseen kanssakäymiseen. Ilkka Liikasen mukaan 1870-luku, jolloin ensimmäinen järjestäytymisaalto tapahtui, ei ollut vielä ”kansallisuusajattelun tai kansanliikkeiden esiinmarssin vuosikymmen”. Aika oli sen sijaan ”merkittävää niiden keskinäisen suhteen muodostumisen kannalta”.¹¹²

Tämä uudennainen Koskisen ajatteluun perustuva aktiivinen toiminta herätti kuitenkin kysymyksiä ja keskustelua fennomaanien poliittisissa vastustajissaan mm. siitä mitä hyvään politiikkaan kuului. Ruotsinkieliset epäilivät, että fennomaanien organisoiman seura- ja kokoustoiminnan avulla muodostetaan rahvaan keskuuteen suomenkielinen puolueorganisaatio. Myös fennomaaniryhmän edustajilla oli toi-

109 *Helsingin Uutiset* nro 15, 19.2.1863. Jungfennomaanien vuonna 1864 perustamassa *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* Koskinen nostaa ohjelman ensisijaiseksi tavoitteeksi kielikysymyksen, jonka mukaan suomen kieli tuli nostaa maan sivistys- ja virkakieleksi.

110 Liikanen 1995, 127.

111 Liikanen 1995, 124, 138–140.

112 Liikanen 1995, 166 ja 179.

mintaan liittyneitä käsityseroja, mikä teki fennomaaneista moneen suuntaan painotuneen poliittisen ryhmittymän. Monet fennomaanit ajattelivat mm. että seura- ja kokoustoiminta voisi lopettaa ylhäältä päin johdetun kansansivistystoiminnan ja luoda tilanteen, jossa kansa-käsitteen määrittely ja yhteinen identiteetti muotoutuisivatkin alhaalla, kansan parissa. Ryhmän johtohenkilöistä Agathon Meurman (1826–1909) suhtautui varauksellisesti uusiin kansalaistoiminnan muotoihin, joita olivat mm. rahankeruu yleishyödyllisiin tarkoituksiin, kuten kouluille. Meurman vaati Koskista luopumaan suomalaisten aseman kannalta vaarallisesta rahvaaseen tukeutuvasta politiikastaan. Hänen omana tavoitteenaan oli toteuttaa keisarin luottamuksen saavuttavaa poliittista toimintaa ja saada tällä tavalla fennomaaneille enemmän vaikutusvaltaa. Koskinen muuttikin radikaalia kantaansa 1880-luvun alussa. Yksittäisten seurojen ja kokousten oikeutus edustaa kansan ääntä vaihtui koko järjestökentän tai valtiopäivien kautta tapahtuvaksi vaikuttamiseksi. Liberaaleja edustanut Leo Mechelin (1839–1914)¹¹³ kannatti seura- ja yhdistystoimintaa yhteiskunnallisen edistyksen ja kansalaisten itsehallinnon välineenä, mutta vastusti tämän toiminnan liittämistä poliittiseen järjestelmään.¹¹⁴

Fennomaniasta muodostui 1860-luvulla Suomalainen puolue, jonka tavoitteena oli Yrjö Koskisen johdolla nostaa suomen kieli sekä sivistyneistön kieleksi että maan viralliseksi kieleksi. Vastareaktionä syntyi ruotsalaisuuden liike, svekomania, jonka äänenkannattajan *Vikingsen*-lehden piirissä luotiin svekomaaneille 1870-luvulla kansallisuusideologinen perusta. Kielikysymys siirtyi puolueiden ohjelmissa taustalle vasta 1890-luvulla, jolloin esiin tulivat sosiaaliset asiat ja suhtautuminen Venäjään.¹¹⁵

Vuosisadan lopussa Suomalaisen puolueen sisällä vaikutti yhä voimakkaampia suuntauksia, joiden edustajien käsityserot johtivat puolueen hajaantumiseen. Koventunutta fennomaanikantaa edusti ylioppilaspiireissä vuonna 1880 syntynyt Lauri Kivekkään (1852–1893) johtama KPT-järjestö (mm. ”Kansan Pyhä Tahto”, ”Koko Programmi Toimeen”), joka painotti radikaalia kielipolitiikkaa, ruotsin kielen syrjäyttämistä ja ehdotonta sitoutumista kansan tahtoon. Se järjesti manifestaatioita ja haastoi toiminnallaan vanhan polven fennomaanit. Suomenmielisistä liberaaleista muodostui puolestaan 1880-luvun alussa Valvojan piiri, joka julkaisi *Valvoja*-nimistä aikakauskirjaa. Ryhmän linjana oli vapaamielisyys suomikiihkon ja ruotsinkielisen liberalismien välissä. KPT:ssä toiminut maltillisempi ryhmä, mm. Juhani Aho, Arvid Järnefelt ja Eero Erkko, muodosti ns. Nuoren Suomen ryhmän.¹¹⁶

Nuorsuomalainen puoluekaan ei toiminut yhtenäisenä, vaan siihen kuuluneilla

113 Leo Mechelin oli valtio-opin professori, poliitikko, Liberaalisen puolueen edustaja ja valtiomies.

114 Liikanen 2003, 284–285, 290–291.

115 Nieminen 2002, 82–83.

Tarkoitukseni ei ole käsitellä 1800-luvun lopun poliittisten puolueiden muodostumista ja puolueiden esittämiä ohjelmia. Tutkimuksen kysymyksenasetteluun liittyen käsittelen lähinnä Kansanvalistusseuran toiminnan taustalla vaikuttanutta fennomaniata ja suomalaisen puolueen vaihteita pääpiirteissään.

116 Vares 2000, 43.

politiikoilla oli erimielisyyksiä ja painotuseroja mm. sosiaalisista kysymyksistä, kielikysymyksestä ja suhtautumisesta hallituspolitiikkaan. Toisaalta ns. perustuslaillisen (Ruotsin vallan aikaisia perustuslakeja puoltavan) kannan puolueen kanssa jakoi ruotsalainen puolue. Vuosisadan vaihteessa, kun ensimmäinen sortokausi alkoi nuorsuomalaiset, Suomalaisen puolueen liberaalit jäsenet ja ruotsinkieliset ryhtyivät yhteistyöhön sivuuttaen kielikysymyksen ja keskittyen perustuslain turvaamiseen.¹¹⁷ Tämä perustuslaillinen rintama harjoitti passiivista vastarintaa ja vaati laillisuuden palauttamista vielä valtiopäivillä 1904–1905. Varsinaista puoluetta nämä ryhmittymät eivät voineet mm. kielikysymyksen vuoksi perustaa.¹¹⁸

Perustuslailliset loivat passiivisen vastarintatoiminnan tukemiseen ja järjestämiseen Kagaali-nimisen keskuselimen, joka perustettiin vuonna 1901.¹¹⁹ Lehdistö-sensuurin ja lehtien lakkauttamisten vuoksi venäläistämistoimista tiedottamiseen tarvittiin vaihtoehtoisia keinoja. Kagaali hankki eri puolille maata perustetuista piireistä kirjeenvaihtajia ja asiamiehiä, jotka levittivät salaisia painotuotteita ja kirjoja ja hoitivat Kagaalin politiikkaa, esimerkiksi toimivat asevelvollisuuskutsuntoja vastaan. Keväällä 1902 perustettiin myös naiskagaali, jonka tavoitteena oli aktivoida naiset poliittiseen vastarintatoimintaan. Naiskagaali toimi samalla tavalla kuin mieskagaali. Naiset olivat lisäksi taitavia salaisen kirjallisuuden ja lehtien levittämises-sä.¹²⁰ Oskar Merikannon työnantajana toiminut *Päivälehd*en päätoimittaja Eero Erkko oli aktiivinen Kagaalin jäsen. Tästä syystä hänet kenraalikuvernööri Bobrikovin päätöksellä karkotettiin maasta vuonna 1903.¹²¹

Vuoden 1905 suurlakko palautti Suomeen perustuslain mukaisen toiminnan, kun keisari Nikolai II:n antama marraskuun manifesti lopetti ensimmäisen sortokauden. Keisari määräsi suomalaiset valmistelemaan ehdotusta kansanedustuslaitoksen uudistamisesta. Vuonna 1906 hyväksytty uusi valtiopäiväjärjestys määritteli, että Suomea edustaa yksikamarinen eduskunta, jossa on 200 edustajaa. Vaalit tuli toimittaa yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuen.¹²²

Suurlakon ja eduskuntauudistuksen jälkeinen puolueiden organisoituminen ei tuonut kentälle selkeätä puoluejärjestelmää. Poliittisiin keskusteluihin kuului kaksi erityisesti suomalaiseen politiikkaan liittynyttä kysymystä, jotka olivat kieliongelma ja suhtautuminen Venäjään sekä sosiaaliset kysymykset. Perustuslaillisten ryhmittymän jäsenten väliset suhtautumiserot suomen ja ruotsin kieleen nousivat jälleen esiin suurlakon jälkeisten sisäpoliittisten ongelmien myötä. Perustuslaillinen-suomenmielinen eli nuorsuomalainen puolue aloitti toimintansa keväällä 1906. Se oli

117 Puntila 1971, 77–78.

118 Nieminen 2002, 84–85; Zetterberg 2001, 308.

119 Kagaalin johtokuntaan kuuluivat vuonna 1903: Th. Schwindt, P.E. Svinhufvud, A. von Bonsdorff, A. Törngren, K. Grotenfelt, Edvin Castrén, Harald Neovius, E. Polón, E. Erkko, W. Zilliacus, Ernst Estlander, Th. Homén ja J.N. Reuter. Reuter 1928.

120 Parmanen 1936, 348–353; Zetterberg 2001, 309–326. Kagaalin toiminta loppui suurlakon jälkeen.

121 Zetterberg 2001, 315 ja 327–329.

122 Nygård ja Kallio 2003, 556–557.

kuitenkin hajanainen liittymä, jonka toiminta keskittyi lähinnä lehdistön ja valtiopäivien ympärille. Järjestötoimintaa puolueella oli lähinnä Etelä-Suomessa.¹²³

Ensimmäiset eduskuntavaalit järjestettiin maaliskuussa 1907. Poliittiset ryhmittymät osallistuivat vaaleihin puoluetunnuksin. Nuorsuomalainen puolue valmistautui toiveikkaana ensimmäisiin yksikamarisiin eduskuntavaaleihin, mutta hävisi vanhasuomalaisille ja SDP:lle. Myös Maalaisliitto oli vienyt ääniä Nuorsuomalaisilta.¹²⁴ Vuoden 1908 vaalit sujuivat puolueen kannalta vastaavaan tapaan. Vesa Vareksen mukaan puolueen organisaatio oli hyvin heikko ja hajanainen. Myös talous oli heikko. Pääosa jäsenistöstä kuului sivistyneistöön, joka ei ollut innostunut varsinaisesta puoluetoiminnasta tai varojenkeruusta.¹²⁵

Toinen sortokausi (1908–1917) kärjisti Suomen ja Venäjän suhteet uudelleen. Hallitsija käytti oikeuttaan hajottaa eduskunta toistuvasti, ja senaatti joutui vähitellen venäläisten haltuun. Venäjän valtakunnanduuma päätti vuonna 1910 valtakunnallisen lainsäädännön ulottamisesta Suomeen. Ensimmäisellä sortokaudella Suomessa oli ollut poliitikkoja, jotka uskoivat ns. myöntyväisyssuunnan johtavan tuloksiin, joiden ansiosta Suomen edut voitaisiin säilyttää. Toisella sortokaudella sovitteluun ei uskottu, päällimmäisenä tavoitteena oli irtaantua Venäjästä.¹²⁶

Vuosina ennen ensimmäistä maailmansotaa poliittisen kentän kehitys johti siihen, että nuor- ja vanhasuomalaisen väliset poliittiset käsitykset lähentyivät toisiaan, ja Nuorsuomalaisen puolueen sisäisten suuntausten mielipiteet lähentyivät toisiaan. Vanhasuomalaisista tuli jopa passiivisen vastarinnan kannattajia. Nuorsuomalainen puolue ”oli suhteellisen arvostettu, tai ainakin varsin vähän vihattu, sillä oli valtakunnallisesti merkittäviä johtajia, ja sen kannatus oli vakaa. Mutta se kannatus oli paljon pienempi kuin mitä puolue oli uskonut saavansa [...]”.¹²⁷

J.V. Snellmanista alkanut fennomaanisen liikkeen ja Suomalaisen puolueen kehitys johti vuonna 1918 perustettavaan Kokoomuspuolueeseen, johon liittyi osa vanhasuomalaisista ja osa nuorsuomalaisista kannattajista ja Edistyspuolueeseen, jossa jatkoivat jäljelle jääneet nuorsuomalaiset ryhmät.¹²⁸

2.3. Kansa, kansansivistys ja kansalliset manifestaatiot

Kansalla¹²⁹ ymmärretään tässä tutkimuksessa eri kansanryhmiä edustaneita autonomisen suuriruhtinaskunnan asukkaita maaseudulla ja kaupungeissa. Kansasta nousi kirjailijoita, näyttelijöitä ja muita taiteilijoita, kun Suomeen luotiin uutta kirjalli-

123 Nygård ja Kallio 2003, 559.

124 Vares 2000, 87–89, 108 ja 119–120.

125 Vares 2000, 137.

126 Puntila 1971, 86–87.

127 Vares 2000, 192.

128 Vares 2000, 186, 259.

129 Liikanen 2003, 257–258. Johann Gottfried Herder käytti kansallisesta yhteisöstä nimityksiä kansakunta ja kansa. Tavallinen kansa sisältyi Herderillä kansakuntaan, koska kansallisen hengen tuli Herderin mukaan läpäistä orgaanisen yhteisön jokainen alue, ei vain poliittista ja kulttuurista eliittiä. Nisbet 2006, 92.

suutta, teatteria ja musiikkia. Kansa oli myös kulttuuritilaisuuksien ja taiteen uuden asiakkaan roolissa mm. teattereissa ja konserteissa. Laulu- ja soittojuhlien ohjelman suunnittelussa ja juhlien toteuttamisessa kansalle tarjottava sivistys ja kulttuuri olivat keskeisiä asioita. Juhlilla oli kansaa, yleisöä kaikista kansanryhmistä.¹³⁰

Kansa-käsitteellä on tässä tutkimuksessa myös kansakuntaan viittaava merkitys. Se tulee esille monissa tutkimusajankohtaan liittyvissä aineistoissa. Mm. laulu- ja soittojuhlilla isänmaallisen ohjelman keinoin yhdistettiin eri kansanryhmiä ja eri puolilta maata tulleita vieraita ”Wäinön kansaksi”. Kansan lisäksi mm. sanomalehdissä käytettiin samassa merkityksessä kansakuntakäsitettä. Sillä viitattiin kaikkiin autonomisen suuriruhtinaskunnan alueella asuviin suomalaisiin. Tämä käsite oli peräisin Porvoon maapäiviltä, joilla tsaari puhui suomalaisista kansakuntana.

Nationalismitutkija Anthony D. Smith on määritellyt piirteitä, jotka erottavat kansakunnan muista yhteisöistä. Nämä piirteet voidaan löytää myös suomalaisten nationalistisesta ajattelusta autonomian aikana. Smithin mukaan kansakunta jakaa historiallisen elinalueen, sillä on yhteiset myytit ja historialliset muistot sekä yhteinen kulttuuri. Lisäksi kansakunnan jäsenillä on yhteinen talous sekä jäsenten lailliset oikeudet ja velvollisuudet.¹³¹

Vuoden 1848 jälkeen uudet eurooppalaiset ajattelutavat, kuten liberalismi ja kansallisuusaate, levisivät myös Suomeen. Kansaa pidettiin poliittisen vallan ja valtiollisen olemuksen keskiössä, ja sille kuului osallisuus valtion toimiin. 1870–1890-luvuilla kansakäsitteen poliittisesta merkityksestä ja kansan edustamisesta käytiin poliittisten ryhmien, mutta myös fennomaanien välistä keskustelua. Tuossa vaiheessa, kun sääty-yhteiskunta oli muuttumassa kansalaisyhteiskunnaksi, kansanliikkeillä ja paikallisilla järjestöillä oli säätyvaltiopäiviä suurempi merkitys kansan edustajana. Kansaan liittyi 1800-luvun lopun Suomessa myös kulttuurinen ulottuvuus. Fennomaanit ajoivat kansankielen, suomen, nostamista johtavaksi kieleksi. Maaseudulla asuvan kansan tavat ja kieli olivat keskeisiä kiinnostuksen kohteita ja antoivat aiheita suomalaisen kirjallisuuteen, kuvataiteeseen ja musiikkiin.¹³²

Suomalaisuuden rakentamisessa, jota laulu- ja soittojuhlatoimintakin edusti, yhdistyivät sekä eurooppalainen että suomalainen perinne. Eric Hobsbawmin mukaan omaan kansaan ja maahan liittyvien perinteiden keksiminen ja vaaliminen oli eurooppalaisille kansoille kuulunut ilmiö ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tavoitteena oli luoda käytäntöjä ja kulttuuria, jotka lisäävät sosiaalista kanssakäymistä, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tuovat mahdollisuuksia luoda yhteyksiä eri sosiaalisten ryhmien välille. Hobsbawm kuvailee eurooppalaista aikakautta erityisesti

130 Vastaavasti ruotsinkielisten laulu- ja soittojuhlien yhteydessä todettiin: ”Anblicken af de till tusenden uppgående skaror, som härvid stämma möte, skall hos hvarje deltagare befästa vissheten därom, att denna svenska befolkning eger en kulturuppgift i vårt land, lika berättigad och lika nationell, som trots någonsin den finska.” Artikkelissa ”Sång och musikfesten i Åbo”. Nya Pressen nro 25, 23.6.1897.

131 Smith 1991, 14 ja 71.

132 Liikanen 2003, 285–288.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, jolloin esiintyi uusia kansallisia manifestaatioita (kansallispäivät, juhlat, patsaiden paljastamiset), joiden tarkoituksena oli tukea kansakunnan olemassaolon oikeutusta. Hobsbawm kirjoittaa myös julkisten seremonioiden ja suurien näyttelyiden järjestämisestä. Nämä juhlat pyrkivät yhdistämään kansaa ja kasvattamaan sitä osana yhtenäistä kansakuntaa.¹³³

Alkeiskoulutuksen tarjoaminen kaikille oli Ranskassa 1860-luvulta alkaen käytetty keino tehdä talonpojista ranskalaisia ja kaikista ranskalaisista hyviä kansalaisia. Julkisia seremonioita, kuten kansallispäivän vietto, järjestettiin koko kansaa yhdistäviksi tapahtumiksi, joissa virallinen ohjelma ja suositut kansan juhlinnan muodot ilotulituksineen yhdistyivät. Myös kansallisten monumenttien rakentaminen ja huomioiminen eri yhteyksissä kuului Ranskassa valtion identiteetin rakentamiseen.¹³⁴

Vastaavaa kansallisvaltioiden muodostumiseen liittyntä toimintaa esiintyi myös Suomessa. Kansansivistys asetettiin keskeiseksi tavoitteeksi sekä yliopiston että poliittisten ryhmien tavoitteissa 1800-luvun puolen välin jälkeen. Kansansivistys oli myös Kansanvalistusseuran työn ja järjestötoiminnan keskiössä. Elias Lönnrot toimi myös valistuksen hyväksi. Hänen päämääränään oli sivistää kansaa siten, että se pystyi ”selviytymään arjen jokapäiväisistä ongelmista, aineellisesta toimeentulosta, sairauksista ja henkisestä takapajuisuudesta.”¹³⁵ Vuonna 1866 Venäjän keisari antoi kansakouluja määritelleen kansakoululain ja suomenkielinen opettajankoulutus alkoi Jyväskylän seminaarissa vuonna 1863.¹³⁶

Kansallisten suurmiesten muistaminen ja juhliminen kuuluivat myös suomalais-ten tapoihin. Patsaita pystytettiin ja niille kokoonnuttiin juhlimaan, kulkueita ja lipputuksia järjestettiin, juhlia juhlarunoineen ja -puheineen järjestettiin. Juhlittavia henkilöitä muistettiin myös sävellyksin ja kuorojen esityksin. Esimerkiksi Robert Kajanus sävelsi juhlakantaatin *Cantata* (1910) Ylioppilaskunnan osakuntatalon (Uuden ylioppilastalon) vihkiäisjuhliin ja *Hymnin* (1910) *Kalevalan* 75-vuotispäiviin.¹³⁷ Oskar Merikanto sävelsi Zachris Topeliuksen hautajaisiin teoksen *Surumarssi Zachris Topeliuksen kuoleman johdosta* vuonna 1898 ja J.V. Snellmanin päivän juhliin teoksen *Kantaatti J.V. Snellmanin muistolle* vuonna 1906.¹³⁸

Monissa manifestaatioissa kansalaiset olivat mukana sekä järjestelyvaiheessa että varsinaisessa mahtipontisissa juhlatilaisuuksissa. Kuuluisin patsashanke oli varmaankin keisari ja suuriruhtinas Aleksanteri II:n muistopatsaan tuottaminen ja pystyttäminen. Kuvanveistäjä Johannes Takasen (1849–1885) ja Walter Runebergin

133 Hobsbawm 1994 ja 2006.

134 Hobsbawm 2006, 263 ja 270–271.

135 Karkama 2001, 96.

136 Halila 1963, 21 ja 34.

137 *Cantata* sopraanolle, sekakuorolle ja orkesterille, 1910, (A. Mörne). Kantaesitys 26.11.1910.

Hymni sekakuorolle ja orkesterille, 1910, (E. Leino). Kantaesitys 1910.

138 *Surumarssin* ensipainos (pianolle) K.F. Wasenius vuonna 1898. Poroila 1994, 62–63. *Surumarssista* myös tämän kirjan luvussa 6.5. Kantaatista Poroila 1994, 209.

Kuva 6: Aleksanteri II:n patsas Helsingin Senaatintorilla vuonna 1894.
Valokuva K.E. Ståhlberg, Museovirasto.

(1838–1920) luoma patsas paljastettiin Helsingissä Senaatintorilla 29.4.1894 suurin juhlallisuuksin. Paikalla olivat kenraalikuvernööri, valtiopäivämiehet, hallituksen jäsenet, Helsingin kaupungin edustajat, useiden kuntien lähettämät edustajat, opiskelijat, kulttuuriväki ja suuri joukko muita kansalaisia. Kenraalikuvernööri luki juhlassa keisarin puheen suomalaisille. Juhlassa oli myös muita puheita ja musiikkia, mm. Fredrik Paciuksen säveltämä *Suomen laulu* (1856).¹³⁹

¹³⁹ Patsaan eri sivuilla sijaitsevat neljä allegorista veistosryhmää: Laki (Lex), Työ (Labor), Rauha (Pax) ja valo (Lux).

Suomen laulu, alun perin *Suomis sång* Emil von Qvantenin (1827–1903) runoon, suomentaja Taavi Hahl. A. Oksanen oli oikealta nimeltään August Ahlqvist (1826–1889). *Päivälehti* nro 98, 30.4.1894.

3. Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatoinnin tausta ja alkuvaiheet

3.1. Kansanvalistusseuran perustaminen

Kansansivistyskysymykset, kuten pyhäkoulutoiminnan laajentaminen, kansankouluasian edistäminen ja kansanopistojen perustaminen, olivat esillä monissa fennomaanien keskusteluissa 1800-luvulla.¹⁴⁰ Kansansivistyksestä keskusteltiin myös yliopistoyhteisössä. Ylioppilaat olivat pitäneet jo 1850-luvulla suomen- ja ruotsinkielisiä kansantajuisia luentoja sekä kaupungeissa että maaseudulla. Kun osakuntalaitos lakkautettiin vuonna 1852, ylioppilaat perustivat epävirallisia yhdistyksiä, joiden puitteissa he jatkoivat valistustoimintaansa.¹⁴¹ Ylioppilaspiireissä, erityisesti pohjalaisten ylioppilaiden kesken, keskusteltiin myös laaja-alaisesta keskuksista, joka koordinoisi sivistystyötä. Vuosien 1871–1872 vaihteessa ajatus tällaisen keskuksen perustamisesta oli siirtynyt ylioppilailta myös vanhempien vaikuttajien hankkeeksi.¹⁴²

Kansanvalistusseuran perustamisessa aloitteentekijöitä olivat pääkaupunkiseudun fennomaanit, joista aktiivisimpia oli professori Yrjö Koskinen ja Jaakko Päivärinta (1847–1902), josta tuli aikanaan seuran ensimmäinen sihteeri. *Uudessa Suomettaressa* vuonna 1872 julkaistussa kirjoituksessa käsiteltiin kansanvalistusasiaa kansalle tarjottavien julkaisujen ja toisaalta muiden maiden esimerkkien valossa:

Muissa maissa – Englannissa, Tanskassa, Ruotsissa, Norjassa ja Wenäjälläkin – on perustettu warsinaisia isompia seuroja kellollista rahwaankirjallisuutta warten. Siwistyneemmät säädyt, joille kansa julkisissa oppilaitoksissa on kustantanut korkeampaa oppia, katsowat welwollisuudekseen jakaa näitä tietowaroja muille kansanluokille ja rupeawat tämmöisten seurain jäseniksi, edistäen, mikä työllään, mitä waroillaan, tuota walistuksen asiaa.¹⁴³

Kirjoittaja päätti artikkelinsa kysymällä olisiko Suomeenkin mahdollista perustaa ”Kansan-walistus-seura”, joka huolehtisi tarvittavan kirjallisuuden tuottamisesta.¹⁴⁴

140 Yliopiston kasvatusta ja opetusopin professori Zacharias Joachim Cleve (1820–1900) julkaisi vuonna 1855 *Kuopio Tidningissä* neliosaisen artikkelin kansansivistyksestä. Hän korosti kirjoituksissaan pyhäkoulujen merkitystä nousevan polven opetuksen perustana. *Kuopio Tidning* nro 16, 21.4.1855, nro 17, 28.4.1855, nro 18, 5.5.1855 ja nro 19, 12.5.1855.

Suometar-lehdessä vuonna 1863 julkaistussa artikkelissa ”Kansakoulujen perustaminen Suomen kaikkiin piittäjiin” tuodaan esille tarve kansankoulujen (ja opettajien) työn tukemiseen. *Suometar* nro 36, 8.5.1863.

141 Inkilä 1960, 18.

142 Inkilä 1960, 21–23.

143 *Uusi Suometar* nro 13, 31.1.1872.

144 *Uusi Suometar* nro 13, 31.1.1872.

Kansanvalistusseuran¹⁴⁵ perustamista valmisteltiin Helsingissä vuosina 1871–1872. Suunnitelma vietiin keskusteltavaksi Jyväskylässä keväällä 1872 pidettyyn yleiseen kansakoulukokoukseen, johon osallistui kansakoulunopettajien lisäksi pappeja, alkeiskoulun opettajia, kirjailijoita ja talonpoikia. Tässä kokouksessa, 15.6.1872, perustamisehdotus hyväksyttiin ja asian valmistelua päätettiin jatkaa. Senaatti hyväksyi seuran säännöt 30.10.1873. Jyväskylässä pidettiin 12.6.1874 Kansanvalistusseuran perustamiskokous, jossa valittiin ensimmäinen Toimikunta hoitamaan seuran hallinnollisia asioita.¹⁴⁶ Seuran johtoon valittiin fennomaaneja. Ensimmäinen puheenjohtaja (kauden 1874–1881) oli kasvatustieteen professori Zachris Joachim Cleve (1820–1900) ja varajohtaja Yrjö Koskinen.¹⁴⁷

Kansanvalistusseuran säännöt julkaistiin sanomalehdissä ja painettuna vihkona *Suomen Kansanvalistus-seura*, jonka ensimmäisenä osana oli ”Kansanvalistus-seuran Toimikunnan” allekirjoittama kuuden sivun mittainen ohjelmakirjoitus seuran toiminnan periaatteista ja toisena osana itse säännöt. Ohjelmakirjoituksessaan Toimikunta esittää:

Kansan valistamisen tarve on jo maassamme synnyttänytkin toimia, joiden tarkoitus on kohottaa yhteisen kansan tiedollista ja siiveydellyä elämää. Puhumattakaan kirkon ja papiston suurista ja kiitettävistä ansioista tässä asiassa, on etupäässä mainittava kansakoululaitos, joka jo, vaikka vielä werraten nuori, on ehtynyt paljon siunausta lewittää. [...] Wälttämättömän tarpeellista on sentänden, että koulun helmoista lähteneiden tiedon-tarpeita yhä edelleen tydytetään niin, että woiwat itse elämässä saawuttaa todellista hyötyä koulunkäynnistensä.¹⁴⁸

Kansanvalistusseuran päätavoite Toimikunnan mukaan oli ”kelvollisen, halpahintaisen ja kansantajuisen kirjallisuuden painattaminen ja lewittäminen”, mutta myös kansanjuhlat. ”Kirjallisuuden lewittämisen ohessa on seuran tarkoituksena maaseuduilla järjestää esitelmii, luku-yhtiöitä, laulu- ja soittoakuntia, kansanjuhla ynnä muuta semmoista, johon kansa itse pääsee wälittömästi osaa ottamaan.”¹⁴⁹ Kansanvalistusseuran säännöissä vuodelta 1873 ei mainittu mitään kansanjuhlista tai laulu- ja soittojuhlista.¹⁵⁰

145 Kansanvalistusseuran nimi kirjoitettiin toiminnan alussa, mm. vielä vuoden 1890 Jyväskylän laulu- ja soittojuhlan ohjelmassa, muodossa Kansanvalistus-seura. Vuoden 1892 Turun laulu- ja soittojuhlan ohjelmassa seuran nimi on muodossa Kansanvalistusseura. Käytän kuitenkin selvyvden vuoksi seuran nimestä koko ajan muotoa Kansanvalistusseura.

146 *Kansanvalistusseura. Silmäys seuran työalaan ja vaikutustapaan 1896*, 2; Inkilä 1960, 28–39. Uno Cygnaeus esitti kansakoulukokouksessa Kansanvalistusseuran perustamista vastustavan kantansa. Hän pelkäsi, että seura toiminnallaan aiheuttaa häiriötä kansakoulutoiminnalle. Myöhemmin hän lievensi kantaansa, mutta vaati, että toiminnan keskiössä on Jyväskylän seminaari, jotta Kansanvalistusseuran toimintaan saadaan mukaan myös opettajat. Inkilä 1960, 29–30.

147 Kansanvalistusseura. Silmäys seuran työalaan ja vaikutustapaan 1896, 2; Inkilä 1960, 293.

148 *Suomen Kansanvalistus-seura*, 3.

149 *Suomen Kansanvalistus-seura*. Säännöt julkaistiin myös mm. *Uusi Suometar -lehdessä* nro 139, 27.11.1874.

150 *Suomen Kansanvalistus-seura*, 7–8.

Laulu- ja soittojuhlat toiminta vakiintui vuosikymmenien varrella suureksi toimintamuodoksi, joka varmaankin siksi haluttiin erikseen mainita myös uusissa säännöissä, jotka seuran juhla kokous hyväksyi 29.6.1911: ”Seura pyrkii tarkoitustansa toteuttamaan: julkaisemalla ja levittämällä sopivaa kirjallisuutta; toimeenpanemalla esitelmiä ja luentoja, oppikursseja ja keskustelukokouksia; järjestämällä laulu-, soitto- ja muita valistusjuhlia; [...]”¹⁵¹

Kansanvalistusseura oli fennomaanien aatteellinen ja organisatorinen keskus, joka kokosi yhteen pääkaupungin fennomaanisen sivistyneistön ja loi yhteydet maaseudun uuteen paikalliseen eliittiin. Seuran ohjelman sisältämät kansanjuhlat ja maaseudun yleishyödyllinen seura- ja kokoustoiminta olivat fennomaanipolitiikkaan soveltuvia toimintamuotoja, joille myös Kansanvalistusseuran vuonna 1881 alkanut laulu- ja soittojuhlaperinne rakentui.

3.2. Seura- ja kokoustoiminta Kansanvalistusseuran toiminnan taustalla

Vapaaehtoisen kansalaistoiminnan periaatteet aktivoituivat Suomessa 1870-luvulla, kun fennomaanisivistyneistö aloitti seura- ja kokoustoiminnan virittämisen maaseudulla. Yksittäisiä seuroja oli perustettu kaupunkien ulkopuolella jo 1860-luvulla, mutta seura- ja kokoustoiminta kasvoi määrällisesti maaseutukunnissa erityisesti 1870-luvulla, jolloin oli tämän toiminnan läpimurron vuosikymmen.¹⁵² Kirkonkylillä oli vapaaehtoisesta kansalaistoiminnasta innostunutta ydinjoukkoa, ja useimmilla maaseutupaikkakunnilla oli vireillä seura- ja kokoustoimintaa jossakin muodossa. Tosin laajoja kansanjoukkoja yhdistystoiminta kosketti vasta vuosisadan vaihteessa.¹⁵³

Enemmistö 1870-luvun maaseudun uusista yhdistyksistä edusti sivistys-, musiikki- ja hyväntekeväisyystoimintaa. Yhdistystoiminnan ytimenä maaseudulla olivat sivistysseurat ja lukuyhdistykset, joita 1870-luvun puolivälissä oli perustetuista yhdistyksistä noin puolet. Ilkka Liikasen mukaan vuosina 1870–1879 perustetuista 241:stä maaseudun yhdistyksestä 32 oli musiikkiin liittyneitä lauluseuroja ja soittokuntia. Musiikki oli mukana myös erilaisissa 1870-luvun kokoustoiminnan muodoissa kuten arpajaisissa, iltahuveissa, kansanhuveissa ja näytelmien esitysten yhteydessä.¹⁵⁴

3.3. Yleishyödylliset hovit ja kansanjuhlat Kansanvalistusseuran toiminnan taustalla

Kansanvalistusseuran ohjelmaan kuuluvaa kansanjuhlien järjestämistä edelsi maaseudun julkinen kansanhuviperinne, johon kuuluivat paikallisyhteisöjen omatoimi-

151 Kansanvalistusseuran Säännöt 29.6.1911, 2 §. Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2; Juhla kokous sen pöytäkirja. Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Cb:2.

152 Liikanen 1995, 179–180.

153 Liikanen 1995, 185.

154 Liikanen 1995, 192–193.

misesti järjestämät yleishyödylliset hovit arpajaisineen ja iltahuveineen, kansanhuveineen ja seuranäytelmineen. Kansanjuhla toimintamallina erosi yleishyödyllisistä huveista siinä, että sen sisältönä oli kansanvalistus ja -sivistys. Tosin Kansanvalistus-seuran laulu- ja soittojuhlatoimintaankin saattoi kuulua arpajaisten järjestäminen yleishyödylliseen tarkoitukseen. Eeva-Liisa Lehtosen mukaan ei voida tehdä selkeää rajanvetoa kansanhuvien ja kansanjuhlien välillä siksi, että molempia nimityksiä saatettiin käyttää tilaisuuksista, joihin kansa saattoi osallistua.¹⁵⁵

Yleishyödyllinen huvitoiminta oli käynnistynyt maaseudulla 1800-luvulla ilta- ja tanssihuveiksi kutsutuilla tilaisuuksilla, joissa kerättiin rahaa mm. arpajaisia järjestämällä. Näiden julkisten tilaisuuksien ensisijaisena tavoitteena oli rahankeruu paikallisiin tai valtakunnallisiin yleishyödyllisiin tarpeisiin. Esimerkiksi Itä-Suomessa yleistyi 1870-luvun puolen välin jälkeen laulu-, ilta- ja sivistysseuratoiminta, joka keräsi joukkoonsa samanhenkisiä harrastajia. Samaan aikaan myös jotkut maaseudun vapaapalokunnat alkoivat kaupunkilaisten esikuviansa mukaisesti järjestää yleisiä vuosijuhlia.¹⁵⁶

Maaseudun herrasväen seuralämästä lähtöisin olleet yleishyödylliset hovit olivat muuttuneet vähitellen julkisiksi tilaisuuksiksi, joissa toteutui fennomaanien ajattelu harrasväen ja rahvaan kohtaamisesta, kansaa jalostavasta yhdessäolosta ja huveista saadun tuoton ohjaamisesta hyödyllisiin tarkoituksiin.¹⁵⁷

Runoilija J.H. Erkko kirjoitti vuonna 1875 suomalaisten kansallisista laulu-, soitto- ja urheilujuhlista. Erkko korosti, että yhteishenki antaa suomalaisten kansallisille harrastuksille parhaan voiman ja kansallisjuhlat puolestaan toimivat yhteishengen parhaimpana vahvistajana. Hän kirjoitti henkeä ylentävästä tilasta, jonka yhteinen kansallinen tilaisuus voi herättää. Erkon mukaan kansan yhtenäisyyttä voitiin edistää tilaisuuksissa, joita ovat:

[...] jalojen aatteiden ja hyödyllisten rientojen ja harrastusten elähdyttämät juhla-koukukset. Niissä pitää kansan tulla itsensä tuntemaan yhdeksi kokonaisuudeksi, jolla on yhteinen kotimaa, yhteisiä oikeuksia ja welvollisuuksia. Kansallistunto, jonka wastahakoisinkin täytyy tunnustaa maassamme jo olewan hereillä, waan joka kituen ja wähissä woimin siellä ja täällä kytee, saisi tämmöisillä kansallisuuden rowioilla uutta woimaa ja yllykettä.¹⁵⁸

3.4. Laulu- ja soittojuhlien alkuvaiheet

Kansanvalistusseuran vuonna 1881 järjestämät juhlalaulajaiset ja vuonna 1884 järjestämät laulu- ja soittojuhlat olivat maan ensimmäisiä suuria kansanjuhlia.

Aloitteen laulu- ja soittojuhlatoiminnan suunnittelusta teki Kansanvalistusseu-

¹⁵⁵ Lehtonen 1994, 313.

¹⁵⁶ Lehtonen 1994, 107–108.

¹⁵⁷ Lehtonen 1994, 9–13.

¹⁵⁸ Ilmarinen nro 6, 10.2.1875.

ran sihteeri Aksel August Granfelt (1846–1919), joka toi eurooppalaisten, erityisesti virolaisten laulujuhlien mallin Suomeen. Granfelt oli Tallinnassa tutustumassa virolaisiin laulu- ja soittojuhlisiin vuonna 1880. Tässä kolmipäiväisessä tapahtumassa hän näki juhlakulkueet, kuuli kirkkojen torneista kaikuneet virsisävelmät, osallistui juhlakentän jumalanpalvelukseen, suuriin juhliin ja juhlalaulajaisiin, joissa oli myös puheosuuksia.¹⁵⁹ Näitä samoja juhlien ohjelman osia Granfelt järjesti myös suomalaisilla juhlilla, kun Kansanvalistusseura liitti juhlakokouksiin keskustelujen lisäksi kulttuuria. Juhlapaikalle kutsuttiin kuoroja ja soitto kuntia esiintymään, huomattavia fennomaaneja pitämään puheita ja yleisöä viettämään isänmaallisia musiikkijuhlita.¹⁶⁰

Laulu- ja soittojuhlien toteuttamisessa tarvittiin monia toimijoita sekä Kansanvalistusseurasta että ympäri maata. *Aura*-lehdessä kerrottiin tammikuussa 1882, että Kansanvalistusseuran toimikunta oli lähettänyt maaseudun asiamiehilleen laulujuhlia koskevan kiertokirjeen. Kirjeessä kehoitettiin perustamaan eri paikkakunnilla laulu- ja soitto kuntia, jotka kokoontuisivat laulamaan soittamaan ja kilpailemaan seuran juhlakokouksen yhteydessä järjestettävälle laulu- ja soittojuhlille. Kirjoittaja totesi, että kansakoulun opettajilla, kanttoreilla, urkureilla sekä nuoremmilla pappeilla, jotka harrastavat musiikkia, on mahdollisuus olla mukana musiikkiseurojen toiminnassa.¹⁶¹

A.A. Granfelt käytti ensimmäisten juhlalaulajaisten (1881) järjestämisessä apunaan sekä musiikin ammattilaisia että kansansivistystyötä kannattavien henkilöiden tukea Jyväskylästä, erityisesti sen seminaarin piiristä. Jyväskylän seminaari oli edistysellinen kulttuurikeskeinen laitos, joka oli aloittanut toimintansa väliaikaisena senaatin päätöksellä vuonna 1863. Seminaarissa opiskeltiin suomen kielellä Uno Cygnaeuksen (1810–1888) Euroopasta tuomien uusien mallien mukaisesti.¹⁶²

Laulu- ja soittojuhlille osallistuminen toi kuoroille ja soitto kunnille tavoitteita. Musiikillista tasoa haluttiin nostaa, ja uutta ohjelmistoa harjoiteltiin juhlien esiintymisiin ja kilpailuihin. Tärkeää oli varmasti myös toisten kuorojen ja soitto kuntien esitysten kuuleminen ja palautteen saaminen omista esityksistä. Kansanvalistusseura toteaaakin toimintaansa koskevassa julkaisussa vuonna 1896, että se jo aikaisin toi esille hyvin järjestettyjen kansanjuhlien merkityksen kansansivistystyössä. ”Tilaisuus tuon tuostakin yhdessä esiintymään muualta saapuneiden jotakuin yhdenvertaisten laulu- ja soitto kuntien kanssa on houkutellut esiin vilkkaan laulun ja soiton

159 Kuusi 1946, 227–228.

160 Kuusi 1946, 225; Särkkä 1973, 11, 17 ja 22.

161 *Aura* nro 12, 10.2.1882.

162 Inkilä 1960, 25.

Seminaarin opetuskieli oli suomi. Oppiaineina (1866 tuntijako) oli: uskonto, sieluoppi, kasvatusoppi, suomenkieli, ruotsinkieli, kaunokirjoitus, historia, maantieto, matematiikka, luonnontieteet, piirustus, laulu ja soitto, anatomia ja voimistelu sekä käsityö. Halila 1963, 340. Uno Cygnaeus toimi seminaarin johtajana vuosina 1863–1869.

harrastuksen tienoilla, joissa ilman sitä ainoastaan heikot oraat taikka kokonaan puuttuva harrastus vallitsi”.¹⁶³

Kansanvalistusseura julkaisi musiikkitoimintaa varten edullisia nuottipainoksia. Laulukuntia varten ilmestyi materiaalia neljässä sarjassa: Miesäänisiä lauluja, Se-
käänisiä lauluja, Naisäänisiä lauluja ja Yksiäänisiä lauluja. Sarjoihin sisältyi myös
uusia suomalaisia laulusävellyksiä, jotka tällä tavalla saatiin kuorojen ohjelmistoon.
Seura julkaisi vuosien kuluessa myös laajan kokoelman torvisoittokunnille tarkoitet-
tuja nuotteja ja kaksi kanteleelle tarkoitettua nuottikokoelmaa.¹⁶⁴

Laulu- ja soittojuhlien ohjelma koostui pääasiassa musiikista ja puheista. Musiik-
kiohjelman perustana olivat kuorojen ja soittokuntien esitykset sekä suurkuoron ja
soittajista yhdistetyn soittokunnan esitykset. Juhlilla esiintyi myös kansanmuusi-
koita, kuten Kreeta Haapasalo (1813–1893).¹⁶⁵ Monilla juhlilla oli ohjelmassa myös
historiallinen kulkue, joka esitteli suomalaisten menneisyyttä näyttävin puvuin.
Ensimmäisen kerran kulkue oli Kuopion juhlien ohjelmassa vuonna 1891. Tällöin
aiheena oli *Kalevala*: Väinämöinen joukkoinen souteli suuressa veneessä ympäri
kaupunkia.¹⁶⁶

Karjalaisuus oli erityisenä teemana Sortavalan vuoden 1896 ja Helsingin vuoden
1900 juhlilla. Tällöin juhlaväki sai nähdä ja kuulla runsaasti karjalaista kulttuuria,
Sortavalassa mm. kaksi kansankuvausta: Karjalaiset läksiäiset ja Karjalaiset häät.¹⁶⁷
Laulujuhlien yhteydessä oli usein myös teatteriesityksiä ja taidenäyttelyitä.

A.A. Granfelt piti keskeisenä harrastukseen perustuvaa musiikkitoimintaa. Gran-
feltin muotoileman tavoitteen mukaan laulujuhlat olivat ensisijaisesti isänmaalli-
sia. ”Olkoot meidän juhlamme isänmaallisia, puhtaan kansallishengen johtamia ja
elähyttämiä, juhlia, joissa laululle ja soitolle suodaan tärkeä sija. Olkoot ensi sijassa
kansallisia, vasta toisessa laulujuhlia.”¹⁶⁸ Vaikka Granfeltin mielestä laulujuhlat ei-
vät olleet ammattitaiteilijajuhlia, vuosien kuluessa niille kuitenkin asetettiin myös
vaativampia musiikillisia tavoitteita. Kun Granfelt päätti kolmikymmenvuotisen
työkautensa Kansanvalistusseuran palveluksessa vuonna 1907, juhlat alkoivat muut-
tua siten, että niille osallistui yhä enemmän ammattimuusikoita, ja juhlilla esitettiin
myös suurimuotoisia teoksia.

163 Kansanvalistus-seura. *Silmäys seuran työalaan ja vaikutustapaan* 1896.

164 Julkaisusarja *Kansanvalistusseuran Nuottivarasto*; Mm. *Wiipurin Uutiset* nro 10, 2.3.1887; *Uusi Suometar* nro 12, 15.1.1889.

165 Kreeta Haapasalo oli suomalainen kansanmuusikko ja kanteleensoittaja, joka kiersi esiintymässä ympäri Suo-
mea. Hän matkusti Tukholmaan ja Pietariin asti esittämään musiikkiaan. Haapasalosta ks. Laitinen 2003.

166 ”Kansanvalistusseuran laulujuhlat”. *Uusi Säveletär* nro 6–7, 1914; *Keski-Suomi* nro 73, 27.6.1891.

167 *Opas juhlavieraille Sortavalan laulu- ja soittojuhlissa 1896*, 11; *Kansanvalistusseuran kalenteri 1897*, 241.

168 Lainausta kirjassa Kuusi 1946, 278.

3.5. Akateemisesta laulusta koko kansan kuorolauluksi

Laulu- ja soittojuhlien kuorolauluun liittyivät sekä eurooppalaiset että suomalaiset perinteet.

Kuoroliike ja amatöörien kuoroharrastuksen leviäminen olivat eurooppalaisia ilmiöitä 1800-luvulla. Suuren kuoron esittämä maallinen yhteislaulu ja kuorolaulu liittyneenä sivistyksellisiin tavoitteisiin ovat peräisin Ranskan vallankumouksen tuomista uusista ajatuksista. Kuorolaulu nähtiin Ranskassa myös kansanryhmiä yhdistävänä tekijänä. Kuorolauluun liittyi sivistyksellistä merkitystä erityisesti Sveitsissä, jossa Hans Georg Nägeli (1773–1836) näki kuorolaulun mahdollisuudet kansansivistystyössä, tilanteessa, jossa taide oli tullut koko kansan henkiseksi omaisuudeksi. Nägeli perusti Sveitsiin vuonna 1808 isänmaallisen lauluseuran. Samana vuonna Saksaan perustettiin seuralaulua harrastanut ”Liedertafel”, jonka yhteydessä harrastettiin uutta kuorolaulutyyppiä, mieskuorolaulua.¹⁶⁹

Englannissa, jota pidetään eurooppalaisten musiikkijuhlien kotimaana, oli järjestetty kuorofestivaaleja jo 1700-luvulla. Saksassa ja Sveitsissä järjestettiin kuorolaulujuhlita, samoin Baltian maissa. Viron ensimmäiset laulu- ja soittojuhlat järjestettiin vuonna 1869. Virolaisten juhlilla keskeistä musiikillisen ilmaisun lisäksi oli kansallisen kulttuuritietoisuuden vahvistaminen ja isänmaallisten tunteiden ilmaiseminen laulaen.¹⁷⁰

Kuorolaulu tuli Suomeen, ensin Turkuun ja myöhemmin Helsinkiin, Uppsalassa 1800-luvun alussa opiskelleiden ylioppilaiden mukana. Johan Josef Pippingsköld (1760–1815) perusti Ruotsissa opiskeltuaan lauluyhdistyksen Turkuun. Aluksi Suomeen perustettiin pääasiassa mieskuoroja, mutta myöhemmin myös sekakuoroja. Kuorojen ohjelmistossa oli ruotsalaisia ja saksalaisia lauluja, mutta vähitellen mukaan otettiin myös suomalaisia lauluja ja kansanlaulusovituksia. Fredrik Paciuksen (1809–1891) vuonna 1835 alkanut työ Helsingissä ja hänen musiikillinen osaamisensa vaikuttivat suuresti myös suomalaiseen kuorolauluun.¹⁷¹

Pacius teki suuren työn kuoromusiikin alalla Helsingissä.¹⁷² Heti Suomeen tultuaan Pacius otti järjestämiinsä konsertteihin mukaan myös laulua. Hän sävelsi suuren määrän kuorolauluja ja johti kuoroja, myös suurteoksia, joissa oli mukana kuoro. Pacius perusti vuonna 1838 Akademiska Sångsällskapet -lauluseuran (vuodesta 1846 alkaen Akademiska Sångförening) ja johti sitä vuoteen 1846 asti. Hän tosin johti tätä kuoroa tärkeissä tilaisuuksissa myös myöhemmin. Kuoron laajassa ohjelmistossa oli Paciuksen omien sävellysten ja sovitusten lisäksi mm. ruotsalaisia ja suomalaisia lauluja ja saksalaisten säveltäjien a cappella -lauluja. Pacius johti Helsingissä myös suu-

169 Helasvuo 1963, 87.

170 Smeds ja Mäkinen 1984, 17–19; Helasvuo 1963, 89–91.

171 Helasvuo 1963, 95–96; Myös Seppänen ja Seppänen 1983, 11; Huttunen 2002, 334. Matti Huttunen viittaa kirjaan Otto Andersson: *Johan Josef Pippingsköld och musiklivet i Åbo 1808–1827*. Skrifter utgivna av Åbo Akademi. Schildts Helsingfors 1921.

172 Dahlström 2009, 113.

ria kuoroteoksia, kuten Louis Spohrin (1784–1859) säveltämän oratorion *Die letzten Dinge* (1826) ja Felix Mendelssohnin (1809–1847) oratorion *Paulus* (1834–1836).¹⁷³

Kuorolaulua kehitettiin musiikillisesti Paciuksen ja yliopiston musiikinopettajana toimineen Richard Faltinin sekä monien muiden kuoronjohtajien voimin. Sällskapet MM rf – Muntra Musikanter -mieskuoro aloitti toimintansa vuonna 1878 Akademiska Sångförening -kuoron eliittiryhmänä konsertoiden sekä Suomessa että ulkomailla. Sen ensimmäinen johtaja oli Gösta Sohlström (1849–1925).¹⁷⁴ Ylioppilaskunnan Laulajat -kuoro perustettiin suomenkielisten ylioppilaiden aloitteesta vuonna 1882. Sen ensimmäinen johtaja oli P.J. Hannikainen (Pekka Juhani, 1854–1924), joka edisti kuorolaulua myös toimiessaan Jyväskylän seminaarin musiikin lehtorina E.A. Hagforsin jälkeen. Hannikainen sävelsi ja sovitti suuren määrän kuorolauluja.¹⁷⁵

Urkurina ja musiikinopettajana toiminut Selim Gabriel Linsén (1838–1914) sävelsi noin 80 yksin- ja kuorolaulua. Hän teki työtä myös naiskuorolaulun hyväksi perustamalla *Vårforeningen*-nimisen naiskuoron, jolle hän sävelsi mm. laulun *En sommardag i Kangasala* (1864) Zacharias Topeliuksen runoon (suom. P.J. Hannikainen *Kesäpäivä Kangasalla*).¹⁷⁶

Merkittävää työtä kuorolaulun saralla teki myös Jyväskylän seminaarin musiikin lehtori Erik August Hagfors (1827–1913). Hän perusti vuonna 1863 toimintansa aloittaneeseen Jyväskylän seminaariin mies- ja naiskuorot, joissa oppilaat lauloivat opiskelunsa ajan. Ensimmäisen kerran suomenkielinen kuorolaulu kajahti seminaarin keväthuhlassa vuonna 1864. Opettajaopiskelijat saivat Hagforsilta opetusta myös pedaaliharmonin soitossa ja teoria-aineissa.¹⁷⁷

Koska suomenkielisestä ohjelmistosta oli pulaa, Hagfors valitsi ulkomaisista koelmista kuorolauluja, jotka hän käännätti suomeksi. Hagfors myös sävelsi lauluja, joista tuli suosittuja seminaarissa, ja ne levisivät seminaarilaisten ja valmistuneiden opettajien mukana ympäri Suomea, kouluihin ja paikallisille kuoroille.¹⁷⁸ Hagforsin säveltämiä lauluja ja laulusovituksia oli myös laulu- ja soittojuhlien ohjelmistoissa.¹⁷⁹

Eri paikkakunnilla toimineet Hagforsin ja myöhemmin Hannikaisen kouluttamat opettajat perustivat ympäri maata uusia kuoroja ja toimivat niiden johtajina.¹⁸⁰ Myös

173 Dahlström 2009, 102–105; Huttunen 2002, 340.

174 <http://www.muntramusikanter.com/framsidan/historik/>. Tieto haettu 25.7.2011.

175 P.J. Hannikaisen teosluettelo ks. Matti Vainio 2005.

176 Kansallisbiografia.fi, Selim Gabriel Linsén.

177 Halila 1963, 101.

178 <http://www.finnica.fi/keski-suomi/kuorolaulu/1.htm>. Tieto haettu 10.1.2011.

179 Mm. *Kansanvalistusseuran juhlapöytäkirjan sekä laulu- ja soittojuhlan ohjelma 1884, 6 (Laula, kultani!); Ohjelma Kansanvalistusseuran viidennelle juhlapöydälle ja Suomen toiselle yleiselle laulu- ja soittojuhalle 1887,6 (Kevätyhtiön polska); Tampereella vietettävän Suomen kolmannen yleisen laulu- ja soittojuhlan ohjelma 1888,5 (Aallon kehtolaulu)*.

180 Inkilä 1960, 25.

Koelmia: *Suomalainen lauluseppä*: yhdistetyille nais- ja miesäänille sovitettuja arvokkaampain sävelniekain lauluja. Seminarille, kouluille ja lauluseuroille toimittanut Er. Aug. Hagfors. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino Helsinki 1871. *Kaikuja Keski-Suomesta*: Neli- ja sekkäänisiä lauluja. Seminarien, koulujen ja lauluseurojen tarpeeksi ja hyödyksi säveltänyt ja sovittanut Er. Aug. Hagfors. 2. lis. p. Weilin ja Göös Jyväskylällä 1880.

lukkari-urkurikoulut valmensivat kouluttamistaan kirkkomuusikoista kuoronjohtajia, jotka omalta osaltaan veivät kuorolauluosaamista eri puolille maata. Laulu- ja soittojuhlien ohjelmista voidaan havaita, että seminaarien ja ”lukkari-koulujen” kuorot olivat myös aktiivisia laulujuhlakävijöitä.¹⁸¹ Turun lukkari-urkurikoulun kuoro oli mukana jo Kansanvalistusseuran vuonna 1881 Jyväskylässä järjestämässä juhla-laulajaisissa, vaikka paikalla oli muuten vain hyvin vähän paikkakunnan ulkopuolisia osanottajia.¹⁸²

Heikki Klemetti (1876–1953) perusti Suomen Laulu -kuoron vuonna 1900.¹⁸³ Lau-lavien ylioppilaiden (ja heidän valmistuttuaan virkamiesten) mukana kuorolaulu ja kuorolaulua koskeva osaaminen levisivät myös muualle Suomeen.

Laulaminen juhlilla liittyi myös suomalaisiin perinteisiin. Kansallismielisen his-toriakäsityksen mukaan Suomi hahmotettiin maaksi, jonka historia oli alkanut kaukana menneisyydessä. Laulut kuuluivat kansanjuhliin, ja laulamista pidettiin osana suomalaisten, ”Wäinön kansan”, historiaa. Porvarissäätyä, myöhemmin nuorsuoma-laisia edustanut Kustaa Killinen (1849–1922) muotoili asian puheessaan Kansanva-listusseuran Kuopion laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1891 seuraavasti:

Nykyiset laulu- ja soittojuhlat kyllä owat wasta wiime vuosikymmenellä Kansanwalis-tusseuran toimesta syntyneet, mutta woipi sanoa, että ensimmäinen Suomen laulu- ja soittojuhla oli jo silloin kuin Wäinämöinen sai walmiiksi kanteleensa ja sillä soitti ihmiset intoihinsa, sillä koko luonnon lumosi.¹⁸⁴

Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlien isänmaallisella kuorolaululla on juu-rensa 1800-luvun kuorotoiminnassa. Matti Huttusen mukaan kansallisia latauksia oli sisältynyt jo Turun romantiikan kuorolauluun 1800-luvun alussa.¹⁸⁵ Isänmaal-linen kuorolaulu oli 1800-luvulla keskeisesti osallisena ylioppilaspolitiikassa ja eri-laisten seurojen, kuten nuorisoseurat, raittiusseurat ja ammatilliset yhdistykset, toi-minnassa. Ylioppilaat lauloivat isänmaallista ja kansallismielistä musiikkia ja olivat esiintymisillään mukana kansallisessa toiminnassa, mm. laulu- ja soittojuhlilla.

Ylioppilaiden isänmaallisia lauluja tuli myös laulu- ja soittojuhlien ja vähitellen eri puolilla maata toimineiden laulukuntien ohjelmistoon. Kuuluisin näistä lauluista

181 Mm. Sortavalan seminaarilaisten naiskööri E. Oleniuksen johdolla, Helsingin lukkari- ja urkurikoulun mies-kööri O. Merikannon johdolla, Jyväskylän seminaarilaisten mieskööri P.J. Hannikaisen johdolla, Rauman seminaarilaisten mieskööri A. Törnuddin johdolla, Viipurin lukkari- ja urkurikoulun mieskööri E. Sivorin johdolla, Sortavalan seminaarilaisten sekakööri M. Nybergin johdolla. *Helsingin laulu- ja soittojuhlalan opas 1900*, 3–7.

Kirkkokuorotoiminta käynnistyi Suomessa 1900-luvun taitteessa. Nuorisoseuroihin perustetut sekakuorot, Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen ja Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen kuorot sekä erilaiset hengelliset kuorot olivat esiintyneet myös seurakuntien tilaisuuksissa. Monilla paikkakunnilla hengellinen ja maallinen kuorotoiminta liittyivät yhteen. Kun eroa näiden kuorotoimintojen välillä vaadittiin 1900-luvun taitteessa, kehitettiin erityistä kirkkokuorotoimintaa. Pajamo ja Tuppurainen 2004, 304.

182 *Hämeen Sanomat* nro 26, 1.7.1881.

183 Helasvuo 1963, 93–96; Myös Reinikainen 2000.

184 *Uusi Suometar* nro 140, 20.6.1891,

185 Huttunen 2002, 362.

oli Fredrik Paciuksen säveltämä *Vårt land* (1848) J.L. Runebergin runoon. Se syntyi ylioppilaiden Floran päivän juhlaan vuonna 1848. Paavo Cajanderin (1846–1913) 1890-luvulla suomentama¹⁸⁶ *Maamme*-laulu oli laulu- ja soittojuhlien ohjelman hui-pennus, joka laulettiin juhlien päätteeksi, mutta myös muissa isänmaallisia tunteita nostattaneissa tilaisuuksissa. Cajanderin suomennoksena *Maamme*-laulu vakiintui myös koulujen ja seminaarien opetusohjelmiin.¹⁸⁷

Kuorossa laulaminen oli harrastus, joka kokosi yhteen samaan tavoitteeseen pyrkiviä ihmisiä. Yhteisö tarjosi jäsenilleen musiikillista osaamista, jonka avulla voitiin erottua muista, mutta se myös sääntöjensä mukaisesti edellytti jäseniltään hyviä tapoja ja mm. raittiutta. Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlien myötä kuorolaulu sai paljon julkisuutta myös tavallisen kansan keskuudessa. Se oli keskeisessä roolissa valtakunnallisten juhlien ohjelmassa, ja siitä kirjoitettiin sanoma- ja aikakauslehdissä. Kuorot esiintyivät juhlilla Kansanvalistusseuran ”isänmaallisen lipun” alla. Laulaminen suomen kielellä sai erityistä kansan identiteettiin liittynyttä merkitystä. Laulujen sisältämä isänmaallinen ja poliittinen viesti jaettiin kuorolaisten kesken, ja se esitettiin laulaen yleisölle. Aatteet olivat perusteena sille, että edellisen vuosisadan vaihteessa alettiin järjestää myös muita laulujuhlia, kuten hengellisiä laulujuhlia, työväen laulujuhlia ja nuorisoseurojen laulujuhlia.

Naisten muuttunut yhteiskunnallinen asema kuvastui myös kuorojen kokoonpanoissa. Akateemisissa kuoroissa laulajat olivat olleet pääasiassa miehiä, koska yliopiston opiskelijat olivat miehiä aina 1800-luvun lopulle saakka. Naiset saivat oikeuden suorittaa yliopistollisen tutkinnon vuonna 1882.¹⁸⁸ Ylioppilaiden sekakuoroesityksiin 1800-luvulla osallistuneet naiset olivat olleet lähinnä pääkaupunkiseudun säätyläisnaisia. Kansalaisten vapaan järjestäytymisen myötä perustetuissa lauluyhdistyksissä oli sekä miehiä että naisia, jotka edustivat eri kansanryhmiä. Tässä yhteydessä kuorolaulun ominaisuudeksi yleistyi myös suomenkielisyys. Maaseudun ja kaupunkienkin suomenkielinen väestö lauloi suomeksi, aluksi kansanlauluja ja käännettyjä ulkomaalaisia lauluja, mutta myöhemmin, kun suomenkielisiä kuorosävellyksiä syntyi, ohjelmistoon saatiin myös suomalaisia kuorosävellyksiä.

186 *Vårt land* -laulu esitettiin aluksi vain ruotsin kielellä. Laulusta tehtiin 1850–1860-luvulla useita suomennoksia (Juhana Bäckvall 1860, Aleksanteri Rahkonen 1865). Runo esiintyi suomennettuna *Vänrikki Stoolin tarinoiden* I osassa vuonna 1867. Pajamo 1998, 59–61. *Maamme*-laulun tulosta Viroon ks. Ea Jansen 1998.

187 Pajamo 1998, 59–61. Myös Fredrik Paciuksen säveltämä *Suomis sång* (1854) Emil von Quantenin runoon, *Suomen laulu* (suom. Taavi Hahl), esiintyi monissa juhlaohjelmissa.

188 Naisten oikeuksien virstanpylväitä, ks. <http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/virstanp.html>. Tieto haettu 25.7.2011.

4. Musiikkitilaisuudet venäläistämisen paineessa

4.1. Isänmaalliset ilmaukset helmikuun manifestia vastaan

Vuonna 1899 alkaneen ensimmäisen sortokauden (1899–1905) aikana harjoitettu venäläistämiskäytännöksi, julkisen sanan kontrollointi ja kansalaisvapauksien rajoittaminen tiivistivät suomalaisten ajattelua omasta maasta, kansasta ja suomalaisuudesta. Venäläistämistoimet ja niiden vastustus näkyivät suomalaisessa yhteiskunnassa ja kansan elämässä, myös kulttuurissa.

Venäläistämistoimet voimistuivat edelleen, kun keisari Nikolai II¹⁸⁹ nimitti vuonna 1899 Suomen kenraalikuvernööriksi Nikolai Bobrikovin (1839–1904). Bobrikov oli jo aiemmin esittänyt keisarille kymmenkohtaisen toimintaohjelman, jonka tarkoituksena oli rajoittaa suomalaisten erityisoikeuksia. Vaikka venäläistämistoimet eivät olleet pelkästään kenraalikuvernööri Bobrikovin tavoitteita, keskittyivät niiden toimeenpanot ja hallinnointi sekä samalla suomalaisten syvä paheksunta häneen.

Helmikuun 15. päivänä vuonna 1899 keisari antoi julistuksen yleisvaltakunnallisten lakien säätämisestä. Manifestin mukaan paikalliset lait ja asetukset säädettiin edelleen voimassa olevassa lainsäätämisyksikössä. Koska yleisvaltakunnallisten lakien määrittely kuului keisarille, mikä laki tahansa saatettiin määrätä yleisvaltakunnalliseksi laiksi.¹⁹⁰ Valtiopäivät olivat yleisvaltakunnallisten lakien osalta vain lausunnonantajan roolissa.

Tekla Hultin (1864–1943) kertoo päiväkirjassaan, kuinka helmikuun manifestin julkaisemispäätöstä seuraavana päivänä ”turmasanoma oli tunnettu kaikkialla”. Ihmiset kokoontuivat keskustelemaan asiasta. Arveltiin, että kysymys oli väärinkäsityksestä. Joukko naisia kokoontui Arvid (1861–1916) ja Dagmar (1867–1939) Neoviuksen kotiin keskustelemaan siitä mitä tässä tilanteessa tulisi tehdä. Suunniteltiin mustan surupuvun käyttöä ja mielenosoitusta kadulla. Mielenosoituksesta luovuttiin, mutta surupuvusta tuli pariksi seuraavaksi vuodeksi yleinen asu, jota käytettiin mm. konserteissa. ”[...] jos yliopiston juhlasalissa pidetyissä konserteissa näki jonkin kirjavassa puvussa tai hatussa, voi olla varma siitä, että hän oli ulkomaalainen.”¹⁹¹

Surupukuja oli näytävästi tarjolla muotiliikkeissä, jotka asettivat niitä harsojen ja surukankaiden kanssa näyteikkunoihinsa. Oskar Merikanto huomioi surupuvut laulajatar Aina Mannerheimin ja pianistina toimineen Maria Collanin konsertista kirjoittamassaan arvostelussa. ”Syvän vaikutuksen teki yliopiston juhlasali, ahdinkoon

189 Vallassa 1894–1917.

190 Nygård ja Kallio 2003, 544. Yleisvaltakunnallisia lakeja olivat myös Suomessa voimaan tulevat lait, jotka koskivat Venäjän etuja.

191 Hultin 1935, 11–15. Tekla Hultin, FT, oli toimittaja, kansanedustaja, tutkija sekä puolue-, järjestö- ja naisasia-aktiivi. Arvid Verner Neovius oli toimittaja, Kagaalin jäsen ja valtiopäiväedustaja. Dagmar Louise Charlotte Neovius oli Arvid Neoviuksen sisar, joka osallistui poliittiseen vastarintatoimintaan (naiskagaalin jäsen). Hän oli myös Naisasialiitto Unionin ja Martta-järjestön jäsen sekä kansanedustaja ensimmäisessä yksikamarisessa eduskunnassa.

asti sullottuna mustapukuista yleisöä ja tämä vaikutus tuli vielä täydellisemmäksi, kun molemmat konsertissa esiintyjät astuivat mustiin puettuina estraadille.”¹⁹²

Aleksanteri II:n juhlinta vielä myöhemminkin, hänen kuolemansa jälkeen, viestitti siitä, että suomalaiset eivät olleet tyytyväisiä vallassa (1894–1917) olleen Nikolai II:n suomenpolitiikkaan. Sortotoimenpiteitä hyväksyneelle hallitsijalle ja hänen edustajilleen haluttiin muistuttaa Aleksanteri II:n suopeudesta suomalaisia kohtaan. Aleksanteri II:n patsaan Lex-osa sai kukkaseppeleen heti helmikuun manifestin julkaisemista seuraavana päivänä 19.2.1898. Tämän jälkeen kukkia tuotiin patsaalle joka päivä yhä lisää niin, että lopulta paikka oli ympäröity kukilla. Kukkalaitteiden nauhoihin kirjoitettiin kunnioituksen osoituksia Aleksanteri II:lle.¹⁹³

Senaatintori ja Aleksanteri II:n patsas olivat tapahtumapaikkoja myös 3. maaliskuuta 1899 kun Suomeen oli saatu tieto keisari Nikolai II:n adressikysymystä koskevista kielteisestä vastauksesta senaatin ja valtiopäivien edustajille. Tori oli täynnä ihmisiä. Ylioppilaslaulajat marssivat paikalle lippujaan kantaen ja lauloivat Paciuksen säveltämän *Suomen laulun* suomeksi ja sitten *Porilaisten marssin* ruotsiksi. Viimeksi laulettiin vielä *Maamme*-laulu suomeksi ja ruotsiksi, paljastettiin päät ja kukitettiin Lex, lain jumalatar, laakeriseppeleellä.¹⁹⁴

Isänmaallista sanomaa voitiin välittää ympäri maata kertomalla lehtijutuissa patsaanpaljastustilaisuuksista ja isänmaallisten juhlien ohjelmista, julkaisemalla kantaa ottavia puheita ja runoja sekä kuvailemalla tunnelmia. Edellisen vuosisadan vaihteessa sanomalehdistön, puhelimen ja parantuneiden liikenneyhteyksien tuoma uudenlainen julkisuus jakoi, sensuuristakin huolimatta, kansallisia tietoja ympäri maata. Sortokauden tapahtumista tiedotettiin ja niistä keskusteltiin. Taiteilijat rakensivat oman työnsä avulla kuvaa suomalaisista ja toisaalta viestittivät kansalle venäläistämisestä.

Konserteissa esitettiin keskeisiä vastarintaa ilmaisevia teoksia ja laulettiin *Maamme*-laulua. Jean Sibeliuksen sävellykset, kuten *Finlandia* ja *Ateenalaisten laulu* (1899) olivat keskeistä vastarintaohjelmistoa. Selim Gabriel Linsénin säveltämä laulu *Kesäpäivä Kangasalla* oli hyvin suosittu sekakuorojen ohjelmistossa. Laulu herätti kansallismielisiä tunteita kauniiseen melodiaan yhdistyväällä suomalaisen maisemakuvan ylistyksellä ja rukouksella isänmaanrakkauden puolesta. Runon isänmaallista viestiä välitti myös Oskar Merikanto improvisoimalla konserttiyleisölleen Linsénin laulun säkeistä.¹⁹⁵

192 *Päivälehti* nro 81, 27.3.1899,

193 Aleksanteri II oli vallassa vuosina 1855–1881. Hän oli Suomelle suopea ja uudistusmielinen hallitsija. Keisarilla oli perustuslain mukaan oikeus kutsua koolle valtiopäivät. Aleksanteri I (vallassa 1801–1825) ja hänen jälkeensä hallinnut Nikolai I (vallassa 1825–1855) eivät kutsuneet valtiopäiviä koolle. Ns. jäädytetyn perustuslaillisuuden kausi 1809–1863 päättyi vuonna 1863 järjestettyihin valtiopäiviin. Mm. Puntila 1971, 25 ja 33–34.

194 Mm. *Uusimaa* nro 27, 6.3.1899; *Uusi Suometar* nro 59, 4.3.1899; *Uusi Suometar* nro 60, 5.3.1899.

195 Selim Gabriel Linsén (1838–1914) sävelsi *En sommardag i Kangasala* -laulun Zacharias Topeliuksen runoon vuonna 1864. Laulu syntyi, kun Linsén sävelsi sarjan Topeliuksen *Sylvian lauluja* johtamalleen Värförëning-nimiselle naiskuorolle. Merikannon säveltämät muunnelmat pianolle *Må oksalla ylimmällä*, julkaistiin vuonna 1898 (Lindgren).

Päivälehti kirjoitti vuonna 1899 Pohjois-Pohjanmaan kansansivistyksen hyväksyi ylioppilastalolla järjestetystä konsertista, jossa esiintyivät mm. Helsingin filharmonisen seuran orkesteri Robert Kajanuksen johdolla, Ylioppilaskunnan Laulajat, laulajatar Sofia Airaksinen, näyttelijä Benjamin Leino, laulaja Abraham Ojanperä ja Oskar Merikanto. Tilaisuus alkoi *Vaasan marssilla* ja päättyi *Porilaisten marssiin* ja *Maamme*-lauluun. Konserttiin suunniteltu puhe jäi lehden mukaan pois ”sattuneesta syystä”. Muuna ohjelmana esitettiin mm. Jean Sibeliuksen ja Oskar Merikannon lauluja ja Robert Kajanuksen *Aino*, sinfoninen runo (1885) ja *Suomalainen rapsodia* (1881) orkesterille.¹⁹⁶

Karl Flodin toi esille laulajatar Aina Mannerheimin konsertista kirjoittamassaan arvostelussa myös konsertin vallitsevaan poliittiseen tilanteeseen kantaottavat viestit.

Det var ej blott den till sista plats fyllda salongen och de allvarsmörka dräkterna som väl-lade olikheten; det var fastmer stämningen, sådan den genast från början manifesterade sig: en stämning af värme, ja glädje, trots tidens allvar, en stämning af samfälda känslor, värksamt initiativ, tillfredsställelse öfver deltagandet i en ny aeras startande på den konst-närtrliga värksamhetens område.¹⁹⁷

Yleisö odotti Flodinin mukaan konserttiohjelman kolmea viimeistä, kotimaisten säveltäjien, laulua ja ylimääräisiä numeroita, koska kaikki isänmaallinen oli tuolloin korkeassa kurssissa. Laulajatar lauloi konsertin ylimääräisenä numerona Fredrik Paciuksen laulun *O barn av Hellas Zacharias Topeliuksen* runoon.¹⁹⁸

[...] och ordens allegoriska mening förstods af alla, och man lät så villigt sina förhoppningar framtid, ila långt i en drömd bättre framtid burna från estraden af den sköna stäm-mans öfvertygande välljud.¹⁹⁹

Ympäri maata järjestettiin erilaisia isänmaallisia kansanjuhlia, joissa kerättiin rahaa kansanvalistukselle, kuten paikallisille kirjastoille tai kouluille. Myös yksittäiset henkilöt olivat eri tavoin mukana vastarintatoiminnassa. Oskar Merikannolla oli mahdollisuus sanomalehden toimittajana tuoda esiin käsityksiään mm. kirjoittamissaan musiikkiarvosteluissa. Merikanto esitteli ja arvosteli uusia painettuja sävellyksiä *Päivälehdessä* marraskuussa 1899 ilmestyneessä kirjoituksessa otsikolla *Musiikkikirjallisuutta*. Erityistä huomiota häneltä sai Fazer & Westerlundin kustantama Jean Sibeliuksen säveltämän *Ateenalaisten laulun* painos, jossa sävellys on sovitettu sekä kuorolle pianon tai urkuharmonin säestyksellä että pianolle.

196 *Päivälehti* 46, 19.2.1899. Puhe jouduttiin jättämään pois todennäköisesti siksi, että sitä ei ennakoon viranomaisilla hyväksyttävään ohjelmaan saatu ottaa.

197 *Aftonposten* nro 71B, 27.3.1899.

198 Laulu on Paciuksen säveltämästä näytelmästä *Pinsessan av Cypren* (1860), *Kypron prinsessa*, suom. Paavo Cajander.

199 *Aftonposten* nro 71B, 27.3.1899.

Ateenalaisien laulu on helmi Sibeliuksen tuotteissa ja ansaitsee kautta maamme tulla lauletuksi ja tunnetuksi. Se on pianokappaleenakin hyvin vaikuttava numero, mutta vasta kun se poika- ja miesäänillä unisono esitetään, tekee se unohtumattoman vaikutuksen. Sen voi helposti esittää missä tahansa. Maansydämessäkin voidaan helposti saada poikia ja miehiä yksiaanisesti laulamaan ja missä ei ole pianota, jolla säestää, onhan siellä ainakin urkuharmooni – ja kaunis numero on kaikenlaisiin juhlatilaisuuksiin valmiina! Levitköön vaan tuo laulu joka kolkkaan maamme ja innostakoot sen kauniit sanat sekä nuoria että vanhoja!²⁰⁰

Lokakuussa vuonna 1902 Oskar Merikanto kirjoitti konserttiarvostelun *Päivälehteen* Robert Kajanuksen johtamasta ”sinfoniakonsertista” Helsingissä. Kajanukselle ojennettiin tilaisuudessa kaksi laakeriseppelettä kiitokseksi hänen tekemästään kahdenkymmenen vuoden työstä orkesterin johtajana. Konserttiarvostelussaan Oskar Merikanto kiitti Kajanusta mm. hänen kansansivistyksen eteen tekemästään työstä. Kajanus oli ollut orkestereineen Helsingin vuoden 1900 laulu- ja soittojuhlilla esittämässä musiikkia kaikkia kansanryhmiä edustaneelle yleisölle. Viittaamalla *Hungaria*-teoksen voiton säveliin Merikanto halusi valaa uskoa suomalaisiin sortokauden vaikeana aikana. Merikanto kirjoitti:

[...] monet palstat täytyisivät, jos tahtoisin lähimaillenkään kuvata, mitä nämä menneet 20 musiikkivuotta Suomen sivistyksessä ja Suomen tutustamisessa suurten sivistysmaiden kanssa merkitsevät ja kuinka suuri kapellimestari Kajanuksen ansio tässä suhteessa on. [...].

Lisztin sinfooninen runoelma ”Hungaria” oli valtaava ja sisältörikas teos. Siinä ikäänkuin kuvissa näytettiin koko Unkarin historia, sen kärsimykset, voitot, surut ja ilot. Mahtavat voiton säveleet teoksen lopussa tekivät syvän vaikutuksen. Tuntui kuin tämä teos olisi meitä vetänyt lähemmäksi kovaakokenutta sukulaiskansaamme, – tai oliko siinä ehkä jotain meidänkin historiaamme soveltuvaa – – ?²⁰¹

4.2. Painoesteet

Painoesteet ja lehtien lakkautukset olivat osa lehdistön sensuuria, jolla venäläiset vallanpitäjät valvoivat suomalaista tiedonvälitystoimintaa. Sensuuri ilmeni sekä ennalta ehkäisevänä että jälkikäteen rankaisevana toimintana, josta määrättiin erilaisilla pianovapautta rajoittaneilla säädöksillä.²⁰² Julkaistavaksi aiottujen kirjojen ja lehtien tuli käydä painotarkastuksessa, jotta ne saivat julkaisuluvat. Jos aineistossa

200 *Päivälehti* nro 221, 23.11.1899. Sibelius sävelsi *Ateenalaisten laulun* mies- ja poikakuoroille ja orkesterille vuonna 1899 Viktor Rydbergin (1828–1895) runoon *Athérnarnes sång*, suomennos Eino Leino. Laulu sai heti Sibeliuksen sävellyskonsertissa tapahtuneen ensiesityksen 26.4.1899 jälkeen suuren suosion. Konsertista mm. Merikanto *Päivälehdessä* nro 110, 27.4.1899.

201 *Päivälehti* nro 245, 22.10.1902.

202 Leino-Kaukiainen 1984, 11–13.

oli painotarkastajien mielestä kohtia, joita ei voitu julkaista, he merkitsivät ne poistettaviksi. Sanomalehtiin tai muihin julkaisuihin ei kuitenkaan saanut jäädä tyhjiä kohtia, vaan ne tuli toimittaa ja latoa uudelleen niin, että esteellisiä kohtia ei voinut havaita. Tarkastukset koskivat myös kulttuuriaiaineistoa – ja mm. laulujuhlien yhteydessä julkaistua aineistoa. Sensuuri oli koetellut sanomalehdistöä koko 1890-luvun, sitä kovemmin mitä vaikeampi poliittinen tilanne kulloinkin oli. Sensuurista säädettiin vuoden 1867 painoasetuksella. Sen lisäksi vuonna 1891 annettiin asetus, jolla julkaisupäätökset ja lehtien lakkauttamisoikeus annettiin kenraalikuvernööri Bobrikoville. Bobrikov sai lisäksi vuonna 1899 oikeuden antaa varoituksia ja vuonna 1900 oikeuden vaatia toimittajan erottamista.²⁰³

Sanomalehdet alkoivat kiertää sensuuria käyttämällä poliittiseen uutisointiin vertauskuvallisia kertomuksia, runoja ja historiallisia muisteluita. Myös allegorinen uutisointi aiheutti lehdille rangaistuksia, mutta vaikka se kiellettiin, lehdet jatkoivat kirjoitteluaan entistä peitellymmällä tyylillä.²⁰⁴ Poliittikkaan yhdistettävissä olevia korostuksia ja peiteilmaisuja oli myös musiikkia koskevassa kirjoittelussa, myös Oskar Merikannon kirjoituksissa.

Sanomalehtiä haluttiin tukea poliittisessa taistelussa. Esimerkiksi marraskuussa 1899 vietettiin erityistä sanomalehtien viikkoa, jolloin kansalaiset huomioivat ja tukivat lehdistöä. Erilaisia tilaisuuksia järjestettiin sekä maaseutukaupungeissa että Helsingissä. Oskar Merikanto oli soittamassa pianoa Helsingissä järjestetyillä sanomalehtimiesten illallisilla.²⁰⁵

4.3. Kokoontumisvapauden rajoittaminen

Suomalaisten kokoontumisvapautta rajoitettiin keisarin 2.7.1900 antamalla asetuksella, joka ”wäliaikaisena toimenpiteenä” nähtiin tarpeelliseksi. Julkisia kokouksia ja tilaisuuksia varten järjestäjien tuli anoa lupa kenraalikuvernööriltä, joka saattoi jättää luvan myöntämisen jollekin muulle virkamiehelle, kuten kuvernöörille tai poliisimestarille.²⁰⁶ Kokoontumisvapautta koskeva asetus vaikutti myös laulu- ja soittojuhlien järjestämiseen. Esimerkiksi Lappeenrantaan kesäkuuksi 1901 suunnitelluille paikallisille juhlille ei saatu lupaa.²⁰⁷

203 Tommila 1998, 73.

204 Leino-Kaukiainen 1984, 238–239.

205 *Uusi Suometar* nro 277, 7.11.1899.

206 Asetuksen 1 §: ”Julkisia kokouksia, joita yksityiset henkilöt tahi joku yhdistys panee toimeen yhteiskunnallisten, tieteellisten, taloudellisten tahi muiden kysymysten käsittelemistä warten, sekä puheiden pitämistä, tiedonantojen julkilukemista tahi jonkun henkilön tahi tapauksen kunnioittamista warten, saatakoon, tämän asetuksen 15, 16 ja 17 §:ssä säädetyillä poikkeuksilla, pitää ainoastaan maan Kenraalikuvernöörin luvalla. Kenraalikuvernöörin asiana on jättää luvan antaminen jotakin määrättyä laatua olevien julkisten kokousten pitämiseen asianomaiselle Kuvernöörille, poliisimestarille, järjestysmiehelle, kruununwoudille tahi kruununnimismiehelle.” Poikkeuksia olivat mm. kirkon tilaisuudet ja yliopiston ”tieteellistä tahi kaswatusopillista tarkoitusta” warten yliopiston rakennuksessa järjestämät tilaisuudet. *Tampereen Sanomat* nro 152, 5.7.1900.

207 *Mikkeli* nro 63, 5.6.1901.

Kenraalikuvernööri tarkkaili myös pieniä paikallisia tapahtumia, vaikka hänen alaisinaan toimivat eri puolilla maata kuvernöörit ja poliisimestarit. *Päivälehti* uutisoi otsikolla ”Uusin tiedustelu” kenraalikuvernöörin vaatineen selvitystä siitä, oliko 40-henkinen kuoro tervehtinyt syntymäpäiviään viettänyttä Leo Mechelinia kuorolaululla keskellä yötä. Jos näin oli, kenraalikuvernööri ihmetteli, miksi poliisi ei ollut ”ryhtynyt toimiin estääkseen sellaista silminnähtävästi yleisen hiljaisuuden ja rauhan – häiritsemistä”.²⁰⁸

Kenraalikuvernööri tarkkaili itse myös maassa toimivien yhdistysten sääntöjä ja toimintaa. Vuonna 1899 hän sanomalehtien mukaan pyysi senaatilta luetteloa kaikista Suomessa olevista, laillistetuista yhdistyksistä, niiden perustamisvuosista ja sääntöjen hyväksymisistä. Samana vuonna lehdissä oli soittokuntien toimintaa koskenut uutinen, jonka mukaan ”kenraalikuvernööri ei ole, niin kuin aikaisemmin on kerrottu, kieltänyt sotilassoittokuntia soittamasta isänmaallisia lauluja, vaan on kieltänyt niitä ottamasta osaa valtiollisiin mielenosotuksiin.”²⁰⁹ On ilmeistä, että kenraalikuvernöörin ja suomalaisten käsitykset ”valtiollisista mielenosoituksista” poikkesivat toisistaan.

Laulajatar Aina Mannerheimin (1869–1964) konserttia koskeva viranomaisten toiminta sai paljon julkisuutta lehdistössä. Kreivitär Aina Mannerheimilla oli tapana järjestää konsertteja kansansivistyksen hyväksi. Huhtikuussa 1901 hän ilmoitti mm. *Päivälehdessä* pitävänsä konsertin isänmaallisen kansansivistystyön hyväksi 9. toukokuuta yliopiston juhlasalissa. Määräysten mukaisesti hän oli anonut ja saanut konsertille viranomaisilta luvan. Kun konsertin ilmoitus oli jo ollut lehdissä, Aina Mannerheim sai viranomaisilta takautuvasti kiellon pitää konsertti. Lisäksi sanomalehtien painotarkastaja sensuroi rouva Mannerheimin konsertti-ilmoituksen (painoeste), mikä aiheutti myös sanomalehtien myöhästymisen. Koska Aina Mannerheim ei voinut pitää julkista konserttia, hän ja hänen miehensä kreivi Carl Mannerheim (1865–1915) kutsuivat ystäviään yksityisiin laulajaisiin Palokunnan talolle. Täällä seurueelta suljettiin ovet juuri ennen tilaisuuden alkua, joten Mannerheimit päättivät siirtyä pitämään laulajaiset Seurahuoneelle. Täällä ohjelmasta oli esitetty noin puolet, kun kaupungin poliisimestari ja kenraalimajuri sekä poliisikonstaapeli saapuivat paikalle vaatimaan tilaisuuden lopettamista ja yleisön hajaantumista. Yleisö ei kuitenkaan lähtenyt pois. Viranomaisille huomautettiin, että tilaisuus on yksityinen. Rouva Mannerheim jatkoi esiintymistään, ja viranomaiset joutuivat sanaharkan jälkeen poistumaan. Pian paikalle saapui poliisi-inspehtori pyytämään tilaisuuden lopettamista. Koska iltaman isäntänä toiminut kreivi Mannerheim pyysi vieraita noudattamaan poliisi-inspehtorin käskyä, vieraat kiittivät esiintyjää ja poistuivat paikalta.²¹⁰

208 *Päivälehti* nro 227, 30.11.1899.

209 *Päivälehti* nro 227, 30.11.1899; Myös Parmanen 1936, 591–194.

210 *Päivälehti* nro 73, 30.4.1901; *Hufvudstadsbladet* nro 115, 30.4.1901; *Päivälehti* nro 87B, 16.5.1901. Carl Mannerheim oli marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheimin (1867–1951) veli.

Kreivi Mannerheim teki välikohtauksesta valituksen prokuraattorille, mutta valitus ei johtanut toimenpiteisiin. Parmasen mukaan venäläistämistoimia vastustaneeseen vastarintaliikkeeseen, Kagaaliin, kuulunut Carl Mannerheim karkotettiin Bobrikovin määräyksestä viiden muun henkilön kanssa vuonna 1903.²¹¹

Päivälehdessä sanomalehtien lakkautuksista kertoneen jutun mukaan turkulainen *Åbo Tidning* -lehti lakkautettiin kahdeksi kuukaudeksi sen maaliskuun 13 päivän numerossa olleen kirjoituksen ”Aallokon laaksossa” sekä kreivitär Aina Mannerheimin Helsingissä antamaa musikaalista iltaa koskevan uutisoinnin vuoksi.²¹² Toukokuun konsertissa tapahtuneen välikohtauksen vuoksi asiasta kirjoitettiin myös ulkomaisissa lehdissä.²¹³

Mannerheimin konserttiin liittyy tieto myös hänen yleisönsä mielenilmaisusta. *Päivälehdessä* 21. toukokuuta 1901 olleen uutisen mukaan joukko kansalaisia oli ostanut Hagelstamin kirjakaupan ikkunassa esillä olleen Axel Gallénin (1861–1931) maalaaman taulun 1 500 markan hintaan ja lahjoittanut sen Aina Mannerheimille kiitoksena ”hänen uhraavasta osanotostaan hyviin harrastuksiin”.²¹⁴

211 Parmanen 1937, 371. Prokuraattorin tehtävänä oli valvoa lakien noudattamista.

212 *Päivälehti* nro 107, 11.6.1901. *Åbo Tidning* lakkautettiin ajalla 16.6.–15.8.1901.

213 *Hufvudstadsbladet* nro 140A 26.5.1901.

214 *Päivälehti* nro 90A, 21.5.1901; *Hufvudstadsbladet* nro 132, 18.5.1901.

5. Oskar Merikannon toiminta Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla

5.1. Vuosina 1884–1897 pidetyt laulu- ja soittojuhlat

Oskar Merikanto oli aktiivisessa roolissa lähes kaikilla hänen elinaikanaan järjestetyillä Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla. Hän toimi palkintotuomarina, laulun- ja musiikinjohtajana sekä konsertoivana taiteilijana ja säestäjänä. Osallistumalla laulujuhlille Oskar Merikanto antoi työpanoksensa ja taitonsa laajojen kansanjoukkojen musiikkiharrastuksen hyväksi. Hänen sosiaalinen ja välitön luonteensa soveltui varmasti erityisen hyvin tämän tyyppiseen toimintaan, jossa hän sai soittaa ja johtaa musiikkia – ja tavata ihmisiä.

Oskar Merikanto oli vasta 13-vuotias, urkuri Lauri Hämäläisen (1832–1888) soitto-oppilas, kun Kansanvalistusseura aloitti laulu- ja soittojuhlatoiminnan järjestämällä vuonna 1881 Jyväskylässä pidetyt pienimuotoiset juhlalaulajaiset. Laulajaisten isänmaallinen ohjelma alkoi torvisoitto-kunnan soittamalla *Porilaisten marssilla* ja päättyi *Maamme*-lauluun ja yhteisesti laulettuun virteeseen *Jumala ompe linnamme*. Ohjelmassa oli myös mm. *Kolmekymmenvuotisen sodan marssi*, Karl Collanin säveltämä *Savolaisen laulu* ja *Suksimiesten laulu*, kaksi suomalaista ja yksi virolainen kansanlaulusovitus sekä Fredrik Paciuksen säveltämä *Suomen laulu*.²¹⁵ Oskar Merikanto mahdollisesti kuuli tapahtumasta opettajaltaan, joka ei tiettävästi ollut näillä juhlilla, mutta osallistui jo seuraaville juhlille. Juhlalaulajaisista oli runsaasti juttuja sanomalehdissä niin, että nekin kansalaiset, jotka eivät osallistuneet juhlille, saivat lehdissä olleiden kuvausten perusteella käsityksen tapahtuman kulusta.²¹⁶

Ensimmäisten varsinaisten laulu- ja soittojuhlien, vuonna 1884 kaksipäiväisenä Jyväskylässä järjestettyjen laulu- ja soittojuhlien musiikkiohjelman olivat laatineet Richard Faltin (1835–1918) ja Axel Borenus (1846–1931).²¹⁷ Tapahtuman kohokohtana olivat laulu- ja soittokilpailut, jotka järjestettiin nyt ensimmäisen kerran. Kilpailuihin osallistui neljä kuoroa ja kolme soitto-kuntaa, jotka esittivät itse valitsemansa ohjelman. Palkintotuomareina toimivat Alexandra Ahnger, E.A. Hagfors, P.J. Hannikainen, tohtori Karl August Herman (Virosta), Lauri Hämäläinen, Ludwig Kiljander ja E. Krook. Tässä kilpailuissa palkintotuomarit, jotka arvostelivat sekä soitto- että laulukilpailun, valittiin juhlapaikalla.²¹⁸ Ei ole tietoa oliko Oskar Merikanto Hämäläisen mukana juhlilla, mutta Lauri Hämäläisen aktiivisuus ja kiinnostus Kansanva-

215 *Ohjelma Kansanvalistus-seuran laulajaiset*. Kesäkuun 18. p. 1881. Kansallisarkisto Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2.

216 Mm. *Uusi Suometar* nro 112, 17.5.1881; *Uusi Suometar* nro 114, 19.5.1881; *Keski-Suomi* nro 49, 22.6.1881; *Hämeen Sanomat* nro 26, 1.7.1881.

217 *Opas Jyväskylän laulujuhlissa* 1924, 30–31.

218 *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 136, 13.6.1884. Käytäntöä palkintotuomareiden valitsemisessa muutettiin jo vuonna 1887, jolloin juhlatoimikunta valitsi etukäteen kolme tuomaria, ja juhlille osallistuneiden laulu- ja soitto-kuntien johtajat valitsivat toiset kolme. Kuopion laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1914 toimikunta valitsi etukäteen kaikki palkintotuomarit.

listusseuran toimintaan olivat esimerkkinä Merikannolle, joka monessa suhteessa seurasi opettajansa jalanjälkiä sekä muusikkona että opettajana.

Kuva 7: Oskar Merikanto. Museovirasto.

Oskar Merikanto osallistui seuraaville, Jyväskylässä vuonna 1887 pidetyille laulu- ja soittojuhlille. Hän oli Anna Länkelän kanssa avustajana²¹⁹ laulaja Aina Edlundin kirkkokonsertissa. ”Konsertin antajaa auttoivat neiti Anna Länkelän kaunis sopraano ja herra Merikanto, joka luontewasti säesti ja soitti sitä paitsi”.²²⁰ Oskar Merikanto piti 13. kesäkuuta oman pianokonsertin, jossa avustajina olivat laulajat Aina Edlund ja K.A. Bäckman. Hän soitti seuraavat teokset: Franz Lauska (1764–1825): *Sonate brillante*, Frédéric Chopin (1810–1849): *Mazurka* ja *Valse*, Xaver Scharvenka (1850–1924): *Ungarisch*, Henri Ketten (1848–1883): *Menuet-Valse* sekä Merikannon omat sävellykset *Kaipaus* ja *Scherzo-Mazurka*.²²¹ ”Täysi oli huone nytkin. Herra Merikanto, jolla jo on hywin arwokas taidollisuus, onnistui hywin tässäkin tilaisuudessa ja emme woi muuta kuin toiwottaa onnea ja menestystä hänelle, hänen aijotulla opintomatallaan”.²²²

219 Avustaja-nimitystä käytettiin usein taiteilijasta, joka säesti ja/tai soitti muutamia teoksia jonkun toisen taiteilijan tai kuoron konsertissa (kuten Aina Edlund ja K.A. Bäckman Merikannon konsertissa).

220 *Uusi Suometar* nro 145, 21.6.1887; *Uusi Suometar* nro 152, 6.7.1887.

221 *Keski-Suomi* nro 46A, 11.6.1887.

222 *Aamulehti* nro 73, 21.6.1887.

Oskar Merikannolla oli ollut vuoden 1887 tammikuussa ensikonsertti pianistina ja huhtikuussa ensikonsertti urkurina Helsingissä.²²³ Syksyllä hän oli menossa opiskelemaan Leipzigin konservatorioon, minkä vuoksi hän hankki opiskelurahoja konsertoimalla kevään ja kesän aikana eri puolilla maata. Toukokuussa hänellä oli ollut kaksi konserttia Tampereella Georg Schnéevoigtin johtaman orkesterin kanssa siten, että orkesteri soitti muutaman teoksen Merikannon konserteissa.²²⁴

Kesäkuussa 1887 Oskar Merikanto konsertoï yhdessä opettajansa Lauri Hämäläisen kanssa Rautalammilla Salmelan tilalla. *Uusi Suometar* -lehden mukaan ”Ohjelma sisälsi 7 eri numeroa, joista useampi oli kaksi- tai kolmiosaisia. Kolme säwellystä oli herra Merikannon omaa tekemää. Myös tirehtööri L. Hämäläinen soitti pari wiulusoloa”.²²⁵ Rautalampi oli sepän poikana syntyneen Lauri Hämäläisen syntymäpaikka, jossa Oskar Merikanto oli vierailut aiemminkin Hämäläisen perheen mukana. Oskarille, jolla itsellään ei ollut yhteyksiä äidin tai isän sukuun, oli Hämäläisen perheen suojissa mahdollisuus saada kokea myös sukulaisten kanssakäymistä.²²⁶

Vuonna 1888 laulu- ja soittojuhlat järjestettiin Tampereella. Oskar Merikanto oli tuolloin opiskelemassa Leipzigin konservatoriossa ja vietti kesän opiskelupaikkakunnallaan. Merikanto sai päästötodistuksen Leipzigin konservatoriosta²²⁷ huhtikuussa 1889 ja osallistui kesällä 1889 Viipurissa järjestetyille laulu- ja soittojuhlille. Täällä hän toimi ensimmäisen kerran kilpailujen palkintolautakunnassa, jossa olivat myös laulaja Naëmi Starck²²⁸ (1855–1932), kapellimestari Robert Kajanus (1856–1933), asessori D. W. Återman, neiti Anna Forstén, maisteri Emil Genetz (1852–1930), kapellimestari August Laurent (1834–1915), kanttori J. Passinen ja opettaja A. Rikström. Kilpailuihin osallistui seitsemäntoista kuoroa ja neljä soittokuntaa.²²⁹

Laulu- ja soittojuhlien palkintolautakunnassa oli juhlille osallistuneita ammattimuusikoita, mutta usein myös paikallisia arvostettuja musiikin harrastajia. Oskar Merikannolle pääsy palkintolautakuntaan oli varmasti suuri asia. Hän oli juuri saanut todistuksen Leipzigin konservatoriosta, joten lautakunnan jäsenyydellä osoitettiin hänen päässeen nuoren soittajan roolista musiikin ammattilaisten joukkoon. Asialla oli erityistä merkitystä juuri tässä vaiheessa, kun Merikanto etsi vakinaista työpaikkaa.²³⁰

223 Mm. Heikinheimo 1995, 475.

224 *Tammerfors Aftonblad* nro 36, 6.5.1887; *Tampereen Sanomat* nro 54, 9.5.1887; *Aamulehti* nro 57, 14.5.1887.

225 *Wiipurin Sanomat* nro 117, 2.8.1887; *Mikkelin Sanomat* nro 33, 18.8.1887; Oskar Merikanto sai Leipzigin opintojaan varten valtion varoista 800 mk:n suuruisen apurahan. Mm. *Hufvudstadsbladet* nro 121, 28.5.1887; *Wiipurin Sanomat* nro 81, 28.5.1887. Opintojen rahoituksesta myös Heikinheimo 1995, 57–59.

226 A. Klemetti 1955, 62.

227 Das Königliche Konservatorium der Musik zu Leipzig. Merikanto aloitti opinnot 5.10.1887 ja valmistui 10.4.1889. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.1.

228 Naëmi Ingman-Starck. Sanomalehdissä hänestä käytettiin tätä nimeä tai nimeä Naëmi Starck. Hän aloitti lauluopinnot Helsingissä Emilie Mechelinin johdolla. Vuosina 1874–1876 Naëmi Ingman-Starck opiskeli Pariisin konservatoriossa ja vuonna 1879 Pietarissa. Ingman-Starck oli kiinnitettyä Suomalaiseen Oopperaan vuosina 1876–1879. Yrjö Suomalainen 1958. Ks. myös Naëmi Ingman-Starck: *Laulajattaren muistelmia*. WSOY Porvoo 1928.

229 Särkkä 1973, 75; *Wiipurin Sanomat* nro 16.6.1889; *Wiipurin Sanomat* nro 139, 18.6.1889.

230 Oskar Merikanto valittiin Johanneksen kirkon urkuriksi vuonna 1891.

Merikannolla oli juhlilla pianokonsertti, jossa hän soitti konsertin ensimmäisellä puoliskolla ensimmäisen osan Edvard Griegin (1843–1907) sonaatista, Franz Schubertin (1797–1828) laulun *Sei mir gegrüsst* Franz Lisztin transkriptiona, Frédéric Chopinin *Poloneesin*, Lisztin teoksen *Le Rossignol*, Robert Schumannin (1810–1856) *Romancen*, Lisztin teoksen *Liebestraum II*, Chopinin *Nocturnen*, Griegin *Norwegischer Brautzugin* ja Franz Abtin (1819–1885) teoksen *Lummekukka*. Tämän jälkeen Emil Sivorin johtama Viipurin Kansallislauluseuran naiskuoro lauloi muutamia Sivorin sovittamia kansanlauluja. Konsertin toisella puoliskolla Merikanto soitti omia sävellyksiään: *Träumerei* (1887), *Menuetto* (1888), *Lied ohne Worte* (1888), *Fantasia-kappale* (1888) ja *Konsertti-valssi*.²³¹

Musiikin ammattilaisuutta osoitti myös Merikannon konserttiohjelma. Hän soitti vaativan ohjelman, johon sisältyi myös hänen omia sävellyksiään. Tässä konsertissa, kuten muissakin laulu- ja soittojuhlilla pitämissää konserteissa Merikanto esitti samaa ohjelmistoa kuin pääkaupungin konserttisaleissa. Hän olisi voinut viihdyttää yleisöä soittamalla kansanlauluja tai improvisaatioita tutuista lauluista, ohjelmistoa, jolla hän monilla kutsuilla ilahdutti vieraita. Tällaisia konsertteja hän ei kuitenkaan pitänyt.

Hämeen Sanomat -lehti kirjoitti Merikannon konsertista seuraavaa:

Musiikin tulwa alkoi täällä nuoren säveltäjän O. Merikannon soittajaisilla. Hän on viime ajat oleskellut ulkomailla opintoja warten ja yleisö kiirehtikin sentähden mielellään kuulemaan hänen esityksiään: piaanonsoittoa ja omia sävellyksiä. Jospa Wiipurin Sanomain lausunnossa, että hän on 'suuri, paljon lupaawa taiteilija', onkin liioiteltu ja tuon 'suuren' saanee wielä jättää sikseen, niin lienewät kaikki yksimieliset siinä, että hän on toiworikas nuorukainen. Moni taiteilija on niin peräti koin syömä ja laiha hermostunut 'kääkkä', mutta herra Merikanto on hywissä woimissa, reipas ja pulska, jotta näyttää siltä kuin hän ei aikoisikaan soittaa itseään pois hengiltä, waan elää kauan taiteen ja isänmaan eduksi.²³²

Toisessa Oskar Merikannon juhlilla pitämässä pianokonsertissa avustajana oli Naëmi Starck.²³³ Oskar Merikanto esiintyi myös Emil Sivorin johtaman Viipurin kansallislauluseuran konsertissa, jossa toisena avustajana oli Naëmi Starck.²³⁴

231 *Wiipurin Sanomat* nro 16.6.1889. Oskar Merikanto sävelsi Leipziginä näistä teoksista kaikki muut paitsi *Konsertti-valssin*, joka oli todennäköisesti sama teos kuin Merikannon vuonna 1885 säveltämä *Kesäilta*, koska Poroilan laatimassa sävellysluettelossa ei ole *Konsertti-valssi* -nimistä teosta. *Kesäillan* ensipainos on vuodelta 1895. Merikanto on säveltänyt kaksi *Träumerei* -nimistä teosta pianolle: *Träumerei I* ja *Träumerei II*, joita ei ole painettu. Konsertissa esitetty teos on toinen näistä. *Menuetto* on Leipziginä sävelletty teos, jonka ensipainos on vuodelta 1893. Merikanto on säveltänyt kaksi *Lied ohne Worte* -nimistä teosta pianolle. Tässä konsertissa hän esitti näistä varhaisemman teoksen, jota ei ole painettu. Myöhempi on vuodelta 1899 ja painettu vuonna 1899. *Fantasia-kappale* tarkoittaa tässä Leipziginä sävellettyä teosta *Phantasiestück*, jota ei ole painettu. Teosten käsikirjoitukset ovat Kansalliskirjastossa. Poroila 1994, 41, 45, 189–190 ja 197.

232 *Hämeen Sanomat* nro 50, 21.6.1889. Konserttiarvostelussa viitataan *Wiipurin Sanomissa* nro 138B, 17.6.1889 olleeseen arvosteluun.

233 *Laatokka* nro 50, 22.6.1889.

234 *Kaiku* nro 72A, 27.6.1889.

Laulu- ja soittojuhlat oli järjestetty aiemmin Kansanvalistusseuran sääntöjen mukaan kolmen vuoden välein pidettävien juhla kokousten yhteydessä Jyväskylässä. Monien keskustelujen jälkeen seura muutti sääntöjään niin, että laulu- ja soittojuhlia voitiin järjestää kokousten väli vuosina muillakin paikkakunnilla. Viipurin juhlilta alkaen ohjelmiin saattoi kuulua myös urheilujuhlia. Musiikillisena uutuutena oli musiikkikilpailuiden sarjauudistus, jonka mukaan jokainen sarja jaettiin kahteen osaan kuorojen ja soittokuntien edistyneisyyden mukaan: 1. sarja (pidemmälle ehtineet) ja 2. sarja (alemmalla tasolla olevat).²³⁵

Seuraavat laulu- ja soittojuhlat pidettiin vuonna 1890 Jyväskylässä, jossa laulu- ja soittokunnille oli ohjelmaa neljänä päivänä. Ensimmäisenä juhlapäivänä kuorot (7, joissa 230 laulajaa) ja soittokunnat (4, joissa 46 soittajaa) kokoontuivat Louhispuistoon saamaan juhلامerkit, minkä jälkeen pidettiin yhteinen pääharjoitus. Toinen juhlapäivä, joka oli yleisölle ensimmäinen, alkoi harjulta kuuluneella torvisoitolla ja jatkui juhla kulkueella ja illan laulajais-soittajaisilla, joissa kaikki kuorot ja soittokunnat esiintyivät. Seuraavana päivänä oli jumalanpalvelus kirkossa, kirkkokonsertti, raittiusesitelmä ja huvimatka laivalla. Viimeisenä juhlapäivänä olivat mm. laulu- ja soittokilpailut ja päätöstilaisuutena pidetyt kansanhuvit arpajaisineen.²³⁶

Juhlien musiikkiohjelmaa olivat olleet Kansanvalistusseuran juh latoimikunnan apuna laatimassa Richard Faltin, Adolf Leander ja Emil Genetz. Juh latoimikuntaan kuuluivat mm. Naämi Starck ja Anna Länkelä.²³⁷ Laulu- ja soittokilpailujen palkintotuomareina toimivat E.A. Hagfors, A. Borenius, A. Wärnhjelm, E. Forsström, A. Bergman, L. Kiljander, E. Lampén, K. Höckert ja Merikanto.²³⁸

Oskar Merikanto toimi avustajana (säestäjänä oli Armas Järnefelt, 1869–1958) Maikki Pakarisen (1871–1929) konsertissa soittaen muutamia pianoteoksia. *Aamulehdessä* kirjoitettiin:

Hra M:n suuri tekniikki sai tilaisuuden esiytyä Kettenin 'Menuettovalssissa', joka suoritettiin erittäin voimakkaasti ja pontewasti. Rubinsteinin hieno 'Barcarole' oli niin hywästi onnistunut, kuin käytettävän olevan soittokoneen huononpuoleisuus sen salli; samoin oli laita muutaman Bachin gawotin. Yli ohjelman soitti hra M. erään walssin, joka minun mielestäni oli täynnä ainoastaan soitannollista koreutta ja tyhjämpäiväisiä juoksutuksia.²³⁹

235 Tampereella vietettävän Suomen kolmannen yleisen laulu- ja soittojuhlan ohjelma 1888, 7; *Uusi Suometar* nro 141A, 20.6.1888.

236 *Ohjelma Kansanvalistusseuran kuudennelle juhla kokoukselle sekä Suomen viidennelle yleiselle laulu- ja soittojuhlalle Jyväskylässä 1890*, 3–4; *Opas Jyväskylän laulujuhlassa 1924*, 38–40.

237 *Opas Jyväskylän laulujuhlassa 1924*, 38.

238 *Opas Jyväskylän laulujuhlassa 1924*, 40.

239 Nimimerkki Aaku, *Aamulehti* nro 141, 21.6.1890.

Oskar Merikanto esiintyi myös avustajana kanteleensoittaja A.A. Ockenströmin²⁴⁰ konsertissa sekä kansanopistorahaston hyväksi järjestetyssä kirkkokonsertissa Anna Länkelän²⁴¹ ja P.J. Hannikaisen johtaman mieskuoron kanssa.

Nimimerkki Aaku kirjoitti:

Ohjelma oli erittäin arwokas ja alkoi Mendelssohnin sonaatilla n:o 3, jonka hra O Merikanto suoritti sellaisella voimalla ja ryhdillä, että se ansaitsee suurinta kiitosta. Hra M. on jo monesti osoittanut edistyneensä tawattoman pitkälle urkusoitossa, ja erittäin ansaitsee mainitsemista tapa, millä hän kykenee suorittamaan hyvinkin vaikeita tehtäviä pedaalilla. [...] Ohjelman alkupuoliskon lopetti hra O. Merikannon 'Konserttifantasia eräästä koraalisäveleestä', jonka hän itse esitti. Se ei ollenkaan pitänyt paikkaansa ohjelmassa noiden kuuluisain sävelmestarien teosten rinnalla, joiden parhaimpia tuotteita oli otettu esitettäväksi. Semmoinen turhanpäiväinen, hengetön ja luonnottoman monimutkainen koreilemishalu, mitä hän oli konserttifantasiaansa sowittanut, tuntuu hyvin pian kuulijasta musiikin raapimiselta.”²⁴²

Oskar Merikanto sävelsi *Konserttifantasian* uruille teoksen käsikirjoituksessa olevan merkinnän mukaan 6. kesäkuuta 1890.²⁴³ *Konserttifantasia* on viisiosainen muunnelmasarja Melchior Vulpiuksen (1560–1615) virsimelodiasta vuodelta 1609. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjassa tämä sävelmä esiintyy mm. virressä nro 362, *Oi Herra, ilo suuri*. Teos alkaa rauhallisella johdannolla, mutta itse muunnelmissa virsimelodian taustalla on nopeita sävelkulkuja ja -kuvioita, joissa Merikanto arvatenkin esitteli loisteliasta tekniikkaansa.

Oskar Merikanto ei osallistunut Kuopion vuoden 1891 laulu- ja soittojuhille. Hän tuli Berliinistä opiskelemasta huhtikuussa 1891 ja meni kesäkuussa armeijaan Mikkeliin. Laulu- ja soittojuhlien kilpaohjelmassa oli kuitenkin Merikannon säveltämä laulu *Ruusu* mieskuorolle, tuntemattoman runoilijan tekstiin ja hänen sovittamansa kansanlaulu *Voi jos ilta joutuisi* naiskuorolle. Oskar Merikanto sävelsi *Ruusun* opiskellessaan Berliinissä 23.10.1890–15.4.1891. Laulu oli tilaustyö paikalliselle kuorolle.²⁴⁴ Koska Laulu julkaistiin Kansanvalistusseuran *Nuottivarasto* -kokoelmassa

240 Oskar Merikanto oli useita kertoja avustajana kanteleensoittaja Ockenströmin konserteissa, joita hän mm. laulu- ja soittojuhlien yhteydessä piti. *Savo-Karjala* -lehti kirjoitti vuonna 1891 Ockenströmin konsertista mm. seuraavaa. ”Tuo sokea nuorukainen on jo saavuttanut jommoisenkin tekniikin kanteleen soiton alalla, jota esiytyi warsinkin ’Muistoja Pietarista’ nimisessä kappaleessa. Muista kappaleista mainittakoon reippaasti esitetty Porilaisten marssi, lisäksi Metsästäjän kööri op. Noita-ampujat, mutta warsinkin hra O:n itsensä sepittämä, surumielisen wihättävä marssi, joka sai yleisöltä myrskyistä kännen taputusta ja pyydettiin uudestaan.” *Savo-Karjala* nro 70, 22.6.1891.

241 Sanomalehdessä kerrottiin vuonna 1886, että jyvaskyläläinen Anna Länkelä, joka on opiskellut myös Helsingin musiikkiopistossa, opiskelee Leipzigin Konservatoriossa. *Finland* nro 142, 23.6.1886. Anna Länkelä opiskeli myös Berliinissä samaan aikaan kuin Oskar Merikanto. Merikanto opiskeli Berliinissä lokakuusta 1890–huhtikuuhun 1891. Kansalliskirjastossa, Coll. 148.11–12, on valokuva ”Suomalainen Kvintetti Berliinissä 1891 (Anna Länkelä, Oskar Merikanto, tohtori Waren rouvineen, lehtori Hagfors)”.

242 Nimimerkki Aaku, *Aamulehti* nro 141, 21.6.1890.

243 Sibelius-Akatemian kirjaston nuottikäsikirjoitukset, Oskar Merikanto, SA Ms Mus nro 9. Teoksesta myös Poroilla 1994, 200–202.

244 *Uusi Suometar* nro 140, 20.6.1891. *Ruusu*-laulun synnystä *Uusi Suometar* nro 65, 19.3.1891. Heikki Poroila on arvioinut, että laulu syntyi ”1890 tai aikaisemmin”. Poroila 1994, 166.

vuonna 1890, sen sävellysvuodeksi tarkentuu vuosi 1890.

Anna Länkelä esitti Kuopion juhlilla pitämässään konsertissa Ilmari Krohnin säestämänä Oskar Merikannon laulun *Pai, pai, paitaressu* Jooseppi Mustakallion runoon. *Savo-Karjala*-lehti totesi: ”Paitaressua’ olemme kuulleet nyt laulujuhlan aikaan kolmen taiteilijattaren laulawan, mutta ei niistä kukaan ole sitä esittänyt niin yksinkertaisesti ja luonnollisesti kuin neiti Länkelä, ei edes neiti Maikki Pakarinen [...]”. Kolmas ”paitaressun” esittäjä juhlilla oli Naëmi Starck, jolle Merikanto oli omistanut laulun.²⁴⁵ *Wuoksi*-lehden mukaan Starck esitti laulun johtamansa kuoron konsertissa. Säestäjää ei mainittu.

Heikki Poroilan mukaan ei ole tietoa missä konsertissa Naëmi Starck ensiesitti *Pai, pai, Paitaressu* -laulun. Starck oli esittänyt laulun ainakin Oskar Merikannon pianokonsertissa Jyväskylässä 25.11.1889. Laulusta käytettiin sanomalehdissä nimeä *Kehtolaulu*. Merikannon ohjelmassa tässä konsertissa oli kaksi Frédéric Chopinin valssia ja nocturnea (joista lehdessä ei ole tarkempaa tietoa), Anton Rubinsteinin (1829–1902) *Barcarolle*, Robert Schumannin *Träumerei* ja Edvard Griegin *Norwegischer Brautzug*. Hän esitti myös omat sävellyksensä *Melankolie*, *Menuetto*, *Lied ohne Worte* ja *Konsertti-valssi*.²⁴⁶

Seuraavilla Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla Turussa vuonna 1892 ei juhlien oppaan mukaan esitetty Oskar Merikannon sävellyksiä, mutta Merikanto oli Turussa konsertoimassa ja toimi lisäksi musiikkikilpailujen palkintotuomarina. Juhlien yhteydessä oli suuri määrä konsertteja, koska monilla kuoroilla ja soittokeuhilla oli tavoitteena saada konsertoimalla kokoon matkarahoja. Merikanto soitti urkuja ”lukkariköörin” laulajaisissa tuomiokirkossa, toimi avustajana pianolla Alexandra Ahngerin konsertissa, A.A. Ockenströmin kantelekonertissa ja Lydia Dover-Backmanssonin konsertissa.²⁴⁷

Laulu- ja soittojuhlien kaksikielisyydestä oli keskusteltu Kansanvalistusseurassa jo aiemmin. Suunnitelma toteutui luontevasti kaksikielisessä Turussa. Kansanvalistusseura toimi tuossa vaiheessa vielä kaksikielisenä järjestönä, joten Turussa pidetyillä laulu- ja soittojuhlilla seura saattoi huomioida tasapuolisesti molempia kieliryhmiä edustavat juhlavieraat. Ohjelmasta haluttiin myös aiempaa huomattavampi ja vaihtelevampi, siksi juhlien kestosta tuli pidempi (18.–21.6.). Toisaalta juhlaohjelma oli laadittu siten, että joillekin päiville, kuten sunnuntaille, oli hyvin vähän ohjelmaa. Sunnuntaina virallisessa ohjelmassa olivat vain suomen- ja ruotsinkielinen jumalanpalvelus ja urheilukilpailu.²⁴⁸

Vieraille oli kaupungissa tarjolla myös juhlien oheisohjelmaa, kuten purjehdus-

245 *Savo-Karjala* nro 70, 22.6.1891; Poroila 1994, 44. Poroilan mukaan ei ole tietoa missä konsertissa Naëmi Starck ensiesitti laulun.

246 *Suomalainen* nro 94, 25.11.1889; *Keski-Suomi* nro 95, 26.11.1889.

247 *Kansanvalistusseuran 7:s yleinen laulu- ja soittojuhla Turussa 1892. Ohjelma kesäkuun 18–21 p:nä 1892*; *Aura* nro 139, 18.6.1892; *Åbo Tidning* nro 165, 21.6.1892.

248 *Kansanvalistusseuran 7:s yleinen laulu- ja soittojuhla Turussa 1892. Ohjelma kesäkuun 18–21 p:nä 1892*, 2–3.

matkoja, mutta sateisen sää piti vieraat sisällä. Kova sade vaikeutti myös virallisen juhlaohjelman toteuttamista ja aiheutti aikataulumuutoksia. Vasta tiistaina, viimeisenä juhlapäivänä aurinko paistoi. ”Det myllrade av folk på festplatsen.”²⁴⁹

Näitä kaksikielisiä juhlia järjestettäessä isänmaallisuus oli tärkeämpi kuin kielikysymys. Siitä huolimatta juhlien ohjelmaa arvostelivat sekä suomen- että ruotsinkieliset ryhmät. Molempia kieliä taitamattomille vieraille juhlat tuntuivat raskailta ja pitkiltä. Ruotsinkieliset juhlavieraat kokivat myös, että laulujuhlat liittyivät liiaksi suomenkielisten puoluepolitiikkaan, ei niinkään isänmaallisuuteen, kuten tavoitteena oli.²⁵⁰

Ensimmäiset ruotsinkieliset laulu- ja soittojuhlat oli järjestetty Martin Wegeliuksen aloitteesta Tammisaassa vuonna 1891, Turun juhlia edeltäneenä vuonna.²⁵¹ Kansanvalistusseuran rinnakkaisjärjestö, ruotsinkielinen Svenska Folkskolans Vänner aloitti toimintansa vuonna 1882 sen jälkeen, kun eri paikkakunnille oli ensin perustettu alueellisia ruotsinkielisiä, kansanvalistukseen keskittyneitä yhdistyksiä. Yhdistyksen päätavoitteena oli työ kansakoulujen kehittämiseksi. Myöhemmin seuran tavoitteiksi tulivat myös kirjasto- ja musiikkitoiminnan kehittäminen, jolloin seura toimi myös ruotsinkielisten musiikinharrastajien yleisjärjestönä. Wegelius toimi sekä seuran musiikkikomiteassa että musiikkitoimikunnassa, joka vastasi laulu- ja soittojuhlien musiikkiohjelman laatimisesta. Wegelius oli musiikkitoimikunnan puheenjohtajana kuolemaansa (1906) saakka.²⁵²

Tammisaassa pidettyjen juhlien jälkeen ruotsinkielisiä laulu- ja soittojuhlia pidettiin Helsingissä vuonna 1895, Turussa 1897, Helsingissä 1907 ja Vaasassa 1912. Helsinkiin vuodeksi 1901 suunniteltu laulujuhla jouduttiin siirtämään vuoteen 1907, koska kenraalikuvernööri Bobrikov kielsi 1900-luvun alussa kaikkien suurien yleisötapahtumien pitämisen.²⁵³

Turun kaksikielisten laulu- ja soittojuhlien saamasta arvostelusta huolimatta Kansanvalistusseura järjesti kaksikieliset juhlat vielä Vaasassa vuonna 1894. Näillä juhlilla Oskar Merikannon piti olla vain toimittajana, kirjoittamassa juhlista *Päivälehteen*. Lehtitietojen mukaan hän oli kuitenkin myös palkintotuomarina, kun Robert Kajanus luopui tehtävästä. Lehdestä voitiin lukea perustelu: ”Sibelius ja Kajanus owat kieltäytyneet heille tarjotusta palkintotuomari toimesta, siitä syystä, että heillä kullakin on oma kappaleensa johdettava juhlassa ja siitä on heillä kylläksi työtä.”²⁵⁴

Miksi Merikanto ei alun perin ollut laulu- ja soittojuhlien toimijana, kuten tavallisesti? Hän oli kuitenkin tulossa Vaasaan. Antoiko Robert Kajanus Merikannolle oman tehtävänsä, jotta Merikantokin olisi mukana juhlatyössä? Toisaalta kilpailutuomarin työ, jossa kommentoitiin myös aloittelevien kuorojen ja soittokuntien esi-

249 Andersson 1947, 43–47.

250 Smeds 1984, 43–45.

251 Nordman 1907, 27–28.

252 Smeds 1984, 46–47; Särkkä 1973, 27–28.

253 Andersson 1947, 113.

254 *Wiipuri* nro 142, 23.6.1894; *Pohjalainen* nro 69, 18.6.1894.

tyksiä, ei varmaankaan ollut Kajanukselle motivoiva tehtävä. Oskar Merikanto sen sijaan oli kiinnostunut myös maaseutukuorojen ja soittokuntien kehittymisestä ja halusi olla mukana kannustamassa näitä parempiin suorituksiin.

Vaasan laulu- ja soittojuhlat oli suuri tilaisuus, jonne oli kutsuttu huomattavia suomalaisia säveltäjiä ja taiteilijoita. Voisi ajatella, että Oskar Merikanto olisi kuullut tähän joukkoon. Merikanto oli tuolloin, vuonna 1894, Johanneksenkirjon urkuri, Helsingin lukkarit-urkurikoulun opettaja ja *Päivälehd*en musiikkiarvostelija. Hänellä ei vielä tuolloin ollut laajaa sävellystuotantoa, mutta hän olisi voinut olla mukana muusikkona, kun tiedettiin, että hän oli konsertoinut neljällä aikaisemmilla laulu- ja soittojuhlilla ja toiminut palkintotuomarina kolmella aikaisemmilla juhlilla. Oskar Merikantoa ei kuitenkaan ollut kutsuttu, eikä hänen sävellyksiäänkään esitetty.

Asiaan ei löydy valaistusta arkistossa olevista asiakirjoista tai Merikannon kirjeistä. Vaasan juhlien ohjelman sisällön hyväksyi Agathon Meurmanin johdolla kokoon-tunut Kansanvalistusseuran Toimikunta Helsingissä 21.10.1893 Vaasan juhlatoi-mikunnan esityksestä. Toimikunta ei tehnyt muutoksia Vaasasta tulleeeseen esitykseen, jonka paikallinen juhlatuomikunta oli puheenjohtajansa Eliel Levónin johdolla teh-nyt. Merikannon pois jättäminen oli mahdollisesti ollut esillä ohjelman valmistelu-vaiheessa.²⁵⁵ Oliko syynä se, että Oskar Merikanto olisi tuonut juhlille liikaa kansan-omaisuutta olemuksensa ja sävellystensä muodossa tai suosiollaan vienyt yleisön huomiota muilta taiteilijoilta?

Oskar Merikannon nimi oli kuitenkin lähes koko ajan esillä sanomalehdissä. Leh-det kertoivat hänen konserteistaan, säestystyöstään, opetuksestaan, urkujentarkas-tusmatkoistaan ja uusista sävellyksistä. Merikanto oli ympäri maata suuntautuneilla konserttikiertueillaan käynyt myös pienillä paikkakunnilla, joten hänet tunnettiin maaseudullakin hyvin. Hän matkusti ympäri maata myös tarkastamassa uusia urkuja ja piti tarkastusmatkojensa yhteydessä urkukonsertteja. Vuonna 1893 eli Vaasan juh-lia edeltäneenä vuonna Merikanto oli tarkastanut urut mm. Vesteråsissa Ruotsissa tammikuussa, Hämeenlinnassa maalikuussa, Kärkölässä kesäkuussa, Sysmässä elo-kuussa, Jyväskylässä lokakuussa ja Heinolassa marraskuussa.²⁵⁶ Oskar Merikanto sai huomiota myös Kansallisteatterissa, jossa juhlittiin syyskuussa 1903 Teuvo Pakkalan ja Oskar Merikannon luoman *Tukkijoella*-musiikinäytelmän sadatta esityskertaa.²⁵⁷ Ehkä Vaasan musiikkiohjelmaa suunnitelleet henkilöt ajattelivat, että kansanomai-sen *Tukkijoella*-näytelmän musiikin säveltänyt Merikanto ei sopinut suomalaisen säveltaiteen saavutuksia esitteleville laulu- ja soittojuhlille.

255 Kansanvalistusseuran Toimikunnan pöytäkirja 21.10.1893. Pöytäkirjan liitteenä on Vaasan juhlatuomikunnan lähettämä ote kokouspöytäkirjastaan 10.4.1894. KA, Kansanvalistusseuran arkisto Ca:3.

256 *Uusi Aura* nro, 9 22.1.1903; *Hämäläinen* nro 22, 18.3.1893; *Hufvudstadsbladet* nro 149, 29.6.1903; *Mikkeli* nro 64, 12.8.1893; *Suomalainen* nro 112, 30.9.1903; *Mikkeli* nro 129, 11.11.1903. *Hufvudstadsbladet*-lehti referoi ruotsa-laisten paikallislehtien kiittäviä arvosteluja Oskar Merikannon Vesteråsissa pitämästä konsertista. *Hufvuds-tadsbladet* nro 31A 1.2.1903.

Jyväskylän kirkossa lokakuussa 1903 pitämänsä konsertin tuloista Oskar Merikanto lahjoitti puolet uudistet-tujen urkujen hyväksi. *Suomalainen* nro 114, 5.10.1903.

257 *Päivälehti* nro 213, 15.9.1903.

Vaasan laulu- ja soittojuhlilla Oskar Merikanto oli yleisön joukossa toimittajana. Juhlien kohokokhaksi suunnitellussa juhlakonsertissa, jossa musiikin lisäksi oli puheita ja runonlausuntaa, oli seuraava musiikkiohjelma: Martin Wegeliuksen säveltämä kantaatti *Toukokuun kuudentena päivänä*, Robert Kajanuksen *Aino*-sinfonia, Edvard Griegin *Landkjending* mieskuorolle ja orkesterille solistina bassobaritoni Hjalmar Frey, Richard Faltinin *Promootiokantaatti* sopraanolle, sekakuorolle ja orkesterille solistina Maikki Pakarinen-Järnefelt, Jean Sibeliuksen juhlakonserttiin säveltämä tilausteos *Improvisation* orkesterille ja Armas Järnefeltin (1869–1958) säveltämä *Korsholma*, joka kantaesitettiin Vaasassa.²⁵⁸ Teokset esitettiin säveltäjien itsensä johtamina, paitsi *Landkjending*, jonka johti Aksel Stenius.²⁵⁹

Juhlilla oli toistakymmentä muuta konserttia: mm. Willy Burmeister (1869–1933), viulu, Alexandra Ahngerin johtama naiskuoro Decim, Ylioppilaskunnan Laulajat, Akateeminen Laulu, Maikki Pakarinen-Järnefelt ja Armas Järnefelt, Juhlakuoron ja Orkesterien sekä solistien oratoriokonsertit (mm. Mendelssohn: *Athalia*, Haydn: *Luominen*, Schumann: *Paratiisi ja Perä*).²⁶⁰

Oskar Merikanto kirjoitti arvostelut konserteista *Päivälehteen*. Osittain hyvin kriittisissäkin kirjoituksissa hän esitti perustelut kannanotoilleen, mutta taustalla voi olla myös pahaa mieltä siitä, että hänet oli ”ohitettu” juhlaohjelmassa. Merikanto otti *Päivälehdessä* kantaa myös moniin laulu- ja soittojuhlien järjestelyihin liittyviin asioihin.

Hän luonnehti juhlakonsertista kirjoittamassaan arvostelussa ”Vaasan laulu- ja soittojuhlan musikaalinen puoli. II. Juhlakonsertti ja uudet sävellykset” konsertin ohjelmaa ”suuria tavoittelevaksi”. Hänen mielestään tämä konsertti ei ollut enää tavanomainen laulu- ja soittojuhlien konsertti, joka oli saatu aikaan laulu- ja soittojuhlille osallistuneiden laulu- ja soittoakuntien voimin, ”jommoinen se ennen on ollut ja oikeastaan pitäisikin olla”. Siitä oli Merikannon mukaan tullut näytetilaisuus, jossa esitettiin mitä Suomessa sävellyksen ja laulun alalla oli saatu aikaan. Juhlien orkesterina ei ollut Kajanuksen johtama filharmoninen orkesteri, vaan juhlille koottu orkesteri, jota Merikanto arvosteli: ”Soitolla ei ollut lainkaan merkitsevää jalan sijaa, sillä eihän toki voitane väittää, että tuon syrjäisillä voimilla kokoon pannun orkesterin esitys olisi likimainkaan ollut mallikelpoista.”²⁶¹

Orkesteriongelman vuoksi juhlakonsertin konserttiohjelmasta oli Merikannon mukaan jouduttu jättämään pois joitakin teoksia. Hän totesi kuitenkin, että se oh-

258 Laulujuhlien ohjelmaan kuului myös Vaasan Korsholman valkeille pystytetyn ristin vihkimistilaisuus. *Aamulehti* kirjoitti Järnefeltin teoksesta *Korsholma*: ”Sävellys kuvaa Suomen kansan harhailemista pakanuuden pimeydessä, sen vastuksia, kovia aikoja ja kamppailua, sen väsymätöntä ponnistelua ja vihdoin valon voittoa ja voittoa kristinuskon kautta. Se on tosiaankin aate joka aivan täsmälleen vastaa sen paikan nimeä, jonka merkitys näinä päivinä pystytetyn muistomerkin ja sen laulujuhlan aitana tapahtuvain vihkiäisten kautta tulee yleisemmin tunnetuksi, sen paikan nimeä, joka todistaa sivistyksen ja lakiin sidotun järjestyksen siunauksista Pohjanmaalla.” *Aamulehti* nro 129, 8.6.1894.

259 *Nya Pressen* nro 26, 28.6.1894; *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894.

260 *Päivälehti* nro 145, 26.6.1894.

261 *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894; *Pohjalainen* nro 69, 18.6.1894.

jelma, joka juhlakonsertissa esitettiin, oli ”arwokasta ja hywää”.²⁶² Oratoriokonserttia koskevassa arvostelussaan hän kirjoitti: ”Orkesteri teki myös tehtävänsä waan tyydyttävästi; päästeli wälistä aiwan wääriä ääniä, kompasteli silloin tällöin, mutta pääsi kuitenkin ehjin nahoin perille.”²⁶³

Vaasan juhlilla esiintyi kuuluisia laulajia. Merikanto kirjoitti myös heidän esityksistään artikkelissaan ”Vaasan laulu- ja soittojuhlien musikaalinen puoli. I. Konsertit”:

Luomisessa saatiin taas pitkistä ajoista kuulla satakielemme Alma Fohströmin heleätä ääntä. Alussa ei tosin intonatsiooni ollut warsin moitteeton, mutta askel askeleelta innostui taiteilija tehtävässään ja loi siitä niin täydellisen ja kauniin taideluoman, kuin yksin suuri taiteilija woi luoda. Warjoon lankesi tämän rinnalla Hjalmar Freyn laulu. Tuo sie-tämätön äänen wärisyttäminen, jolloin joka ääni kuuluu liian matalalle, se tuntuu olewan hra Freyn wahwin puoli.

Kaikin puolin paremmin onnistui Schumannin kaunis oratorio Paratiisi ja Peri. Alma Fohström oli werraton, neiti Ahnger erittäin hywä, Diedrich ja Frey molemmat hyviä. Orkesteri ja kööri tekivät tehtävänsä huomattawalla inspiratsioonilla ja koko esitys oli kowin taiteellisuuden leimalla lyöty.

Se edistyminen, josta rouwa P:n [Maikki Pakarinen-Järnefelt] esitykset todistiwat, ei suinkaan ole wähäinen. Ääni on tuntuwasti wahwistunut, mutta samalla käynyt paksumaksi, tummawärisemmäksi entistään. Muutamat korkeat äänet owat warmistuneet ja käyneet helpoiksi ottaa, toiset (korkeimmat) owat wielä warmuutta, helppoutta ja woi-maa wailla. Mutta samalla kuin ääni on wahwistunut ja muuttanut wäria, on se käynyt yhä otollisemmaksi tulkitsemaan draamallisia kohtauksia. Siinä on jo hywä joukko sitä wäritystä ja woimaa, joka yhteydessä musikaalisen käsityksen ja tahdon kanssa woi ilmi-tuoda mitä waltaawimpia tunnelmia.²⁶⁴

Laulu- ja soittojuhlien vaikean ohjelman vuoksi kuorojen osallistumista oli rajat-tu, mikä oli poikkeuksellista juhlien historiassa. Kansavalistusseuran Helsingin Toi-mikunnan jäsenten allekirjoittamassa (Vaasan juh latoimikunnan valmistelemassa) juhlakutsussa sanottiin:

Ne etewät lauluvoimat, joita Vaasan kaupungilla on tarjona, ja jotta edistyneemmätkin lau-lu- ja soitto kunnat saattaisivat taitoansa osoittaa, owat antaneet aihetta siihen, että ohjelma tällä kertaa sisältää pari pitempää ja vaikeampaa sävelteosta, joita kuitenkin, koska aikaa yhteisiin harjoituksiin juhlapäivinä on wähänlaisesti, kokonaisuudessa tulewat suoritta-maan ainoastaan siihen paikallistoimikunnan kautta erittäin pyydetetyt laulukunnat.²⁶⁵

262 *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894.

263 *Päivälehti* nro 145, 26.6.1894.

264 *Päivälehti* nro 145, 26.6.1894. Frey sai Merikannolta murskaavan arvostelun. Seuraavilla laulu- ja soittojuhlil-la, vuonna 1896 Sortavalassa Merikannolla ja Freyllä oli kuitenkin useita yhteisiä esiintymisiä. *Kansanvalis-tusseuran kalenteri* 1897, 239.

265 Kutsumus Kansanvalistus-seuran kahdeksanteen yleiseen laulu- ja soittojuhlaan Vaasassa kesällä 1894. KA Kansanvalistusseuran arkisto Hf:3.

Oskar Merikanto tarkoitti kirjoittaessaan luultavasti myös tätä menettelyä, kun hän otti kantaa laulu- ja soittojuhlien sisällölliseen kehitykseen, joka ei hänen mielestään ollut Kansanvalistusseuran alkuperäisten tavoitteiden mukainen.

Pari viikkoa laulu- ja soittojuhlien jälkeen Oskar Merikanto kirjoitti teesinsä *Päivälehteen* otsikolla ”Laulujuhlat taas kansanjuhliksi”:

Wirossa owat laulujuhlat vielä puhtaita kansanjuhlia. Rahwasta, auran kurjesta lähteneitä työmiehiä ja naisia saapuu siellä juhlaan werrattomasti suurimmaksi osaksi; ainoastaan siten onkin mahdollista että juhlawieraita saapuu lähes 40,000 ja ainoastaan siten saadaan kokoon noin 300 laulukuntaa ja lähes 4,000 laulajaa ja soittajaa. Kansa itse wietttää siellä juhlan, kansa itse, omassa keskuudessaan harjoittautuneena, esiintyy siellä, esiintyy sillä kelpoisuudella ja niillä vaatimuksilla, joilla yhteisen kansan woi katsoa esiintywän. Siihen suuntaan lienee alkujaan ollut tarkoitus järjestää meidänkin laulujuhlia, waan warsinkin wiime vuosina owat ne olleet kehitymässä aiwan toiselle tolalle.²⁶⁶

Kansanvalistusseuran sihteeri A.A. Granfelt oli painottanut, että laulu- ja soittojuhlien tuli olla ”ensi sijassa kansallisia, vasta toisessa laulujuhlia.”²⁶⁷ Merikanto oli samaa mieltä. Hän oli huolissaan myös siitä, että laulu- ja soittojuhlien ohjelman muuttuminen ja tilaisuuksien hintojen nousu karsivat juhlawieraita. Pois jäänyttä yleisöä Merikanto kutsui ”yhteiseksi kansaksi”, ”kansaksi” ja ”rahwaan mieheksi” tarkoittaen heillä lähinnä maaseudulta tulevaa yleisöä.

Näillä juhlilla on näet mielestämme siksi suuri isänmaallinen merkitys yhteistunteen ja kansallistunteen wirkistäjinä, että emme millään ehdoilla soisi niiden yhä edelleen kehityvän siihen ylimykselliseen suuntaan, johon niillä wiime aikoina on näyttänyt olewan taipumus kehittyä. Jo Turun laulujuhlissa kaksi vuotta sitten huomattiin selwästi, että yhteisen kansan osanotto juhlaan oli pienempi ja laimeampi kuin edellisten juhlien aikana.

Kernaasti pysyy rahwaan mies poissa juhlasta, jossa owat loistokohtana suuret oratooriot ja muut suurenmoiset säwelluomat, joista hän ei ymmärrä mitään. Juhlain entisen yksinkertaisuuden mukana häwiää niiden yleisökin, kansa. Ohjelmatkin owat ehkä olleet liian waikeat, koska wiime aikoina owat esiintymään ilmoittautuneet pääasiallisesti ainoastaan kaupunkien suuremmat laulu- ja soittokeuhkat, ei, niinkuin Wironmaalla ja meillä ennen, kaikki kotitekoiset kylälaulukunnat. Kun wiimeisiä juhlia on tahdottu tehdä ylen suurenmoisiksi, owat ne sen kautta tulleet kalliiksikin; ja pääsymaksu, 3, 4 markkaa on jo rahaa rahwaan wäelle, warsinkin kun kaikenmoiset eri huwitukset sitten vielä maksawat erikseen. Eikä puhettakaan siitä, että yhteisellä kansalla sittenkään olisi waroja mennä juhlan yhteydessä pidettäwiin konsertteihin, joita pidetään kymmenittäin päiwässä ja joihin pääsylippu maksaa 8 markkaan asti. — Juhlain kolmipäiwäinen aika on myöskin liian pitkä. Sopiwinta olisi että juhlat jos mahdollista wietettäisiin jonakin lauantaina ja sunnuntaina, sillä pyhän aikaan on kansalla tilaisuutta ottaa osaa tällaisiin siwistäwiin juhlisiin, arkina hywin harwat joudattautuwat kiireisen työn aikana juhlimaan. Jos mieli aikoakaan saada kansaa mukaan laulujuhlisiin, pitää ne järjestää rahwaalle wapaaksi päiwäksi.²⁶⁸

²⁶⁶ *Päivälehti* nro 156, 8.7.1894.

²⁶⁷ Lainaus kirjassa Kuusi 1946, 278.

²⁶⁸ *Päivälehti* nro 156, 8.7.1894.

Merikannon ajatukset saivat kannatusta. Hänen kirjoituksensa julkaistiin useissa muissakin sanomalehdissä. Mm. *Lappeenrannan Uutiset*, *Louhi* ja *Mikkeli* totesivat julkaisemansa tekstin yhteydessä jutun olevan ”erittäin paikallaan oleva ja warteenotettava”.²⁶⁹

Nya Pressen -lehti kommentoi *Päivälehd*en ja muiden suomenkielisten lehtien kommentteja Vaasan laulu- ja soittojuhlien sisällöstä. Lehden mielestä näytti siltä, että juhlilla oli kylliksi tilaa sekä taidelaululle että kansanomaisemmalle ohjelmistolle. Se lisäsi kuitenkin, että kaksikieliset kansanjuhlat, joissa aina toinen puoli yleisöä ei ymmärrä toisen kieltä on lopetettava, koska aina toinen puoli yleisöä piti itseänsä laiminlyötynä. *Nya Pressen* esittikin, että laulu- ja soittojuhlat olisivat jatkossa yksikielisiä.²⁷⁰ Tästä lähtien laulu- ja soittojuhlat olivat yksikielisiä.

Oskar Merikanto kirjoitti vielä *Päivälehteen* ”jälkimuistoja” Vaasan juhlista. Hänen mielestään kaksikielisten laulujuhlien aate sinänsä oli kannatettava, koska se voisi lähentää erikielisiä kansanryhmiä. Juhlaohjelmassa kaksikielisyys aiheutti Merikannon mielestä kuitenkin ohjelman osuuksien toistoja ja pitkästyksiä niille vieraille, jotka osasivat sekä ruotsia että suomea. Vaasassa erikieliset ryhmät eivät Merikannon mielestä lähentyneet toisiaan, vaan olivat omissa ryhmissään. Hän totesi myös, että kaksikielisissä juhlissa ei ollut ”vallalla sama yhteisyyden tunne, sama isänmaallinen mieliala”, joka Jyväskylän suomenkielisillä juhlilla vuonna 1890 oli ollut.²⁷¹

Oskar Merikanto muisteli Jyväskylän tunnelmia kirjoittamalla fennomaanisina sanakääntein: ”Keneltä olisi myöskään mielestä mennyt ne hetket, joina kansan lapsi ja säätyläinen, oppimaton ja korkeankin opin saanut, isäntä ja palvelija yhdessä, rinnakkain, oliwat kilpailuissa, leikeissä, urheiluissa osallisina. Ja kaikki ymmärsiwät toisiansa.” Vaasassa yhteisesti laulettu *Maamme*-laulukin tuntui Merikannon mielestä ”wiralliselta”, koska ”siinä ei tuntunut yleisesti kajahtawan sama sydämmestä lähtewä säwel.”²⁷²

Merikannon Vaasan juhlista kirjoittamien arvostelujen perusteella on mahdollista päätyä myös oletukseen, että Oskar Merikanto kieltäytyi esiintymästä Vaasan kaksikielisillä laulu- ja soittojuhlilla nähtyään ohjelman, jota ”rahwaan mies ei ymmärrä”. Osallistumalla Vaasan juhlille *Päivälehd*en musiikkiarvostelijana Merikanto saattoi keskittyä arvostelujen kirjoittamiseen. Osallistumalla juhlien esityksiin Merikanto olisi ollut mukana toteuttamassa ohjelmaa, joka hänen mielestään ei kuulunut laulu- ja soittojuhlille.

Vaasan juhlien järjestäjien tai Kansanvalistusseuran kommenteista Oskar Merikannon kirjoituksiin ei ole tietoa. Merikanto valittiin kuitenkin seuraavien, Sortavalassa pidettyjen laulu- ja soittojuhlien musiikkiohjelmaa suunnittelevaan toimikuntaan, jossa muita jäseniä olivat Richard Faltin, U.F. Leander ja Ilmari Krohn. Hän

269 *Lappeenrannan Uutiset* nro 56, 25.7.1894; *Louhi* nro 79, 11.7.1894; *Mikkeli* nro 57, 21.7.1894.

270 *Nya Pressen* nro 190, 17.7.1894.

271 *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894.

272 *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894.

kieltäytyi tehtävästä matkaansa vedoten. Ehkä hän ajatteli, että ei voisi saada kannatusta esittämilleen ajatuksille. Merikannon tilalle toimikuntaan valittiin Martin Wegelius.²⁷³

Sortavalan laulu- ja soittojuhlat sekä Kansanvalistusseuran juhla kokous pidettiin vuonna 1896. Alkuaan juhla oli tarkoitus pitää vuonna 1893, mutta maassa vallinneen nälänhädän vuoksi ajankohtaa siirrettiin. Oskar Merikanto toimi Sortavalan juhlilla palkintotuomarina. Lisäksi hänellä oli kirkkokonsertti ja kaksi konserttia bassobari-toni Hjalmar Freyn kanssa.²⁷⁴

Wiipurin Sanomat -lehdessä julkaistiin kesäkuussa 1896 otsikolla ”Laulujuhlat ja musiikki meillä” pitkä kirjoitus, jonka nimimerkkinä esiintyi –o. Nimimerkin ja kirjoituksen tyylin sekä asiasisällön perusteella voidaan päätellä, että kirjoittaja on Oskar Merikanto. Kirjoituksessa tulevat esille samat fennomaaniset, musiikkiin liitettyt teemat, joita Merikanto esitti Vaasan laulu- ja soittojuhlilta kirjoittamissaan sanomalehtiartikkeleissa.

Merikanto aloitti tekstinsä toteamalla laulujuhlien saavutukset kansanvalistuksen ja yhtenäisyyden sekä kansanluokkien lähentymisen osalta. Hän toi kuitenkin esille, että missään juhlassa ei ollut ollut läsnä kuoroja yleisesti koko maasta. Hän oli huolissaan alkavalla tasolla olevista kuoroista, joilla ei ollut mahdollisuuksia saada tukea juhlille osallistumiseen. Kehittyneemmätkin kuorot joutuivat hankkimaan matkara-hoja konsertoimalla, mikä vei aikaa varsinaisen juhlaohjelman harjoittelulta.

Merikanto kirjoitti kuorojen puolesta:

Mutta sellaisissa paikkakunnissa, joissa ei vielä ole laulukuntia, tai owat ne vielä kehittymättömiä sellaisissa woisi halu ottaa osaa laulujuhliin herättää myös uinuwan musiikkielämän wireille ja opettaa kehittymättömille kööreille paljon, josta heille ja koko paikkakunnalle on hyötyä, se innostaisi heitä tarmokkaampaan toimintaan laulun ja soiton eduksi, ja tällä toiminnalla olisi suuri merkitys kansanwalistustyössä.²⁷⁵

Merikanto ehdotti, että maahan perustettaisiin Musiikkiyhdistys, joka konsertoiden ja arpajaisia järjestämällä hankkisi varoja kuorojen laulujuhliin liittyvään toimintaan ja laulujuhlien musiikkiohjelman kehittämiseen. Musiikkiyhdistyksellä olisi myös suurempi tehtävä:

Sen päämääränä olisi olewa myöskin perustaa ja ylläpitää oma musiikkikonservatorio, jota on kyllä ennenkin ehdotettu, mutta toisella tawalla toimeenpantawaksi. Siihen woisi sitten koota etewimpiä kykyjä musiikin alalla, jotka nyt eiwät woi millään lailla kehittyä, kun heidän taloudellinen tilansa on epäwarmoilla perustuksilla ja kun taide meillä vielä on leiwätöntä. Samoin olisi tuon musiikkiyhdistyksen koetettawa perustaa ja ylläpitää suomalaista oopperaa. [...] ²⁷⁶

273 *Kansanvalistusseuran kalenteri* 1897, 235–236.

274 *Kansanvalistusseuran kalenteri* 1897, 239.

275 *Wiipurin Sanomat* nro 169, 26.6.1896.

276 *Wiipurin Sanomat* nro 169, 26.6.1896.

Tämä kirjoitus oli yksi Oskar Merikannon julkaisemista kannanotoista, joita hän myös musiikkielämän kehittämistä esitti. Ensimmäiset viitteet Merikannon ajatuksista nähdään jo hänen Leipzigin *Uuteen Suomettareen* lähettämissään musiikkikirjeissä. Oskar Merikanto esitteli kirjeissään ooppera-, kuoro- ja orkesteritoimintaa, muusikoita ja Leipzigin konservatorion opetusta. Viimeisessä musiikkikirjeessään hän kehotti suomalaisia musiikinopiskelijoita lähtemään ulkomaille opiskelemaan.²⁷⁷

Siellä oman kodin nurkassa Sinua ehkä ylistetään ja suurena taiteilijana pidetään, ja jos itsekkin uskot, niin olet surkuteltavassa tilassa, sillä täällä wasta tulet huomaamaan, kuinka äärettömän paljon Sinulla on opittawaa ja kuinka wähän Sinä wasta tämän suuren taiteen alalla osaat.

*Päivälehd*en lisäksi Merikanto kirjoitti mm. *Säveletär*-lehteen, *Suomen Musiikkilehteen*, *Finsk Musikrevy* -lehteen, *Valvojaan* ja *Päivälehd*en joulualbumiin.²⁷⁸ Mm. kanttorien koulutusta ja ooppera- ja konserttitoimintaa koskeneet kirjoitukset edustivat kulttuurista nationalismia, jonka tavoitteena oli kehittää ja vahvistaa suomalaista kulttuuria, tuoda suomalaiset sivistyskansojen joukkoon. Oskar Merikanto vaikutti tärkeinä pitämiinsä asioihin, kuten laulu- ja soittojuhliin sekä kirjoittamalla että osallistumalla toimintaan.

Oskar Merikannon laulujuhlia koskeneet mielipiteet eivät aiheuttaneet lisää keskustelua ainakaan lehdistössä. Hänen työnsä jatkui seuraavilla juhlilla Mikkeliissä vuonna 1897, kun hän toimi musiikkikilpailujen palkintotuomarina ja piti pianokonsertin Emil Sivorin johtaman mieskuoron avustuksella. Lisäksi hän toimi pianistina Viipurin kansallislauluseuran ja urkurikoulun kvartetin konsertissa.²⁷⁹ Merikannon säveltämä laulu *Pääskyselle* Jooseppi Mustakallion runoon oli sekakuorojen kilpaojelmassa. Juhlakonsertissa esitettiin *Työväen marssi* sekakuorolle Tuokon (Antti Törnerö, 1835–1896) runoon.²⁸⁰

Oskar Merikanto oli näiden juhlien aikaan jo laulujuhlaväen tuntema säveltäjä. Hän ei olisi tarvinnut kilpailumenestystä teostensa esille saamiseen. Edellisenä vuonna hän kuitenkin oli osallistunut tutun Mikkelin lauluseuran järjestämään sävellyskilpailuun, jonka palkinnot jaettiin Mikkelin laulu- ja soittojuhlilla 1897. Lauluseura oli saanut lahjoituksina rahaa järjestääkseen sävellyskilpailun, johon toivottiin seka-kuorolle sävellettyjä lauluja. Kilpailua koskevassa sanomalehti-ilmoituksessa luki: ”[...] kilpailuun, minkä kautta jaetaan suurempi palkinto à 300 m. ja kaksi pienempää à 100 m. [...] Muuten ilmoitetaan, että koska edeltäkin on mahdotonta tietää kil-

277 *Uusi Suometar* nro 93A, 21.4.1889.

278 Kymmenen musiikkikirjettä *Uusi Suometar* 1888–1889. Musiikkikirje Berliinistä *Uuteen Suomettareen* 1.2.1891. Merikanto mainittiin *Uuden Suomettaren* vuosien 1890 ja 1891 tilausilmoituksessa avustajana. *Uusi Suometar* nro 1, 1.1.1890; *Uusi Suometar* nro 1, 1.1.1891

279 *Mikkelin Sanomat* nro 66, 17.6.1897.

280 Poroilan mukaan *Pääskyselle*-laulu syntyi vuosina 1887–1889 ja *Työväen marssi* vuonna 1894 tai aikaisemmin Poroila 1994, 144 ja 149; *Opas juhlavieraille Mikkelin laulu- ja soittojuhlissa 1897*, 6–7.

pailevien sävellysten määrää ja ansioita, voidaan tarwittaessa, palkintotuomarein esityksestä, enentää nyt määrättyjä palkintoja, sekä lisäksi antaa joku ylimääräinen palkkio.” Ilmoituksessa oli lisäksi kilpailun säännöt ja tiedot tuomareista, jotka olivat neiti Hanna Hällström sekä Robert Kajanus ja Eemil Forsström (1866–1927).²⁸¹

Oskar Merikanto osallistui kilpailuun Jooseppi Mustakallion runoon säveltämälään laululla *Suottako Suomi luottaa Luojahansa*. Kilpailussa jaettiin Merikannon yllätykseksi neljä palkintoa. Armas Järnefelt sai 300 mk laulullaan *Orpo ja lintu*. Oskar Merikanto, Erkki Melartin ja P.J. Hannikainen saivat kukin 100 mk: Melartin laulustaan *Kukan luo* ja *Darthulas grafsång* sekä Hannikainen laulustaan *Lauloi ennen laululaumat*. Merikanto ihmetteli *Päivälehdessä* julkaistussa kirjoituksessaan Mikkelin sävellyskilpailujen palkintojenjakoa, joka hänen mielestään toteutettiin kilpailuilmoituksesta poikkeavalla tavalla.²⁸²

[...] Ehdottomasti tulee ajatelleeksi, eikä mikään noista kolmesta laulusta ollut paras, että se olisi voitu asettaa erilleen ja antaa sille myöskin korkeampi arwo ja palkinto kun niille kahdelle muulle. [...] Ja arwatenkin niistä oli paras se, jonka Mikkelin kuoro ynnä ensimmäisen palkinnon saaneen laulun kanssa esitti, koska se waan niistä kolmesta esitettiin ja koska palkintotuomarien kesken oli ollut erimielisyyttä siitä, kumpiko ansaitsisi ensimmäisen palkinnon, tämäkö (yksi kolmesta) waiko se, joka nyt ensimmäisen palkinnon sai. Näin ollen tuntuu syystäkin oudolta tällainen palkintojen jako, ja yleisö osoittikin siihen tyytymättömyyttään.²⁸³

Palkintolautakunnan edustaja Emil Forsström vastasi *Päivälehdessä* Merikannolle. Forsström piti Merikannon kirjoitusta ”monessa suhteessa erehdyttävänä”. Hän viittasi kilpailua koskevaan ilmoitukseen, jossa ei mainittu mitään ensimmäisestä, toisesta ja kolmannelta palkinnosta. Hän myös kiisti tuomariston erimielisyyden kilpailun tuloksesta. Näihin perusteluihin Oskar Merikanto ei halunnut enää puuttua, mutta Forsström esitti vastineessaan erikoisen uuden tiedon, joka varmasti hämmästytti muitakin kuin Merikantoa: ”Olkoon tässä kerrottu että herra Merikannon sävellykselle tahdottiin antaa suurempi tunnustus kuin muille sadan markan palkinnon voittaneille, mainitsemalla häntä muiden edellä.”²⁸⁴

281 *Mikkelin Sanomat* nro 147, 17.12.1896. (kilpailuilmoitus).

282 *Päivälehti* nro 297B, 20.12.1896; *Uusimaa* nro 48, 22.6.1897; *Mikkelin Sanomat* nro 69, 22.6.1897.

283 *Päivälehti* nro 165, 24.6.1897.

284 *Päivälehti* nro 166, 26.6.1897.

Kansanvalistusseura oli järjestänyt tähän mennessä laulu- ja soittojuhlien yhteydessä kolmet sävellyskilpailut, joiden tulokset oli julkaistu vuoden 1890 juhlilla Jyväskylässä, seuran vuoden 1893 juhlakokouksen yhteydessä Jyväskylässä ja vuoden 1896 juhlilla Sortavalassa. Sävellyskilpailut eivät kuitenkaan olleet onnistuneet odotetulla tavalla. Kilpailujen tuomarit eivät olleet voineet jakaa kaikkia palkintoja kilpailuihin osallistuneiden teosten huonon tason takia. Ensimmäisissä kilpailuissa oli palkittu toisella palkinnolla Ludvig Kiljanderin sekakuorosävellysten sarjaan jättämä laulu *Ilta Venetsiassa* ja Ilmari Krohnin naiskuorosävellysten sarjaan jättämä laulu *Koivu etelässä*. Seuraavissa kilpailuissa tuomaristo ei ollut jakanut palkintoja ollenkaan. Vuonna 1896 Sortavalassa tuomaristo oli jakanut kaksi ensimmäistä ja kaksi toista palkintoa. Armas Järnefelt sai tuoloin ensimmäisen palkinnon torvisoittokuntien sävellyssarjassa teoksellaan *Virran rannalla* ja sekakuorojen sarjassa laulullaan *Muut ne kuuli kirkonkellon*. Ilmari Krohn sai toisen palkinnon naiskuorolaulujen sarjassa laululla *Neidon rukous* ja toisen palkinnon suurempien kuorosävellysten sarjaan jättämällä teoksella *Van-*

Emil Forsström viestitti vastineessaan Oskar Merikannolle oman kantansa kilpailun tuloksesta. Vastineesta voidaan päätellä, että Robert Kajanus ei ollut halunnut nostaa Merikantoa kilpailun tuloslistalla. Keskustelu kilpailun tuloksista ei jatkunut *Päivälehdessä*.

Tässä tapauksessa Oskar Merikanto näyttää käyttäneen *Päivälehden* toimittajan rooliaan oman asiansa hoitamiseen. Merikanto vetoaa kirjoituksessaan juhlien yleisön kilpailupäätöstä kohtaan osoittamaan tyytymättömyyteen. Hän epäilemättä sai tukea yleisöltä. Olisi kuitenkin voinut odottaa, että Merikanto musiikkiarvostelijana olisi ymmärtänyt, että usean ammattisäveltäjän säveltämien laulujen paremmuusjärjestys ei perustu sellaisiin konkreettisiin kriteereihin, joita osallistujat voisivat kilpailun jälkeen kyseenalaistaa.

Oskar Merikanto oli kirjoittanut sävellyskilpailuiden merkityksestä Mikkelin juhlilla julkaistussa kirjassa *Kevättervehdys Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlan johdosta Mikkeliissä 1897*. Puolentoista sivun mittaisessa kannanotossaan otsikolla ”Sananen sävellyskilpailuista” Merikanto totesi, että säveltäjä ei Suomessa edelleenkään yksin sävellyksillään ansaitse leipäänsä, vaikka ”säveltaide on jo pääsyt kauniille kukalle”. Hän jatkoi: ”Joskin jollekin sepustukselle saa kustantajan, on palkkio peräti pieni ja konserttien annolla ei juuri monia markkoja kerätä. Jo tuo rahapalkkio yksinään innostaa köyhää säveltäjää ottamaan kilpailuun osaa.”²⁸⁵ Tämä oli ehkä lisäsy siihen, että Merikanto nosti esille Mikkelin sävellyskilpailun tuloksen. Neljään osaan jaettu palkintoraha riitti vain pieniin summiin, joilla ei kohenettu köyhien säveltäjien talouksia.

Oskar Merikanto ehdotti kirjoituksessaan, että sävellyskilpailujen tehtävänantoa laajennettaisiin koskemaan myös muuta kuin kuoromusiikkia.

Silloinhan voisi niin monella säveltaiteen alalla syntyä paljon uutta, ja sävellystaide koko laajassa merkityksessään kasvaisi ja kantaisi hedelmää – ehkä enemmän kuin mitä se muuten tekee. Silloin nämät kilpailut olisivat todellisia sävellyskilpailuja sanan täydellisessä merkityksessä.²⁸⁶

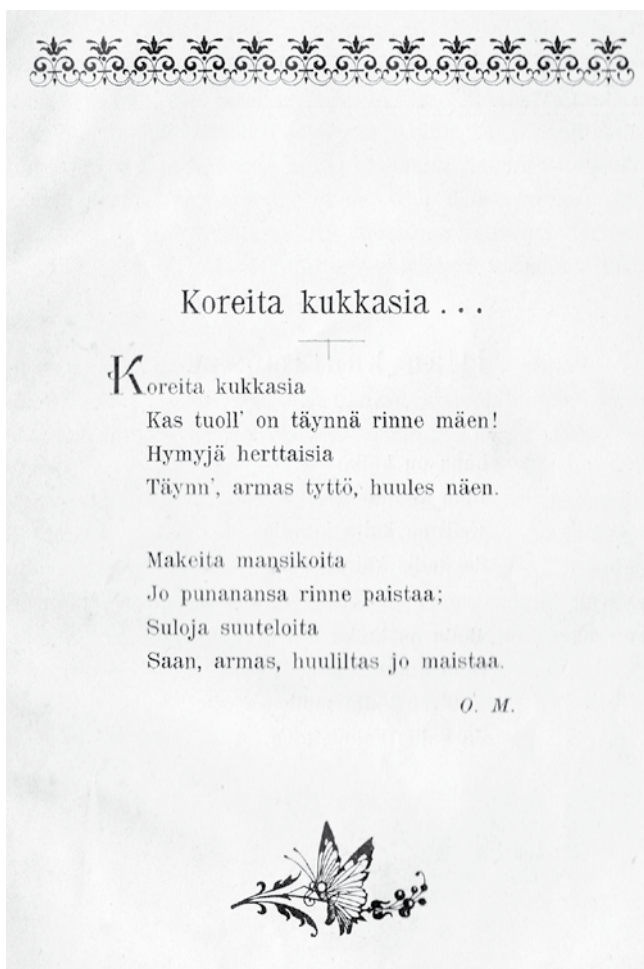
Oskar Merikanto esiintyi *Kevättervehdys*-julkaisussa myös runoilijana. Albumissa oli kaksi hänen kirjoittamaansa runoa: *Koreita kukkasia...* ja *Illan kuutamossa*. Merikanto oli kirjoittanut runoja aikaisemminkin, mm. vaimolleen Liisalle.²⁸⁷ Tietävästi tämä oli ensimmäinen kerta, kun niitä julkaistiin.

keus ja vapautus. Kilpailuista mm. *Waasan Lehti* nro 49, 18.6.1890; *Aamulehti* nro 153, 6.7.1890; *Päivälehti* nro 25, 31.1.1893; *Laatokka* nro 48, 17.6.1893; *Päivälehti* nro 48, 27.2.1896; *Karjalatar* nro 69, 23.6.1896. Kansanvalistusseuran järjestämistä sävellyskilpailuista tarkemmin ks. Mäkinen 1984.

²⁸⁵ *Kevättervehdys* 1897, 122.

²⁸⁶ *Kevättervehdys* 1897, 123.

²⁸⁷ Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.4.

Kuva 8: Oskar Merikannon kirjoittama runo *Koreita kukkasiasia...* Kevättervehdys 1897, 183.

5.1.1. Johtopäätöksiä Merikannon laulu- ja soittojuhlatyöstä ennen vuotta 1900

Oskar Merikannon rooli laulu- ja soittojuhlatyössä vahvistui vuosien kuluessa. Jyväskylän juhlilla vuonna 1887 Merikanto esiintyi nuorena konsertoivana pianistina ja säestäjänä. Vaativa ohjelma ja hyvät taidot herättivät yleisön ja sanomalehtiin kirjoittaneiden toimittajien huomiota jo tuolloin. Musiikkikilpailujen palkintolautakuntaan Merikanto valittiin kuitenkin vasta Leipzigissa suoritetun tutkinnon jälkeen. Siitäkin huolimatta, että palkintolautakunnissa oli ollut jäsenenä myös paikallisia musiikin harrastajia.

Oskar Merikanto pääsi säveltäjänä esille Kuopion vuoden 1891 laulu- ja soittojuhlilla, jolloin esitettiin hänen säveltämänsä *Ruusu* mieskuorolle ja yksi kansanlaulusovitus. Seuraavan kerran Merikannon lauluja esitettiin vasta Mikkelin vuoden 1897

juhlilla, jolloin kilpaohjelmassa oli *Pääskynen* sekakuorolle ja juhlaohjelmassa *Työväen marssi*.

Juhlaohjelmat olivat muuttuneet vuosien mittaan niin, että kotimaisia lauluja oli ohjelmissa yhä enemmän. Mikkelin vuoden 1897 juhlilla esitettiin pelkästään kotimaisia sävellyksiä. Juhlakonsertin ohjelmassa oli teoksia mm. seuraavilta säveltäjiltä: Emil Genetz, Emil Sivori, Karl Collan, Armas Järnefelt, Filip von Schanz (1836–1865), Fredrik Pacius ja Robert Kajanus.²⁸⁸

Vuonna 1894 järjestettyjen Vaasan juhlien yhteydessä Oskar Merikanto esiintyi laulu- ja soittojuhlatyössään uudenaikaisessa roolissa. Hän kirjoitti juhlista sanomalehteen ja otti sanomalehtikirjoituksissaan kantaa juhlaohjelmaan ja periaatteisiin, joiden mukaan juhlia toteutettiin.²⁸⁹ Merikanto puolusti laulu- ja soittojuhlien alkuperäistä sisältöä, jonka mukaan juhlien piti olla ensisijassa isänmaallisia, musiikki oli vasta toisella sijalla. Merikannon mukaan tämä tarkoitti mm. sitä, että kaikilla kuoroilla tulisi olla mahdollisuus osallistua juhlaohjelmaan.

Oskar Merikanto otti kantaa myös juhlien kielikysymykseen. Hän toi esille ongelmat, jotka kaksikielisten juhlien järjestämisestä aiheutuivat. Sinänsä neutraaliin kirjoitukseen sisältyi myös Merikannon kannanotto ruotsin kieleen. Hän totesi, että Vaasassa kieliryhmien yhteisesti laulamassa *Maamme*-laulussa ei tuntunut kajahtavan sama sydäimestä lähtevä sävel kuin suomenkielisillä juhlilla laulettua *Maamme*-laulussa.

Nämä laulu- ja soittojuhlia koskevat kirjoitukset tuovat esille Oskar Merikannon fennomaaniaatteet, jotka edustivat myös Kansanvalistusseuran toiminnan tavoitteita. Ammattimuusikkona Merikanto arvosti korkeatasoista konserttitoimintaa, mutta laulu- ja soittojuhlilla hän piti musiikkia tärkeämpänä kansansivistystä ja sitä, että ”yhteinen kansa” voisi osallistua juhlille. Hän muisteli Jyväskylän juhlien eri kansanryhmiä edustanutta yleisöä ja suomen kielellä laulettua *Maamme*-laulua. ”Isänmaallinen mieliala” ja tunne kansan yhtenäisyydestä syntyivät Merikannolle näillä suomenkielisillä juhlilla.

288 *Opas juhlavieraalle Mikkelin laulu- ja soittojuhlissa 1897.*

289 Turun juhlia koskevia, sujuvasti ja kuvailevasti kirjoitettuja lehtijuttuja lukiessa tulee tosin mieleen, että nämä voisivat hyvinkin olla Oskar Merikannon kirjoittamia (kirjoituksen yhteydessä oli nimimerkki ”Päivälehdessä erityiseltä kirjeenvaihtajalta”). Laulu- ja soittokilpailusta kirjoittaja kuitenkin mainitsee, että tulokset eivät vielä seuraavana aamunakaan olleet tiedossa. *Päivälehti* nro 142, 22.6.1892. Merikanto oli palkintolautakunnassa. Olisiko hän ilmoittanut tulokset lehden lukijoille? Tämä asian tarkempi selvittäminen jää myöhemmän tutkimuksen tehtäväksi.

Kuva 9: Kansi. *Helsingin laulu- ja soittojuhlan opas* 1900.

5.2. Helsingin vuoden 1900 laulu- ja soittojuhlat kansallisena manifestina

Helsingissä vuonna 1900 pidetyt Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat olivat ohjelmaltaan ja osanottajamäärältään suurimmat tuohon asti järjestetyistä juhlista. Laaja juhlaohjelma ja oheisohjelma sekä pääkaupunki kiinnostavana matkakohteena houkuttelivat paikalle noin 15 000 vierasta.

Oskar Merikanto osoitti näillä juhlilla vakiinnuttaneensa roolinsa Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatoiminnassa. Hän toimi musiikkia johtaneen Robert Kajanuksen rinnalla laulunjohtajana. Juhlaohjelmassa oli kolme Merikannon säveltämää laulua (*Nyt on helluntai* Larin-Kyöstin runoon, *Lemminkäisen äiti* Eino Leinon runoon ja *Oma tupa* J.H. Erkon runoon) ja kilpailuohjelmassa kaksi laulua (*Se kolmas* J.H. Erkon runoon ja *Ruusu* tuntemattoman runoilijan runoon). Merikanto toimi juhlien musiikkikilpailujen palkintotuomarina ja konsertoi juhlien yhteydessä järjestetyssä kirkkokonsertissa. Juhlaohjelmaan kuuluneessa historiallisessa kon-

sertissa esitettiin kolmannen näytöksen alkusoitto Merikannon säveltämästä oopperasta *Pohjan neiti*. Osia *Pohjan neiti* -oopperasta esitettiin myös ennen juhlia järjestetyssä kirkkokonsertissa.

5.2.1. Juhlien puitteet

Helsingin juhlalat olivat ainoat kenraalikuvernööri Bobrikovin virkakaudella pidetyt valtakunnalliset laulu- ja soittojuhlalat. Ne pidettiin edellisenä vuonna alkaneen sortokauden luomissa poliittisissa puitteissa, juuri ennen kuin keisari antoi 2. heinäkuuta suomalaisten kokoontumisvapautta rajoittavan asetuksen. Juhlien laajempi tarkastelu tuo esille kuinka venäläisen hallinnon antamat määräykset ilmenivät myös laulu- ja soittojuhlilla.

Sanomalehdistä kansalaiset olivat jo saaneet lukea erilaisista lainsäädäntöön ja hallinnollisiin määräyksiin liittyneistä toimenpiteistä. Laulujuhlilla, mm. puheissa, näitä asioita käsiteltiin ja niihin liittyneistä toimista saatiin lisätietoa. Tavoitteena oli, että myös tavallista kansaa edustaneet juhlavieraat olisivat tietoisia poliittisesta tilanteesta. Laulujuhlalat kulttuuritapahtumana eivät olleet sortokauden politiikan suhteen erityisasemassa. Suuri tilaisuus, johon osallistui aktiivista väkeä eri puolilta maata, herätti myös venäläisen hallinnon mielenkiintoa.

Edellisenä vuonna Viipurissa pidetyillä laulu- ja soittojuhlilla sortokauden teemat eivät olleet vielä niin näkyvästi esillä, kun Helsingin juhlilla seuraavana vuonna. Vanhasuomalaisia edustanut professori Ernst Gustaf Palmén (1849–1919) käsitteli Viipurissa pitämässään juhlapuheessaan mm. esi-isien taisteluita ja Viipurin kaupungin historiaa muurien suojassa. Hän totesi suomalaisten olevan turvatuilla vesillä ja tilanteessa, jossa ”ystäväksi on tullut entinen vihollinen”.²⁹⁰ Helsingin laulujuhlia kuvanneessa lehtijutussa sen sijaan mainittiin sanomalehdistöä koskeneesta sensuurista. ”Painoasiamiehensä kanssa owat ruotsalaiset lehdet tätä nykyä kowissa rettelöissä. Miten loppunewatkin! *Hufvudstadsbladet* ja *Nya Pressen* owat kiirehtineet auttamaan hengenheimolaisiaan, joita oikeusjutuilla ja sakoilla uhataan. Juttua kestää.”²⁹¹

Helsingin laulujuhlilla venäläisestä hallinnosta ei puhuttu enää ystävinä. Vastustus näkyi juhlilla heti alusta alkaen, kun päiväohjelma aloitettiin aamuisin Aleksanteri II:n patsaalla Senaatintorilla pidetyllä tilaisuudella.

Ympäri maata, kaupungeista ja maaseudulta kokoontunut yleisö nautti juhlapäivien kansallisesta ohjelmasta. Laulun, soiton ja muun kulttuurin pohjalle rakennettu tapahtuma oli näennäisesti epäpoliittinen. Helsingissä myös Kansanvalistusseura juhli 25-vuotista työtään, Kansallisteatterin²⁹² peruskivi murattiin juhlien aikana, ja teatterit esittivät keskeistä suomalaista ohjelmistoa.

²⁹⁰ *Hämeen Sanomat* nro 50, 21.6.1899.

²⁹¹ *Hämeen Sanomat* nro 50, 21.6.1899.

²⁹² Suomalainen teatteri perustettiin vuonna 1872. Teatterin uusi talo vihittiin käyttöön huhtikuussa 1902. Tässä vaiheessa teatterin nimeksi tuli Suomen Kansallisteatteri.

Helsingin laulu- ja soittojuhlan pääpaikka oli Kaisaniemen puistossa. Juhlapaikka koristuksineen oli huomioitu myös sanomalehdissä. *Päivälehdessä* kuvailtiin juhlan aattona Kaisaniemen puistoa, johon vieraat toivotettiin tervetulleiksi:

Vihreän metsikön ympäröimänä se siellä laululava kohoaa. Vähän tännempänä, tulevaa suomalaista teatteria päin ukko Pacius, Suomen laulun isä pronssiin valettuna kuuntelee kesälintujen liverystä. Hengessä hän kyllä kuuntelee myöskin Väinön kansan laulua, jonka hän johti uusille urille.²⁹³

Uudessa Suomettaressa paikkaa luonnehdittiin seuraavasti:

Kentän ympäri kohoovat lehtewät kunnaat ja vihannat notkot; edustalla päilyy joutsenlammikko ja takana Töölönlahden sinerwä pinta, ja Kaisaniemen vanhat lehmukset tietävät huminoida kauniita taruja isien isänmaallisista juhlista.²⁹⁴

Puistossa sijainneen juhlakentän sisääntuloaukossa oli kuusenhavuköynnöksiin ja sinivalkoisin viirein koristeltu kunniaportti. Vaakunan alla oli tervehdys: Terve laulu, terve soitto, Terve Suomen hengen voitto! Juhlakentän keskipisteenä oli suuri arkkitehti Yrjö Blomstedtin (1871–1912) suunnittelema laululava, jonka rakentamisessa oli nähty paljon vaivaa. Eri laulujuhlien lavat olivat pääpiirteissään samanmuotoisia, mutta yksityiskohdiltaan erilaisia. Keskeistä lavojen suunnittelussa oli muoto, joka takasi ohjelman kuuluvuuden. Helsingin juhlien laululavaa kuvailtiin *Päivälehdessä* näin:

Keskusta, jossa on varsinainen laululava, on 32 metriä lavea, suunnilleen toisen mokoman pitkä, tarjoten tilaa noin puolen kolmatta tuhannelle hengelle. Lavan lattia on etuosalta 5 kulmainen, takaosa, noin puolet lavan alasta on puoliympyrän muotoinen, 20 metriä korkean kuvun peittämä. [...] Lavan kumpaiseltakin puolen kohoaa [...] 8-kulmainen torni.²⁹⁵

Laululavaa koristivat lavan keskiharjalle ristikkäin sijoitetut kolme suurta tuohitorvea. Lavaan oli lisäksi kiinnitetty kaikkien Suomen läänien vaakunat ja Suomen vaakuna. Hallinnon määräysten ja vuoksi laulujuhlapaikan koristeena ei käytetty sinivalkoista lippua siksi, että liputuksissa sai käyttää vain virallista lippua eli Venäjän lippua.

Kahden puolen kenttää seisoo jättiläisravintolapaviljongit ja yltymäri kentän käy patsasrivi, jota toisiinsa sitoo köynnös ja sinivalkea vyöhyt. Kussakin patsaassa on Suomen vaakuna. Ei ainoatakaan lippua tule juhlakentälle kohotettavaksi syystä, minkä itsekukin hyvin tietää.²⁹⁶

293 *Päivälehti* nro 140B, 19.6.1900.

294 *Uusi Suometar* nro 156, 17.6.1900.

295 *Päivälehti* nro 140A, 19.6.1900; *Päivälehti* nro 140B, 19.6.1900.

296 *Päivälehti* nro 139A, 17.6.1900.

Kyläkirjaston Kuvalehti.

N:o 7 ★ 1900.

Toimittajat
Wäinö Wallin ja J. H. Inha.

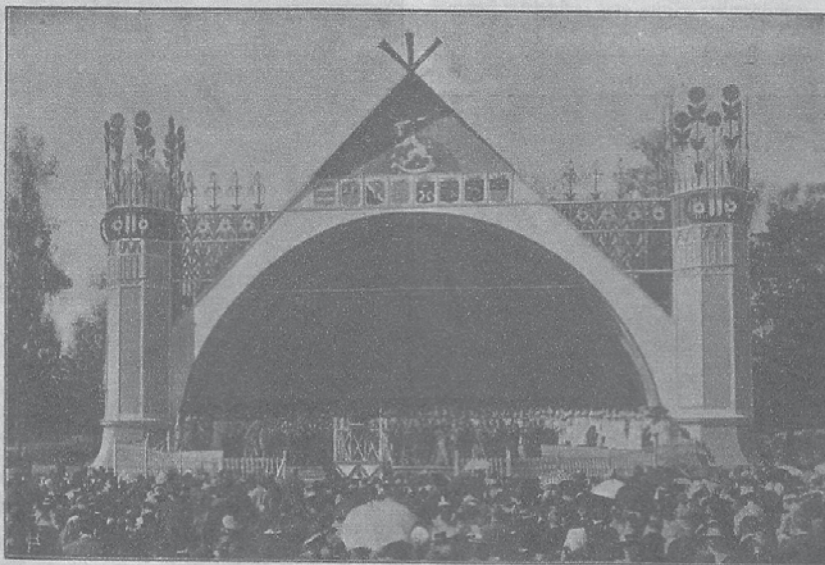
13:s vuosi.

Kuvia Helsingin laulujuhlasta.

»Surusi, ilossakin koulle
Sunnan laulua!

»Pahoilla ihmisillä ei ole mitään laulua», sanoo eräs runoilija. Kun kokonainen kansa laulaa, pukee laulun nuotoon parhaita tunteitaan, on se todistus, että kansa elää hyvää elämää. Kun kansa laulaa ja soittaa sekä ilossa että surussa, todistaa se, että kansa voi elää niin

juhlaa kuin milloinkaan ennen? Eikö ulkonainen suru ja sisällinen ilo ole ristiriidassa keskenään? Eivät ole, sillä kansan ulkonainen elämä ei ole samaa kuin kansan sisällinen elämä. Luoja on asettanut elämämme eri muodot toistensa täytteeksi ja turvaksi. Kun toista sorrettaan,

Laulu- ja soittoalava Kaisaniemessä.

Valok. A. Strandberg.

surussa kuin ilossakin. Suru ei surulta tunnu sille, joka voi laulaa. Mylleröiköön myrsky metsän latvoissa, ruhjotkoon, taittakoon vuorten satalatvat ja ikihongat, salolammilla vuorten välissä se kumminkin tyyntyy, metsän soitua se ei kumminkaan voi katkaista. . . .

Eikö ole merkittävää, että kansa juuri tänä kesänä on yhtynyt viettämään suuremmoisempaa laulun ja soiton

nousee toinen ylös — elämän tasapaino ei siten horju. Niin on meidänkin kansamme elänyt elämänsä ja niin se elää vieläkin. Ulkonaisissa vastuksissa on se löytänyt turvansa Jumalasta, eikä ole myötäkäymisessä hukkunut turvaansa. Valtiollisen sorron ja tynnytyksen aikana on kansamme henkinen elämä runsaimmin kukkinut. »Unen aikana» vuosisatamme alkupuolella löysi Runeberg

Kuva 10: Laululava Helsingin laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1900. Valokuva A. Stenberg. Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja nro 7, 1900.

Juhlat saivat paljon julkisuutta sanomalehdissä olleen laajan uutisoinnin ansiosta, kun toimittajat ja kirjeenvaihtajat kuvasivat tarkkaan tilaisuuksia ja lehdet julkis-

tivat tilaisuuksien ohjelmat ja puheet. Lehtien lukijat ja Helsingin laulujuhlayleisö sai kuitenkin konkreettisen muistutuksen sanomalehtien valvonnasta. Laulujuhlien kolmannen päivän aamuna yleisö kokoontui Senaatintorille, jossa laulu- ja soitto-kunnat esittivät yhteisesti virren *Jumala ompe linnamme*. Tämän jälkeen oli yhteinen rukous. Tilaisuuden jälkeen sekä yleisö että laulu- ja soitto-kunnat astelivat juhla-kueessa Kaisaniemen puistoon. Yleisö oli aiempina aamuina ostanut luettavakseen torilla tarjolla olleita sanomalehtiä. Tänä aamuna myynnissä oli vain pari viihteellistä lehteä: *Uusi Meikäläinen* ja *Laulutuuli*. ”Missä owat muut suomalaiset sanomalehdet? Älkää kysykö! Vastauksen antaminen on kielletty.” kirjoitti *Uusi Suometar*.²⁹⁷ Lehti tarkoitti vastauksen kieltämisellä määräystä, jonka mukaan painosteiden ilmoittaminen oli kielletty. Sanomalehdet joutuivat poistamaan sensuroidun aineiston ja painattamaan uuden lehden, mikä myöhästyi ilmestymistä. *Päivälehti* totesi samasta painosteesta vastaavasti vain, että ”Päivälehti ilmestyi eilen vasta klo puoli 11 aikaan oltuaan painohallituksen tarkastettavana ja hyväksyttävänä.”²⁹⁸

Kuva 11: Laulujuhlayleisöä Senaatintorilla. *Lukutupa*-lehti 14.7.1900.

297 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900.

Laulutuuli-lehteä mainostettiin sanomalehdessä seuraavasti: ”Laulujuhlavieraat! Jokaisen on välttämättä ostettava itselleen ”*Laulutuuli*”, joka panee laulamaan enkelin äänellä kokonaista 3 päivää. Sisältää tärkeitä tietoja, paljon lystiä sekä kaikellaista sellaista, jota ei kenenkään sydämeen vielä astunut.” *Uusi Suometar* nro 156, 17.6.1900.

Uusi Meikäläinen -lehteä mainostettiin seuraavasti: ”Uusi Meikäläinen sisältäen 15 hauskaa kuvaa päivän tapahtumista sekä runsaasti parhaita makupaloja ja ilopillereitä iloksi kaikille kansalaisille. Uudessa Meikäläisessä ei ole ilmoituksia eikä siis niillä rasita lukijaa.” *Uusi Suometar* nro 154, 15.6.1900.

298 *Päivälehti* nro 142A, 21.6.1900.

Toimikuntien lisäksi juhlien järjestelyorganisaatioon kuuluivat myös laulun- ja soitonjohtajat, palkintotuomarit ja juhlamarsalkat. Laulunjohtajana toimineen Oskar Merikannon varajohtajana oli varatuomari Emil Forsström, ja soitonjohtajana toimineen Robert Kajanuksen varajohtajana kapellimestari Albin Lindholm. Merikannon tehtävänä oli harjoittaa ja johtaa juhlalaulajais-soittajaisissa esiintynyttä suurta juhlakuoroa. Kajanus puolestaan johti juhlalaulajais-soittajaisissa suuren kuoron ja orkesterin yhteisesiintymiset sekä juhlien muihin tilaisuuksiin, kuten historiallisiin konsertteihin, sisältyneet orkesterin esiintymiset.³⁰³

Juhlien tarkka ohjelma eri tilaisuuksineen, pääsylippujen hinnat ja muu juhlia koskeva tieto oli painettu edustavaksi kirjaksi *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.VI 1900. Oppaassa oli lisäksi tietoa Helsingissä sijaitsevista kiinnostavista käyntikohteista. Otsikon Huomattavia paikkoja alla oli luettelo, jossa oli 1. Arkistoja, kirjastoja ja lukusaleja osoitteineen, 2. Museota ja kokoelmia osoitteineen ja 3. Julkisia rakennuksia, muistopatsaita ja puistoja osoitteineen. Oppaasta sai tietoa myös mm. Suomalaisen teatterin näytännöistä, ravintoloista ja ruokapaikoista, ”liikeneuvoista” (rautatieliikenne, höyrylaivaliikenne, raitiotieliikenne ja ”vuokra-ajurien taksat”) sekä posti- ja sähkösanomakonttoreista.³⁰⁴

5.2.3. Laulujuhlien esiintyjät ja yleisö

Juhlille osallistui suuri määrä laulu- ja soittokuntien jäseniä ympäri Suomea. Osanottajiksi oli ilmoittautunut 47 sekakuoroa (yhteensä 1506 jäsentä), 13 naiskuoroa (yhteensä 158 jäsentä) ja 27 mieskuoroa (yhteensä 578 jäsentä). Soittokuntia oli ilmoittautunut juhlille 19 (196 jäsentä). Yhteensä ilmoittautuneita laulajia ja soittajia oli kuorojen ja orkestereiden jäsenet yhteen laskettuna 2 438 henkeä. Suuria kuoroja olivat 140 hengen suuruinen P.J. Hannikaisen johdolla laulanut Jyväskylän seminaarilaisten sekakuoro ja 105 hengen suuruinen A. Liljeströmin johtama Tampereen sekakuoro. Pieniä kuoroja edustivat seitsemän hengen suuruinen neiti Zaida Coleruksen johtama Asikkalan naiskööri ja neiti Aino Tuunasen johtama kahdeksan hengen suuruinen Naiskööri ”Taimi” Säkkijärveltä.³⁰⁵

Monien kuorojen nimistä käy ilmi, että ne edustivat erilaisia yhdistyksiä. Mukana oli raittiusyhdistysten, nuorisoseurojen, työväenyhdistysten, kansallisseurojen ja lauluseurojen kuoroja. Erityisesti mieskuorojen sarjaan osallistui ammattiyhdistysten, kuten rautatieläisten, räätälien ja suutarien kuoroja. Mieskuorosarjaan osallis-

303 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900, 2. Soitto- ja laulukilpailuiden palkintotuomareina toimivat juhlatuomareiden etukäteen valitsemat tuomarit ja kilpailevien laulu- ja soittokuntien juhlien aikana, ennen kilpailuja valitsemat tuomarit. Toimikunnan laulukilpailuun valitsemat tuomarit olivat Emil Forsström, P.J. Hannikainen ja Naëmi Starck ja soittokilpailuun valitsemat tuomarit: Albin Lindholm, T. Mannerström ja Elias Kahra (1857–1942). Laulu- ja soittokunnat valitsivat ensimmäisenä juhlapäivänä pidetyssä palkintotuomarien vaalissa tuomareikseen laulukilpailuun lisäksi Emil Sivorin, Oskar Merikannon ja Mikael Nybergin sekä soittokilpailuun lisäksi Jean Sibeliuksen, Anton Sittin ja Abraham Ojanperän. *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900, 2; *Päivälehti* nro 140A, 19.6.1900.

304 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900.

305 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900, 3–8.

tui myös yksi vapaapalokunnan kuoro. Vapaapalokunnat olivat runsaammin edustettuina soittokuntien sarjassa, jossa mukana olivat soittokunnat Joensuun, Kuopion, Lappeenrannan, Mikkelin, Sortavalan, Talikkalan ja Tampereen vapaapalokunnista. Myös opettajankoulutuslaitokset olivat lähettäneet juhlille kuorojaan. Sekakuorojen sarjaan osallistui Sortavalan seminaarilaisten kööri Mikael Nybergin johdolla, naiskuorojen sarjaan osallistuivat Jyväskylän seminaarilaisten naiskööri P.J. Hannikaisen johdolla ja Sortavalan seminaarilaisten naiskööri neiti E. Oleniuksen johdolla. Mieskuorojen sarjaan osallistuivat Jyväskylän seminaarilaisten mieskööri P.J. Hannikaisen johdolla, Keski-Inkerin opettajain mieskööri herra J. Suden johdolla ja Rauman seminaarilaisten mieskööri herra A. Törnuddin johdolla. Oskar Merikanto johti mieskuorojen sarjaan osallistunutta Helsingin lukkari- ja urkurikoulun kööriä³⁰⁶ ja Emil Sivori samaan sarjaan osallistunutta Viipurin lukkari- ja urkurikoulun kööriä. Juhlille osallistui myös Ylioppilaskunnan Laulajat Artur Siegbergin johdolla. Kuoro tai osa sen laulajista oli esiintynyt lähes jokaisilla Kansanvalistusseuran laulujuhlilla vuoden 1887 Jyväskylän juhlista alkaen. Juhlaohjelmassa oli näkyvässä osassa Helsingin filharmonisen seuran orkesteri, joka esiintyi Robert Kajanuksen johdolla useissa konserteissa.³⁰⁷

Kaikkiaan Helsingin laulu- ja soittojuhlille saapui noin 15 000 vierasta.³⁰⁸ Tarkkaa tietoa maksaneista osallistujista saatiin päivälippujen ja eri tilaisuuksiin myytyjen pääsylippujen lukumäärien perusteella. Esimerkiksi juhlaohjelman mukaisessa kirkkokonsertissa Johanneksenkirkossa oli myytyjen pääsylippujen mukaan 2 051 henkeä. Ensimmäisessä orkesterikonsertissa Kaartin maneesissa yleisöä oli 1 225 henkeä ja toisessa orkesterikonsertissa Kaartin maneesissa 720 henkeä.³⁰⁹

5.2.4. Juhlan ohjelma

Helsingin laulu- ja soittojuhla oli laajamittainen kulttuuritilaisuus, jossa yleisöllä oli mahdollisuus kuulla kuorolaulun ja torvisoittokuntien soitannon lisäksi kansanmuusikoita, kirkkomuusikoita ja sinfoniaorkesteria. Koska teemana oli erityisesti karjalaisuus, olivat Karjalasta tulleet kansanmuusikot, torvensoittajat, runonlaulajat ja itkuvirsien esittäjät sekä kanteleensoittajat esillä monessa yhteydessä. Kansanvalistusseuran periaatteiden mukaisesti juhlaohjelmaan sisältyi myös puheita, joissa käsiteltiin erityisesti edellisenä vuonna alkaneen sortokauden aiheuttamaa poliittista tilannetta ja rohkaistiin yleisöä isänmaallisin sanakääntein.³¹⁰

306 Oskar Merikanto toimi L.N. Achtén kuoleman jälkeen Helsingin lukkari-urkurikoulussa myös kuorolaulun opettajana. Merikannon opettajantyöstä ko. koulussa ks. Heikinheimo 1995, 264–266.

307 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900, 3–8.

308 Juhlien jälkeen tehdyn, pääsylippujen myyntiä koskevan katsauksen mukaan määrät olivat seuraavat: Yleislippuja, jotka oikeuttivat olemaan läsnä kaikissa juhlaohjelmalla tapahtuvissa esityksissä myytiin 4 800 kpl. Alle viisitoistavuotiaille lapsille niitä myytiin 180 kpl. Ensimmäisen juhlapäivän päivälippuja myytiin 1 698 kpl ja lapsille 145 kpl. Toisen päivän päivälippuja myytiin 160 kpl ja lapsille 126 kpl. Kolmannen päivän päivälippuja myytiin 1 344 kpl ja lapsille 140 kpl. Kolmannen päivän iltana pidettyyn kansanjuhliaan myytiin 5 816 lippua ja 830 lastenlippua. *Päivälehti* nro 145, 24.6.1900.

309 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 18–20.6.1900, 3–8.

310 *Päivälehti* nro 140A, 19.6.1900; *Päivälehti* nro 142A, 21.6.1900.

Varatuomari, nuorsuomalaisiin kuulunut Edwin Castrén piti juhlien avajaispuheen. Hän totesi:

Ja kuitenkin tiedämme, että nyt jos milloinkaan on Suomen miehen mieli surua täynnä kun synkästi uhkaaviin pilviin peittyi se rikasta ja rauhallista kehitystä lupaava kewät, jonka koittoa jo niin olimme tottuneet ihailemaan. Mistä niin ollen syy juhlimiseen.³¹¹

Hän vastasi kysymykseensä kertaamalla suomalaista laulujuhla-perinnettä, joka sinänsä ei ollut vanha. Juhlien muoto oli uusi, mutta kuitenkin itse laulujuhla-aate oli vanha.

Wäinämöisen perintöä owat meillä soitto sores ja laulut suuret. Laulu ja soitto ovat ikimuistoisista ajoista olleet kansamme henkisten rientojen ensimmäisenä ilmaisukeinona. Lauluun se puki wiisautensa sywimmät syntysanat, laulun mahdilla sen satujen sankarit suorittiwat urotyönsä.³¹²

Edwin Castrén esitti puheessaan suomalaiset kansana, jolla on pitkä historia. Hän perusteli laulujuhlien viettoa: ”Laulun ja soiton wiljeleminen on siten meidän kalleimman kansallisperintömme kunnioittamista, kehittämistä.” Laulu- ja soittojuhlilla oli Castrénin mukaan suuri merkitys myös kansan yhtenäisyyden kannalta. Yhtenäisempi kansa on voimakkaampi ja sitä on vaikeampi ”pyyhkiä pois kansojen joukosta”. Castrén toi puheessaan esille myös kansanvalistuksen tarpeellisuuden. Tässä yhteydessä hän viittasi Zacharias Topeliuksen esittämiin periaatteisiin.³¹³

Castrén ei puheessaan viitannut yksittäisiin poliittisiin tapahtumiin tai puhunut suoraan sortotoimenpiteistä, hän tosin mainitsi, että ”Teitä ei terwehdi täällä tällä kertaa liehuwat liput, mutta Teitä terwehtii weljen ja sisaren sydän [...]”. Liehuvien lippujen puuttuminen johtui siitä, että venäläisen hallinnon määräyksestä liputettaessa olisi tullut käyttää valtakunnan lippua, ei Suomen lippua. Castrén toi esille suomalaisten vaikean tilanteen, puhui avoimesti suomalaisista kansana ja kehotti kansaa vahvistamaan voimaansa kulttuurin ja sivistyksen alueella. Sortokauden ajan suuressa joukkotapahtumassa pidetyksi puheeksi Castrénin puhe oli uskalias, koska hänen puhettaan oli seuraamassa myös venäläisen hallinnon edustajia, jotka olivat jo aiemmin puuttuneet kulttuuritilaisuuksien ohjelmiin. Puhe julkaistiin myös sanomalehdissä, eikä sitä luultavasti ollut sensuroitu. Voi olla, että kansansivistystä tehtävänänsä korostanutta suurta Kansanvalistusseuraa oli vaikeampi ”hallita” kuin yksittäisiä tilaisuuksien järjestäjiä.

311 *Kaiku* nro 142, 1.6.1900.

312 *Kaiku* nro 142, 1.6.1900.

313 *Kaiku* nro 142, 1.6.1900

Professori, nuorsuomalaisia edustanut Emil Nestor Setälä (1864–1935)³¹⁴ piti juh-
lalaularajais-soittajaisissa vahvasti kantaa ottavan ja yleisöön vetoavan juhlapuheen,
josta ei voi havaita mitään sortokauteen liittyvää varovaisuutta. Setälä kohdisti pu-
heensa Venäjälle:

European siwistynein, wapaamielisin, jaloin kansa, kansa, joka samalla on maan mahta-
wimpia ja suurimpia, on katsonut kunniansa ja etunsa waatiwan sitä lisäystä, että se ku-
tistaa ja kansojen joukosta poistaa pienen kansan, jonka rikos on se, että se tahtoo itse
järjestää omat asiansa omassa maassaan.³¹⁵

Hän kohdisti seuraavaksi sanansa muille maille todeten, että ne mielenkiinnolla
ja ihaillen seuraavat, kun pieni kansa taistelee jalopeuran lailla oikeutensa ja vapau-
tensa puolesta.

”[...] mutta kun saarrettu jalopeura alkaa weriinsä nääntyä, niin ei ole ketään maailman mah-
tawien kansojen joukossa, joka kohottaisi edes sormeansa taistelun välittämiseksi.”³¹⁶

Setälä viittasi puheessaan vanhaan valtioviisauteen ”Minä annan, jotta sinä an-
taisit, minä teen, jotta sinä tekisit” ja totesi, että jokaisella kansalla on syytä toivoa
samanlaista vastapalvelusta, mutta koska niillä on ”siksi paljon syntiä oikeutta vas-
taan omallatunnollaan”, ne eivät voi vedota oikeuteen ja astua esiin. Setälän mukaan
kansallisuusaate oli ollut suurena voimana kansojen, myös suomalaisten, elämässä
1800-luvulla. Tässä puheensa kohdassa Setälä tiivisti kansallisuusaatteen vaikutuk-
set Suomessa 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä – vaikka totesikin samalla,
että paljon työtä on vielä tekemättä.

Meillä on walweutunut kansa, jolle lakimme ja laillinen asemamme on käynyt henkeä
ja elämäkin kalliimmaksi, maanwiljelys ja taloudellinen elämämme yleensä suunnat-
tomasti edistynyt, suomen kieli ainakin pääasiassa saawuttamat oikeutetun asemansa
lainkäytön ja koulun kielenä, wieläpä se jo on saanut vaatimattoman sijan Suomen yli-
opistossakin, laajalle erämaan kyliinkin ulottuu waloa lewittäwä kansakoululaitos, kan-
sanopisto jakaa herätyksen siemeniä warttuneemmalle nuorisolle, meillä on jo taimella
kirjallisuus, joka kykenee kansan tunteita tulkitsemaan taiteen keinoin ja jolla on jotakin
sanottawaa muullekin maailmalle, meillä on suomalaisen säwel- ja kuwaamataiteen alku,
jo enemmän kuin neljänneksen vuosisataa on waikuttanut suomalainen teatteri, jonka
uusi koti kohta on kohoawa tuonne puiston taakse, ja tässä juhlassa kaikuu suomalainen
laulu, suomalaisin sanoin ja suomalaisin säwelin täällä pääkaupungissa wastakaikua he-
rättäen kautta kaiken Suomenmaan.³¹⁷

314 Emil Nestor Setälä oli kielentutkija ja valtiomies (eduskunnassa, hallituksessa, diplomaattina), joka toimi
suomen kielen ja kirjallisuuden professorina Helsingin yliopistossa ja kanslerina Turun yliopistossa. *Kansal-
linen elämäkerrasto* V, 94–98.

315 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900.

316 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900.

317 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900. Laulu- ja soittojuhlien puheet ja juhlarunot julkaistiin myös mm. *Lukutupa-
lehdessä*, nro 12–14, 14.7.1900.

5.2.5. Konsertit

Laulujuhlien aattona 17.6.1900 esitettiin osia Oskar Merikannon säveltämästä *Pohjan neiti* -oopperasta Johanneksenkirkossa pidetyssä konsertissa. Tilaisuudessa esiintyi 80 laulajan suuruinen Suomen lukkarikööri³¹⁸ Emil Sivorin johdolla. Kuoron lisäksi konsertissa esiintyivät urkuri Kaarle Saarilahti, Abraham Ojanperä ja Oskar Merikanto. Abraham Ojanperä ja Suomen lukkarikööri esittivät tässä konsertissa *Väinön hymnin* ja sitä seuraavan kuoro-osuuden *Pohjan neiti* -oopperan toisen näytöksen lopusta. Konsertin lopuksi Oskar Merikanto soitti säveltämänsä teoksen *Oi Herra siunaa Suomen kansaa (Konserttifantasia)*. Fantasia uruille, trumpeteille ja pasuunoille.³¹⁹ Tämä konsertti ei kuulunut laulu- ja soittojuhlien viralliseen ohjelmaan, vaan liittyi juhlien oheen järjestettyyn laajaan kulttuuritarjontaan, jota kaupungissa tuolloin oli.

Laulujuhlien musiikillisena johtajana toiminut Robert Kajanus oli suunnitellut varsinaiseen juhlaohjelmaan kuuluneiden orkesterikonserttien ja juhlakonsertin ohjelmat. Juhlilla järjestettyjen historiallisten konserttien ohjelmat hän oli suunnitellut yhdessä Jean Sibeliuksen kanssa.

Konserttien tavoitteet olivat suunnitelman mukaan seuraavat:

Historiallisissa konserteissa valmistetaan yleisölle tilaisuus seuraamaan askel askeleelta suomalaisen laulun ja soiton kehitystä aina Väinämöisen kanteleesta ja runonlaulajan yksinkertaisesta säveleestä nykyiseen taidemusiikkiin saakka, jota meillä edustavat nimet sellaiset kuin Sibelius, Kajanus y. m. Näissä konserteissa esiintyy filharmonisen seuran orkesteri, solisteja, koreja y. m.

Orkesterikonserteissa esittää filharmonisen seuran orkesteri suurten sivistysmaiden vanhemman ja uudemman musiikkikirjallisuuden parhaita teoksia. Kapellimestari R. Kajanus järjestää ja johtaa sekä historialliset että orkesterikonsertit. Juhlakonsertissa suoritetaan jo ennen julaistu ohjelma, jota sisältää ainoastaan kotimaisia sävellyksiä.³²⁰

Kahdessa orkesterikonsertissa Pariisin maailmannäyttelyyn lähdössä ollut 65 soit-tajan suuruinen Helsingin filharmonisen seuran orkesteri soitti Robert Kajanuksen johdolla laajan ohjelman eurooppalaista musiikkia. Ensimmäisessä konsertissa oh-jelmana oli italialaisten, ranskalaisten ja unkarilaisten säveltäjien teoksia, mm. Gio-acchino Rossinin (1792–1868), Giuseppe Verdin (1813–1901), Ruggiero Leoncavallon (1857–1919), Charles-Camille Saint-Saënsin (1835–1921), Georges Bizetin (1838–1875), Charles Gounodin (1818–1893) ja Franz Listzin (1811–1896) sävellyksiä.³²¹

318 Kanttoreiden kuorosta käytettiin lehdissä nimitystä Lukkarikööri, lukkareiden kööri ja, kuten tässä, Suomen lukkarikööri.

319 *Päivälehti* nro 139A, 17.6.1900; *Uusi Suometar* nro 156, 17.6.1900.

320 *Uusi Suometar* nro 124A, 13.5.1900; *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900. *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Oppaassa* ei ollut konserttien tarkkoja ohjelmia. Opas sisälsi vain konserttien ajat ja paikat sekä konserttiohjelmiin kuulu-neiden säveltäjien ja esiintyjien sukunimet / kuorojen nimet.

321 *Wiipuri* nro 50, 23.6.1900.

Toisessa orkesterikonsertissa esitettiin saksalaista, venäläistä, tanskalaista, ruotsalaista ja norjalaista musiikkia mm. Robert Schumannin (1810–1856), Franz Schubertin (1797–1828) ja Johannes Brahmsin (1833–1897) ja Ludwig van Beethovenin (1770–1827) musiikkia.³²²

Ensimmäinen historiallinen konsertti pidettiin Kaartin maneesissa. Konsertin alkuosan kansansoittajien ja -laulajien esitykset keskellä pääkaupunkia olivat vaikuttava elämys sekä muille esiintyjille että yli neljäntuhannen hengen yleisölle. Kaukolasta, Venäjän rajan läheltä kotoisin olleet Liisa ja Mari Pessi, Anni Kiiski sekä Anni Halonen soittivat pukinsarvia, leppätorvia ja ns. pitkää torvea. Seuraavaksi lavalle tulivat livana Bogdanow, Sortavalan pitäjältä, livana ja Petri Shemeikka sekä livana Härkönen Suistamolta.³²³

Petri ja Iivana Shemeikka lauloivat säkeet Joukahaisen kosto ja Maailman luominen. Iivana Härkönen Suistamolta lauloi Lemminkäisen retkestä Päivölän häihin. Karpowan emäntä Sortavalasta ja Okuliina Kuokkanen Suistamolta lauloivat lyyrisiä lauluja ja itkuvirsiä. Karpowan emäntä esitti myös hääitkun, jossa äiti itkee laittaessaan tyttärtään miehelään, sanoo hänelle viimeiset jäähyväiset. Kanteletta konsertissa soitti Ivana Bogdanow Sortavalasta.³²⁴

Konsertin loppuosan aloittivat poikakuoron yksiäänisesti esittämät vanhat latinalankieliset laulut. Yli sadan pojan kuoro lauloi Kajanuksen johdolla laulut *Angelus emittitur*, *Carmen de pravitate* ja *Carmen de vita scholastica*.³²⁵ Seuraavaksi Ida Ekman (1875–1942) ja Abraham Ojanperä (1856–1916) esittävät suomalaisia kansanlauluja, orkesteri soitti *Suomen ratsuväen marssin* 30-vuotisesta sodasta sekä Bernhard Henrik Crusellin (1775–1838), Fredrik August Ehrströmin (1801–1850), Carl Gustaf Waseniuksen (1821–1899) ja Fredrik Paciuksen sävellyksiä. Konsertti päättyi *Maamme*-lauluun.³²⁶

Kansansoittajat ja -laulajat saivat esityksillään suurta huomiota. Historiallinen konsertti, jossa he esiintyivät, toistettiin ylioppilastalolla, jotta kaikki halukkaat voisivat heitä kuulla. Alkuperäistä ohjelmaa oli lyhennetty suomalaisten laulusävellysten osalta, koska yleisö halusi kuulla uudelleen nimenomaan muinaissuomalaista musiikkia. Ylioppilastalo oli kuuluvuuden vuoksi tämän tyyppiseen tilaisuuteen puiston laululavaa parempi paikka.³²⁷

Ylioppilaskunnan Laulajat aloitti toisen historiallisen konsertin esittämällä Karl

322 *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900.

323 *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900.

324 *Päivälehti* nro 140A, 19.6.1900; *Karjalatar* nro 73, 26.6.1900.

325 *Uusi Suometar* nro 158, 20.6.1900; *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900.

Päivälehdessä laulut esiteltiin seuraavasti: ”Teinilaulu, joka sitte seurasi, on useita satoja vuosia vanha. Viimeksi on sitä kuultu Porissa noin 50 vuotta sitten. – Lavalle astui toista sataa poikaa ja lauloi kapellimestari Kajanuksen johdolla raikkaasti latinan kielellä hymnin ’Angelus emittitur’, ’Carmen de pravitate’, sekä ’Carmen de vita scholastica’. Kuulija sai siis tästä erinomaisen kuvan siitä laulunmuodosta, jolla entiset koulupojat meillä laulelivat itselleen toimeen tuloa varakkaiden kynnyksillä. Laulun kuten muunkin opiskeleminen kieli oli silloin tietysti latina.” *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900.

326 *Päivälehti* nro 140A, 19.6.1900

327 *Päivälehti* nro 143, 22.6.1900.

Collanin (1828–1871) *Savolaisen laulun* (1852) ja laulun *Stjernan* sekä Filip von Schanzin laulun *Stjernan* ja *Studentsång*. Sekakuoro lauloi Selim Gabriel Linsénin (1838–1914) laulun *Kesäpäivä Kangasalla*, Karl Johan Moringin (1832–1868) *Skön Jenny*, Henrik Boreniuksen (1840–1909) *Das Wöglein* ja Martin Wegeliuksen (1846–1906) *Wallfahrt nach Kevlaar*. Konsertin ensimmäisen osan lopuksi Ylioppilaskunnan laulajat esitti Emil Genezin (1852–1930) laulun *Karjala*.³²⁸

Konsertin toisen osan alussa Ylioppilaskunnan Laulajat ja orkesteri esittivät Kajanuksen johdolla Kajanuksen säveltämän *Sotamarssin* (1891) ja sinfonisen runon *Aino* (1885). Tämän jälkeen esitettiin Karl Flodin (1858–1925) säveltämä *Romanssi* käyrätorvelle ja orkesterille, minkä jälkeen vuorossa oli Oskar Merikannon säveltämä *Sammon taonta* oopperasta *Pohjan neiti* (1898). Sen esitti Robert Kajanuksen johtama Helsingin filharmonisen seuran orkesteri. *Sammon taonta* sopi aiheeltaan hyvin näille laulujuhliille, joilla maaseutu ja erityisesti karjalaisuus olivat näytävästi esillä. Se edusti historiallisessa konsertissa uusia suomalaisia sävellyksiä.³²⁹

Vaikka *Pohjan neiti* -ooppera ei saanutkaan laulujuhlien laajassa kulttuuritarjonnassa mitään erityistä huomiota, oli Kajanuksen johtaman orkesterin esitys merkittävä hetki Oskar Merikannelle, joka kuuli yhden oopperansa osan orkesterille kirjoittamassaan muodossa. Oopperan sisältyminen laulujuhlien ohjelmaan piti yllä myös keskustelua, jota käytiin oopperan kantaesityksen järjestämisestä tai siitä, että kantaesitystä ei ollut näköpiirissä.

Tämän esityksen jälkeen konsertti jatkui edelleen orkesteriteoksilla. Seuraavana filharmonisen seuran orkesteri soitti Armas Järnefeltin säveltämän sinfonisen runon *Korsholma* (1894) ja kolmannen osan Jean Sibeliuksen *Karelia-sarjasta* (1894). Konsertti päättyi Jean Sibeliuksen säveltämään *Ateenalaisten lauluun* (1899) 150-jäsenisen poikakuoron ja orkesterin esittämänä. Kreikkalaisena kuvaelmana esitetty laulu sai yleisöltä valtaiset suosionosoitukset ja se toistettiin.³³⁰

Laulujuhlien ohjelmassa oli myös Johanneksenkirkossa pidetty kirkkokonsertti, jossa esitettiin kotimaisia sävellyksiä. Urkuri Kaarle Saarilahti soitti säveltämänsä *Fuugan*, Helsingin filharmonisen seuran orkesteri soitti Robert Kajanuksen johdolla Kajanuksen säveltämän teoksen *Adagietto für Streichorkester*.³³¹ Abraham Ojanperä lauloi Merikannon säveltämän hymnin *Kun saapuu Herra Zebaoth* (1899), Ida Ekman lauloi Erkki Melartinin säveltämän laulun *Morgonsång* (1898)³³² ja Oskar Merikanto soitti uruilla muunnelmat koraalista *O’ Herra kuinka sulle*.³³³ Konsertin lopuksi orkesteri ja Helsingin työväenyhdistyksen sekakööri esittivät Jean Sibeliuksen johdol-

328 *Päivälehti* nro 148, 8.6.1900; *Päivälehti* nro 144, 23.6.1900.

329 *Päivälehti* nro 148, 8.6.1900; *Päivälehti* nro 144, 23.6.1900.

330 Järnefeltin säveltämä *Korsholma* kantaesitettiin vuonna 1894 Vaasan laulu- ja soittojuhlilla. mm. *Päivälehti* nro 148, 8.6.1900; *Päivälehti* nro 144, 23.6.1900. Sibeliuksen säveltämä *Ateenalaisten laulu* esitettiin myös juhlien kolmantena päivänä pidetyssä Kansanjuhlassa, jota koskevassa tekstissä on tarkempi kuvaus esityksestä.

331 *Adagietto für Streichorkester* -teoksen sävellysvuosi on tuntematon, Vainio 2002, 640.

332 Lehtitiedoissa laulu on ”*Salomonin korkea veisu*”, mikä tarkoittanee tekstin alkuperänä olevaa *Raamatun* tekstiä.

333 Kysymyksessä on todennäköisesti Merikannon improvisoimat muunnelmat koraalista.

la osia Sibeliuksen *Promootiokantaatista* (1897).³³⁴

Kolmantena juhlapäivänä järjestetty Juhlalaulajais-soittajaiset oli päätapahtuma, jonka ohjelma perustui kokonaan suomalaiseen musiikkiin. Toimitsijoina olleet juhlamarsalkat ohjasivat yleisöä istumapaikoille. Laululavalle asettuivat laulajat ja soittajat mustissa juhlapuvuissaan. Karjalaiset naiset antoivat tuohitorviensa toitoituksella merkin sekä juhlan alkamisesta että ohjelman eri osien alkamisesta. Eri-tyistä juhlallisuutta tilaisuuteen toi suurkuoro, jossa olivat mukana kaikki juhlille osallistuneet kuorolaiset. Suurkuoro oli ollut yhteisharjoitus ennen esitystä, mutta pääasiallinen ohjelman oppiminen oli tapahtunut talven aikana eri puolilla maata, kuorojen ja lauluseurojen omissa harjoituksissa.

Oskar Merikannon johdolla laulanut suurkuoro aloitti juhlan laulamalla torvisoitton säestyksellä Matti Tainion säveltämän *Koraalin* ja Robert Kajanuksen *Hymnin*. Ohjelma jatkui mieskuorolaululla: P.J. Hannikaisen sävellyksellä *Milloin Pohjolan nähdä saan*, Otto Kotilaisen sävellyksellä *Valon virta* ja Oskar Merikannon laululla *Nyt on Helluntai* Larin-Kyöstin runoon.³³⁵ Ohjelmaa jatkoi torvien toivotuksen jälkeen suuri naiskuoro, joka lauloi neljä laulua: Otto Kotilaisen sävellyksen *Rantaan*, Ilmari Krohnin sävellyksen *Betlehemin tähti*, Oskar Merikannon sävellyksen *Lemminkäisen äiti* Eino Leinon runoon ja Emil Genetzin sävellyksen *Tuomen alla*. Suuren sekakuoron ohjelmassa oli viisi laulua: P.J. Hannikaisen *Isänmaa*, Otto Kotilaisen *Aamusumussa*, Armas Järnefeltin *Silloinpa kesä minulla*, Oskar Merikannon *Oma tupa* J.H. Erkon runoon sekä Jean Sibeliuksen *Isänmaalle*. Juhani Aho (1861–1921) oli kirjoittanut tähän tilaisuuteen juhlarunoksi *Wirren Wenon weistännöstä*, jonka lausui maisteri Kaarlo Tiililä. Runo myös jaettiin painettuna yleisölle.³³⁶

Toisena juhlarunona oli Ilmari Calamniuksen (1874–1970)³³⁷ kirjoittama *Juhlaruno*, jonka lausui Severi Nyman. Runon jälkeen torvisoittoakunsa soitti Robert Kajanuksen johdolla Armas Järnefeltin sovituksen *Aamulla varhain* ja Jean Sibeliuksen sävellyksen *Tiera*. Viimeisenä ohjelmassa oli koko suurkuoron yksinäisesti laulama *Isänmaan virsi* ja *Maamme*-laulu.³³⁸

334 Konsertista *Päivälehti* nro 141, 20.6.1900.

335 *Juhlalaulajais-soittajaisten ohjelma*. Helsingin laulu- ja soittojuhlilla 1900. Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2; *Päivälehti* nro 142A, 21.6.1900.

336 *Juhlalaulajais-soittajaisten ohjelma*. Helsingin laulu- ja soittojuhlilla 1900. Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2; *Päivälehti* nro 142A, 21.6.1900. Kaarlo Tiililä (1864–1936) oli runoilija ja oppikoulun rehtori. Oskar Merikannon laulujen *Lemminkäisen äiti*, *Nyt on helluntai* ja *Oma tupa* tarkkaa sävellysajankohtaa ei tiedetä. Heikki Poroilan mukaan laulujen syntyäika on vuosi ”1900 tai aikaisemmin”. Poroila 1994, 143, 156 ja 165. *Uusi Suometar* -lehti kirjoitti: ”Jokaista laulua palkittiin käsientaputuksilla. ”Oma tupa” oli laulettava kahdesti. ”Laulu Isänmaalle” nosti yleisön intoihinsa P. Cajanderin voimakkaan kauneihin sanoihin on säveltäjä luonut lennokkaat siivet, jotka tempaavat kuulijan mukaansa. Laulu piti laulaa kahdesti ja kun toisella kerralla oli ehditty loppusanoihin ”Tämä maa ei loskaan sortua saa, Eläköön tämä muistojen, toivojen maa, Eläköön kauwan, eläköön Suomi!” yhtyi koko yleisö voimakkailla huudoilla säestämään: ”Eläköön Suomi!””. *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900.

337 Ilmari Calamnius oli vuodesta 1906 alkaen Ilmari Kianto.

338 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900. *Juhlalaulajais-soittajaisten ohjelma*. Helsingin laulu- ja soittojuhlilla 1900; Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2. Sibeliuksen teoksen *Tiera* (torviseitsikolle ja lyömäsoittimille) tarkkaa sävellysvuotta ei tiedetä, arvioitu sävellys aika on 1890-luvulla. *Aamulla varhain* on Armas Järnefeltin laatima sovitus kansanlaulun *Hyljätyn valitus* teemasta torviseptetille (1900).

Helsingin laulujuhlat huipentuivat myöhemmin iltapäivällä järjestettyyn kansanjuhlaan, jossa esiintyi mm. Ylioppilaskunnan Laulajat Artur Siebergin johdolla ja Viipurin lukkarikoulun kuoro Emil Sivorin johdolla. Juhlan kohokohtana oli Jean Sibeliuksen säveltämän *Ateenalaisten laulun* esitys.

Sibelius oli säveltänyt *Ateenalaisten laulun* Viktor Rydbergin runoon, alun perin poika- ja miesäänille yksiaanisesti, puu- ja vaskipuhaltimille, lyömäsoittimille ja kontrabassolle, heti helmikuun manifestin julkaisemisen jälkeen. Sen ”ensimmäinen epävirallinen protestiesitys” oli ollut 12. maaliskuuta 1899 Kaivopuistossa, jossa sen lauloi Akademiska Sångföreningen. Ensiesitys oli ollut Sibeliuksen sävellyskonser-tissa 26. huhtikuuta 1899.³³⁹

Esitystä kuvattiin *Uudessa Suomettaressa* näin:

Lavalla oli jo alusta salaperäinen esirippu jännittänyt läsnäolijain mieliä. Nyt aukeni se kahtia ja yleisö sai nähdä werrattoman kauniin näyn: keveän kreikkalaisen temppelin ja jyrkkäin kallioseinäin välissä aukeni piinioita ja syressiä, kukkivia ruusu- ja olean-deripensaita kaswawa laakso, jonka yli kaareili Kreikan sininen taivas. Laakso tulwehti kansaa: laidoilla kukkia ja palmunoksia kantavia kreikkalaisnaisia jalolaskoksisissa thi-tooneissa, perempänä parwi aseellisia, sotaan lähtewiä miehiä, ja edessä ihana joukko lapsia ja nuorukaisia, jotka miekoin ja lyyroin ryntääwät isänmaan wihollista vastaan ja heleillä äänillään, orkesterin säestämänä, virittävät Sibeliuksen kuolemattoman ”Ateenalaisten laulun”.³⁴⁰

5.2.6. Muu ohjelma

Helsingissä oli juhlien aikaan tarjolla myös kaikenlaista muuta ohjelmaa. Teatterit järjestivät näytöksiä, joita mainostettiin myös juhlille osallistuville. Suomalaisessa teatterissa esitettiin juhlien aikaan mm. Aleksis Kiven (1834–1872) kirjoittama näytelmä *Lea* (1868) ja Teuvo Pakkalan (1862–1925) näytelmä *Tukkijoella* (1899), johon Oskar Merikanto oli säveltänyt musiikin. Ruotsalaisessa teatterissa esitettiin mm. Eino Leinon (1878–1926) kirjoittama näytelmä *Johan Vilhelm* (1900), Leinon ensimmäinen draama. Juhlien ajaksi oli järjestetty myös laivaristeilyjä, joilla oli mahdollisuus retkeillä ja tutustua kaupunkiin mereltä päin katsottuna.³⁴¹

Kyläkirjaston Kuvalehden toimitus julkaisi *Kewätlehti*-nimisen juhlalehden, jonka kannessa oli taiteilija Helmi Biesen (1867–1933) piirtämä kuva Kaisaniemestä koivuineen ja Paciuksen patsaasta. Lehdessä oli myös mm. kuvia suomalaisista ja eurooppalaisista säveltäjistä sekä tekstitetyt kuvat vanhasta ja uudesta Helsingistä. Lehdessä julkaistiin J.H. Erkon runo *Leirilaulu*, joka voitiin laulaa Sibeliuksen säveltämän *Ateenalaisten laulun* sävelmällä.³⁴²

339 Murtomäki 2007, 9–10.

340 *Uusi Suometar* nro 159, 21.6.1900

341 *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan Opas* 1900, 21; *Päivälehti* 139A, 17.6.1900. Helsingin Suomalainen Seura esitti *Lea* -näytelmän vuonna 1869.

342 *Uusi Suometar* nro 156, 17.6.1900.

5.2.7. Helsingin juhlien arviointia

Kansanvalistusseura totesi vuoden 1900 vuosikertomuksessaan lyhyesti, että Helsingissä oli vietetty onnistunut laulu- ja soittojuhla. ”olkoon wain niin mainittu, että ilmestyneet erilaiset waikeudet onnellisesti voitettiin [...] Kansanvalistusseuralla on syytä iloita, että sen myötäwaikutuksella tällainen tosikansallinen ja sen ohessa tositaitteellinen suuri juhla tuli mahdolliseksi [...]”.³⁴³

Sortokauden määräyksistä huolimatta Helsingin laulu- ja soittojuhlassa esitettiin eri yhteyksissä isänmaallisten viestien ohella venäläisen hallinnon vastaisia ajatuksia eri muodoissa. Huomiota herättää se, että muuten vanhasuomalaisten hallinnoimilla Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla puheita pitivät Helsingissä nuorsuomalaiset Edwin Castrén ja E.N. Setälä. Castrén Helsingin juhlia järjestäneen keskustuomikunnan puheenjohtajana oli varmaankin itseoikeutettu puhuja. Suomen kielen ja kirjallisuuden professori Setälä oli poliittisesti aktiivinen vaikuttaja, joka Helsingin juhlien aikaan (1897–1905) toimi *Valvoja*-lehden päätoimittajana. Vuoteen 1899 hän oli toiminut myös *Uuden Suomettaren* avustajana, joten hänen taustansa perusteella katsottiin sopivan laulu- ja soittojuhlien puhujaksi.³⁴⁴

Koko juhla ohjelmineen oli suuri isänmaallinen manifesti, joka kokosi kansaa yhteistä vihollista vastaan. Juhla voidaan nähdä myös kulttuurin keinoin harjoitukseksi passiiviseksi vastarinnaksi venäläisen hallinnon sortotoimia vastaan. Helsingin juhlilla olivat läsnä tunnetut karjalaiset kansanmuusikot ja suuri joukko eturivin taiteilijoita, kuten Jean Sibelius ja Helsingin filharmoninen orkesteri Robert Kajanuksen johdolla. Tapahtumaan kuului sekä itse laulu- ja soittojuhla että juhlan oheishjelma, joka tarjosi eri puolilta maata tulleille vieraille monipuolisen kuvan suomalaisesta kulttuurista ja Helsingistä. Juhlien yhteyteen oli järjestetty Suomalaisen teatterin, tulevan Suomen Kansallisteatterin peruskiven muuraaminen. Muut taiteenlajit esittäytyivät musiikin rinnalla. Juhlaopas luetteli Helsingin museoita ja antoi mm. Ateneumin aukiolotiedot viitaten Taideyhdistyksen kokoelmiin. Oppaassa oli tiedot myös Aleksanterin, Runebergin ja Paciuksen sekä Haaksirikkoisten pat-saiden sijainnista.³⁴⁵ Kirjailijaliitto julkaisi albumin, jossa oli suomenkielisten kirjailijoiden kirjoituksia, teatteri järjesti esityksiä ja lehdet julkaisivat runsaasti juhliin liittyviä juttuja ja kuvauksia.

Painovapauden rajoittamistoimet näkyivät juhlilla mm. sanomalehtien myöhästymisenä. Laulujuhlien kolmantena päivänä sensuurin vuoksi myöhästyneet lehdet olivat muistutus juhlaväelle venäläisen hallinnon olemassaolosta. On hämmästyttävää, että sensuurista huolimatta lehdissä julkaistiin kuitenkin juhlapuheet, joissa käsiteltiin avoimesti suomalaisten asemaa venäläisen hallinnon alaisuudessa ja kansallisuusliikkeen merkitystä. *Kansanvalistusseuran Kalenterissa* 1901 julkais-

³⁴³ *Kansanvalistusseuran vuosikertomus 1900*, 10; Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto Hf:2.

³⁴⁴ Setälän elämäkertatietoja: Veli-Matti Autio, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/500/>. Tieto haettu 12.12.2011.

³⁴⁵ *Helsingin Laulu ja Soittojuhlan opas* 18–20 VI 1900.

tussa Helsingin laulu- ja soittojuhlia koskevassa kirjoituksessa tuotiin esille seuran hyvät suhteet Uudenmaan läänin kuvernööriin Kasten de Pontiin (kuvernöörinä 1897–1900).³⁴⁶ Seura kertoi julkaisussaan, että Helsingin juhlille ei anottu lupaa, vaan kuvernöörille riitti Kansanvalistusseuran omasta aloitteestaan tekemä muodollinen ilmoitus tapahtumasta ”ja juhlan pitoa ei mikään este nytkään kohdannut”.³⁴⁷ On mahdollista, että kuvernöörin vaikutuksesta myös juhlia koskeva uutisointi sai erityiskohtelun.

5.3. Vuosina 1905–1923 pidetyt laulu- ja soittojuhlat

Neljän vuoden tauon jälkeen, vuonna 1905, Kansanvalistusseura järjesti valtakunnalliset laulu- ja soittojuhlat Turussa. Poliittinen tilanne oli estänyt myös ruotsinkielisten laulu- ja soittojuhlien järjestämisen.

Bobrikovin aika Suomessa oli päättynyt, kun Eugen Schauman oli ampunut kenraalikuvernööri Bobrikovin ja itsensä edellisen vuoden kesäkuussa. Venäjällä oli levottomuuksia ja tsaarin vastaista toimintaa. Suomessa vastustettiin yhteisesti venäläistämistoimia, osa vastarintatoiminnasta kohdistui myös sisäpoliittisiin asioihin. Muutama kuukausi Turun laulu- ja soittojuhlan jälkeen Suomessa oli suurlakko. Se päättyi tsaari Nikolai II:n antamaan marraskuun manifestiin, jolla helmikuun manifestin määräykset kumottiin.³⁴⁸

Sortokauden aiheuttaman tauon jälkeen laulu- ja soittojuhlat järjestettiin entiseen tapaan. 37-vuotias Oskar Merikanto toimi Turussa palkintotuomarina ja konsertoi Eino Rautavaaran³⁴⁹ kanssa. Juhlien kuorokilpailussa ohjelmassa oli juhlaoppaan mukaan Merikannon säveltämä laulu *Koiton marssi*³⁵⁰. Laulu ei esiinny Heikki Poroilan laatimassa Merikannon sävellysluettelossa, mutta olen löytänyt sen tämän tutkimuksen yhteydessä. Oskar Merikannon säveltämä ”ehdotus Koiton marssiksi” Yrjö Veijolan runoon julkaistiin albumissa *Koitto, helppohintainen Joulualbumi kansalle* joulukuussa 1903. Albumi oli Koiton juhlaulkaisu kaksikymmenvuotisen toiminnan ”muistoksi” (Liite 3).³⁵¹

Oskar Merikannolla oli yhteyksiä Koitto-yhdistykseen. Sanomalehdissä olleiden

346 Sanomalehtitietojen mukaan Uudenmaan läänin kuvernööri de Pont anoi eroa virastaan. Keisari myönsi eron avoimella kirjeellä, joka oli päivätty 27.8.1900. Keisari myönsi hänelle lisäksi ”elinkautisen eläkkeen”. *Päivälehti* nro 210, 8.9.1900.

347 *Kansanvalistusseuran Kalenteri* 1901, 280.

348 Nygård ja Kallio 2003, 553–555.

349 Baritoni Eino Rautavaara, ent. Jernberg oli Ilmajoen vallesmannin poika. Rautavaara kävi Porvari- ja Kaupakoulun ja toimi pankkivirkailijana sekä työntekijänä Helsingissä samassa toimistossa kuin toinen tuleva laulaja William Hammar. Molempia auttoi uralla alkuun Helsingissä ollut italialainen laulupedagogi Ettore Gandolfi. Rautavaara opiskeli laulua Roomassa neljä vuotta professori Senatore Sparapanin johdolla. Hän täydensi opintojaan myöhemmin myös Berliinissä, Pariisissa ja Milanossa. Rautavaara oli kiinnitettyä Suomalaiseen Oopperaan 1911–1924. Hän toimi myös laulunopettajana ja kirkkomuusikkona. Rautavaara 1958, 382–387.

350 *KVS Yleinen Laulu- ja Soittojuhla Turussa* 1905, 13.

351 *Koitto, helppohintainen joulualbumi kansalle 1903*, 253–257. Georg (Yrjö) Hugo Karl Weilin, kirjailijanimi Yrjö Veijola (1875–1930) oli kustantaja, kirjailija ja suomentaja.

tietojen mukaan Oskar Merikanto johti raittiusyhdistys Koiton laulukuntaa vuonna 1884 pidetyssä yhdistyksen huvikokouksessa, jossa oli koolla noin 300 jäsentä. Ohjelmassa oli puheita raittiudesta, kertomuksia ja runoja sekä laulukunnan esittämiä lauluja. Hänen isänsä Frans Merikanto oli liittynyt raittiusyhdistykseen ja toimi siel- lä aktiivisesti ainakin 1880-luvulla. Hän kertoi yhdistyksen järjestämissä tilaisuuk- sissa omasta elämästään kannustaen tällä tavalla muita raittiuteen. Raittiusyhdistys Koiton viikkokokouksessa vuonna 1884 Frans Merikanto kertoi käsityksiään rait- tiusseurasta ja -liikkeestä ”sen johdosta, kun hänen poikansa yhdistyksen jäsenkir- jaan nimensä kirjoittamalla liittyi raittiuden harrastajiin.”³⁵²

Turun juhlien ohjelmassa oli myös muita Oskar Merikannon lauluja. Mieskuo- rojen kilpailuohjelmassa oli Merikannon laulu *Ruusu* mieskuorolle tuntemattoman runoilijan tekstiin. Merikannon laulut *Ompa tietty tietyissäni* (1905) naiskuorolle *Kantelettaren* tekstiin sekä *Joutuos!* (1905) sekakuorolle J.H. Erkon runoon olivat juhlalaulajais-soittajaisten ohjelmassa.³⁵³

Svenska Folkskolans Vänner -järjestö aloitti sortokauden keskeyttämän juhlatoi- mintansa pitämällä laulu- ja soittojuhlat Helsingissä vuonna 1907. Tilaisuus toteutui ilman järjestön musiikkitoiminnan pitkäaikaista johtohenkilöä Martin Wegeliusta, joka oli kuollut vuonna 1906. Wegeliusta muistettiin juhlilla mm. esittämällä monia hänen sävellyksiään. Laulu- ja soittojuhlien aikana ilmestyi myös muistokirja *Till minne av Martin Wegelius*.³⁵⁴

Oskar Merikannolta oli tilattu näille juhlille kaksi laulua. Juhlakonsertin ohjel- massa oli Merikannon säveltämät laulut *Vi vänta* J. Bergmanin runoon ja *I vårstor- mens tid*, Daniel Fallströmin (1858–1937) runoon sekakuorolle.³⁵⁵ Oskar Merikanto ei tiettävästi osallistunut ruotsinkielisille laulu- ja soittojuhlille. Laulujen tilaami- nen juhlaohjelmaan osoittaa kuitenkin sen, että häntä arvostettiin säveltäjänä myös ruotsinkielisten juhla järjestäjien piirissä.³⁵⁶ On myös mahdollista, että jo aikaisem- min monia kantaa ottavia kuorolauluja säveltäneeltä Merikannolta haluttiin kantaa ottavat laulut myös ruotsinkielisille kuoroille.

352 *Helsingin Wiikko-Sanomía* nro 34, 22.8.1884; *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 180, 5.8.1884; *Finland* nro 274, 25.11.1886; *Uusi Suometar* nro 90, 21.4.1887; *Hufvudstadsbladet* nro 24, 26.1.1890.

353 KVS Yleinen laulu- ja soittojuhla Turussa 1905, 13–14 ja 18.

354 Andersson 1947, 135–137; *Helsingin Sanomat* nro 127A, 6.6.1907.

355 *Program för Svenska Folkskolans Vänner 4. sång och musikfest*. Helsingfors 6–9 juni 1907. Sibelius-museo; Leikearkisto. Finlandssvenska och finska sångfester. Sibelius-museo; Svenska Folkskolans Vänner -järjestö painatti laulun *I vårstormens tid* (*De viner i skogen*) vuonna 1926.

356 Vuoteen 1907 mennessä Merikanto oli säveltänyt useita muitakin lauluja ruotsinkielisiin teksteihin: *Liknelse* (A. Petöfin runoon, sävelletty 1891), *Se kvisten skälver* (A. Petöfi, 1898), *Bygatan utanför* (A. Petöfi, 1898), *Vallflickan* (Tekla Knös, 1898), *Bromsens frieri till flugan* (runoilija ei tiedossa, 1898), *Trasten i höstkvällen* (G. Wennerberg, 1898 tai aik.), *Den enda stunden* (J.L. Runeberg, 1899), *Venezianska visor* -otsikolla laulut *Vackra flicka, gift dig snart*, *Annina* ja *De gledo i kanalen* (Daniel Fallström, 1901 tai aikaisemmin), *Skogsdu- vors toner* (J. Blicher-Clausen, 1902), *Aftonstämning* (Daniel Fallström, 1902), *Somnar jag in med blicken fäst* (Jacob Tegengren, 1905). Em. laulut lauluaänelle ja pianolle. Lisäksi on lauluja, joiden sävellysajankohtaa ei tiedetä. Poroila 1994.

Vi vänta (1. säkeistö)

Vi vänta, vi vänta dag, som skall gry,

Då ljuset skall natten förjaga.

Men än i de dystrar dimmornas sky,

I skuggornas dalar vi draga.

Vi kämpa mot mörkrets makter en strid,

som hopplös kan synas för mången.

Men vi blöda vid fröjd för framtidens frid,

och seger det klingar i sången.

Kuva 12: Oskar Merikanto: Näyte laulusta *Vi vänta*, käsikirjoitus. Kansalliskirjasto, Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

Oskar Merikanto ei osallistunut vuonna 1911 Hämeenlinnassa pidetyille laulu- ja soittojuhlille. Hän oli tuona kesänä matkalla Italiassa. Kuorolaulun tasosta ja juhlaohjelman kehittämistä käydyin keskustelun jälkeen Kansanvalistusseura oli asettanut juhlaohjelmia suunnittelemaan Musiikkiohjelmatoimikunnan, johon kuuluivat Robert Kajanus, Heikki Klemetti, Ilmari Krohn, Evert Katila ja Vihtori Suomalainen sekä hämeenlinnalaiset jäsenet A. Th. Böök, Arvi Lindroos, H. Karjalainen ja V.A. Lindberg. Heikki Klemetti vastasi Hämeenlinnassa laulunjohtajan tehtävistä, ja Robert Kajanus toimi soitonjohtajana. Uudistetussa ohjelmassa oli juhlaoppaan mukaan mm. Joseph Haydnin (1732–1809) oratorio *Luomisen* (1796–1798). Juhlien yhteydessä järjestettiin myös soitinnäyttely, helkavirsien esityksiä ja kansansoitajien kilpailut. Juhlilla ei esitetty Oskar Merikanton sävellyksiä.³⁵⁷

³⁵⁷ *Laulu- ja soittojuhla Hämeenlinnassa 1911. Opas*, 11, 28–40.

Heikki Klemetti totesi *Säveletär*-lehdessä, että Hämeenlinnan juhlilla oli ”monessa suhteessa kasvattava merkitys musiikillisen elämän edistämiseksi ja virittämiseksi maaseuduilla.” Kilpailu- ja yhteislauluiksi oli valittu lähinnä uusia suomalaisia teoksia, ”joitten polyfooninen tyyli asettaa esittäjillensä paljon vaikeuksia ja vaatii enemmän ymmärrystä ja tarkkuutta harjoittamisessa kuin vanhemmat homofoniseen tapaan sovitettut sävellykset, jotka tätä ennen ovat enimmäkseen olleet laulujuhlain ohjelmistoissa.” Klemetti arvioi myös aikaisempia laulujuhlaohjelmia toteamalla niiden olleen ”liian helppotajuisia ja usein helppohintaisiakin”.³⁵⁸ Nämä Klemetin esittämät ohjelman valinnan periaatteet osoittavat, että hänelle ”kasvattava merkitys maaseudulla” tarkoitti musiikillista kehittymistä, jota musiikkijuhlien vaativammalla ohjelmistolla tulisi edistää. Oskar Merikanto puolestaan halusi lisää laulajia kuoroharrastuksen pariin ja edisti kansansivistystä tällä tavoin. Siksi hän piti tärkeänä, että laulu- ja soittojuhlien ohjelma soveltuisi myös aloitteleville kuoroille.³⁵⁹

Oskar Merikannon työ Kansanvalistusseuran järjestämällä laulu- ja soittojuhlilla ei kuitenkaan vielä päättynyt. Hän oli näyttävässä roolissa jälleen seuraavilla laulu- ja soittojuhlilla, jotka järjesti hänen pitkäaikainen ystävänsä Aino Ackté.

Savonlinnassa pidettiin laulu- ja soittojuhlat oopperajuhlien yhteydessä kahtena peräkkäisenä vuonna. Vuoden 1912 laulu- ja soittojuhlat olivat paikalliset juhlat, vuonna 1913 pidettiin valtakunnalliset Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat. Aino Ackté toimi oopperajuhlatyönsä ohella koordinaattorina molemmissa juhlissa.

Vuonna 1912 Oskar Merikantoa tarvittiin paikallisten laulu- ja soittojuhlien laulunjohtajaksi ja palkintotuomariksi. Lisäksi juhlakonsertin ohjelmassa oli Merikannon säveltämä Väinön hymni oopperasta *Pohjan neiti* ja kuorolaulu *Itätuulessa*. Erkki Melartin johti näillä Savonlinnan ensimmäisillä oopperajuhlilla säveltämänsä *Aino*-oopperan (1907–1908) esityksen ja kaksi sinfoniakonserttia.³⁶⁰

Savonlinnassa heinäkuussa 1913 järjestetyt Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat pidettiin juhlakentällä, oopperajuhlat Olavinlinnassa.³⁶¹ Aino Ackté piti ennen juhlia Savonlinnan tuomiokirkossa konsertin Oskar Merikannon säestyksellä. Ohjelmasta mainittiin sanomalehdessä vain säveltäjänimet: Bach, Nyberg, Merikanto, Massenet, Melartin, Palmgren ja Kuula.³⁶² Oskar Merikanto toimi laulu- ja soittojuhlilla palkintotuomarina, ja torvisoittokunnat esittivät juhlakonsertissa hänen laulunsa *Kevätlinnuille etelässä* (1891) puhaltimille sovitettuna.³⁶³

358 Klemetti *Säveletär*-lehdessä nro 10, 15.7.1911 otsikolla ”Hämeenlinnan laulujuhlat”. Juhlaohjelmassa oli mm. seuraavat teokset: Palmgren: *Suru*, Kuula: *Keinutan kaikua*, Kajanus: *Kalevala hymni*. Kilpailuohjelmassa olivat mm. Kuula: *Auringon noustessa*, Madetoja: *Kukka haudalla*, Maasalo: *Ikävät illat pitkät*. *Laulu- ja soittojuhla Hämeenlinnassa 1911. Opas*, 36 ja 39.

359 Merikannon periaatteista mm. *Päivälehti* nro 156, 8.7.1894.

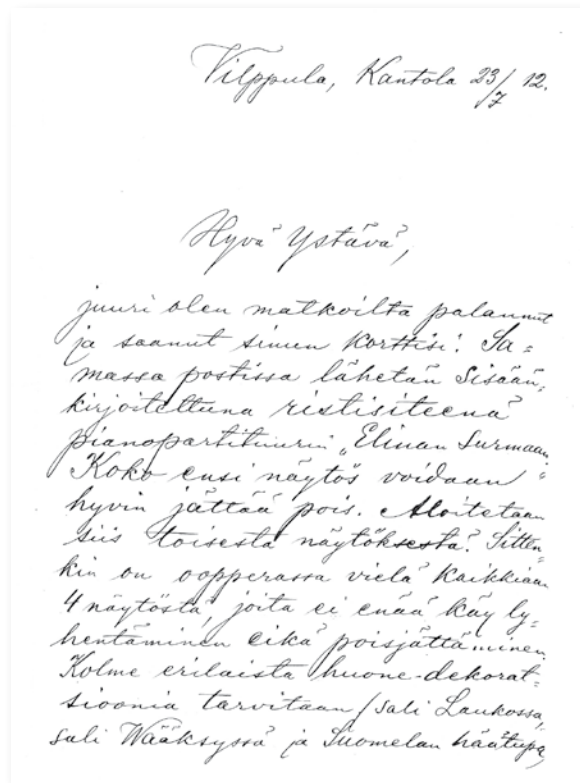
360 *Helsingin Sanomat* nro 106, 10.5.1912.

361 *Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlaan Savonlinnassa 1913*, 8–12. Molempien juhlien ohjelmat ja aikataulut olivat samassa oppaassa.

362 *Helsingin Sanomat* nro 106, 10.5.1912.

363 *Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlaan Savonlinnassa 1913*, 8–9. Paikalla oli myös Heikki Klemetti, joka toimi sekakuorolaulun johtajana. Leevi Madetoja oli torvisoittokunnan johtaja.

Oskar Merikanto oli neuvotellut Aino Ackté'n kanssa vuoden 1913 oopperajuhlilla esitettävästä teoksesta kirjeitse edellisenä kesänä:

Vilppula, Kantola 23/12.

Kyvä Ystävä,

juuri olen matkoilta palannut
ja saanut sinun kortin. Se
massa postissa lähetän sisään,
kirjoitettuna ristisitteena
pianopartituuri. Elinan Surmaa.
Koko esitys näytös voidaan
hyvin jättää pois. Hoidetaan
sii toisesta näytöksestä. Titten
kin on oopperassa vielä Kaikkiaan
4 näytöstä, joita ei enää käy ly-
hentämisen eikä poisjättämisen.
Kolme erilaista huone-dekorat.
Sivonia tarvitaan / Sali Laukossa
Sali Wäksyssa ja Suomelan häätöpa

Kuva 13: Kirje Oskar Merikannolta Aino Acktéille 23.7.1912.
Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.12.

[...] ehkä tahdot muutamia kohtia Kirstin osasta korkeammaksi, se voidaan helposti tehdä. Tässä oopperassa on muuten voimakkaampia tunne- purkauksia ja orkesteri vahvemmin instrumenteerattu kuin Ainossa, että sen puolesta luulen tämän oopperan kyllä ulkoil- massa soveltuvan. "Pohjan neiti" olisi taas kansanomaisempi, siinä olisi puvutkin jo val- miina Aino-oopperasta, paljon hauskoja köörejä, Kalevala-aihe y.m. [...]

Savonlinnassa kuulin monen toivovan "Pohjan neitiä" ensi kesän ohjelmaan. Minulle se on aivan samantekevä. Sen saat sinä päättää. "Elinan surma" on kyllä musikaalisesti ar- vokkaampi, ja dramaattisesti vaikuttavampi.³⁶⁴

Aino Ackté päätyi ottamaan ohjelmaan viisinäytöksisen oopperan *Elinan surma* (1910), jonka Oskar Merikanto johti. Oopperaa lyhennettiin Savonlinnan esitystä

³⁶⁴ Merikanto Aino Acktéille 23.7.1912. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.12. Oskar Merikanto viittaa kirjeessään Savonlinnan oopperajuhlilla vuonna 1912 esitettyyn Erkki Melartinin säveltämään Aino-oopperaan. Ackté ja Merikanto suunnittelivat tämän kirjeen perusteella yhdessä oopperaesitystä, vaika olivat olleet eri puolilla suomalaista oopperaa koskevassa kiistassa. Kiista ei nähtävästi vaikuttanut Ackté'n ja Merikannon pitkäaikaiseen yhteistyöhön. Oopperakiistasta tarkemmin, ks. Heikinheimo 1995, 380–390.

varten siten, että esitys alkoi toisesta näytöksestä.³⁶⁵

Solistaina esityksessä lauloivat Aino Ackté Kirsti Flemingin osassa, Helmi Frilander Elinan osassa, Adolf Niska (1884–1960)³⁶⁶ Klaus Kurjen osassa, Taavi Costiander Uolevi Frillen osassa ja Greta von Haartman (1889–1948)³⁶⁷ Suomalaisen emäntänä. Orkesterina toimi oopperajuhlaorkesteri.³⁶⁸

Oskar Merikanto johti oopperajuhlilla myös neljä orkesterikonserttia, joiden ohjelmissa oli suomalaisten säveltäjien musiikkia, mm. Jean Sibeliuksen sinfonia n:o 1 (1899–1900) ja Armas Järnefeltin sinfoninen runo *Korsholma*. Konserteissa esitettiin myös Merikannon säveltämä *Intermezzo* ja Sammon taonta oopperasta *Pohjan neiti* sekä *Melankolia* (*Melancholie*) ja *Scherzo* orkesterisovituksina. Greta von Haartman esitti orkesterin säestyksellä Merikannon *Haudoilta* -laulusarjan (1911) laulut 2–4 Lauri Pohjanpään runoihin. Sarjan laulut ovat: *Valkeat ristit, Laulaja taivaan portilla, Käy kirkkomaata illoin vanhat mummot ja Päivännousu kultaa kirkkomaan*. Ohjelmassa oli myös Aarre Merikannon (1893–1958) säveltämä *Scherzo* ensimmäisestä sinfoniasta.³⁶⁹

Seuraavilla, vuonna 1914 pidetyillä Kuopion laulu- ja soittojuhlilla Oskar Merikannon rooli oli taas pienempi. Merikanto johti säveltämänsä *Kantaatin J.V. Snellmanin muistolle* (lausunta, seka- ja naiskuoro sekä orkesteri) A.V. Koskimiehen (1856–1929) tekstiin. Hän oli säveltänyt tämän teoksen teatterin tilauksesta J.V. Snellmanin syntymän 100-vuotisjuhlisiin Kansallisteatterissa 12.5.1906.³⁷⁰ Kansallisteatterissa järjestetty juhla oli ollut yksi Snellmanin päivän viettoon kuuluneista tilaisuuksista, joita järjestettiin sekä Helsingissä että maaseudulla. Snellmanin lisäksi tuolloin juhlittiin myös suomalaisuutta, kansallisuutta ja suomalaista sivistystä.³⁷¹ Yliopistolla samana

365 *Elinan surma*. 5-näytöksinen ooppera. Libretto 1910. Savonlinnan esityksissä yleisöllä oli käytössään vuonna 1910 Helsingin esityksiä varten painettu librettokirja, jonka välissä oli irtopaperilla tieto: ”Elinan surman” oopperaesitys Savonlinnassa alkoi toisesta näytöksestä (tekstikirjan sivu 16).”

366 Adolf Niska oli operettitähti, oopperalaulaja ja elokuvanäyttelijä.

367 Annie Margaretha (Greta) von Haartman oli oopperalaulajatar, joka opiskeli Helsingin Musiikkiopistossa Emmy Achtén johdolla, Pietarissa Alma Fohströmin johdolla ja myöhemmin myös Tukholmassa. Haartman oli kiinnitettyä Suomalaiseen Oopperaan, mutta hän esiintyi myös muualla Euroopassa. Hän toimi opettajana Helsingin Konservatoriossa. Luukkonen 1958, 529.

368 *Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhliaan Savonlinnassa 1913*, 10. *Elinan surma* -oopperan kantaesitys oli ollut Kansallisteatterissa 17.11.1910. Oskar Merikanto johti esityksessä Helsingin filharmonisen seuran orkesteria, ja ohjauksesta vastasi oopperan libretisti Jalmari Finne (1874–1938). Elinan osassa kantaesityksessä oli Sylvi Veikkola, Kirstin roolissa Irma Tervani (1887–1936), Klaus Kurjen roolissa Eino Rautavaara ja Uolevin roolissa Wäinö Sola (1883–1961). Oopperan tanssikohtauksissa esiintyivät Kansantanssin-ystävät ja oopperakuorossa lauloi taiteen harrastajia. Ooppera esitettiin Helsingissä kaikkiaan viisi kertaa. Sen jälkeen esitys vietiin Tampereelle, Viipuriin ja Turkuun. *Hufvudstadsbladet* nro 305, 9.11.1910; *Åbo Underrättelser* nro 334, 7.12.1910. Merikanto esitteli oopperansa johtoaikheet nuottiesimerkein *Tidning för musik* -lehdessä. ”Oskar Merikantos nya opera Elinan surma”, *Tidning för musik* nro 5, 15.11.1910. Otto Anderssonin *Elinan surmasta* kirjoittama arvostelu otsikolla ”Kritik, Elinan surma”. *Tidning för musik* nro 6, 1.12.1910.

369 *Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhliaan Savonlinnassa 1913*, 9–12; *Aamulehti* nro 152, 6.7.1913. Oskar Merikanto on kirjannut oopperan valmistuspäiväksi partituuriin Kantolassa 21. elokuuta 1910. *Melankolia* ja *Scherzo* ovat luultavasti Leipzigin 1887 syntyneet sävellykset pianolle; painettu 1898, Lindgren. Poroila 1994, 46. Aarre Merikanto sävelsi 1. sinfoniaa vielä vuosina 1914–1915. Se (uudelleensävellettynä) valmistui vuonna 1916. Heikinheimo 1995, 539–540.

370 *Opas Kansanvalistusseuran yleisen laulu- ja soittojuhliaan Kuopiossa 1914*, 22; *Uusi Suometar* nro 109, 13.5.1906; Poroila 1994, 209; *Helsingin Sanomat* nro 165, 20.6.1914; *Uusi Säveletär* nro 8, 1914.

371 *Uusmaalainen* nro 54, 11.5.1906.

päivänä pidetty Snellman-juhla oli kutsuvieraille ja akateemiselle nuorisolle. Tähän juhlaan oli tilattu Jean Sibeliukselta juhlakantaatti Paavo Cajanderin tekstiin. Kantaatti esitettiin säveltäjän johdolla.³⁷²

Kuopion laulujuhlatoimikunta perusteli kantaatin ottamista ohjelmistoon seuraavasti: ”Tämä sävellys [...] on varsin paikallaan esitettäväksi täällä Kallaveden kaupungissa, missä suurmiehemme aikoinaan vaikutti ja missä hänen muistoaan ikuistuttaa kirkkopuistossa oleva muistopatsas.”³⁷³

Esitykseen liittyi ikävä tapaus. Musiikkilehti *Uusi Säveletär* (päätoimittaja Leevi Madetoja) ohitti Merikannon teoksen laulu- ja soittojuhlia koskevassa jutussaan. Lehti selosti juhlaohjelmaa puolentoista sivun mittaisessa jutussaan luetellen mm. kuorojen ja soitto kuntien kilpailuiden osanottajat, mutta Merikannon nimi ”unohdettiin”. Lehdessä luki: ”Kolmantena juhlapäivänä kohdistui päähuomio päättäjäisjuhlaan Väinölänniemellä, josta arvokkaimpina ohjelmanumeroina mainittakoon prof. Grotenfeltin lennokas puhe, Snellman-kantaatti ja maist. N. Liakan päättäjäispuhe, joka päättyi Maamme-lauluun.”³⁷⁴

Vuoden 1921 Helsingin laulu- ja soittojuhlilla ja vuoden 1923 Mikkelin juhlilla Oskar Merikanto ei ollut ainakaan aktiivisessa työroolissa. Hän oli joutunut terveydellisistä syistä luopumaan monista työtehtävistään. Helsingin juhlilla juhla laulajais-soittajais-ohjelmassa oli Merikannon säveltämä laulu *Keväisten unien valkea Suomi* sekakuorolle L. Onervan (1882–1972) runoon. Laulun esitti juhlien suurkuoro Heikki Klemetin johdolla.³⁷⁵

Oskar Merikanto on päivännyt laulun käsikirjoitukseen sävellysajankohdaksi ”Kantola 5.8. 15.” Esitysmerkintänä on ”Juhlallisesti ja pontevasti.” *Keväisten unien valkea Suomi* on kaksisäkeistöinen esitysmerkinnästään huolimatta lyyrinen, kauniit melodiakaaret sisältävä laulu. Sopraanoääni on vaativa useiden korkeiden säveltensä

372 *Uusi Suometar* nro 109, 13.5.1906; Oskar Merikanto: *Kantaatti J.V. Snellmanin muistolle*. Kansalliskirjasto Ms. Mus. 163; Oskar Merikanto.

Oskar Merikannon säveltämän kantaatin teksti kertoo J.V. Snellmanin merkityksestä suomalaisille. Kalman unta eläneelle kansalle uskoteltiin, että sitä ei ollut luotu itsenäiseksi, ”sä synnyit porraspuuksi wain”. Köyhä kieli ja ihmisten luovuus eivät edistäisi ihmisyyttä. Kansan kauniina kohtalona olisi sulaa suurempaan ja palvella siten ihmismailmaa. Snellman koki tehtäväkseen herättää isänsä maa kalman unesta, ottaa johto itselleen. ”Nouse, nouse, nosta henkes, työhön, toimeen kiinni käy, Wiel’ ei loppus loukahtanut, wiel’ ei tuonen ranta näy. Peräsimen toinen tarttuu, toinen suori soutamaan, Niin me Suomen pelastamme, wiemme onnen walkamaan.” Runon mukaan kansan taistelussa tieto ja vahva itsetunto ovat keskeisiä. Kielen vaalimisella voidaan jakaa hengen aarteet. ”Työ ja taito, maine, kulta – kaikki hyväks synnyinmaan!” Työn palkkana saada Sampo, mutta sitä kärkeä ja vaania ”Louhi”. ”Wiel’ on moni taisto tuima taisteltawa, kunnes on Louhen rikkeet riisuttuina, Sampo saatu wammaton. [...] Tulewaisuus tuosta kerran ihanaisna sarastaa. Jahka Sampo ehjäksi saapi, ehyt, yks on isänmaa.” Kantaatti päättyy kehotukseen ”Tiedä tiesi, tunne työsi, wartu suureks, Suomenmaa, Mutta muista: Snellmanias koskaan et saa unhoittaa!”

373 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu- ja soittojuhlaan Kuopiossa 1914*, 7.

374 *Uusi Säveletär* nro 6–7 1914.

375 *Helsingissä kesällä 1921. Helsingin opas*, 21. Laulusta Poroila 1994, 135. L. Onerva, Hilja Onerva Lehtinen oli kirjailija ja runoilija, Suomen ensimmäinen merkittävä naislyyrikko. Hilja Onerva Lehtinen suoritti opettajututkinnon Helsingin suomalaisessa jatko-opistossa vuonna 1902. Hän opiskeli myös kieliä ja taidehistoriaa. Hän toimi ranskan kielen opettajana sekä taide-, kirjallisuus- ja teatteriarvostelijana. Hän toimi vapaana kirjailijana vuodesta 1926 alkaen. Koskimies 1965, 597. L. Onervan runoihin ja runokäännöksiin sävelletyistä lauluista ks. Eerola, 2011.

(jopa a²) johdosta. Laulu on julkaistu Kansanvalistusseuran *Nuottivarasto*-julkaisussa nro 111.³⁷⁶

Oskar Merikanto on merkinnyt laulun käsikirjoitukseen ”Käkisalmen laulujuhlia varten sävelsi Oskar Merikanto”. Merkintä on yliviivattu lyijykynällä luultavasti laulun kustannusvaiheessa. Sanomalehtitietojen mukaan Käkisalmen laulujuhlatoimikunta ilmoitti, että kesäksi 1916 suunniteltuja laulujuhlia ei voitu järjestää. Taivotteena oli pitää juhlat vuonna 1917, mutta tiettävästi niitäkään ei voitu poliittisen tilanteen takia järjestää.³⁷⁷

Kuva 14: Oskar Merikanto: Näyte laulusta *Keväisten unien valkea Suomi*. Kansalliskirjasto Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

5.4. Oskar Merikannon musiikillisia suhteita laulujuhlakentällä

Laulu- ja soittojuhlat olivat tilaisuuksia, joissa musiikkiväellä oli mahdollisuus tutustua toisiinsa, kuorolaiset toisiin kuorolaisiin ja ammattimuusikoihin ja ammattimuusikot toisiinsa. Yksi syy siihen, että Oskar Merikanto oli niin tunnettu kansanparissa, oli epäilemättä hänen liikkumisensa laulu- ja soittojuhlilla. Seurallinen Merikanto hakeutui sinne, missä oli muitakin ihmisiä. Hän soitti mielellään ja kertoi juttuja.³⁷⁸

³⁷⁶ Laulun käsikirjoitus Kansalliskirjasto, Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto; Poroila 1994, 135.

³⁷⁷ *Haminan Lehti* nro 13, 4.2.1915; *Aamulehti* nro 34, 11.2.1915.

³⁷⁸ *Suomen Musiikkilehdessä* maaliskuussa 1924 julkaistiin monia Oskar Merikantoa käsitteviä muistokirjoituksia. Lehdessä julkaistiin myös Merikannon kokoamia ja kääntämiä ”Musiikkerikaskuja”. *Suomen Musiikkilehti* nro 3, 1924. Merikannosta myös mm. Krohn 1949, 205.

Oskar Merikanto oli taitava säestäjä, jolla oli laaja ohjelmistontuntemus, ja joka hyvän prima vista- ja improvisointitaitonsa ansiosta ei tarvinnut konsertteihin pitkää valmistautumisaikaa.³⁷⁹ Vuosien mittaan laulu- ja soittojuhlilla oli lukuisa määrä konsertteja, joissa Merikanto toimi säestäjänä (avustajana). Merikanto jatkoi juhlilla, kuten muutenkin, yhteistyötä monien ammattilaulajien, kuten Abraham Ojanperä, Eino Rautavaara ja Aleksandra Ahnger, kanssa. Juhlilla Merikanto toimi myös harrastajamuusikoiden säestäjänä. Hän esimerkiksi saattoi avustaa maaseudun kuoroa, joka kokosi konsertillaan rahaa laulujuhlamatkaan. Hän oli usein avustajana myös ystävänsä Emil Sivorin johtamien kuorojen konserteissa. Sivori johti mm. Viipurin kansallislauluseuran kuoroa ja perustamansa Viipurin lukkari-urkurikoulun kuoroa. Vuonna 1892 Merikanto soitti urkuja myös Turun lukkari-urkurikuoron konsertissa, jossa kuoroa johti koulun johtajana toiminut Carl Gustaf Wasenius (1821–1899).

5.4.1. Kirvun lauluseura

Oskar Merikanto tutustui kilpailujen palkintotuomarina ollessaan moniin kuoroihin ja soittokeuhkoihin ja oli niiden kanssa tekemisissä muissakin yhteyksissä. Yksi näistä kuoroista oli vuonna 1881 perustettu Kirvun lauluseura, joka oli saanut alkunsa samalla tavalla kuin monet muut pienille paikkakunnille perustetut kuorot, paikallisen lukkarin tai kansakoulunopettajan toimesta. Kirvun lauluseuran perustamiskokouksen järjestäjänä ja puheenjohtajana kansakoululla pidetyssä tilaisuudessa oli toiminut uusi opettaja Olaus Kempas. Kun hän ja myöhemmin hänen seuraajansa muuttivat toiselle paikkakunnalle, tuli toimintaan katkos, kunnes taas saatiin uudet, lauluseuran työtä jatkaneet opettajat. Kirvun lauluseuran toiminta vilkastui, kun paikkakunnalle vuonna 1885 muutti lukkariksi Nestor Emanuel (N.E.) Huoponen (1861–1916). Hän oli aktiivinen, Turun lukkari-urkurikoulusta valmistunut kanttori-urkuri ja maanviljelijä, joka osallistui myös yhteiskunnallisten asioiden hoitoon.³⁸⁰

Kuoron harjoituksia pidettiin sunnuntaisin siten, että koko kuoro tuli kansakoululle yhtä aikaa. Vaikka kanttori järjesti lauluseuralaisille myös nuottien ja virsikanteleen soiton opetusta, oli kuoron edistyminen hidasta. Harjoituksia kuitenkin lisättiin siinä vaiheessa kun lauluseura päätti osallistua Kansanvalistusseuran järjestämille laulu- ja soittojuhlille Jyväskylässä vuonna 1887.³⁸¹

Juhlille osallistuminen edellytti lauluharjoitusten lisäksi paljon valmisteluja. Lauluseuran mieskvartetin johtanut Artur Sieberg (Alku Siikaniemi 1862–1948) kertoo muistelmissaan kuorolaisten haaveesta osallistua Jyväskylän juhlille:

³⁷⁹ Lauri Hämäläisen Merikannolle antamaan koulutukseen oli kuulunut myös improvisointi, prima vista -soitto ja säestysharjoitukset. Merikannon soittokeuhkoihin pidettiin sunnuntaisin. Tunnin jälkeen opettaja ja oppilas lähtivät yhdessä iltakirkkoon, jossa opettaja soitti alkuvirren ja oppilas loppuvirren sekä ”lähtökappaleen”. Opettaja saattoi viedä oppilaansa vielä kirkosta kotiinsa jatkamaan soittamista. Hämäläinen soitti viululla mm. konserttoja ja Merikanto istui pianon ääressä. Oskar sai soittaa pianon osuudet prima vista. Lauri Hämäläisellä oli tapana kustantaa liput ja ottaa oppilaansa tärkeimpiin Helsingissä pidettyihin konsertteihin. Konsertin ohjelma analysoitiin yhdessä. Krohn 1949, 200–201.

³⁸⁰ Huoponen 1901, 11–13.

³⁸¹ Huoponen 1901, 19.

Sinne meidänkin laulajasydämemme paloivat, sillä ainahan nuorten mieli tekee katso-
maan maailmaa avarammalta. Taisipa olla muitakin syitä. Nuori laulajaparvi tahtoi näyt-
tää, mitä syrjäseuduillakin kulttuurin hyväksi aikaansaadaan, [...] Miten olikaan, lauluretki
Jyväskylään saatiin päätetyksi, pappojen kukkaro pantiin kovalle koetukselle, nimismies
hankki viransijaisen, lukkari samoin.³⁸²

Kirvun lauluseura tapasi Oskar Merikantoa vuosien kuluessa useaan kertaan. Oskar Merikanto oli konsertoimassa Kansanvalistusseuran järjestämällä Jyväskylän laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1887, kun Kirvun lauluseura osallistui ensimmäisille juhlilleen ja kilpailuihin. Viipurin laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1889 ja Sortavalan laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1896 Merikanto oli palkintotuomarina arvostelemas-
sa myös Kirvun lauluseuraa, joka sai vuonna 1889 toisen palkinnon sekakuorojen ja mieskuorojen sarjoissa ja voitti kaikissa sarjoissa vuonna 1896.³⁸³ Kirvun kuoron johtajana vuosina toiminut kanttori N.E. Huoponen tapasi Merikantoa myös Lukkariköörin toiminnan puitteissa ja kirkkomuusikoiden yhteisissä valtakunnallisissa kokouksissa.

Huoponen pyysi talvella 1901 Oskar Merikantoa säveltämään marssin Alpo Noposen kirjoittamaan *Laulajain marssi* -runoon. Marssi tarvittiin lauluseuran 20-vuotisjuhliin, jotka pidettiin kesällä 1901. Merikanto toimitti sävellyksensä seu-
ralle niin myöhään, että Huoponen oli ehtinyt jo varalle säveltää Noposen runon. Merikannon sävellyksen saavuttua maisteri Artur Sieberg kirjoitti runon Huo-
posen sävelmään, ja näin seuralle saatiin toinenkin laulu. Merikannon säveltämä laulu on *Laulajain marssi* ja Huoposen säveltämä laulu *Kirvun lauluseuran marssi*. Molemmat laulut julkaistiin lauluseuran historiikissa *Kirvun Lauluseura 1881–1901* vuonna 1901.³⁸⁴

5.4.2. Oskar Merikanto perustamassa lukkari-urkuriyhdistystä ja *Säveletär*-lehteä

Laulu- ja soittojuhlallat tarjosivat tilaisuuden myös kanttoreiden keskinäisille tapaami-
sille. Oskar Merikanto oli tuntenut ennestään eri puolilla Suomea asuvia kirkkomuu-
sikoita konsertti- ja urkujentarkastusmatkojensa ja lukkari-urkurikoulujen toimin-
nan perusteella. Merikanto oli alusta alkaen mukana valtakunnallisen kanttoreiden
kuoron, Lukkariköörin, musiikkitoiminnassa ja kanttoreiden kokoustoiminnassa,
jossa käsiteltiin mm. kanttorin työhön liittyviä asioita. Lukkariköörin ensiesiintymi-
nen oli Kirvun kanttori Nestor Emanuel Huoposen johdolla Viipurin laulu- ja soit-
tojuhlilla vuonna 1889.³⁸⁵

382 Siikaniemi 1923, 14–15.

383 Siikaniemi 1923, 20; Huoponen 1901, 101.

384 Jyrkinen – Jääskeläinen – Koho – Virolainen 1993, 33–34.

385 Kanttoreilla oli lehtitietojen mukaan ollut kokous jo Jyväskylän vuoden 1887 laulu- ja soittojuhlien yhteydes-
sä. Mm. *Kokkolan Lehti* nro 2, 27.6.1887

Laulajain marssi

(Hirvön lauluseuralle)
omistettu.

Sepitti Alpo Huoponen.

Maasin tahti, ponnasteiksi.

Sävelsi Oskar Merikanto.

2.

Se sielusi pohjalta ilmituo,
Siellä piilut mit' on ihaninta,
Näköpiiri se hengelle suuren luo,
Sen seloään tuntea meidän suo,
Mitä toivoo oykiviä rinta.

3.

Me laulota mielen myrskyisen
Se kasortohon sointua osamme,
Oulotuntotet tuovissa kukkii sen.
Niin lempi, kaipaas kasvanden,
Syöä rakkaus syntymämaamme.

Helsinki, 30 p. Toukok. 1901.

Kuva 15: Oskar Merikanto: *Laulajain marssi*. Teoksessa Huoponen 1901.

[...] nyt ensi kertaa kirkon ulkopuolella esiintyivät maamme kirkkolaulun johtajat. Tietääksemme on paljon puuhaa ollut, ennenkuin asia on niin pitkälle päässyt, että se todellisuuden ulkoasuun pääsi. Mutta suomalaisella sitkeydellä hrat lukkarit omat ponnistaneet wireille pantua yritystä ja niin omat he wastukset woittaneet.³⁸⁶

Maan eri puolilta oli kokoontunut 41 kanttoria esittämään Nestor Huoposen johdolla kansanlaulusovituksia ja mm. seuraavat laulut: Fredrik Paciuksen *Kehtolaulu*,

386 *Wiipurin Sanomat* nro 139, 18.6.1889; *Savo-Karjala* nro 71, 21.6.1889.

Gunnar Wennerbergin (1817–1901) *Kuullos Suomi* ja Julius Witt'in (1819–1890) *Lempi ja riemu*.³⁸⁷

Viipurin laulu- ja soittojuhlien yhteydessä pidettiin myös ensimmäinen yleinen lukkari- ja urkurikokous, jossa ammattikunta valitsi itselleen toimikunnan hoitamaan mm. yhteisiä kokouksia ja laulujuhlia koskevia asioita.³⁸⁸ Kokouksessa käsiteltiin monia keskeisiä kanttorin virkaan liittyneitä asioita, joita koskevat kokouksen kannanotot julkaistiin sanomalehdessä.³⁸⁹

Kanttorien kuoro päätti osallistua myös seuraaville Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlille Jyväskylässä 1890 ja Kuopiossa 1891. Kuoron valitsema toimikunta, N.E. Huoponen, I. Passinen, A. A. Pekuri, H. Päiwärinta, ja S. Turpeinen ohjeisti ja kutsui koolle kuorolaisia Kuopion juhlaan lehti-ilmoituksella, joka oli otsikoitu ”Kirkkowsuun ja soitonjohtajille”.

Nuottiwihkoja voidaan saada samoilta toimikunnan jäseniltä 25 pennin lunastuksella sekä 10 pennin postimaksulla. Lähetetään myöskin sillä ehdolla että woi maksaa Kuopiossa juhlan aikana. [...] Myöskin yleisiin laulajaisiin tulee ’Lukkarikööri’ ottaa osaa, joten on myöskin hankittawa sitä warten ilmautuwat nuotit, niin mies- kuin sekäänisiinkin osiin, ja nekin osata. Niitä, jotka aikowat ottaa osaa kööriin, kehoitetaan ensi tilassa ja wiimeistäänkin tulewan syyskuun 1:seen päiwään ilmoittamaan toimikunnan kirjeenwaihuttajalle S. Turpeiselle, osotteella: Turku & Wehmaa, nimensä ja olopaikkansa ynnä sen mitä ääntä kwartetissa aikoo laulaa.³⁹⁰

Lukkarikööri piti Kuopiossa kolme konserttia lähes samalla ohjelmalla. Lehdessä konserteista kirjoitettiin seuraavaa:

Lukkarien esitys on hywin hywää siihen nähden, että heillä on ollut sangen wähän tilaisuutta yhteis-lauluun. Warsinkin on bassot kaikinpuolin erinomaiset, joka tuli näkywiin esim. kappaleissa ’Suwiyönä’ ja ’Kuullos Suomi’, tenorit eiwät kaikin paikoin ole kyllin helakat ja kirkkaat, warsinkin kun he tarpeettomasti huutawat, jolloin ääni tulee soinnuttomaksi.³⁹¹

387 *Wiipurin Sanomat* nro 139, 18.6.1889.

388 *Savo-Karjala* nro 77, 8.7.1889.

389 *Uusi Suometar* nro 145, 26.6.1889. Lehdessä julkaistiin kanttoreiden kokouksessaan käsittelemistä asioista koostettu kannanotto: ”Papiston, lukkarin, kansa- ja kiertokoulun-opettajain kesken olisi yhteistyö suotawaa; kansaa pitäisi lukkarin opettaa nuottia tuntemaan ja wirsikannelta soittamaan; sunnuntai-aamuna pitäisi lukkarin noin tuntia ennen jumalanpalveluksen alkua seurakunnan kanssa laulaa sinä sunnuntaina laulettawat wirret, jotta seurakunta sitten jumalanpalveluksessa ne osaisi; rippikoulussa olisi laulun-opetukseen käytettävä 3 tuntia päiwässä, puolitoista aamupuolella ja saman werta iltapuolella; uuden koraalikirjan uudempi muoto olisi kuitenkin wastaiseksi käytäntöön otettava (myönnettiin kyllä, ettei uusi koraalikirja tarkoitustaan täytä, niinkuin tosi onkin); lukkarien ja urkurien palkan pitäisi olla wähintäin 800 m.; kirkkoherralla pitäisi lukkaria ja urkuria äänestäessä olla waan yksi ääni; lukkarin pitää esimerkillään ja töillään wastustaa juoppoutta; lukkarin ja urkurin wirat owat haettawat tuomiokapitulista, joka asettaa waalisijat; ainoastaan kotimaisia urkuja on kirkkoihin hankittawa; kirkon owien awaaminen ja sulkeminen olkoon suntion asia; jokaisen lukkarin ja urkurin welollisuus on koettaa saada tilaajojta ”Säweleitä”-nimiselle musikilehdelle; lukkarikööri kokoontuu kahden wuoden päästä pidettäwiin laulu- ja soittojuhliin, jolloin myöskin seuraawa lukkari- ja urkurikokous pidetään.”

390 *Wuoksi* nro 27, 5.7.1890.

391 *Savo-Karjala* nro 70, 20.6.1891.

Kuoro kävi Kuopion juhlien yhteydessä piispa Johanssonin luona ”Kunniaterweisillä”. Lehti uutisen mukaan piispa oli lausunut kuorolle ilonsa siitä, että lukkarikunta on alkanut innolla harrastaa mm. kirkkolaulun kehittämistä.³⁹²

Kanttorit N.E. Huoponen ja S. Turpeinen kutsuivat Lukkariköörin koolle vastavasti myös Turun vuoden 1892 laulu- ja soittojuhille.³⁹³ Helsingissä vuonna 1900 pidettyjen laulu- ja soittojuhlien yhteydessä 50 hengen Lukkarikööri konsertoi Emil Sivorin johdolla. Kuoro sai konsertistaan hyvät arvostelut. Kirjoittajan mukaan Emil Sivori oli saanut lyhyessä ajassa harjoitettua kuoron suoriutumaan hyvinkin vaikeiden sävellysten esittämisestä.

Sibeliuksen ihanassa ’Sydämeni laulu’ oli pianissimot erittäin hienot. [...] vielä kaunis Beckerin ’Kuhunka kuljet’, jonka kööri lauloi wallan mainiosti. Kreutzern’in ’Nyt Herran päivä on’, tuo kylläkin tuttu, mutta arka ja vaikea laulu suoritettiin myöskin nuhteettomasti, suurimmalla tarkkuudella ja laskeutumatta. Ei woinut kuuli- ja wetämättä parallelleja nykyisten lukkarien ja vanhankansan lukkarien laulutaidon välillä.³⁹⁴

Lukkarikööri konsertoi myöhemmin myös muulloin kuin laulu- ja soittojuhlien yhteydessä, mm. kanttorien ja urkureiden pitämien kokousten yhteydessä. Nämä kokoukset olivat tärkeitä kirkkomuusikoiden yhteisiä tilaisuuksia, joissa keskusteltiin työhön liittyvistä kysymyksistä. Vuonna 1905 Turun laulu- ja soittojuhlien yhteydessä pidetyssä kokouksessa pohdittiin mm. Lukkariköörin osallistumista laulujuhille, kanttorien matrikkelia koskevaa asiaa, kanttorin viranhaun aikataulua koskevaa asiaa ja mahdollisuutta perustaa musiikkilehti. Kokouksen puheenjohtaja Sakarias Turpeinen totesi myös, että ”lukkari” olivat nyt yhdeksän vuoden toiminnan jälkeen saaneet virallisen luvan ”lukkari-urkurikokouksen” pitoon.³⁹⁵ Asiasta kirjoitti *Suomalainen Wirallinen Lehti*:

Vehmaan lukkari ja urkuri Sakarias Turpeinen on Senaatilta anonut lupaa saada pitää yleinen lukkarien ja urkurien kokous Turun kaupungissa ensi kesäkuun 14–17 päivän ajalla silloin siellä pidettävän laulu- ja soittojuhlan aikana, samalla anoen että lukkarien ja urkurien kokoukseen silloin osaa ottaville, jotka yleensä ovat pienipalkkaisia ammattimiehiä, myönnettäisiin 50 prosentinalennus rautatien matkasta edestakaisin.³⁹⁶

Turun kokouksessa todettiin, että Suomessa ei ollut ollut suomenkielistä musiikkilehteä *Säveleitä*-lehden³⁹⁷ lakkautuksen jälkeen. *Uusi Aura* -lehti lainasi kanttori Rinteen esitystä:

392 *Suomi* nro 52, 1.7.1891.

393 *Viipurin Sanomat* nro 97, 28.4.1892.

394 *Uusi Suometar* nro 157A, 19.6.1900.

Emil Sivori johti myös Viipurin lukkarikööriä, joka esiintyi erilaisissa tilaisuuksissa Viipurin lähistöllä. Mm. *Viipurin Sanomat Supistus* nro 11, 9.2.1907.

395 *Uusi Aura* nro 136A, 15.6.1905.

396 *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 109, 12.5.1905.

397 *Säveleitä*: suomalainen soitannollinen kuukausilehti ilmestyi vuosina 1887–1888.

Kaikkialla saatamme hawaita kansalaisryhmien liittoutuwan ja siten etsiwän toisistaan voimaa ja suurempaa innostusta asiansa ja aatteensa ajamisessa. Myöskin huomaamme, kuinka kaikki vähänkin laajemmat liittokunnat, aatteen tai asian harrastajat, koettawat mikäli mahdollista saada ääntänsä kuuluwiin ja aatteitansa lewemään aina laajemmalle ja laajemmalle, ja ellei tämä käy muuten päinsä, perustetaan aina äänenkannattaja, erityinen sanoma- tai aikakauslehti, joka ajaa nimenomaan wain sen tai tämän aatesuunnan tai liittokunnan asiaa.

Keskustelun jälkeen kokous päätti perustaa uuden lehden. Tässä vaiheessa lehden perustamista pohtimaan haluttiin myös muita kuin kanttoreita. Asiaa valmistelemaan asetettiin toimikunta, johon kuuluivat: Juho Kröger, Oskar Merikanto, Ilmari Krohn, Heikki Klemetti ja O. Hannikainen sekä varalle Emil Sivori, Evert Katila, Erkki Melartin ja Selim Palmgren.³⁹⁸ Toimikunnan tekemän työn perusteella *Säveletär*-lehti aloitti ilmestymisensä vuonna 1906 päätoimittajanaan Ilmari Krohn.³⁹⁹

Monet toimikunnassa lehteä suunnitelleet jäsenet olivat aktiivisia *Sävelettären* avustajia, kuten Merikantokin. Oskar Merikanto oli tutustunut vuonna 1907 eurooppalaiseen kirkkomuusikoiden koulutukseen laajalla, eri maihin suuntautuneella matkallaan, jonka annista hän kirjoitti *Säveletär*-lehteen kaksi ”Ulkomaanmatkalta”-nimistä artikkelia. Ensimmäisen artikkelin alaotsikko oli ”Urkurikoulut ja urkuriopetus” ja toisen ”Kirkkomusiikki ja seurakunnan laulu”.⁴⁰⁰

”Urkurikoulut ja urkuriopetus” -artikkelissaan Oskar Merikanto kertoi Ruotsin, Tanskan, Saksan, Italian, Ranskan ja Englannin kirkkomuusikoiden työstä ja koulutuksesta sekä urkujensoiton asemasta eri maissa. Hän totesi, että tuskin missään muualla urkujensoittoa viljeltiin yhtä paljon kuin Englannissa. Hän jatkoi, että sielläkään urkujensoitto ei kuitenkaan jumalanpalveluksissa saanut suurempaa sijaa kuin muissa maissa. Urkujensoittoa saattoi kuulla monissa kirkoissa pidetyissä konserteissa, erityisesti Lontoossa. Merikannon mielestä eri maissa urkuriopetus olivat pienet verrattuna vaatimuksiin, joita heille asetettiin. Hän totesi, että Suomessa ”uuden palkkausjärjestelmän mukaiset” lukkarien ja urkuriopetus olivat kohutuulliset. ”On otettava huomioon, että monet paljoa taitavammat urkurit ulkomailla saavat tyytyä huonompiin palkkoihin.”⁴⁰¹

Oskar Merikanto otti artikkelinsa lopuksi kantaa suomalaiseen lukkari-urkurikoulutukseen. ”Kirkollisen musiikin alalla” tuli Merikannon mukaan pyrkiä eteenpäin. Vaatimuksia ei tullut vähentää, kuten joissakin keskusteluissa Merikannon

398 *Uusi Aura* nro 137A, 16.6.1905.

399 *Säveletär* nro 1, [ei päiväystä] 1906. Ilmari Krohnin päätettyä työnsä päätoimittajana hänen tilalleen valittiin Heikki Klemetti vuoden 1907 alusta alkaen vuoteen 1911. Lehti lakkasi vuonna 1912 ja jatkoi toimintaansa *Uusi Säveletär* -nimellä vuonna 1913 päätoimittajanaan Leevi Madetoja.

400 *Säveletär* 13–14, 31.7.1907; *Säveletär* 15–16, 31.8.1907.

Oskar Merikanto kirjoitti *Säveletär*-lehden mm. Helsingin musiikkielämästä ja koraalikirjojen lisäehdotuksesta (nro 1, 1906), Helsingin konserttielämästä (nro 2 ja 4, 1906) Eurooppalaisesta urkurikoulutuksesta ja urkurikouluista (nro 13–14, 1907), Kirkkomusiikista ja seurakunnan laulusta (nro 15–16, 1907) ja Urkuri Enrico Bossista (nro 22, 1907).

401 *Säveletär* nro 13–14, 31.7.1907.

mukaan oli esitetty. Lukkari-urkurikoulutus tuli Merikannon mielestä keskittää Helsingiin siksi, että ”Helsingissä musiikkioppilas on tilaisuudessa arvokasta musiikkia kuulemaan enemmän kuin jossakin maaseutukaupungissa. Mutta jos välttämättömästi tahdottaisiin maaseudulla lukkarikouluja pitää, tulisi Helsingissä kuitenkin olla ylempi jatkokurssi, [...]”⁴⁰² Tästä asiasta kanttorikunta tuskin oli yhtä mieltä. Ainakin Turun ja Viipurin lukkari-urkurikouluilla oli omat koulutusperinteensä, joita haluttiin vaalia. Oskar Merikanto oli kuitenkin kirjoittanut jo Leipzigiä lähettämässään musiikkikirjeessä siitä, kuinka tärkeä osa musiikinopiskelijan opinnoista musiikkitapahtumien seuraaminen on.

Tuolloin hän totesi, että Leipzigin konservatorio ei enää ollut yhtä hyvä kuin aikaisemmin, mutta sen maine oli säilynyt siksi, että Leipzig oli maailman ”kuuluisin musiki-kaupunki”. Hän totesi myös, että ”Konservatoriossa kehitetään tekniikkaa enemmän kuin musikaalista aistia. Mutta musikaalinen aisti kehittyä sitä vastoin sitä erinomaista musikia kuullessa, jota ei missään niin runsain määrin saa kuulla, kuin Leipzigin.”⁴⁰³

Koulutuksen ja jumalanpalvelusmusiikin kehittäminen olivat aiheita, joiden käsittelemiseen Oskar Merikanto myös kanttorien virkakunnan yhteisissä keskusteluissa osallistui. Tapaamiset ja kannanotot vauhdittivat myös kanttorien ajamien asioiden ratkaisemista, vaikka päätösvalta noissa asioissa oli muualla, mm. senaatilla. Lukkarien toiminta virallistui, kun senaatti vahvisti Suomen lukkari- ja urkuriyhdistyksen säännöt 15.6.1907.⁴⁰⁴

5.4.3. Kanttorit vastaan Heikki Klemetti

Kanttorien yhteistyöhön liittyi myös mielenkiintoinen lehdistödebatti, joka käytiin Viipurin laulu- ja soittojuhlien jälkeen vuonna 1908. Heikki Klemetti (1876–1953), joka oli mm. vuonna 1908 *Säveletär*-lehden päätoimittaja, otti lehdessä kovin sanoin kantaa Viipurin laulu- ja soittojuhlisiin, joilla yleisö iloitsi mm. Merikannon *Pohjan neiti* -oopperan kantaesitystä. Klemetti kirjoitti:

Allekirjoittaneeseen ei Viipurin laulujuhla soitannollisessa suhteessa mitään pysyvämpää vaikutusta jättänyt. Ohjelma oli jotenkin tavallista laatua. Ei mitään nostavampaa, huomattavampaa uutta sävellystä, ja esitykset yleensä, muutamia torvisoittokuntia lukuun ottamatta, kerrassaan kehoja. [...]

Juhlissa esiintyi myös muutamia viipurilaisia, hra Sivorin johtamia kuoroja, jotka olivat Viipurin kaupungin ylläpitämässä n.s. kansan-lauluopistossa soitannollisen kasvatuksen saaneita. Ei tunnu näilläkään olevan mitään järjestelmää esim. sointupuhtaudessa. [...]⁴⁰⁵

402 *Säveletär* nro 13–14, 31.7.1907.

403 Oskar Merikanto, ”Musiikkikirjeitä Leipzigiä X”, *Uusi Suometar* nro 93A, 21.4.1889.

404 *Uusi Suometar* nro 136A 16.6.1907. Yhdistys on nykyiseltä nimeltään Suomen Kanttori-urkuriliitto. Kanttori-urkuriliiton historiasta ks. teos Andersson 2007.

405 ”Viipurin laulujuhlilta 18.–21.5.1908” I, *Säveletär* nro 11 & 12, 1908. Viipurin laulu- ja soittojuhlien ohjelmasta on tarkempaa tietoa tämän tutkimuksen *Pohjan neiti* -oopperaa koskevassa luvussa.

Seuraavassa *Sävelettären* numerossa julkaistiin toinen osa Heikki Klemetin Viipurin laulu- ja soittojuhliä koskevaa kirjoitusta. Hän jatkoi kuorolaulua koskevaa analyysinsä, jossa maakuntien harrastajakuorot saivat vähemmän kannustavan arvostelun. Lopuksi Klemetti totesi: ”Toiste ehkä lähemmin laulujuhliemme vanhanaikaisuudesta ohjelmien kokoonpanoon ja laatuun nähden.”⁴⁰⁶

Kanttori, kuoronjohtaja ja säveltäjä Primus Leppänen nimimerkillä ”Primus L-nen” oli lähettänyt *Säveletär*-lehteen kommenttikirjeen, jota Klemetti ei kuitenkaan sellaisenaan julkaissut. Klemetti perusteli ratkaisuaan sillä, että ”Primus L-nen kurrittaa nimim. H.K.ta” kaiken sen johdosta, mitä hän on Viipurin laulujuhlasta sanonut. Koska kirjoitus on pitkin matkaa täynnä enemmän tahi vähemmän karkeaa henkilökohtaista näykkimistä, emme herra Primus L:n itsensä tähden tahdo kyhäystä sellaisenaan painattaa.”⁴⁰⁷

Klemetti kirjoitti Leppäselte vastineen, jossa hän siteerasi Leppäsen kirjettä. *Säveletär*-lehdessä julkaistujen kirjeotteiden mukaan Primus L-nen selitti kirjeessään maaseudun kuorolaisten pitkiä harjoitusmatkoja, harjoitusten jakamista eri kyliin, musiikin kuuntelumahdollisuuksien puutetta ja muita vaikeuksia, joita maaseutukuorojen kehittymiselle oli. Vastauksessaan Klemetti kertoi tietävänsä laajan kokemuksensa perusteella maaseutukuorojen tilanteesta. Hän myös lisäsi, että juuri Viipurin laulu- ja soittojuhlilla kuorojen esitykset olivat erittäin huonoja verrattuna aiempiin juhliin. (Oskar Merikanto toimi näiden juhlien laulunjohtajana.) Lopuksi Klemetti vielä totesi: ”Mitä taas tulee niihin kaikkein huonoimpiin syrjäkyläkuoroihin, niin ei ole mielestämme ensinkään tarpeellista niiden esiintyminen suuressa laulujuhlassa. Laulelkoot kotikylissään.”⁴⁰⁸

Klemetti sai kommentit jo *Sävelettären* ensimmäisestä kirjoituksistaan (osa I) myös kanttori N.E. Huoposelta *Wiipurin Sanomissa*. Huoponen kirjoitti vastineensa yhtä kärkevästi kuin Klemetti arvostelunsa. Hän lausui mm. seuraavaa:

Olen vuosien kuluessa lukenut useita herra H.K:n arvosteluja tällä alalla, mutta arvostelujen pääsävynä on aina samat tawattoman kehittynyt itsetietoisuuden tunne oman käsityksen etewämmyydestä, kuinka siinä on woinut edetä laulutekniikan korkeimmalle huipulle; nuo muut kuolewaiset waeltawat wain `epäwarmuuden pimeydessä`.⁴⁰⁹

Klemetin mainitsemia ”huonoimpia kyläkuoroja” Huoponen puolusti:

Kaunis tuomio laulajille ja soittajille, joista suurin osa kuuluu kansan sywimpiin pohja-kerroksiin, jotka tuhannet waikeudet woittaen saapuiwat laulun ja soiton yhdyntäpaikalle esittämään saawuttamiaan ennätyksiä. [...] on mielestäni mitä liikuttawampaa, että laulun ja soiton harrastus kansassamme on jo niin woimistunut, että se saapi tuhansia laulajia ja soittajia liikkeelle.⁴¹⁰

406 ”Viipurin laulujuhlilta” II, *Säveletär* nro 13 & 14, 1908.

407 ”Nimimerkki ’Primus L-nen’ ja Viipurin laulujuhla”. *Säveletär* nro 13 & 14, 1908.

408 ”Nimimerkki ’Primus L-nen’ ja Viipurin laulujuhla”. *Säveletär* nro 13 & 14, 1908.

409 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 79, 18.7.1908.

410 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 79, 18.7.1908.

Huoponen toi esille, että juhlakonsertin onnistumiseen vaikutti suuresti se, kuinka hyvin kuorot olivat ennen juhlia harjoitelleet yhteisen ohjelman. Hän kertoi, että tässä tärkeimmässä seikassa oli tullut laiminlyöntejä. Huoponen otti esille juhlille osallistuneet huippukuorot, Ylioppilaskunnan Laulajat ja Klemetin johtaman Suomen Laulun. YL:n laulajat eivät olleet aina osallistuneet juhlakonsertin yhteiseen kuorolauluun siksi, ”etteiwät juhlaohjelman lauluja ole ollenkaan harjoitelleet”. Suomen Laulun osallistumisesta Viipurin juhlakuoroon Huoposella ei ollut tietoa. Sen sijaan hän kertoi, että Suomen Laulu oli kieltäytynyt esiintymisestä laulu- ja soittojuhlien ohjelmaan kuuluneessa tilaisuudessa A. I. Arwidssonin haudalla. Huoponen moittii Suomen Laulua myös siitä, että se ei esiintynyt juhlien päättäjäiskonsertissa, vaikka yleisö oli esiintymistä kovasti odottanut. Huoposen mukaan Suomen Laulu keskittyi vain omiin maksullisiin konsertteihinsa.⁴¹¹

Huoponen vastasi myös Klemetin esittämiin kommentteihin Emil Sivorin johtamien viipurilaiskuorojen kilpailuesityksistä sekakuorojen sarjassa. Klemetin mielestä ne lauloivat kolmisoinnut epäpuhtaasti, aina eri tavoin.

Arwosteluun otti osaa neiti Relander ja herrat Merikanto, Putro, Leino ja allekirjoittanut, mutta ei ainoatakaan muistutusta tehty siitä, ettei esim. kolmisointuja olisi puhtaasti laulettu. Nähtävästi meidän kaikkien sointukäsitys yhteensä ei ole kehittynyt niin korkealle kuin hra H.K:n, koska emme huomanneet mitään moitteen alaista siinä, missä hänen sointuaistinsa loukkaantui.⁴¹²

Heikki Klemetin ja kanttorien keskustelusta käy ilmi, että heidän käsityksensä laulu- ja soittojuhlien tehtävästä poikkesivat toisistaan. Klemetti, kuten hänen elämäntyöstään nähdään, halusi kiihkeästi kehittää suomalaista kuorolaulua. Hän piti valtakunnallisia laulu- ja soittojuhlia ensisijaisesti musiikkijuhlina, joilta hän odotti musiikillisia saavutuksia. Kanttorit taas edustivat enemmän Kansanvalistusseuran kansansivistyksellistä näkemystä, jonka perusteella he katsoivat hyväksi tulokseksi kuorolaulun harrastuksen leviämisen yhä uusille paikkakunnille. Isänmaallinen juhla oli heidän näkemyksensä mukaan tarkoitettu yhtä hyvin vaatimattomille kyläkuoroille kuin eliittikuoroille. Vielä tuolloin laulu- ja soittojuhlia tarvittiin tehtävään, joka painottui pelkkiä musiikillisia tavoitteita laajemmin. Snellmanilaisen ajattelun mukaan sivistys erotti kansan muista kansoista. Suomalaista kansaa tuli sivistää ja suomenkielistä kulttuuria edistää sekä maaseudulla että kaupungeissa.

Laulu- ja soittojuhlien ohjelmissa tapahtui muutoksia 1910-luvulla siten, että ohjelmiin sisältyi kuorolaulujen lisäksi yhä enemmän myös laajempia teoksia (vuodesta 1908 lähtien mm. oopperoita). Klemetin ajatusten mukaisia uudistuksia laulu- ja soittojuhlien ohjelmiin valmisteltiin vuodesta 1909 alkaen, kun paikallisten juhlien järjestäjien rinnalla ohjelmaa suunnitteli toimikunta, jossa Klemetin lisäksi olivat

⁴¹¹ *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 79, 18.7.1908.

⁴¹² *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 79, 18.7.1908. Mooses Putro (1848–1919) oli säveltäjä ja kirkkomuusikko, Juho Leino oli kapellimestari.

Robert Kajanus, Ilmari Krohn ja Evert Katila. Tavoitteena oli saattaa laulu- ja soittojuhlat ajan vaatimuksia vastaaviksi, kuten Klemetti kirjoitti *Säveletär*-lehdessä vuonna 1909.⁴¹³

Heikki Klemetin ajama kuorolaulun musiikillinen kehittäminen johti Kuoroliiton⁴¹⁴ perustamiseen vuonna 1922 ja laulu- ja soittojuhlatoiminnan sisällön painottumiseen musiikkiin. Vuodesta 1934 liitto oli Suomen Laulajain ja soittajain Liitto.⁴¹⁵ Itsenäisyyden aika toi laulu- ja soittojuhlille vapaamman kentän keskittyä enemmän musiikkiin kuin kansalliseen olemassaoloon.

Heikki Klemetin kanssa käyty keskustelu oli nähtävästi jäänyt kanttorien mieliin pidemmäksi aikaa. Se oli taustalla vielä seuraavana vuonna, kun kanttorien kokous otti kantaa myös *Säveletär*-lehteen ja Heikki Klemetin työhön sen päätoimittajana. Asialistalla oli kysymys siitä miten lehden tilaajamäärä saataisiin nousemaan. Kokouksessa todettiin, että tilaajamäärä etenkin kanttorien ja urkurien osalta oli hyvin pieni. Keskustelun kestäessä moitittiin paljonkin lehden nykyistä toimitustapaa ja pidettiin lehteä liian yksipuolisesti toimitettuna. Vilkkaasti asiasta keskusteltua saatiin lopputulokseksi, että on alettava entistä enemmän tilata ja myös awustaa sitä, että siten epäkohdatkin vähitellen korjautuisivat.⁴¹⁶

413 ”Kansanvalistusseuran laulujuhlat”. *Säveletär* nro 19, 1909.

414 Kuoroliitosta ja Sulasolista ks. Pajamo 1982.

415 Heikki Klemetti toimi laulunjohtajana seuraavilla, vuoden 1911 Hämeenlinnan laulu- ja soittonjuhlilla ja sekakuorojen johtajana vuoden 1913 Savonlinnan laulu- ja soittojuhlilla sekä ylijohtajana ja sekakuorojen johtajana vuoden 1921 Helsingin laulu- ja soittojuhlilla. Mikkelin laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1923 Klemetti johti eri kuoroista yhdistettyä juhlakuoroa Haydnin oratorion *Vuodenajat* esityksessä. *Laulu- ja soittojuhla Hämeenlinnassa 1911. Opas 1911; Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlaan Savonlinnassa heinäkuun 4–6 p:nä 1913; Helsingissä kesällä 1921. Yhteissuomalaisen koulukokouksen 20–22/6, Kansanvalistusseuran laulujuhlien 23–26/6, Voimistelujuhlien 26–28.6. ja Messujen 28/6–2/7 ohjelmat sekä Helsingin Opas 1921; Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat Mikkelissä 15–17/6 1923. Ohjelma 1923.*

416 *Karjala* nro 162, 18.7.1909.

6. Oskar Merikannon kansallismieliset kuorolaulut kantaottavana ohjelmistona

6.1. Oskar Merikannon säveltämät kuorolaulut

Oskar Merikanto sävelsi noin 120 laulua unisono-, seka-, nais- ja mieskuorolle.⁴¹⁷ Varhaisimmat kuorolaulut syntyivät jo Merikannon opiskeluaikana Leipzigissa vuosina 1887–1889. Merikanto sävelsi tuolloin mm. *Sängers Morgenlied* -laulun Theodor Körnerin (1791–1813) runoon baritonille, mieskvartetille ja mieskuorolle: ”Viimeinen työni on mieskvartetille sävelletty laulu ‘Sängers Morgenlied’ (Körner); sen olen ‘Sängerkreis’-nimiselle seuralle täällä omistanut ja on se mielestäni hyvin onnistunut teos.”⁴¹⁸ Suurin osa Merikannon säveltämistä kuorolauluista on kuitenkin suomenkielisiä. Ruotsinkielisiin runoihin sävellettyjä lauluja on seitsemän, saksankielisiin runoihin kaksi.

Kuoro instrumenttina oli tuttu Oskar Merikannolle, joka jo nuorena johti erilaisia, luultavasti tuolloin kuitenkin lähinnä tilapäisiä kuoroja. Lehtitietojen mukaan hän johti raittiuden ystävien Koitto-yhdistyksen laulukunnan kuoroa vuonna 1884 ja ylioppilaskuoroa Vaasan läänin maanviljelyskokouksen risteilyllä vuonna 1887. Berliinissä opiskellessaan 1890–1891 Oskar Merikanto johti siellä opiskelevien suomalaisten mieskvartetia ja sekakuoroa.⁴¹⁹ Vuosina 1892–1895 Merikanto johti Helsingin Työväen sekakuoroa. Merikanto opetti kuorolaulua Helsingin lukkarit-urkurikoulussa ja johti koulun kuoroja konserteissa L.N. Achtén kuoleman jälkeen vuodesta 1900.⁴²⁰ Myöhemmin urallaan kirkkomuusikkona, toimiessaan laulu- ja soittojuhlilla sekä oopperan kapellimestarina Oskar Merikanto johti usein erilaisia kuoroja.

Oskar Merikannon säveltämät kuorolaulut edustavat erilaisia aiheita: rakkaudesta ja luonnosta poliittisiin aiheisiin. Joukossa on myös hengellisiä lauluja, joista kuuluisin on Merikannon viimeinen sävellystyö *Kiitos sulle Jumalani* sekakuorolle (1924) ruotsalaisen August Ludvig Stormin (1862–1914) tekstiin, suomentanut Kaarlo J. Rahikainen. Muutama laulu on sävelletty *Kantelettaren* tekstiin, kuten *Ompa tietty tiettyssäni* naiskuorolle (1905). Merikanto teki kuoroille myös paljon kansan-

417 Poroila 1994. Tähän määrään on laskettu myös teokset, joiden esityskokoonpanoon kuuluu kuoro. Esim. *Kehräjä-äiti*, joka on sävelletty sopraanolle, baritonille, mieskuorolle ja pianolle.

418 Oskar Merikanto J.H. Erkolle 22.10.1888. Kopio kirjeestä, Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6. Laulun käsikirjoitus on Kansalliskirjastossa Ms. Mus. Oskar Merikanto:59. Heikki Poroila kirjoittaa laulun esittelyssä (Poroila 1994, 167–168), että ei ole löytänyt tekstin tekijästä lisätietoja (kirjassa mainittu vain ”Körner”). Theodor Körner (1791–1813) oli saksalainen runoilija, jonka teksteihin sävelsi myös mm. Franz Schubert. Myös Schubert on säveltänyt tämän Körnerin runon, *Sängers Morgenlied*.

Oskar Merikannon sävellysten käsikirjoituksia on Kansalliskirjastossa, Sibelius-Akatemian kirjastossa, Sibelius-museossa, Kansallisopperan arkistossa ja Yleisradion nuotistossa. Poroila 1994, 11. Monien sävellysten käsikirjoitukset ovat kadonneet.

419 *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 180, 5.8.1884; *Tampereen Sanomat* nro 79, 8.7.1887; *Uusi Suometar* nro 94, 25.4.1891.

420 Mm. Heikinheimo 1995, 264. Konserttiarvostelu koulun kuorojen konsertista *Hufvudstadsbladet* nro 103, 21.4.1902.

laulusovituksia, joita julkaistiin eri kokoelmissa ja joita esitettiin usein myös laulu- ja soittojuhlilla.⁴²¹

Oskar Merikanto sävelsi noin 68 laulua sekakuorolle tai unisonokuorolle, noin 21 laulua naiskuorolle ja noin 33 mieskuorolle. Lisäksi hän teki kuoroille kansanlaulusovituksia, joita on julkaistu eri kokoelmissa.⁴²² Suurin osa Merikannon aikana toimineista kuoroista oli sekakuoroja. Esimerkiksi Helsingin vuoden 1900 laulu- ja soittojuhlille ilmoittautuneista laulukunnista 47 edusti sekakuoroja, 13 naiskuoroja ja 27 mieskuoroja. Hämeenlinnan vuoden 1911 juhlille ilmoittautui 21 sekakuoroa, 2 naiskuoroa ja 9 mieskuoroa.⁴²³

Oskar Merikannon kuorolauluista sekakuorolaulujen osasto sisältää valtaosan poliittisesti kantaa ottavista lauluista. *Frihetsbrödernas lystringssång* luultavasti Bruno Lindqvistin ja A. Sevonin tekstiin, *Marssi Parikkalan suojeluskunnalle* (1921), *Rautatieläisten suojeluskuntamarssi* Eino Lahdensuun tekstiin ja *Suomen kansa* Joo-seppi Mustakallion tekstiin on sävelletty mieskuorolle. *Liitto* tuntemattoman runoilijan tekstiin on sävelletty tyttö- tai poikakuorolle.⁴²⁴

Merikanto sävelsi myös maakuntalauluja, joita on laulettu isänmaallisissa ja maakunnallisissa juhlissa sekä seurojen ja yhdistysten tilaisuuksissa.⁴²⁵ Nykyisistä maakuntalauluista ovat Merikannon säveltämiä Pohjois-Pohjanmaan laulu *Kymmenen virran maa* A.V. Forsmanin runoon ja kainuulaisten *Nälkämaan laulu* Ilmari Kiannon runoon.

Maakuntalauluja tutkinut Reijo Pajamo ja Heikki Poroila ovat pohtineet *Kymmenen virran maa* -laulun syntyä ja tilaisuutta, johon Merikanto olisi laulun säveltänyt. Poroila päätyy aikaan ”1906 tai aikaisemmin”, Pajamo on tutkimuksensa yhteydessä päätenyt vuosiin 1905–1906.⁴²⁶ Tämän tutkimuksen yhteydessä löytyi tilaisuus, jossa laulu ensiesitettiin. Sanomalehti *Louhi* kirjoittaa otsikolla ”Pohjanmaalle oma laulu” 2. kesäkuuta 1906, että Oskar Merikanto on ”äskettäin laatinut sävelmän” Koskimiehen runoon.⁴²⁷ *Kymmenen virran maa* -laulun esitti 27.6.1906 Pohjan Leimun sekakuoro johtajanaan herra Niinimäki Oulussa, jossa pidettiin ”Suomen 24:s yleinen raittiuskokous”. Lehden mukaan laulu esitettiin tässä tilaisuudessa ”ehkä ensi kertaa maassamme.”⁴²⁸ *Turun Sanomien* mukaan laulu esitettiin ensi kertaa Ou-

421 Poroila 1994.

422 Poroila 1994. Noin viittaa laulujen määrissä siihen, että osa teoksista on sävelletty vaihtoehtoisille kuorokoonpanoille, esim. *Ruusu* mies- tai sekakuorolle.

423 *Helsingin laulu- ja soittojuhlän opas* 1900, 3–7; *Laulu- ja soittojuhla Hämeenlinnassa* 1911, 18–20.

424 Poroila 1994, 107, 156, 161, 167 ja 211. Vain laulun *Marssi Parikkalan suojeluskunnalle* tarkka sävellysaika tiedetään.

425 Pajamo 1987, 8. Reijo Pajamon mukaan maakuntalaulujen kehityksessä on kaksi vaihetta, joista ensimmäisessä, 1850- ja 1860-luvuilla syntyivät *Savolaisen laulu*, *Vaasan marssi* ja *Hämäläisen laulu*. Toisessa vaiheessa, 1899-vuodesta 1930-luvulle syntyivät muut maakuntalaulut.

426 Poroila 1994, 79; Pajamo 1987, 57.

427 Pajamo 1987, 57; Poroila 1994, 79–80; *Louhi* nro 65, 2.6.1906.

428 *Louhi* nro 76, 28.6.1906.

lun juhlilla.⁴²⁹ *Kymmenen virran maa* oli myös Oulujoella kesäkuussa 1908 pidettyjen Pohjanmaan laulu-, soitto- ja urheilujuhlan ohjelmassa. Juhlat järjesti Oulun läänin nuorisoseurojen Liitto. Tuolloin laulu esitettiin yksiaanisesti torvisoittokunnan säestyksellä.⁴³⁰

Nälkämaan laulu syntyi vuona 1911 Kajaanin maanviljelysseuran tilauksesta ja esitettiin seuran kokouksessa samana vuonna.⁴³¹

Oskar Merikannon säveltämä *Satakunnan laulu* Kustaa Killisen (1849–1922) runoon kantaesitettiin säveltäjän johdolla Satakunnan laulu- ja soittojuhlilla Porissa kesäkuussa 1898. Laulun esittivät juhlien juhlalaulajais-soittajaisissa Porin kansallis- ja naiskööri ja Rauman sekakööri. Vaikka laulu sai Porin juhlilla innostuneen vastaanoton, siitä ei kuitenkaan tullut satakuntalaisten maakuntalaulua.⁴³² Samalla tavalla kävi vuonna 1897 kantaesityllyle *Uusmaan marssille* J.H. Erkon runoon. Siitä ei tullut uusimaalaisten maakuntalaulua.

Oskar Merikanto sävelsi myös laajempia kuoroteoksia, joissa oli mukana orkesteri ja solisteja. Tällaisia teoksia ovat mm. aiemmin mainittu *Kantaatti J.V. Snellmanin muistolle* (lausunta, seka- ja naiskuoro ja orkesteri) ja *Nouse riennä Suomen kieli* (Suomen valta) sekakuorolle ja sinfoniaorkesterille August Ahlqvistin (1826–1889) runoon.⁴³³ Oskar Merikanto sävelsi tämän teoksen Kansallisteatterin vihkiäistilaisuuteen, joka pidettiin 9. huhtikuuta 1902, Elias Lönnrotin syntymän satavuotispäivänä.⁴³⁴

6.2. Paikalliset laulu- ja soittojuhlat kuorolaulujen esityspaikkoina

Paikallisilla laulu- ja soittojuhlilla esitettiin samoja Oskar Merikannon säveltämiä kuorolauluja kuin valtakunnallisillakin juhlilla. Esimerkiksi *Ompa tietty tiettyssän*i ja *Lemminkäisen äiti* sekä *Oma tupa* olivat myös paikallisten juhlien ohjelmissa. Oskar Merikannon säveltämä lauluohjelmisto paikallisilla laulu- ja soittojuhlilla sisälsi lisäksi monia poliittiseen tilanteeseen kantaa ottaneita kuorolauluja ja näiden laulujen kantaesityksiä. Ilmeisesti paikalliset juhlat saivat viranomaisilta vapaaman kohtelun, koska näissä lauluissa venäläisen hallinnon määräyksiä vastustettiin

429 *Turun Sanomat* nro 65, 2.6.1906.

430 *Suomalainen* nro 37. 1.4.1908.

431 Poroila 1994, 141; Pajamo 1987, 67.

432 *Tampereen Uutiset* nro 98, 23.6.1908; Pajamo 1987, 91–92. Satakunnan maakuntalaulu on Aksel Törnuddin säveltämä *Satakunnan laulu* Aino Voipion runoon. Pajamo 1984, 103.

433 August Ahlqvist oli suomen kielen ja kirjallisuuden professori, joka kirjoitti myös nimellä A. Oksanen.

434 Aspelin-Haapkyliä 1910, 186–187; *Päivälehti* nro 81, 10.4.1902.

Juhlat toteutettiin kahtena juhlanäytäntönä, joista ensimmäisessä esitettiin J.H. Erkon juhlaa varten kirjoittama näytelmä *Pohjolan häät*, johon Erkki Melartin on säveltänyt musiikin. Toisessa näytännössä ohjelman oli Armas Järnefeltin säveltämä alkusoitto, J.L. Runebergin runo *Maamme* (*Vårt land* -runosta käännös P. Cajander), Fredrik Cygnaeuksen kirjoittama runo *Sua kiitän Suomi*, Aleksis Kiven kirjoittama näytelmä *Lea*, Jean Sibeliuksen juhlaan säveltämä kalevalainen *Tulen synty* baritonille, mieskuorolle ja orkesterille, Fredrik Paciuksen *Suomen laulu*, Robert Kajanuksen *Sotamarssi*, suomalainen kansansävelmä *Tuuti lasta Tuonelahan*, Emil Genetzin *Terve Suomeni maa*, Porilaisten *marssi*, Fredrik Paciuksen *Tervehdys Suomelle*, Oskar Merikannon *Nouse, riennä Suomen kieli* ja tilaisuuden loppuksi Jean Sibeliuksen sävellys *Taiteelle*. Juhlaohjelmassa olivat edustettuina teatterin johtajan Kaarlo Bergbomin ja teatterin johtokunnan valitsevat suomalaiset taiteilijat. Juhla päättyi kaikkien yhteisesti laulamaan *Maamme*-lauluun.

avoimesti. Paikallisjuhlia pidettiin myös silloin, kun lupaa valtakunnallisten laulu- ja soittojuhlien pitämiseen ei saatu, ts. vuosien 1901–1905 aikana.

Paikallisia laulu- ja soittojuhlia järjestivät 1890-luvulta alkaen Kansanvalistus-seuran kaupunkeihin ja maaseudulle perustaman haaraosastot, kansanopistoseurat, nuorisoseurat ja Suomen Nuorison Liitto, joka pohti paikallisten laulu- ja soittojuhlien järjestämisen tarpeellisuutta kokouksessaan kesäkuussa 1899. Kokousedustajat totesivat, että maakunnallisia laulujuhlia tarvitaan ”yhteistunteen, isänmaanrakkauden herättämiseksi”. Kokouksessa päädyttiin ohjelman osalta siihen, että pienempien laulujuhlien ohjelman tulisi olla helpompi kuin valtakunnallisten juhlien ohjelma. Yksiäänisellekin laululle tulisi antaa sija. Tällä tavalla juhlat voisivat toimia harjoituksina isommille juhlille osallistumiselle.⁴³⁵

Paikalliset laulu- ja soittojuhlat olivat yleensä yksi- tai kaksipäiväisiä, ohjelmaltaan valtakunnallisten juhlien kaltaisia tapahtumia, joiden sivistykselliset ja isänmaalliset tavoitteet vastasivat Kansanvalistusseuran tavoitteita. Juhlilla järjestetyillä arpajaisilla kerättiin rahaa kansanvalistukselle, kuten kansanopistotoimintaan.⁴³⁶

Paikallisten laulu- ja soittojuhlien ohjelma toteutettiin pääasiassa lähiseudun musiikkiväen voimin, joten juhlien koko vaihteli, ja ohjelma muotoutui seudun musiikin harrastuksen laajuuden mukaan. Esimerkiksi Laitilan laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1905 kuorot esiintyivät omilla ohjelmillaan. Juhlilla ei järjestetty kuorojen musiikkikilpailuja, koska ”Warsinainen kilpaileminen ja erityisten palkintotuomarien kritiseeraus wain hermostuttaa esiintyjiä ja synnyttää arkuutta, joka suuressa määrässä haittaa paikkakuntamme tottumattomien laulajien esityksiä”.⁴³⁷ Tehtaan kisakentällä Wärtsilässä lähes samaan aikaan järjestetyillä laulu- ja soittojuhlilla sen sijaan oli kilpailut sekä kuoroille että soittokeuhkille. Alueen vilkas musiikkitoiminta kuvastui näillä paikallisilla juhlilla.⁴³⁸

Oskar Merikanto osallistui monille paikallisille laulu- ja soittojuhlille ja toi niille musiikillisesti arvokkaan lisän. Merikanto toimi juhlilla säveltäjänä, musiikinjohtajana, palkintotuomarina ja konsertoijana. Konsertointi juhlilla ja juhlatokojen yhteydessä toteutti Merikannon taloudellisia tavoitteita siinä mielessä, että konserteista saaduilla tuloilla Merikanto saattoi paikata juhlatokojen aiheuttamia kustannuksia. On ilmeistä, että ainakaan pienien laulu- ja soittojuhlien järjestäjillä ei ollut mahdollisuutta maksaa suuria korvauksia Merikannolle tai muille juhlille kutsutuille taiteilijoille. Konsertointi voidaan nähdä myös Merikannon musiikillisena kansansivistystyönä. Hän vei musiikkia maakuntiin ja madalsi tavallisten maaseudun asukkaiden kynnystä tulla kuulemaan korkeatasoista musiikkia.

Vuosien varrella Oskar Merikanto oli mukana konsertoimassa myös juhlilla, joilla

435 *Wiipurin Sanomat* nro 166, 22.6.1899. Ensimmäinen Kansanvalistusseuran haaraosasto aloitti toimintansa Turussa vuonna 1875. Inkilä 1960, 82.

436 Särkkä 1973, 39–43.

437 *Uudenkaupungin Sanomat* nro 67, 15.6.1905.

438 *Pohjois-Karjala* nro 70, 22.6.1905.

kerättiin rahaa hyväntekeväisyyteen.⁴³⁹ Vuonna 1905 Kristiinankaupungissa Kansallisseuran talolla pidetyillä Suupohjan laulu-, soitto- ja urheilujuhilla oli tavoitteena edistää suomenkielisen yhteiskoulun perustamista kaupunkiin. Kouluasiasia käsiteltiin juhlien yhteydessä pidetyssä kokouksessa ja koulua varten koottiin rahaa sekä juhlilla että myöhemmin maaseudulla järjestetyillä arpajaisilla. Oskar Merikanto oli näiden juhlien laulunjohtajana. Juhlalaulajaisissa suurkuoro esitti hänen säveltämänsä sekakuorolaulun *Oma tupa* J.H. Erkon runoon.⁴⁴⁰

J.H. Erko kirjoitti runon *Oma tupa* heinäkuussa 1898 Genevessä.⁴⁴¹ Runo on kuin kuva Zachris Topeliuksen *Maamme kirjasta*: ”Sinisen järven rannalla / On tupa, pieni tupa. / Mua kultani sinne on kutsunut, / kun hällä on siihen lupa.// Sinisen järven rannalla / On tilkku, pellon pala, / Siinä se leipä lainehtii / Ja aallosta nousee kala.// [...]”⁴⁴² Erko kirjoitti tämän kolmisäkeistöisen runon postikortille kesällä 1898 ja lähetti sen Oskar Merikannolle Suomeen sävellettäväksi.⁴⁴³ Laulun tarkkaa syntyaikaa ei tiedetä, mutta laulua esitettiin ainakin maaliskuussa 1900 tamperelaisen nuorisoseuran arpajaisissa ja iltamissa ennen vuoden 1900 Helsingin laulu- ja soittojuhlia, joita varten Kansanvalistusseura oli sen painattanut *Nuottivarasto*-kokoelmaansa.⁴⁴⁴ Laulusta *Oma tupa* tuli Helsingin juhlien jälkeen suosittu kuoro- ja piirileikkilaulu.⁴⁴⁵

Vuonna 1906 Oskar Merikanto oli tukemassa Oriveden nuorisoseuran järjestämiä laulu- ja soittojuhlia, jotka pidettiin seuran rakennusrahaston hyväksi. Merikanto toimi laulunjohtajana ja musiikkikilpailujen palkintotuomarina sekä soitti urkuja juhlien avajaiskonsertissa kirkossa. Hänen sävellyksistään esitettiin laulut *Ompa tietty tiettyssäni* ja *Lemminkäisen äiti*.⁴⁴⁶

Nya Pressen -lehti kertoi uutisessaan helmikuussa 1906 että Oskar Merikanto oli säveltänyt Sortavalassa samana vuonna pidettäviä paikallisia laulujuhlia varten laulun *Itätuulessa*, sekakuorolle, Severi Nymanin runoon.⁴⁴⁷ *Itätuulessa* kantaesitettiin Armas Järnefeltin (1869–1958) johdolla Sortavalan yleisten laulu-, soitto- ja urheilujuhlien juhlakonsertissa kesäkuussa 1906.

Erinomaisen sattuwa olikin warsinkin jälkimäinen laulu [Itätuulessa] tässä juhlassa esitettyä, sillä tämä osa maata se on todella ”isojen wihojen waikea maa” ja ”syksyn surkea kukka”. Itätuulien tuntijat hywin ymmärtävätkin laulun, osottaen sille suurta ihastustaan. Nämäkin lauloivat Järnefeltin johdolla, jolle osotettiin erityistä suosiota.

439 Esimerkiksi *Uusi Suometar* nro 294, 26.11.1899 uutisoi Vihdissä järjestetystä iltamasta, jossa YL:n jäseniä ja Oskar Merikanto esiintyivät paikalliselle kansanopistolle hankittavan ”harmoonion hywäksi”.

440 *Suupohjan Kaiku* nro 69, 22.6.1905; *Kansalainen* nro 72, 28.6.1905.

441 Jukola 1939, 236.

442 Erko 1910, 198.

443 Jukola 1939, 265. Kortti Merikannolle ei ole säilynyt. Jukola viittaa Erkon kirjeeseen Hugo Zilliacukselle 29.6.1898.

444 Poroila 1994, 142.; *Tampereen Sanomat* nro 70, 25.3.1900.

445 Jukola 1939, 265.

446 *Aamulehti* nro 142, 27.6.1906. Tämä laulu, *Oma tupa*, on eri laulu kuin Merikannon säveltämä laulu *Oma tupa*, *oma lupa* sekakuorolle Larin-Kyöstin runoon.

447 *Nya Pressen* nro 53, 24.2.1906; *Pohjois-Savo* nro 71, 27.6.1906.

Kuva 16: Oskar Merikanto: *Oma tupa*. Käsikirjoitus Kansalliskirjasto Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

Sortavalan juhlat oli suuri isänmaallinen tilaisuus, jossa olivat esillä Eugen Schaumanin muisto ja karjalaisuus. Schauman oli aiheena myös tohtori W. Starckin juhlapuheessa, jossa hän ehdotti, että tästä lähtien musiikkijuhlilla joka kesä juhlistaisiin hänen muistoaan. Puhujan ehdotuksesta Sortavalan juhlien kuulijat huusivat eläköön-huudon Schaumannille ja lauloivat *Maamme*-laulun. Karjalaista kulttuuria edustivat juhlilla esiintyneet itkijänaiset ja Ida Aalberg (1857–1915), joka lausui osan Iivo Härkösen kirjoittamasta laajasta juhlarunosta *Karjalan virsi*. Esiytyksen jälkeen yleisöllä oli mahdollisuus ostaa juhlaruno painettuna.⁴⁴⁸ Näilläkin juhlilla järjestettiin myös arpajaiset, joilla kerättiin rahaa Itä-Karjalan kansanopiston hyväksi.⁴⁴⁹

Itätulessa-laulu julkaistiin *Kansanvalistusseuran nuottivarastossa* 55, Sekääniäsi lauluja 19. vihkossa. Laulu on pitkä ja monessa suhteessa vaikea harrastajakuoron esitettäväksi. Tenoriääni on paikoin korkea (f), stemmat on monissa laulun kohdissa jaettu kahtia 5–6-äänisen soinnin tavoittamiseksi. Tämä laulu ei varmaan vaikeutensa vuoksi ollut yleisesti kuorojen ohjelmistoissa, kuten monet muut Merikannon laulut. Sanomalehtien mukaan Haminan Raittiusyhdistyksen sekakuoro esitti *Itätulessa*-laulun Henni Turusen johdolla vuonna 1909.⁴⁵⁰

Laulun runoilija, maisteri Severi Nyman, vuodesta 1906 alkaen Severi Nuormaa (1865–1924) oli filosofian kandidaatti, toimittaja ja kirjailija. Hän julkaisi kuusi runokokoelmaa. Vallitsevina tässä tuotannossa olivat isänmaalliset ja yleisaatteelliset

448 *Helsingin Sanomat* nro 139, 20.6.1906.

449 *Laatokka* nro 64, 12.6.1906; *Pohjois-Savo* nro 71, 27.6.1906.

450 *Kotka Nyheter* nro 77, 2.10.1909; *Lahti* nro 85, 8.6.1909.

runot.⁴⁵¹ Oskar Merikanto sävelsi Severi Nuormaan runoon myös *Suomen laulun* sekakuorolle. Tämäkin laulu on julkaistu *Kansanvalistusseuran Nuottivarastossa*, numerolla 55.⁴⁵²

Itätuulessa

Täm' on isojen vihojen vaikea maa,
Tämä Suomen ranta rukka.
Täm' on tuhanten surujen tuttu maa,
Täm' on syksyn surkea kukka
[...]
Kevät toivon ken Suomesta sammuttais
Ja kansalta onnen uskon?
Ken päivyen toivolta riistää tais
Ja pilven rannalta ruskon?
Mun kansani kevät se kajastaa kerran,
Se uskoni horjumaton on ja vakaa,
Ja joskin nyt talvi niin tuimana käy,
Kevät kerran on koittava talvenkin takaa.
Mä jo auteretta armaat siinnossa nään,
ja virtojen vuolahat välkyt;
[...]

Oskar Merikanto toimi kesäkuussa 1907 järjestetyillä Vilppulan laulu- ja soittojuhlilla laulun- ja soitonjohtajana, jonka tehtäviin kuului nais-, mies- ja sekakuorosten sekä soittokunnan yhteisesiintymisten harjoittaminen juhlan konsertteja varten. Lehdessä kerrottiin: ”Oskari Merikanto pitää puheen, jossa selittää miten laulajien pitää laulaa, ajatella joka sanaa, syventyä lauluun ja laulaa sydämensä tunteita.”⁴⁵³

Merikanto piti näidenkin juhlien yhteydessä konsertin Eino Rautavaaran kanssa. Ohjelmassa oli pianosovitukseksi Jean Sibeliuksen *Finlandia* orkesterisarjasta *Historiallisia kuvia* (1899), Franz Lisztin sovitukset pianolle Alexander Alyabyevin (1787–1851) sävellyksestä *Satakieli* (1825) ja Charles Gounod’n (1818–1893) *Valssista* (ooppera *Faust*, 1859), Erkki Melartinin *Hovineitojen menuetti* näytelmämusiikista *Hiiden miekka* (1906) ja Merikannon *Impromptu*⁴⁵⁴ Oskar Merikannon soittamana. Lisäksi kuultiin Franz Schubertin laulu *Vaeltaja*, Pjotr Tšaikovskin (1840–1893) *Kaiho*, Erkki Melartinin *Intiaani*, Edvard Griegin *Sua lemmin* sekä Oskar Merikannon *Onneton*, *Kevätlaulu* ja *Miksi laulan* Eino Rautavaaran esittäminä.⁴⁵⁵

451 Suomen kirjallisuus IV 1965, 454–455; Tampereen Sanomat nro 101, 5.5.1906.

452 Poroila 1994, 147.

453 Tampereen Sanomat nro 140, 23.6.1907.

454 Merikanto sävelsi kaksi *Impromptua* (gis ja Ges) vuonna 1902. Poroila 1994, 71.

455 Aamulehti nro 142, 27.6.1907.

2. Itätuulessa.
Severi Nuormaa. Oskar Merikanto.

Allegretto.

Sopr. *f*

Alto *f*

Tenori *f*

Basso *f*

I. Täm' on i - so - jen vi - ho - jen
II. Ei, ei se kuol - la ei

vai - ke - a maa, Tä - mä Suo - men ran - ta
kyl - me - tä saa, Ei jou - da se kos - kaan

6

ruk - ka, Täm' on tu - han - ten su - ru - jen
huk - kaan! Niin kal - lis on kan - sai - le

tu - - - - han - ten
kal - - - - lis on

rallent. - - - -

tut - tu maa, Täm' on syk - syn sar - ke - a
syn - tynä maa, Se on suosta - nut su - ra - jen

rallent. - - - -

rallent. - - - -

Kuva 17: Oskar Merikanto: Näyte laulusta *Itätuulessa*. Kansanvalistusseuran nuottivarasto 55.

Nuorisoseuran järjestämien kaksipäiväisten juhlien ohjelmassa oli myös voimistel- ja musiikkikilpailut sekä Kansallisteatterin näyttelijöiden esitys *Eläviä kuvia*. Juhlien erikoisuutena oli huuliharpunsoittaja W. Wartiaisen konsertti. ”Kilwan riensivät ihmiset kuulemaan, mitä sellaisella soittokoneella, joita me olemme tottuneet ainoastaan pikkupojilla näkemään, woipi soittaa. Seuran suuri sali oli tupaten täynnä väkeä. Tyytyväisinä kuulemiin palattiin juhlakentälle [...]”.⁴⁵⁶

Näiden juhlien jälkeen heinäkuussa Oskar Merikanto oli Suupohjan Kolmansilla laulu-, soitto- ja urheilujuhilla Kauhajoella.⁴⁵⁷ Merikanto toimi musiikkikilpailujen palkintotuomarina ja konsertoi Eino Rautavaaran kanssa.⁴⁵⁸

Heinäkuu 1908, heti Viipurissa pidettyjen valtakunnallisten laulu- ja soittojuhlien jälkeen, oli Oskar Merikannolle työntäyteinen. Hän osallistui Pohjois-Hämeen Nuorisoseurain Liiton soitto-, laulu- ja urheilujuhille Kangasalla heinäkuun alussa toimien siellä palkintotuomarina ja konsertoiden. Merikanto myös johti juhlakonsertissa sekakuoroa, joka lauloi mm. hänen sovittamansa kansanlaulun *Kussa istuit*,

456 *Aamulehti* nro 142, 27.6.1907.

457 *Vaasa* nro 78, 18.7.1907.

458 *Suupohjan Kaiku* nro 73, 6.7.1907.

maa iloitsi.⁴⁵⁹ Kangasalan juhlien jälkeen hän kävi kesäpaikassaan Kantolassa ja lähti melkein heti Lapualla järjestetyille kolmipäiväisille Lapuan päivän juhlille, joita vietettiin Lapuan taistelun 100-vuotisjuhlanä. Paikallisten toimijoiden ja musiikin harrastajien lisäksi juhlilla olivat Heikki Klemetti, Toivo Kuula (1883–1918), Eino Rautavaara, Elli Rängman (1882–1951) ja Oskar Merikanto sekä Kansallisteatterin näyttelijöitä, jotka esittivät mm. Aleksis Kiven *Anna Liisa* -näytelmän ja Zacharias Topeliuksen *Sotavanhuksen joulun*.⁴⁶⁰

Ensimmäisenä juhlapäivänä Oskar Merikanto toimi urkurina juhla- ja laulupalveluksessa ja piti konsertin Eino Rautavaaran kanssa paikallisella yhteiskoululla. Toisena juhlapäivänä kentällä järjestetyssä juhlassa sekakuoro Oskar Merikannon johdolla esitti Merikannon juhlaan säveltämän teoksen *Epilogi, sankarien muistolle Lapuan tappelun 100-vuotisjuhlaan* V.A. Koskenniemen (1885–1962) tekstiin.⁴⁶¹ Teos löytyi tämän tutkimuksen yhteydessä. Siitä ei ole toistaiseksi muuta tietoa.

Oskar Merikannon työntäyteinen kesä jatkui Parikkalassa, jossa hän tarkasti kirkon uudet, Bror Axel Thulén (1847–1911) rakentamat urut. Merikanto piti uruilla konsertin 18.7. Parikkalan yhteiskoulun hyväksi.⁴⁶² Merikanto toteaa kirjjeessään Aino Acktéille: ”Muuten on kesä mennyt kovassa touhussa, ensin Viipurissa, jossa 2 viikkoa tein kovaa työtä (2 pitkää harjoitusta joka päivä) ja nyt Kangasalla, jossa toimin laulu ja soiton johtajana. Ei siis vielä ole kesälomasta tullut nautittua, ja tuskin tuleekaan, ennenkuin Elokuussa.”⁴⁶³

Kesäkuussa 1909 pidettiin Haapavedellä Oulun Läänin Nuorisoseurojen Liiton toinen laulu-, soitto- ja urheilujuhla, jossa Oskar Merikanto toimi laulu- ja soittokeilapöydien palkintotuomarina ja piti konsertin nuorisoseurantalolla Eino Rautavaaran kanssa. Haapaveden juhlien toisena päivänä, sunnuntaina 20. kesäkuuta pidetyssä tilaisuudessa juhlakentällä sekakuorot kantaesittivät Oskar Merikannon säveltämän *Pohjalaisten hymnin (Pohjolan hymni)* Ilmari Kiannon runoon.⁴⁶⁴ Myöhemmin samana päivänä pidetyssä juhlakonsertissa sekakuorot esittivät vielä uudelleen *Pohjalaisten hymnin* ja mm. Merikannon säveltämän sekakuorolaulun *Kevätvirrat* J.H. Erkon runoon.⁴⁶⁵

459 *Uusi Suometar* nro 155, 10.7.1908. *Hämetär* nro 67, 23.6.1908.

460 *Vaasa* nro 66, 18.6.1908; *Säveletär* nro 15 & 16, 1908.

461 *Vaasa* nro 66, 18.6.1908; *Vaasa* nro 76, 11.7.1908; *Hufvudstadsbladet* nro 192, 17.7.1908.

462 *Savolainen* nro 83, 23.7.1908. Merikannon lausunto Parikkalan uruista julkaistiin *Parikkalan Sanomissa* 24.7.1908. Konsertin ohjelmasta ei sanomalehdissä ollut tarkempaa tietoa, vaan mm. maininta ”Ohjelma vaihteleva”.

463 Oskar Merikanto Aino Acktéille 7.7.1908. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.12. Merikanto viittaa kirjjeessään *Pohjan neiti* -oopperan harjoituksiin Viipurissa.

464 *Liitto* nro 70, 22.6.1909; Heikki Poroilan mukaan Ilmari Kiannon runo ilmestyi kokoelmassa *Isänmaallisia runoelmia* nimellä *Pohjalaisten marssi* vuonna 1906. Poroila kertoo myös Ilmari Kiannon Kauneimmat runot -kokoelmassa runon kohdalla olevasta maininnasta, jonka mukaan runo on ”Pasi Jääskeläisen kehoituksesta seipitetty Merikannon sävellettäväksi.” Poroila 1994, 143. Oskar Merikanto sävelsi Calamniuksen / Kiannon runoihin myös kuorolaulut *Hiihtäjän hymni*, *Nälkämaan laulu*, *Huu! pani tuuli*, *Laatokan marssi* ja *Karjalainen marssi*. Poroila pohtii kirjassaan *Karjalaisten marssin* syntyajankohtaa ja päätty lausumaan ”1906 tai aikaisemmin (?)”. Laulu oli V.P.K:n soitto- ja laulukunnan konsertin ohjelmassa jo 13.4.1903. *Uusi Savo* nro 40, 9.4.1903.

465 *Liitto* nro 68, 17.6.1909.

Pohjolan hymni on julkaistu vuonna 1928 *Laulun ja soiton Suomi* -kokoelman ensimmäisessä osassa *Suomen maakuntalaulut*, jonka toimittaja on Jenny Elfving. Oskar Merikanto on säveltänyt Severi Nymanin runoon myös *Suomen laulun*, josta ei ole löytynyt lisätietoa. Heikki Poroilan mukaan laulu on sävelletty vuonna 1904 tai aikaisemmin.⁴⁶⁶

Kesäkuussa 1910 Terijoella järjestettiin nelipäiväinen laulu- ja soittojuhla, jossa Oskar Merikanto ja Emil Sivori toimivat laulun- ja soitonjohtajina. Juhlien isäntänä toimi runoilija ja toimittaja Mikko Uotinen. Ohjelman esittäjinä oli karjalaisia kanteleensoittajia ja runonlaulajia, kuten Jehkin Iivana sekä Suomen kansantanssin ystävät tanssiohjelmallaan. Kansallisteatterin näyttelijät lausuivat runoja ja esittivät näytelmiä. Juhlilla konsertoivat Oskar Merikannon (kirkkokonsertti) lisäksi Emil Sivori, Eino Rautavaara ja laulaja-kanteleensoittaja Pasi Jääskeläinen (1869–1920). Aino Ackté piti suomalaisella ohjelmalla konsertin Terijoen yhteiskoulun hyväksi.⁴⁶⁷

Kireä poliittinen tilanne ilmeni mm. siinä, että kenraalikuvernööri oli paikallisen poliisin avustuksella kieltänyt arpajaisten yhteydessä pidettävät puheet. Juhlien ohjelmaan suunniteltuja puheita ei peruttu, sen sijaan arpajaiset siirrettiin kansankoululle omaksi tilaisuudekseen.⁴⁶⁸

Juhlilla esitettiin Oskar Merikannon säveltämät laulut *Kottarainen* naiskuorolle, *Karjalaisten marssi* mieskuorolle ja J.H. Erkon *Suomalainen huoneentaulu* lapsikuorolle. Lisäksi esitettiin Merikannon johdolla Wäinön hymni oopperasta *Pohjan neiti* mieskuorolle ja orkesterille sekä alkusoitto oopperasta *Pohjan neiti* torvisoittokunnille. Sanomalehtitiedon mukaan ohjelmassa oli myös Merikannon *Nouse, nuoriso* sekakuorolle.⁴⁶⁹ *Nouse, nuoriso* -laulu ei ole Merikannon teosluettelossa (Poroila 1994). Siitä on löytynyt tietoa vain sanomalehdissä julkaistussa Terijoen laulujuhlan ohjelmassa ja juhlista kertoneissa lehtikirjoituksissa.⁴⁷⁰ *Nouse, nuoriso* voi olla Oskar Merikannon Terijoen juhlille säveltämä uusi laulu. On myös mahdollista, että laulu on merkitty juhlan ohjelmaan virheellisesti Merikannon säveltämäksi lauluksi. Laulu voi olla myös Merikannon sovitus samannimisestä inkeriläisestä kansanlaulusta.⁴⁷¹

Vuonna 1911 Oskar Merikanto osallistui jälleen Kangasalla pidetyille laulu- ja soittojuhlille. Hän toimi laulunjohtajana kuten aiemminkin juhlilla ja konsertoi Kangasalan nuorisoseuran kuoron, Wäinö Solan ja Eino Rautavaaran kanssa kirkossa. Oskar Merikanto ja juhlien johtajana toiminut Martti Tulenheimo lähettivät juhlilta tervehdys-sähkeen *Kesäpäivä Kangasalla* -laulun säveltäneelle Gabriel Linsénille (1838–1914). *Kesäpäivä Kangasalla* oli ollut näidenkin juhlien juhlakonsertin

466 Poroila 1994, 147.

467 *Helsingin kuvalehti*: kuvallinen aikakauslehti nro 13–14, 20.7.1910; *Savo* nro 72, 30.6.1910.

468 *Wiipuri* nro 73, 29.6.1910.

469 *Savo* nro 19, 15.2.1910.

470 Mm. *Savo* nro 19, 15.2.1910; *Karjalan Sanomat* nro 22, 24.2.1910; *Aamulehti* nro 147, 30.6.1910; *Wiipuri* nro 68 17.6.1910.

471 *Nouse nuoriso*, inkeriläinen kansanlaulu on julkaistu mm. teoksessa *Työväenopiston laulukirja*. Nuottipainos. Otava Helsinki 1928.

ohjelmassa.⁴⁷²

Vuonna 1913 Oskar Merikanto oli Terijoen laulu- ja soittojuhlilla laulunjohtajana ja palkintotuomarina ja hänen säveltämänsä laulut *Itätuulessa* ja *Lemminkäisen* äiti olivat juhlaohjelmassa. Kirkossa Merikannon kanssa konsertoi Raittiusseura Rajalan mieskuoro.⁴⁷³

6.3. Oskar Merikannon ”Esitelmä musiikista” Kangasalan laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1911

Oskar Merikanto piti Kangasalan laulu- ja soittojuhlilla esitelmän, joka julkaistiin *Aamulehdessä* 18.7.1911 otsikolla ”Esitelmä musiikista”.

Laaja esitys alkoi pohdinnalla siitä, miten musiikki on alkuaan syntynyt ja jatkui kysymyksellä ”Mitä nyt sitten musiikki oikeastaan on ja miten se meihin vaikuttaa?”. Merikanto käsitteli mm. luonnon kansojen suhdetta musiikkiin sekä musiikin ja tanssin yhteyttä ja päätyi puhumaan kreikkalaisesta musiikista länsimaisen musiikin juurilla. Musiikin vaikutuksia koskeneessa osassa esitelmäänsä Merikanto puhui musiikista yleismaailmallisena kielenä sekä sanan ja sävelen yhteydestä musiikissa. Hän siteerasi William Shakespearea (1564–1616) ja Martti Lutheria (1483–1546) musiikin merkityksen määrittelijöinä.

Shakespeare sanoo, että ihminen, jota musiikki ei liikuta, voi olla valmis mihin pahoihin töihin tahansa, sillä hänen mielensä on musta ja ajatuksensa synkkä kuin yö; sellaiseen ihmiseen ei ole luottamista. Luther sanoo, että Jumalan kauneimpia ja ihanimpia lahjoja on musiikki.⁴⁷⁴

Oskar Merikanto toi esille myös oman kristillisen vakaumuksensa: ”Ken musiikista nauttii, se nauttii taiwaan lahjasta, sillä musiikki on taiwaista kotoisin”.⁴⁷⁵ Musiikki oli ollut Oskar Merikannolle keskeinen elämän sisältö lapsuudesta asti. Se oli läsnä iloissa ja suruissa. Merikanto lausui esitelmässään:

Meillä on jokaisella ollut synkkiä hetkiä elämässä, mutta soitto ja laulu on haawat woidellut ja lohdutusta mieliimme tuonut. Me olemme ehkä joskus epätoivoisina ja murheen murtamina menneet Herran huoneeseen, ja urkujensoitto ja lapsuudesta tutun wirren weisuu on meille taas toivoa ja uskallusta antanut.

Noista lauseista voi päätellä Oskar Merikannon nuoruusaikaansa liittyneitä ajatuksia: Rakkaan äidin kuolema vuonna 1885, kun Oskar oli 17-vuotias, kosketti varmasti

⁴⁷² *Uusi Suometar* nro 155, 10.7.1908.

⁴⁷³ *Helsingin Sanomat* nro 146, 27.6.1913.

⁴⁷⁴ *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

⁴⁷⁵ *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

syvästi. Samoin kuin isän uusi avioliitto, jonka aikana Oskar joutui kokemaan olevansa perheen ulkopuolella. Huolta toi myös isän runsas alkoholinkäyttö, taloudelliset ongelmat ja lopulta isän itsemurha ensimmäisen vaimonsa haudalla vuonna 1891.⁴⁷⁶

Esitelmänsä lopuksi Oskar Merikanto puhui myös musiikin merkityksestä Suomen kansalle:

Etäisistä maankolkista yhdytään meilläkin laulun ja soiton voimalla yhteisiä juhlia viettämään, samoja sointuja soinnuttamaan. Tällaisissa juhlissa me wasta huomaammekin, mikä ihmeellinen voima, yhdistävä ja wirkistävä voima musiikilla on. Me emme ennestään tunne toisiamme, mutta me olemme heti kuin weljekset ja wanhat tutut, kun meitä yhdistää säwelten ihmeellinen sähkövirta. [...]

Niin kuin vanha Wäinämöinen laulullaan ja soitollaan sai ihmeitä aikaan, niin on Suomen kansakin monesti laulun ja soiton mahtiin turvautunut ja monta vaikeaa hetkeä woittanut.⁴⁷⁷

Merikanto totesi, että Suomen kansa on monesti vaikealla hetkellä tukeutunut laulun ja soiton mahtiin. Hän toi esille kiitollisuutensa ja ilonsa suomalaisesta musiikista ja liitti sanomaansa snellmanilaisen ajatuksen kulttuurin sivistävistä vaikutuksista ja sivistyneen kansan kuulumisesta muiden sivistysmaiden joukkoon:

Emmekö saa olla kiitollisia ja iloisia siitä, että meillä on suomalainen musiikki, suomalaisen säveltaide olemassa, joka meidät sympatian ja kunnioituksen siteillä yhdistää suuriin sivistysmaihin. Kunhan waan soiton ja laulun jalostawa ja yhdistävä voima pääsisi yhä kiinteämmin yhteenliittämään tämä särkyneen, rikkonaisen kansamme eri ryhmät ja yksilöt; kunhan koko kansamme woisi käsi kädessä samaa isänmaanlaulua laulaa, samasta weljesrakkaudesta syttyä. Olisipa silloin onnellista elää, rauhallista kuolla, ja voimakkaan seisoi si tämä kansa kuin mies vaikeitakin kohtaloita wastassa. Sen woi laulunmahti aikaansaada! ⁴⁷⁸

6.4. Oskar Merikannon säveltämät kansallismieliset kuorolaulut

J.H. Erkon runoihin

Oskar Merikanto käytti lauluissaan eniten J.H. Erkon tekstejä, joihin hän sävelsi yli kolmekymmentä pianosäestyksellistä yksinlaulua ja kuorolaulua. Pääosa näistä teoksista syntyi ennen Erkon kuolemaa vuonna 1906. Laulujen runoissa on isänmaallisia aiheita, rakkautta, luontokuvauksia ja aiheita, jotka liittyvät Erkon elämään, kuten *Se kolmas*, joka syntyi Ruuto-veljen kuoleman johdosta. Myöhäisimpiä teoksia ovat mm. *Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun*, jonka runot julkaistiin vuonna 1900.

⁴⁷⁶ Heikinheimo 1995, 33–35.

⁴⁷⁷ *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

⁴⁷⁸ *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

Oskar Merikannon Erkon runoihin säveltämiä kansallismielisiä kuorolauluja esitettiin paikallisilla laulu- ja soittojuhlilla, kuorojen konserteissa ja muissa tilaisuuksissa autonomian ajan lopun Suomessa.

Laulut kuvasivat suomalaisia tai kertoivat suomalaisten tärkeistä arvoista, joilla haluttiin vahvistaa kansallista yhtenäisyyttä:

Pieni on kansamme rauhaisa, suuruudella ei loista,

Arvo ja rikkaus sen olkoon kunnia työn!

[...]

Nuoriso! Kallis on kansasi, ainoa heimoa Suomen,

Ainoa siskoista jäi, muut aron hukka kun söi,⁴⁷⁹

Sinisen järven rannalla

On tilkku, pellon pala,

Siinä se leipä lainehtii

Ja aallosta nousee kala.⁴⁸⁰

Jotkut laulut ottivat kantaa venäläistämiskauden poliittisiin tapahtumiin ja loivat vastarintamieltä.

Sydän taivaan on

Tyly, tunnoton.

Vallat korkeat

Lain rikkovat.

Nuoret virrat, te

Minne riennätte?⁴⁸¹

Nämä runot kertovat taiteen keinoin runoilijan reaktioista ajan tapahtumiin. Erko seurasi myös ulkomailla ollessaan tiiviisti kotimaan tapahtumia ja kirjoitti tunteuksensa, myös poliittisen ahdistuksensa, runoihinsa. Osa runoista oli hyökkäviä ja vastarintatoimintaan kehottavia. Joissakin runoissa hän käytti vertauskuvia, jotka viestittivät aikalaisille poliittisesta tilanteesta.

Esimerkiksi tilanne, jossa Suomen kielen asema heikkeni virallisissa yhteyksissä, kun vuonna 1891 säädettiin uudella asetuksella venäjän kielen käytöstä virastoissa ja venäjän kieltä osaavien etusijasta virkoja täytettäessä, näkyi Erkon runoudessa. Suomen kieli oli Erkolle kansan henkisen olemuksen arvokkain saavutus. Siksi nämä määräykset vaikuttivat häneen syvästi.⁴⁸² Erkko kuvasi sen hetkisiä omia ja suomalaisten mielialoja runossaan *Unna vuonna* (1891):

479 Säkeet runosta J.H. Erkko: *Nuoriso!*, jonka Oskar Merikanto sävelsi samannimiseksi lauluksi.

480 Säkeet runosta J.H. Erkko: *Oma tupa*, jonka Oskar Merikanto sävelsi samannimiseksi lauluksi.

481 Säkeet runosta J.H. Erkko: *Kevätvirrat*, jonka Oskar Merikanto sävelsi samannimiseksi lauluksi.

482 Jukola 1939, 223.

On vaipunut vanha vuosi.
Ja yöhön se haudattiin.
Ja katkerat muistovirret
Sen haudalla laulettiin.

[...]

Viel' uhkaushuudot soivat
Ja kansa vauhkona –
Uusvuosi, oi tervetullut,
Jo Suomea rauhoita!

[...]

Ja kansa jos missä torkkuu,
Sen korvihin toivotta:
Olemustasi vaara uhkaa,
Pysy virkkuna, valveilla!⁴⁸³

Runon viimeisessä säkeistössä Erkko esittää kansanvalistuksellisen teeman, joka esiintyi monissa muissakin hänen kansallismielisissä runoissaan. Oli tärkeää, että kansalaiset seurasivat Suomen poliittista tilannetta ja osallistuivat mahdollisuuksiensa mukaan toimintaan, joka rakensi suomalaisuutta ja vastusti venäläistämistöimiä.

Oskar Merikannon ja J.H. Erkon yhteistyö sai erityistä sisältöä siitä, että taiteilijat olivat ystäviä. Merikanto ja Erkko kohtasivat suomenkielistä kulttuuria edistäessään monissa yhteyksissä. Molemmat osallistuivat erilaisille laulujuhille, kesäjuhlille ja nuorisjärjestöjen tilaisuuksiin, Merikanto soittajana ja säveltäjänä, Erkko puhujana ja runoilijana.⁴⁸⁴ Hyvästä ystävydestä kertoo myös se, että Erkko vieraili myös Merikantojen kesäasunnolla Kantolassa, jonka vieraskirjan ensimmäiset merkinnät ovat hänen tekemiään:

Kantola
Unelma metsän rinnassa,
Maan rauhaisella rannalla
On Merikannon paja.
Hän täällä takoo sointujaan
Ja rauhan rakkait' aseitaan,
On täällä onnen maja.

483 Kokoelmassa *Pimeän tullen*, 1900.

484 Erkon toiminnasta mm. juhlapuhujana ks. Jukola 1930 ja 1939.

Siell' ulkona käy myrskyt, oi,
 Ne rynnätä myös tänne voi,
 Vaan täältä vastaa soitto:
 Jos murhe maahan rynnistää,
 Ja vaarassa on henki, pää,
 On laulu pahan voitto.

23.8.1903

J.H. Erkkö⁴⁸⁵

Johan Henrik Erkkö oli syntynyt orimattilalaiseen maanviljelijäperheeseen vuonna 1849. Kasteessa hän oli saanut nimekseen Johan Henrik, mutta perhe käytti puhuttelunimenä Heikkiä, jota Erkkö käytti myöhemmin myös virallisena nimenään. Heikki otti Jyväskylän seminaariin mennessään sukunimen Erkkonen (seminaarissa käytössä oli myös muoto Ergkonen). Sukunimi Erkkö oli alun perin seminaarin aikana syntynyt runoilijan nimi, josta tuli myös runoilijan virallinen nimi seminaariajan jälkeen.⁴⁸⁶

Oskar Merikannon ja J.H. Erkon ensitapaamisesta ei ole tietoa, mutta he olivat kuitenkin kirjeenvaihdossa jo silloin, kun Merikanto opiskeli Leipzigissa 1887–1889. Kirjeiden tuttavallisesta sävystä ja viittauksesta seuraavaan tapaamiseen voi päätellä, että ystävyys oli alkanut jo tätä aiemmin (Merikanto kirjoitti mm: ”Rakas veli!”).⁴⁸⁷

J.H. Erkkö oli *Päivälehd*en avustajana alusta alkaen ja kuului lehteä toimittaneiden päivälehteläisten piiriin.⁴⁸⁸ On ilmeistä, että juuri hänen kauttaan Oskar Merikanto tutustui myös Erkon nuorempaan veljeen Eero Erkkoon, joka oli *Päivälehd*en perustajia ja sen ensimmäinen päätoimittaja.⁴⁸⁹

Oskar Merikanto keskusteli Erkköjen kanssa todennäköisesti myös yhteiskunnallisista asioista. Suomen tilanne oli osa veljesten elämää, jota he vahvasti työhönsä sitoutuneina elivät ja josta he keskustelivat myös toisilleen lähettämässä kirjeissä.⁴⁹⁰

485 Kantolan vieraskirja, Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.7.

486 Zetterberg 2001, 9–10; Jukola 1930, 24.

J.H. Erkkö oli runoilija, näytelmäkirjailija ja lehtimies. Erkkö käytti sukunimeä Ergkonen Jukolan mukaan luultavasti ensimmäisen kerran runonsa *Yleinen hätä Suomessa* saatekirjeessä *Suomalaisen Wirallisen Lehden* toimitukselle vuonna 1866. Erilaisten vaiheiden (ks. Jukola 1930, 37–38) jälkeen runoa ei kuitenkaan julkaistu lehdessä. Erkkö aloitti opinnot Jyväskylän seminaarissa vuonna 1867 ja valmistui vuonna 1872. Valmistuttuaan hänellä oli haaveena omistautua vapaaksi kirjoittajaksi. Tämä ei kuitenkaan ollut taloudellisista syistä mahdollista. Niinpä hän joutui vastentahtoisesti hoitamaan opettajan toimia, olemaan kunnallisneuvosmiehenä Käkisalmessa ja väkijuomien valmistuksen ja myynnin tarkastaja Tampereella. Näissäkin tehtävissä runoilijan mieli kärsi ristiriidasta, jonka palkkatyö ja kirjoittamisen intohimo aiheuttivat. Vasta vuodesta 1897 alkaen Erkkö toimi vapaana kirjailijana. Jukola 1930 ja Jukola 1939.

487 Oskar Merikanto J.H. Erkolle 22.11.1888, kopio kirjeestä. Kansalliskirjasto Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6. Alkuperäinen kirje on *Päivälehd*en arkistosäätien J.H. Erkon kokoelmassa.

488 J.H. Erkkö on mainittu mm. *Päivälehd*en näytenumeron 1. sivulla olevassa lehden esittelyssä, ns. tilausilmoituksessa, näyttenumero 16.11.1889.

489 *Päivälehd*en 1. näyttenumero ilmestyi 16.12.1890. Ks. Kansalliskirjaston digitaaliset kokoelmat, Historiallinen sanomalehtikirjasto. <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/main.html?language=fi>. Tieto haettu 24.7.2011.

490 J.H. Erkon ja Eero Erkon kirjeenvaihdosta on lainauksia kirjassa Jukola 1930 ja 1939.

Merikannon palkkaaminen *Päivälehden* musiikkikirjoittajaksi saattoi varmistua näissä yhteisissä keskusteluissa. Musiikkiarvostelijalta edellytettiin hyvää kirjoitustaitoa, mutta myös päivälehteläistä kiinnostusta suomalaiseen taiteeseen.

Merikannon ja Erkon taiteellinen yhteistyö alkoi, kun Oskar Merikanto sävelsi J.H. Erkon runon *Vanha mummo* Leipzigin ollessaan vuonna 1888. *Vanha mummo* (*Kasteli kukkaa vanha mummo*) on sävelletty altolle tai baritonille ja pianolle, ja se on julkaistu kokoelmassa *Suomalaisia laulusävellyksiä* I vuonna 1891. Erkon Wienissä kirjoittama runo kertoo kotiin yksin jääneestä vaivaisesta mummosta, joka muistelee maailmaan kadonnutta tyttöään. Runosta on Erkon muistikirjoissa kaksi käsikirjoitusta. Ensimmäinen versio, hahmotelma runosta, on vain päivätty 28.10.1884. Toisessa käsikirjoituksessa lukee Wien 28.10.1884.⁴⁹¹ *Vanha mummo* -runo julkaistiin Erkon kokoelmassa *Uusia runoelmia* vuonna 1885.

6.4.1. *Uusmaan marssi*

Oskar Merikanto sävelsi *Uusmaan marssin* unisono- tai sekakuorolle vuonna 1897.

Aleksanteri III:n kuoltua vuonna 1894 venäläistämistoimet laantuivat ja suomalaiset odottivat toiveikkaina, että uusi keisari Nikolai II muuttaisi suuriruhtinaskunnassa vallitsevaa poliittista kulttuuria. Näissä oloissa J.H. Erkko kirjoitti toiveikkaampia säkeitä.⁴⁹²

Vuonna 1896 syntyi runo *Uusimaa*. Se on positiivinen, maakuntaa rikkaana ja viljavana alueena kuvaava runo, jossa Erkko korostaa yhteishengen ja työn merkitystä. Runo on kuin osio Topeliuksen *Maamme kirjan* Suomen seutuja esittävistä kuvauksista: Meren rannalla, pääkaupungin aittana toimiva alue esitetään runossa suomen heimojen kotoisana yhteismaana, jossa ystävyys ja veljeys nostavat ja vahvistavat maata. Viidennessä säkeistössä kerrotaan: ” [...] Kun kansaa kaikkein seutujen / Täällä yhtyy rantaveljehen, / Niin Suomi soinnun saa. [...]” Ja kuudennessa säkeistössä: ”Mit’ olkoommekin heimoa, / Niin kaikki suomalaisina / Me työtä tehdä, palvella / Maat’ yhtä tahdomme. [...]”⁴⁹³ Tässä Erkko viittaa uusmaalaisien kaksikielisyyteen ja toivoon suomalaisten yhtenäisyydestä. Oskar Merikanto sävelsi runosta *Uusmaan marssin*, jossa tekstinä oli Erkon runo kokonaisuudessaan.⁴⁹⁴

Uusmaan marssi esitettiin ensimmäisen kerran uusimaalaisten keväthuhlassa Porvoossa 27.5.1897. Juhla kokosi yhteen maakunnan laulu- ja soittokunnat viritämään musiikkiharrastustaan. Oskar Merikanto oli pyydetty juhlien musiikinjohtajaksi vastaamaan esitysten harjoittamisesta ja itse esityksistä. Porvooseen saapui yleisöä noin 3 000 henkeä ympäri Uuttamaata. Yhteensä kolme laivalastillista väkeä oli tullut Helsingistä, Loviisasta ja Ruotsinpyhtäältä ja muilla kulkuneuvoilla muualta. Laiva osoittautui suosituksi kulkuneuvoksi, koska uutisoitiin, että niitä juhlakul-

491 SKS kirjallisuusarkisto, J.H. Erkon kokoelma.

492 Jukola 1939, 227–229.

493 Erkko 1886–1906, 155–156.

494 *Kansaopiston Laulukirja*. Nuottipainos 1911, 160.

jetuksiin olisi tarvittu enemmänkin.⁴⁹⁵

Kevätjuhla alkoi tuomiokirkossa pidetyllä konsertilla, jossa olivat esiintyjinä Anna Sarlinin (1862–1933) johtama helsinkiläinen kuoro solistinaan Sarlin, Abraham Ojanperä (1856–1916) ja Oskar Merikanto. Kirkko oli täynnä juhlayleisöä, joka sanomalehdessä olleen kuvauksen mukaan piti kuulemastaan. *Uusimaa*-lehden toimittaja kommentoi kuitenkin kriittisesti tuomiokirkon urkuja: ”hra Merikannon soolokappale olisi epäilemättä tehnyt vielä paremman ja ehjemmän vaikutuksen, jos hänen käytettävänänsä olisi ollut parempi soittokone, kuin nuo peräti vanhanaikuiset ja huonot tuomiokirkon urut.”⁴⁹⁶

Konsertin jälkeen yleisö käveli juhlakenttänä toimineelle Linnanmäelle tilaisuutta varten tehtyä koivukujaa myöden. Järjestäjät olivat nähneet paljon vaivaa tilaisuuden valmistelussa ja ympäristön koristelussa. Kunniaportissa oli Suomen ja Uudenmaan vaakunat ja tervetulotoivotus. Sisääntulokohdan sivukilvissä oli koristeena kanteleita ja lauseet: ”Kun herää Suomi, niin loppuu yö. Edistys, valistus, siinä ohjelmamme. Jo kansa täällä on valvova; työn, uhrin altis, ahkera; walohon rientää se!”⁴⁹⁷

Näillä juhlilla, kuten useimmilla muillakin paikallisilla juhlilla, kerättiin rahaa kansansivistystyöhön. Tilaisuuden yhteydessä järjestettyjen arpajaisten tuotto oli tarkoitus käyttää edellisenä vuonna kaupunkiin perustetun yksityisen suomenkielisen lyseon toimintaan. Sanomalehdissä oli ollut hyvissä ajoin ennen juhlia ilmoituksia, joissa julkaistiin paikkakunnittain voittoja ja arpatilauksia vastaanottaneet henkilöt.⁴⁹⁸ Arpajaiset olivat jännittävä juhlien ohjelman osa. Sieltä saattoi pienellä arvan hinnalla saada tavarana, jota muuten ei voisi hankkia.⁴⁹⁹

Varsinainen juhlatilaisuus alkoi yhteisesti veisatulla virrellä *Jumala ompe linnamme*. Tämän jälkeen ohjelmassa oli juhlien järjestelytoimikunnan puheenjohtajan, päätoimittaja Vihtori Peltosen (1869–1913) pitämä tervehdyspuhe, yhteisesti laulettu *Maamme*-laulu ja tohtori Kaarlo Forsmanin pitämä juhlapuhe.⁵⁰⁰

Merikannon säveltämän *Uusmaan marssin* esitti Porvoon juhlille koottu seka-kuoro säveltäjän johdolla. *Uuden Suomettaren* kirjoittaja Matti (Antti Jalava) oli ker-tonut juhlia koskevassa jutussaan etukäteen, että ”Tästä osasta [juhlien musiikista] lienee minun lupa mainita, että tilaisuudessa esitetään uusi, erityisesti juhlaa varten

495 *Päivälehti* nro 99, 12.4.1897.

496 *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897.

Anna Sarlin oli laulajatar ja laulunopettaja, joka toimi oppikoulujen ja kansakoulujen laulunopettajana. Hän oli myös kuoronjohtaja ja säveltäjä (nimellä A. Kanto). Sarlin toimitti mm. joulun- ja kuorolaulukokoelmia.

497 *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897.

498 Mm. *Uusi Suometar* nro 107A, 25.4.1897.

499 Mitä voitot olivat? Pääkaupungin kansallismieliset naiset olivat lahjoittaneet suuren kirjoituspöydän, Porvoon suomalaiset miehet olivat lahjoittaneet ”uhkean ruokasalinkaapin”, lisäksi oli seinäkelloja, uushopea-astioita, käsitöitä, tauluja jne. *Uusimaa* nro 39, 21.5.1897.

500 *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897. *Jumala ompe linnamme*, alkuperäiset sanat Martti Luther *Ein’ feste Burg ist unser Gott*, 1528; säveltäjä tuntematon. Vihtori Peltonen on tunnettu kirjailijanimellä Johannes Linnankoski. Juhlien aikaan hän toimi *Uusimaa*-lehden päätoimittajana.

valmistettu kotimainen sävellys.”⁵⁰¹

Yleisö piti kuulemastaan: ”Sävellyksessä on reippautta, ryhtiä ja voimaa ja kuuluu se suuremman koorin esittämänä kerrassaan jyhkeältä. Hyvä-huudoilla otettiin se vastaan ja esitettiin yleisön pyynnöstä kahdesti sekä myöhemmin illalla satamassa kolmannenkin kerran.”⁵⁰² ”Musiikin tuntijat olivat sitä mieltä, että tästä laulusta kyllä koituu todellinen [uusmaalaisten] kansallislaulu, sillä sävel on helppo mutta valtava.”⁵⁰³

Kuva 18: Oskar Merikanto: Näyte laulusta *Uusmaan marssi*. *Kansanopiston Laulukirja*. Nuottipainos 1911.

Laulun jälkeen juhlan ohjelma jatkui kuorojen ja soittokuntien esityksillä. Torvi-soittokunnat soittivat mm. virren *Oi Herra siunaa Suomen kansaa*, *Maamme*-laulun ja virren *Jumala ompe linnamme*. Sekakuorot lauloivat viisi laulua, mm. Fredrik Paciuksen *Suomen laulun* ja Karl Collanin *Savolaisen laulun*. Yksittäisillä soittokunnilla tai kuoroilla oli mahdollisuus halutessaan esittää myös pari omaa ohjelmanumeroa.⁵⁰⁴

Eino Leino oli kirjoittanut Porvoon juhlaa varten runon *Kevätkäkösen kukkuessa*, jonka lausui Juho Floor. Ylioppilaskunnan Laulajat ei päässyt paikalle, mutta sen sijaisena esiintyi Anna Sarlinin johtama kuoro. Kevätjuhla huipentui historialliseen kulkueeseen, jonka oli valmistellut tuolloin Suomalaisessa teatterissa toiminut Jalmari Finne. Hänellä oli osaamista, jota suuren kulkueen suunnittelu ja pukujen hankkiminen sekä itse kulkueen ohjaus edellyttivät.⁵⁰⁵

Kulkueen kuhunkin aikakauteen kuuluvat puvut oli saatu lainaksi Suomalaisesta teatterista. *Uusimaa*-lehden toimittaja kuvasi kulkuetta:

501 *Uusi Suometar* nro 107A, 25.4.1897. Heikki Poroila on arvellut, että Merikanto sävelsi *Uusmaan marssin* vuonna 1899 tai aikaisemmin. Poroila 1994, 150.

502 *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897.

503 *Wiipuri* nro 122, 29.5.1897.

504 *Päivälehti* nro 99, 12.4.1897.

505 Adolf Jalmari Finne (1874–1938) oli kirjailija, suomentaja ja historioitsija, joka toimi nuoruudessaan myös teatterityössä. Finne teki ohjaajana ja teatterinjohtajana merkittävää työtä suomenkielisen näyttämötaiteen hyväksi.

Kulkueeseen kuului kaikkiaan 80 henkeen. Ensimmäinen ryhmä kuvasi kalewaisia. Kolmen hevoson wetämänä oli nelipyöräisillä wene, jonka perässä waka wanha Wäinämöinen nähtiin melan warressa, ja muita Kalewalan merkkihenkilöitä niin paljon kuin weneeseen sopi. Toisessa ryhmässä katoollinen piispa kaikessa loistossaan, 4 keskiajan ritaria, 4 aatelisneitoa helmustimenkantajoiheen, munkkeja, nunnia ja kuoripoikia. Kolmannessa ryhmässä Agricola neljän teinin (ylioppilaan) seuraamana. Neljännessä seitsemän 30-wuotisen sodan ratsumiestä ratsujensa selässä. Wiidennessä 20:een nouseva joukko 1808–09nen sodan aikuisia sotilaita eri rykmentien puwuissa lippuineen, rummunlyöjineen. Kuudes ryhmä kuvasi nykyistä aikaa. Siinä kulki eri kansaluokkien edustajia ja ryhmän päähenkilönä Suometar, muinaissuomalaiseen pukimeen puettuna.⁵⁰⁶

Kevätjuhla huipentui illalla kahdeksan aikaan alkaneeseen päättäjäiskonserttiin, jonka solistina lauloi Maikki Pakarinen-Järnefelt. Juhlat olivat onnistuneet hyvin. *Wiipuri*-lehden kirjeenvaihtaja kuvasi juhlan merkitystä maakunnassa asuvalle väelle:

Se oli noita kansallisen herätyksen päiviä, joiden vaikutus tunkee sywälle sydämiin ja joista satoa tuleentuu wähitellen koko miespolwen elinajalla. Uudenmaan suomalainen rahvas oli läheltä ja kaukaa kokoontunut juhlimaan niin miehissä, että tuskin monessa talossa lienee ollut kotona kun kissa talon wahtina. [...] ⁵⁰⁷

Uusmaan marssin myöhemmät vaiheet osoittautuivat toisenlaisiksi kuin ensiesityksen perusteella ajateltiin. Laulua ei kovin paljon esitetty Porvoon juhlan jälkeen. Syynä on ehkä se, että Oskar Merikannon säveltämä melodia vaikuttaa paikoin vaikealta harrastajakuoron laulettavaksi. Siksi vuonna 1911 Eteläsuomalainen Osakunta päätti käynnistää hankkeen, jolla saataisiin uusi maakuntalaulu. Jean Sibeliusta pyydettiin säveltäjäksi ja hän suostuikin sillä ehdolla, että laululle hankittaisiin uusi runo. Runokilpailun voitti vuonna 1912 Kaarlo Terhi (1872–1921) runollaan *Uusmaalaisen laulu*, jonka Sibelius samana vuonna sävelsi uudeksi maakuntalauluksi.⁵⁰⁸

Uusmaan marssi on julkaistu mm. Jenny Elfvingin toimittamassa kokoelmassa Suomen maakuntalaulut, jonka Uusimaata koskevassa osastossa se on Sibeliuksen säveltämän maakuntalaulun, Henrik Boreniuksen säveltämän *Saaristolaisten laulun* (Theodor Lindhin tekstiin, mukaellut E. Hiekkala ja A.R.) ja A.O. Väisäsen säveltämän *Uusmaalaisen laulun* (Johannes Linnankosken tekstiin) kanssa.⁵⁰⁹ Laulun käsikirjoitus on kadonnut.

506 *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897. Monilla muillakin laulu- ja soittojuhlilla järjestettiin suomalaisten historiaa esitteleviä kulkueita. Esimerkiksi Satakunnan laulu- ja soittojuhlilla Porissa vuonna 1898 Finnen järjestämässä kulkueessa esiintyi ”1) Muinaissuomalaisia, 2) Birger Jarl, piispan, munkkein ja sotilaiden seuraamana, 3) Juhana herttua lähdössä metsästysretkelle seuralaisineen ja palwelijoiheen; 4) Marski Klaus Fleming seuralaisineen ja huowineen; 5) Sotilaita 30 wuotisen sodan ajalta; 6) Parisilaisia sotilaita 1808–1809 wuoden sodan ajalta. *Päivälehti* nro 142, 23.6.1898. Huuilla takoitetaan tässä henkivartijaa (myös sotilas).

507 *Wiipuri* nro 122, 29.5.1897.

508 Pajamo 1987, 76–77.

509 Elfving 1928, 48–54.

6.4.2. Viirimme

Oskar Merikanto sävelsi *Viirimme*-laulun sekakuorolle vuonna 1899. *Viirimme*-laulu syntyi sortokauden alussa, poliittisen tilanteen paineessa. Sen ensiesitys ja myöhemmät vaiheet sekakuorojen suosittuna ohjelmistona kuvaavat suomalaisuusliikkeen kulttuurista toimintaa sortokaudella, jossa suomalaisten vastarinta ja poliittista tilannetta koskeva valistustyö yhdistyivät maakunnissa järjestettyihin isänmaallisiin juhliin. Näissä tilaisuuksissa *Viirimme*-laulua tarvittiin taistelumieltä nostattavaksi hengenluojaksi.

J.H. Erkko seurasi Suomen poliittisia tapahtumia vuonna 1899 Euroopan matkallaan, jolle hän oli lähtenyt terveydellisten ongelmien takia. Hän matkusti ensin Sveitsiin Meraniin hoidattamaan itseään ja jatkoi sieltä matkaansa eri paikkakunnille mm. Ranskassa. Vakavat uutiset poliittisen tilanteen kiristymisestä, helmikuun manifestista ja kenraalikuvernööri Bobrikovin ohjelmasta saivat Erkon huolestuneeksi. Hän purki ajatuksiaan runoihin, kuten *Rajamailla*: ”Ajan aallot ankarasti lyövät / Ja ryske kaikkialla käy, / Maan suuret pienempiä syövät / Ja heikon lohdutus’ ei näy. / Väkivalta toivon sammuttaapi / Ja villit voimat raivoaapi. / Oi, ihmisyyys, oi oikeus, / Miss’ onkaan teidän pelastus! [...]”.⁵¹⁰

Helmikuussa 1899 Erkko kirjoitti myös toisen hyvin kanta-aottavan runon *Viirimme*, jonka Hyvinkään laulujuhlatoukimunta tilasi kesäkuussa pidettäviin laulujuhliin. Kirjoitettuaan runonsa Erkko lähetti sen Oskar Merikannolle sävellettäväksi 3. helmikuuta 1899 päivätyllä kirjeellään.

J.H. Erkon Oskar Merikannolle kirjoittaman kirjeen laulua koskeva osuus on seuraava:

Kallis Veli Oskari!

Suuri kiitos teidän vuosikortistanne. Nyt minulla on pieni – suuri asia sinulle. Eilen, Vih-tori Peltosen pyynnöstä, kehoituksesta, kirjoitin Hyvinkään juhlaa varten ”*Viirimme*” nimisen laulun, jota onnittelen sinun säveltääksesi, sillä Sinä olet aina osannut säveltää kansan sydämmelle niin kuin tässä tarvitaan. Erittäin tällä kertaa toivon sinun sielusi paisuvan innostuksesta korkealle, sillä meidän pitää laulaa ja laulattaa perustuslakimme Suomen kansan sydänvereen, josta se ei silpomallakaan lähde. Koko ihmisyyden edessä vastaan sanoistani, sillä niissä ei ole mitään ahdasta, egoistista patriotismia, vaan ihmis-oikeuksien kanssa yhteensointuvaa kansallistunnetta, joka pitää ryhtinsä niin yksityisiin kuin kansoihin nähden, jollei maailmasta tahdota kokonaan yksilöisyyttä hävittää – ja sivistystä samalla. Sillä sivistyksen vaikuttavuus on muotojen moninaisuudessa. Tällä kirjeellä kutsun Sinun sydämeesi sekä nykyisen että tulevaisuuden polvien isänmaan rakkau-den ja ihmisoikeuksien tunnon luodaksesi voimakkaan säveleen raakalaisuuden karkeata viimaa vastaan.

510 Erkko 1899, 37–39. Armas Järnefelt sävelsi *Rajamailla*-runon ja laulu julkaistiin *Kansanopiston Laulukirjassa* vuonna 1909. Laulu esitettiin mm. Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosijuhlilla elokuussa vuonna 1903. *Wiborgs Nyheter* nro 177, 4.8.1903.

Olen vähän kiihtynyt, sillä tulin juuri auringonpaisteesta kävelyiltä ja tapasin likeistä naapuriani sangen intelligenttiä hraa ”Auroren” kirjeenvaihtajaa. Hän oli vastikään tavannut venäläistä panslavistia ja jutteli kauhistuksella hänen mielipiteistään. Minä sanoin: Sel-laiset meillä nyt pyrkivät lakia säätämään. Jumala heistä suojelkoon.⁵¹¹

Yrjö Suomalainen tulkitsti tämän asian toisin. Hän siteerasi Merikannosta kirjoitamassaan elämäkerrassa Erkon kirjettä (”3.2. 99 Cannes”), jonka hän uskoi olevan Heikki Klemetin Oskar Merikannolle kirjoittama.

Suomalainen kirjoitti: ”Siitä, että Klemetti jo aikaisin ’uumoili’ Merikannon sävelniekka-arvon, kertoo katkelma eräästä hänen kirjeestäänkin.”⁵¹² Heikki Poroila lainasi Suomalaisen kirjoittamaa tekstiä ja pohti kirjeen kirjoittajakysymystä edelleen. Hän viittasi Kansalliskirjastossa olevaan Merikantojen lehtileikekirjaan, jossa kirje on, ja epäili, että Klemetti ei olisi kirjoittanut ”juuri tätä Viirimme-runoa.” [...] Mahdollisesti Klemetti tarkoittaa yrittäneensä säveltää laulua, mutta toivovansa Merikannon tekävän sen paremmin.” Poroila päätyi kuitenkin siihen, että Oskar Merikannon säveltämän *Viirimme*-laulun runoilija on J.H. Erkko.⁵¹³

Kansalliskirjastossa säilytettävä Oskar Merikannolle osoitettu kirje ei ole Heikki Klemetin kirjoittama. J.H. Erkko oli lähettänyt kirjeen Oskar Merikannolle. Kirjeen muu sisältö (kirjoitustyyli ja alkutervehdys ”Kallis Veli Oskari”) ja lähetyspaikka Antibes sekä lähetysaika viittaavat J.H. Erkkoon, joka tuolloin, päiväyksen 3.2.1899 aikaan oli Antibes’ssa.⁵¹⁴ Myös kirjeen kirjoittajan käsiala on J.H. Erkon käsialaa.⁵¹⁵ Erkon kirjoittama *Viirimme*-runo on päivätty ”Cannes 2/2”.⁵¹⁶ Ilmeisesti Yrjö Suomalainen ja Heikki Poroila yhdistivät kirjeen Heikki Klemettiin sen allekirjoituksen ”Veljesi Heikki” perusteella. J.H. Erkko oli Juhana Henrik, jota kutsuttiin jo lapsena Heikiksi. Ystävälleen Oskar Merikannollekin hän oli Veli Heikki.

Oskar Merikanto sävelsi *Viirimme*-runon sekakuorolle juhlasävellykseksi, joka esitettiin Uudenmaan suomalaisessa soitto- ja laulujuhlissa Hyvinkäällä 5.6.1899.⁵¹⁷ Laulun nuottijulkaisuissa ovat mukana runon säkeistöt 1, 3 ja 4. Merikannon sävellys on iskevä marssi, joka korostaa runon päättäväistä viestiä. Runossa perustuslaki on kansan oikeustaistelua johtava viiri. Suomalaiset vetosivat Porvoon maapäivillä annettuun keisarin lupaukseen Ruotsin vallan aikaisten perustuslakien säilyttämiseksi. Runon aihe liittyy myös viranomaisten kieltoon käyttää Suomen lippua. Venäläiset viranomaiset halusivat muutoksen suomalaisten runsaaseen lipunkäyttöön.

Liputusta koskevasta määräyksestä oli sanomalehdissä hyvin niukasti tietoa.

511 J.H. Erkko Oskar Merikannolle 3.2.1899. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6.

512 Suomalainen 1950, 63.

513 Poroila 1994, 152; Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6.

514 Jukola 1939, 242.

515 J.H. Erkko Oskar Merikannolle 3.2.1899. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6. Erkon käsialänäytteitä on mm. J.H. Erkon aineistossa, SKS Kirjallisuusarkisto, J.H. Erkon kokoelma.

516 Erkko 1899, 37.

517 Juhlien ohjelma, esim. *Nya Pressen* nro 22C, 31.5.1899.

Esimerkiksi *Päivälehdessä* mainittiin vain hyvin lyhyesti asetuskokoelmaan tulevas-
ta julistuksesta, jonka mukaan sini-puna-valkoinen lippu on Venäjän valtakunnan
ainoa kansallislippu.⁵¹⁸ Varmaankaan tarkoitus ei ollut auttaa viranomaisia tämän
asian tiedottamisessa. Lehdissä näkyi jopa arveluita, että määräys koskisi vain viras-
tojen ja muiden julkisten rakennusten järjestämiä liputuksia. Liputusmääräystä ei
noudatettu, kuten tarkoitus oli, ja siitä syystä virkamiehet puuttuivat suomalaisten
käytäntöön, ja valvonta kiristyi. Lehtijuttu kertoo, että oululaiset kirjaltajat olivat ko-
ristelleet vuosijuhlapaikkansa vanhan tavan mukaan erilaisilla lipuilla. Viranomaiset
vaativat kuitenkin ennen juhlan alkua järjestäjiä poistamaan liput, koska ne eivät
olleet virallista liputusta koskevan määräyksen mukaisia.⁵¹⁹

Uusi määräys kosketi syvästi suomalaisia, koska erilaisten viirien ja lippujen
sekä Suomen lipun käyttö oli yleistä yhdistysten ja seurojen kokouksissa ja juhlissa.
Liput olivat esillä juhlamarsseilla ja niillä koristeltiin näyttämöt ja muut juhlapaikat.
Suomen lippu oli sekä venäläisille että itse suomalaisille avoin näyttö separatismista,
siitä, että kansa seuraa sinivalkoisia värejä.⁵²⁰

J.H. Erkon *Viirimme*-runo julkaistiin *Päivälehdessä* 18. helmikuuta 1899.⁵²¹

Viirimme (runon 1., 3. ja 4. säkeistö)⁵²²

Mik' onkaan meidän viirimme,
Jonk ympäri me yhdymme?
Peruslakimme, peruslakimme!
Ei liehu päämme päällä se,
Se syöpynyt on vereemme,
Sen johto riittää: järjestys
Sen riento on ja edistys.
Sen isät meille sääteli
Ja ruhtinaamme vahvisti –
se on Suomen viiri, se.

518 *Päivälehti* nro 299, 23.12.1896.

519 *Ilmoittaja* (*Päivälehden* liite tilaajille) 7.9.1999.

520 Liputuskieltoon otti kantaa myös Juhani Aho (1861–1921), joka käsitteli ajankohtaisia yhteiskunnallisia asioita
sekä *Päivälehden* palstoilla että lastuissaan ja muussa tuotannossaan. Hän kirjoitti lastun *Suomen lippu* vuon-
na 1899. Aho 1900, 7. Kirjoittaessaan *Suomen lippu* -lastua Juhani Aho oli jo tunnettu kirjailija ja *Päiväleh-*
den toimittaja, joka kuului nuorsuomalaiseen piiriin. Juhani Ahon (vuoteen 1907 asti Brofelt) tie kirjailijaksi
ja sanomalehtimieheksi alkoi kotipitäjästä Lapinlahdelta. Hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1880 ja aloitti
suomen kielen, kirjallisuuden ja historian opinnot Keisarikunnan lukusalissa Aleksanterin yliopistossa. Aho tosin kertoo
kuluttaneensa opiskeluaikansa ja isältään saamansa ensimmäiset opiskelurahat lähinnä kaunokirjallisuuden
lukemiseen ja ylioppilaskunnan puolueriitoihin. Ylioppilaskunnan lukusalissa hän viihtyi lukemalla sanoma-
lehtiä, joihin hänellä jo tuolloin oli ”vastustamaton halu”. Vuonna 1882 hän sai tuttavansa avulla paikan *Uusi*
Suometar -lehden toimituksessa. Siitä alkoi Ahon ansiokas toimittajan ura. Aho 1911, 5–11. Juhani Aho kirjoitti
lehtiin myös nimimerkeillä: A., -ah-, Eero, Ent. sanomalehtimies, J.A., J.A-o, J. S-n, J.S-nen, Jussi, Panu, Sissi,
Timo, Tuomas ja Alma Valkonen.

521 Runo julkaistiin myös mm. *Uusi Savo* -lehdessä nro 42, 21.2.1899.

522 Erko 1910, 221–223.

Työtanner, sotatanner, se,
 Jonk' yli johtaa viirimme?
 Se on Suomemme, se on Suomemme!
 Maa, jossa kukkii isäin työ
 Ja josta lapset leipää syö,
 Maa, jossa oikeus, valistus,
 On kansan toivo, lohdutus,
 Ja jossa työmme hedelmät
 Myös maailmalle kypsyvät –
 Se on meidän Suomemme.

Jos viiri meiltä riistettäis
 Sen henki rintahamme jäis:
 Oma henkemme, peruslakimme.
 Ja värit suomalaiset, ne
 Myös säilyis meidän kanssamme.
 Ja vaikka meidät silvottais,
 Pois luontomme ei lohkeais;
 Jok' uusi polvi povesta
 taas nostaa viirin valvomaan –
 Se on viiri Suomemme.

Viirimme-laulun ensiesitystilaisuutta, Hyvinkään laulujuhlaa, vietettiin 5. kesäkuuta 1899. Tilaisuus alkoi epävirallisesti jo edellisenä päivänä sunnuntaina, jolloin laulu- ja soittokunnat kokoontuivat pitämään yhteisharjoituksia. Varsinainen juhla alkoi laulu- ja soittokuntien kokoonnuttua rukoushuoneelle, josta ne marssivat kulkueena juhlakentälle. Paikalle oli tullut kaikkiaan 22 kuoroa, joiden vahvuus oli yhteensä 442 laulajaa ja 9 soittokuntaa, joissa oli 68 soittajaa. Tilaisuus alkoi laulajien ja soittajien yhteisesityksellä virrestä *Jumala ompe linnamme*. Tämän jälkeen rehtori Kaarlo Tiililä (1864–1936) piti tervehdyspuheen kuvaillen Suomen poliittista asemaa. Hän totesi, että vaikka tilanne ei antanut aihetta ilonpitoon, yhteisestä juhlasta voitiin saada huojennusta huolille ja toivoa vastaisen varalle.⁵²³

Puheen jälkeen sekakuorot esittivät puhallinorkesterin säestyksellä hymnin *Te taivaat soikaat kiitosta Herralle*. Juhlien tauolla laulu- ja soittokuntien johtajat täydensivät musiikkikilpailujen tuomarikuntaa kapellimestari Armas Järnefeltillä (1869–1958) ja opettaja H.J. Pekkolalla. Juhlatoimikunta oli jo aiemmin kutsunut tuomaristoon laulunopettaja Anna Sarlinin (1862–1933), laulaja Abraham Ojanperän (1856–1916), musiikinlehtori Mikael Nybergin (1871–1940) ja kapellimestari Juho Leinon (1868–1945). Juhlapuheen piti nuorsuomalainen professori E. N. Setälä.⁵²⁴

Setälän pitämässä juhlapuheessa esiintyivät teemat, jotka kuvasivat hyvin suo-

523 *Päivälehti* nro 146, 6.6.1899. Tiililä oli myös sanomalehtimies ja runoilija.

524 *Päivälehti* nro 146, 6.6.1899.

Viirimme.

(J. H. Erkkö.)

Reippaassa marssitahdissa.

Oskar Merikanto.

mf

1. Mik' on - kaan mei - dän vii - rim-me, Jonk' ym - pä - ri me
2. Työ - tan - ner, so - ta - tan - ner se, Jonk' y - li joh - taa
3. Jos vii - ri mei - tä riis - toi-tais, Sen hen - ki rin - ta-

mf

1. yh - dym-me? Pe - rus-la - kim-me, pe - rus-la - kim-me! Ei
2. Vii - rim-me? Se on Suo - mem-me, se on Suo - mem-me! Maa,
3. ham-me jäis: O - ma hen - kem-me, pe - rus-la - kim-me, Ja

cre - scen - do

1. lie - hu pääm-me pääl-lä se, Se syö - py - nyt on ve - reemme. Sen
2. jos - sa kuk - kii i - skin työ Ja - jos - ta lap - set lei - pää syö, Maa,
3. vä - rit suo - ma - lai - set ne Myös säi - lyis mei - dän kanssamme. Ja

cre - scen - do

— 4 —

1. joh - to riit - tää: jär - jes - tys Sen rien-to on ja e - dis - tys. Sen
2. jos - sa oi - keus, va - lis - tus On kau - san toi - vo, loh - du - tus, Ja
3. vaik - ka mei - dät sil - vot - tais, Pois luontom-me ei loh - ke - ais: Jok'

mf

1. i - sät meil - le sää - te - li ja ruh - ti - naam-me

1. i - sät meil - le sää - te - li ja ruh - ti - naam-me
2. jos - sa työm - me he - del - mät
3. uu - si pol - vi po - ves - taan

mf

1. i - sät meil - le sää - te - li ja ruh - ti - naam-me
2. jos - sa työm - me he - del - mät myös maa - il - mal - le
3. uu - si pol - vi po - ves - taan Taas nos - taa vii - rin

1. vah - vis - ti.

poco rall.

1. li. Se on Suomen vii - ri se, Se on Suomen vii - ri se.
2. mät Se on meidän Suome - me, — Se on meidän Suome - me.
3. taan Se on vii - ri Suome - me, — Se on vii - ri Suome - me.

poco rall.

1. vah - vis - ti.
2. kyp - sy - vät —
3. lie - hu - maan —

Kuva 19: Oskar Merikanto: Viirimme. Julkaisussa Oskar Merikanto, Sekaköörisävellyksiä 1. vihko.

malaisuusliikkeen tuonhetkisiä aatteellisia teemoja. Setälä puhui kylmän kevään aiheuttamista vaaroista maan viljasadolle, mutta hän käytti myös kansalaisten tuntemaa vertauskuvaa idän hallasta, joka uhkaa suomalaisia: ”Suomen kansa tuntee kylä idän hallan, hallan, joka ei uhkaa ainoastaan meidän taloudellista elämistämme, vaan samalla uhkaa koko valtiollista, ja kansallista olemassaoloamme, hallan, joka viime aikoina on vilun pelolla täyttänyt jokaisen suomalaisen rinnan.”⁵²⁵

Professori Setälä muistutti puheessaan Porvoon maapäivillä saadusta hallitsijavakuutuksesta, jossa suomalaiset saivat keisarilta lupauksen maan valtiosäännön, sen perustuslakien ja uskonnon säilyttämisestä. Suomalaiset puolestaan vannoivat tuolloin edustajiensa kautta uskollisuuttaan uudelle ruhtinaalleen.⁵²⁶

Puheensa lopuksi Setälä otti esille myös teeman helmikuun manifestin tuomasta surusta ja toisaalta yhteisten kansanjuhlien pitämisestä:

Voidaan ehkä kysyä, onko nyt oikea aika juhlia viettää, virsiä virittää, kun sydän on huolta täynnä. Silloin se juuri oikea aika onkin antaa huolten kiitää sävelten siivillä kohti avaruuksia. ”Soitto on suruista tehty, / Murenista muovaeltu,” sanoo suomalainen sananruno. Soiton säveliin Suomen kansa on jo muinaisinakin murheen aikoina tottunut pukemaan sydänsurunsa, laulusta murheinen rinta on oppinut lohtua saamaan.⁵²⁷

Juhlakonsertissa sekakuorot esittivät laulut Jean Sibeliuksen *Aamusumussa*, Emil Sivorin (1864–1929) *Kevätaamu* ja Oskar Merikannon kansanlaulusovituksen *Rakkaus*. Seuraavaksi Juho Floor lausui toimittaja Vihtori Peltosen kirjoittaman runon *Keväällä 1899*. Torvisoittokunnat esittivät Ludvig van Beethovenin (1770–1827) *Keväällä* ja Franz Abtin (1819–1885) *Aamulaulun*, naiskuorot esittivät Sivorin *Kesän tultua*, Merikannon *Voi jos ilta joutuisi* ja Sivorin *Venehessä* ja mieskuorot Robert Kajanuksen (1856–1933) *Sotamarssin*, Richard Faltinin (1835–1918) *Ruusu laaksossa* ja Emil Forsströmin *Tuuti lasta*.⁵²⁸

Konsertin jälkeen alkoivat kilpailut, joissa oli omat sarjansa torvisoittokunnille, sekakuoroille, mieskuoroille ja naiskuoroille. Tulokset julkistettiin tauon jälkeen juhlien iltapäivän ohjelmassa, jossa oli torvisoittoa, voimistelua ja sekakuorolaulua. Iltapäivän ohjelmassa oli myös suuren sekakuoron esittämä *Viirimme*.⁵²⁹

Päivälehdessä kerrottiin *Viirimme*-laulun esityksen luomasta tunnelmasta: ”Tämän jälkeen esittivät sekaköörin mahtavan laulun *Viirimme*, jonka hra O. Merikanto oli säveltänyt erityisesti tätä tilaisuutta varten J. H. Erkon tekemiin sanoihin.” Yleisö pyysi runoilijan esille ja kohotti hänelle eläköön-huudon. Eläköön huudettiin myös Merikannolle, vaikka hän ei ollut paikalla. Oskar Merikanto oli alun perin lupautu-

525 *Päivälehti* nro 147, 7.6.1899.

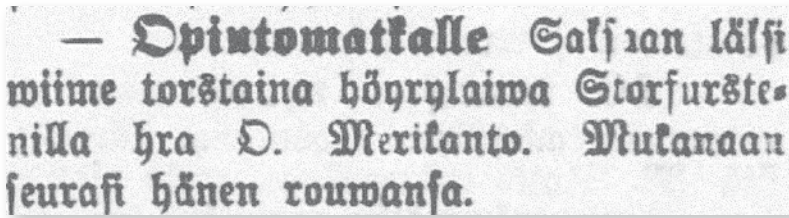
526 *Päivälehti* nro 147, 7.6.1899.

527 *Päivälehti* nro 147, 7.6.1899.

528 *Päivälehti* nro 146, 6.6.1899.

529 *Päivälehti* nro 146, 6.6.1899.

nut tulemaan musiikin johtajaksi Hyvinkään laulujuhlille, mutta hän perui osallistumisensa Saksan matkan takia.

Kuva 20: Wiipurin Sanomat nro 149, 5.6.1899.

Hyvinkään juhlilla Merikannon sijaisena toimi kapellimestari Juho Leino. Merikanto oli saanut 16. maaliskuuta tietää, että hänen *Pohjan neiti* -oopperansa palkittiin Suomalaisen kirjallisuuden Seuran kilpailussa. Varmaankin palkintoraha mahdollisti hänelle Liisan kanssa tehtävän matkan samoin kuin virkavapaan urkurin toimesta kesän ajaksi. Emmy Achté kertoi kirjeessään Aino Acktéille toukokuussa 1899 Merikantojen lomasta: ”Merikantos hafva rest till Berlin, Dresden och München för att litet se och njuta af stora verlden.”⁵³⁰

Hyvinkään laulujuhlilla vallinnut suomalaisia yhdistänyt ja isänmaallinen tunnelma toi sanomalehtien mukaan osanottajille piristystä poliittisesti raskaan kevään jälkeen. Arkipäivän tunnelmista kirjoitti nimimerkki W K:n, joka kuvaili *Suomalainen*-lehteen kirjoittamassaan Helsingin kirjeessä apeita mielialoja, jotka pääkaupungissa vallitsivat toukokuun lopussa päättyneiden väliaikaisten valtiopäivien jälkeen vuonna 1899. Epäonnistunut adressinluovutusmatka ja suomalaisten vaikea tilanne herättivät keskustelua sekä kotimaassa että ulkomailla. Tunnelmaa synkensivät venäläisissä lehdissä julkaistut suomalaisten asemaa ja patriootista toimintaa koskevat uhkaavat kirjoitukset, joita siteerattiin myös suomalaisissa sanomalehdissä. Helsinki oli hiljentynyt valtiopäivien loputtua ja ihmiset olivat palanneet arkeen kaupungilla järjestettyjen mielenilmausten ja muiden kokoontumisten jälkeen.

530 *Päivälehti* nro 128, 17.5.1899; Kilpailun tulos: *Päivälehti* nro 72, 17.3.1899; Emmy Achté Aino Acktéille 11.5.1899. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.2. Sain tämän kirjeen kopion käyttööni ohjaajaltani Anne Sivuojalta, mistä olen kiitollinen.

Suur-Savon Nuorisoseurojen
keskusseuran
toimesta pidetään
tulevana sunnuntaina t. k. 6 p.
Suuri
Kansanjuhla
Pirttiniemessä.
Alkaa klo 6 i.-p.

O h j e l m a :

Torvisoittoa (V. P. K. soittokunta).
Laulua (torvien säestyksellä).
Avauspuhe.
Laulua (sekakuoro).
Lausuntoa (nti M. Tiisanen).
Torvisoittoa.
Juhlapuhe.
Yksiaänistä laulua.
Lausuntoa (Santeri Salmi).
Laulua (sekakuoro).
Viirimme (sävelsi O. Merikanto.)
Päättäjäispuhe.
Maamme.
Virsi n:o 399 2, 3 säkehistö.

Pääsymaksu kansanjuhlaan aikuisilta 50 penniä ja lapsilta 25 penniä.
Sateisen ilman sattuessa suoritetaan ohjelma Palokunnan talossa.
Toimikunta.

Kuva 21: *Mikkelin Sanomat* nro 88, 5.8.1899.

Nuorsuomalaisen professori Setälän puhe ja nuorsuomalaisittain perustuslakia korostanut Erkon ja Merikannon *Viirimme*-laulu täydensivät toisiaan laulu- ja soittojuhlan ohjelmassa. Yleisö innostui *Viirimme*-laulusta ja se levisi muutamassa kuukaudessa lehdistön ja laulujuhliissa saamansa julkisuuden ansiosta myös kuorolaisten tietoisuuteen eri puolille maata. Laulu oli mm. jo elokuussa 1899 Suur-Savon nuorisoseurojen järjestämien juhlien ohjelmassa. *Kansalainen*-lehdessä oli juttu Porin Kasalliskööristä, joka kertoi toiminnastaan ja etsi uusia laulajia. Lehden mukaan Oskar Merikanto oli omistanut *Viirimme*-laulun Porin Kansallisköörille.⁵³¹

Viirimme julkaistiin nuottina heti Hyvinkään laulujuhliilla tapahtuneen esityksen jälkeen kesällä 1899. *Uusimaa*-lehden ilmoituksessa sanottiin: ”Laulukunnat huom! Lukuisten kysymysten johdosta saamme ilmoittaa että uusi huomiota herättänyt marssi ’Viirimme’ (J H. Erkon sanat, säveltänyt Oskar Merikanto) on meiltä saatavissa painettuna. Hinta 23 p’. kappaleelta. Uusimaan konttori, Porvoo.”⁵³² Laulu julkais-

531 *Kansalainen* nro 99, 30.8.1899.

532 *Uusimaa* nro 93, 14.8.1899.

tiin vuonna 1899 myös *Kansanopistojen laulukirjassa* Isänmaa ja historia -osastossa ja A. Apostolin julkaisemassa kokoelmassa *Sekaköörisävellyksiä* I.⁵³³ *Uusimaa*-lehden ilmoituksessa vuonna 1901 tarjottiin Viirimme-laulun ”nuotteja” *Uusimaa*-lehden konttorista Porvoosta: ”Nuotit isänmaallisiin lauluihin, Uusmaan marssiin ja Viirimme-lauluun.”⁵³⁴ Laulun käsikirjoitus on kadonnut.

Viirimme-runo julkaistiin J.H. Erkon *Runoelmia ja ajatelmia* -kokoelmassa vuonna 1899. Kokoelmassa on 83 runoa ja 50 ajatelmaa, joista useimmat syntyivät Erkon toista vuotta kestäneellä Euroopan matkalla. Kokoelman lopussa olevat 15 runoa ot-sikolla Tumma orvokki Erkko oli kirjoittanut vuonna 1896. Isänmaallisten aiheiden lisäksi Erkko käsitteli matkan tunnelmia, luonnon kuvia, rakkautta ja muistoja ystäville, kuten Minna Canth, Emilie Bergbom ja Aino Ackté.

Päivälehdessä nimimerkki Ph. S. totesi ”mielihyväkseen” että kokoelmaan on pe-lastettu tilapäisjulkaisujen häviöstä isänmaalliset runot, kuten *Viirimme*, *Rajamailla*, *Suomalainen sävel*, *Kustavi Adolfin muistojuhlassa 18.11.1882* ja *Nuorten liitto*. Arvos-telija totesi myös, että isänmaa näissä runoissa esiintyy samoin kuin luonto laulun aiheena. Se ei ole Erkon runoissa runoilijan maailmasta irti reväisty aihe.⁵³⁵

Viirimme-runo ilmestyi myös julkaisusarjassa *Kirjasia kansalle* numerossa 7, Mikä on perustuslaki. *Päivälehdessä* olleen ilmoituksen mukaan julkaisu esiteltiin:

Mikä on perustuslaki? Vuoropuhelua Lautamiehen tuvassa. Kirj. T. H. – Viirimme. Runo. Kirj. J. H. Erkko. – Hintaa 15 p:nä.” Ilmoituksen lopussa sanotaan ”Huom! Asiamiehille ja paljottain ostajille myönnetään suuri hinnanalennus, kun tekevät tilauksensa suoraan Päivälehden Toimitukselta. Kirjaset Kansalaisille käsittelevät tärkeitä päivän kysymyk-siä. Tilatkaa niitä ja levittäkää kansalle.”⁵³⁶

6.4.3. Säveleet J.H. Erkon suomalaiseen huoneentauluun

Oskar Merikanto sävelsi teoksen *Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun* vuonna 1903. Sävellys julkaistiin Yrjö Veilinin kustantamana joulukuussa 1903 kah-tena versiona nimellä *Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun*. Suomen kansan laulettavaksi. Toinen versio on yksiääninen melodianuotinnos, toinen si-sältää säestyksen harmoonille tai pianolle.⁵³⁷ Teos oli myös kuorojen ohjelmistossa. Teoksen käsikirjoitus on kadonnut.

J.H. Erkon kirjoittama runoteos koostuu kymmenestä runosta, joiden pohjalta Oskar Merikanto sävelsi kolmetoista pientä laulua, huoneentaulua. Kuudennesta ru-nosta on kaksi laulua, samoin kahdeksannesta ja kymmenennestä runosta. Merikan-

533 Poroila 1994, 152.

534 *Uusimaa* nro 132, 13.11.1901.

Viirimme-laulu oli monien sekakuorojen ohjelmistossa. Sitä esitti mm. sekakuoro Viiri, 8.4.1891. *Hufvudstads-bladet* nro 93A, 7.4.1891.

535 *Päivälehti* nro 225, 28.11.1899.

536 *Päivälehti* nro 192, 30.7.1899.

537 Poroila 1994, 126. Nuotin myynti-ilmoitus mm. *Helsingfors-Posten* nro 347B 20.12.1903.

to jätti lauluissaan pois joitakin kohtia Erkon runoista, mutta ei muuttanut Erkon kalevalaista runotekstiä. Ainoastaan runosta kymmenen sävelletyissä laulussa Erkon teksti ”Vaadi valta oikeudelle,” esiintyy laulussa ”Voita valta oikeudelle.”⁵³⁸

Esimerkiksi Erkon runoteoksen toinen runo on seuraava:

Itsenäisyys on vapautta;
on kaiken vapauden emäjuuri, kehi-
tyksesi latvaan asti ylettyvä runko.

Kyntäös oma vakosi.
Auta itse itseäsi.
Nouse puuna pulskeana
Oman vartesi varassa.⁵³⁹

Merikanto sävelsi runosta *Kalevala*-vaikutteisen osan:

Kuva 22: Oskar Merikanto: Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun, Huoneentaulu II. *Kansanopiston laulukirja*. Nuottipainos 1911.

⁵³⁸ *Kansanopiston laulukirja*. Nuottipainos 1911, 178; Erkko 1911, 323–327.

⁵³⁹ Erkko 1911, 323.

Sävellyksen säkeistöt:

1. Uskontosi kehittä sydämesi syvyydestä
2. Kyntäös oma vakosi
3. Niin kuin metsän muuriainen
4. Oikeutta tehdä koita
5. Suosi Suomen lakia
6. Omatuntos ohjausta nouda notkoissa elämän
7. Pidä puhtaus pyhänä
8. Opin ahjoja sytytä
9. Suomalaista itseäsi sinä säilytä lujassa
10. Äidinkieltäsi rakasta
11. Kotisi ja maasi muista
12. Sydämesi päivä päästä
13. Voita valta oikeudelle

Kuva 23: Oskar Merikanto: Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun, Huoneentaulu X, Äidinkieltäsi rakasta. Kansanopiston laulukirja. Nuottipainos 1911.

J.H. Erkon runoteos *Suomalainen huoneentaulu* julkaistiin erillispainoksena joulukuussa 1900 nimellä *Suomalainen huoneentaulu. Wanhoille ja nuorille sydämeen luettawaksi. Sisäinen itsenäisyys*. Julkaisussa teoksen jokaisen runon lopussa oli Axel Gallénin luoma vinjetti.

Martti Jukolan mukaan Erkon runoteos oli ”isänmaan vaaranalaisen tilan aiheuttama lentolehtinen, jossa Erkko halusi lausua kansalleen keskitetysti ajatuksensa

ajan velvoituksista, ennen kaikkea 'sisäisen itsenäisyyden' saavuttamisen edellytyksistä. [...] Näin tuli 'kymmenkäskyisestä' kalevalamittaisesta runoelmasta Erkon elämänkatsomuksen tiivistetty testamentti."⁵⁴⁰

Runoteos esiteltiin *Uusi Aura* -lehdessä. Siitä sanottiin mm. seuraavaa:

Runoilija lausuu siinä [Suomalaisessa huoneentaulussa] lyhyin pontewin sanoin 'sisäisen itsenäisyytemme' tunnussanat, sisimmän itsenäisyytemme ytimen – sen itsenäisyyden, joka ei kukistu vihamiehen sortaessa maahan waltiolaitoksemmekin, koska se on ajatus-temme, sydämemme, tahtomme itsenäisyys, joka ilmenee suomalaisessa mielessämme ja suomalaisessa kielessämme, taiteessamme, runoudessamme ja teoissamme.⁵⁴¹

Merikannon sävellys mainittiin *Oulun ilmoituslehdessä* Merikantojen Kantolanimestä maaseututaltoa esittelevän jutun yhteydessä. Lehti kuvaili Merikantojen elämää kesäpaikassaan, joka oli rakennettu Ruoveden Paloselän Hunningon lahden pohjukkaan kuivalle hiekkaperäiselle maalle, pitkien petäjien täyttämälle niemekkeelle. Tuolloin, kesällä 1903, Merikannot asuivat talossaan toista kesää.

[huvila] on sisältäkin harwinaisella tawalla koristettu. Paitsi huonekaluja, jotka owat ympyriäisistä rosupuista ja kuorimattomista koivuista on tasaseksi weistettyihin, walkoisiin seiniin, muureihin y. m. talon isäntä itse maalannut sattuwia lauseita Kantelettaresta J.H. Erkon Huoneentaulusta [...]"⁵⁴² Heti ulko-ovesta tultaessa vieras näkee tekstin "Terve!". Jokaiseen huoneeseen on kirjoitettu huoneeseen sopiva teksti."Niinpä riippuu seinällä Pasi Jääskeläisen kantele, ja sen kohdalla kirjoitus: "jätti kantelon jälille, laulut suuret lapsillensa". Työhuoneessa luetaan m. m.: »Päiwät soisin soiteltawan. Illat tehtawän iloa. Näillä mailla mantereilla, Suomen suurilla tiloilla". Keittiössä owat lauseet sinne sopiwiä, makuuhuoneen seinä tietää siellä oleman taiwaan, missä on tähti, ja siellä autuuden, missä on lempi j. n. e."⁵⁴³

Säveleet J.H. Erkon Suomalaiseen huoneentauluun esitettiin mm. Lahden kansanopiston vihkiäisissä vuonna 1905. Teoksesta oli valmistettu kuvaelma, jossa näytämöllä olevat haltijattaret ja haltijat lausuivat *Huoneentaulun* käskyjä. Jokaisen käskyn jälkeen kuoro lauloi Merikannon säveltämän vastaavan kohdan.⁵⁴⁴ Teos oli ohjelmassa myös Haminan raittiuskokouksessa vuonna 1908. Kokoukseen osallistujia kehoitettiin hankkimaan sen nuotit etukäteen ja harjoittelemaan sitä yhdistyksissään kokouksessa tapahtuvaa yhteislaulua varten.⁵⁴⁵ Porin Kansalliskööri esitti teoksen toukokuun konsertissaan vuonna 1904.⁵⁴⁶

⁵⁴⁰ Jukola 1939, 319.

⁵⁴¹ *Uusi Aura* nro 298A, 21.12.1900.

⁵⁴² *Oulun Ilmoituslehti* nro 77, 8.7.1903.

⁵⁴³ *Oulun ilmoituslehti* nro 77, 8.7.1903.

⁵⁴⁴ *Helsingin Sanomat* nro 31, 7.2.1905.

⁵⁴⁵ *Haminan Lehti* nro 51, 14.5.1908.

⁵⁴⁶ *Björneborgs Tidning* nro 21, 23.2.1904.

6.4.4. *Käsitysten!*

Oskar Merikannon säveltämä laulu *Käsitysten!* unisonokuorolle on julkaistu *Kansanopiston laulukirjassa* vuonna 1909. Laulun esityksistä ei ole löytynyt tietoa. Poroilan mukaan myös laulun käsikirjoitus on kateissa.⁵⁴⁷

J.H. Erkko kirjoitti runon *Käsitysten* Viipurissa tammikuussa 1900. Hän on kirjannut runon kohdalle ”Pellervon päiviä avattaessa 29 p. tammikuuta.”⁵⁴⁸ Runo julkaistiin kokoelmassa *Pimeän tullen vuonna 1900*.

Uusi Suometar kertoi edellisen vuoden keväänä perustetun Pellervo-seuran juhlasta. Noin kuudensadan hengen yleisön joukossa oli mm. ”torppareita, pikkutilallisia, suurviljelijöitä, kansakoulujen ja kansanopistojen opettajia, agronomeja, tohtoreita, professoreita, pappeja vieläpä heidän asiaan innostuneita rouwiaankin. Helsingissä, Ylioppilastalolla pidetyssä juhlassa oli esitelmiä ”maanviljelystarpeitten ostosta, karjanhoidosta ja meijereistä, osuustoiminnan merkityksestä pikkuviljelijöille” jne.

Lehden mukaan J.H. Erkon tähän tilaisuuteen kirjoittaman runon *Käsitysten!* lausui valtiopäivämies, tirehtööri (kirkkomuusikko) N.E. Huoponen Kirvun pitäjästä. Tilaisuudessa oli läsnä myös runoilija Erkko, koska hänet lehden mukaan huudettiin esiin saamaan suosionosoituksia.⁵⁴⁹

Käsitysten, 1. säkeistö

Nytpä on kiihkeä pellon työ,
Silmistä, mielestä pois nyt yö!
Suomi on tehtävä Amerikaksi,
Vapaaksi, väljäksi viljavaksi.
Lämpimiksi on luotava soita,
Kirnuttava on turpeista voita
Rikkautta on luotava,
Markkinoille se tuotava.

6.4.5. *Kansan marssi (Kansalaismarssi)*

J.H. Erkko kirjoitti keväällä 1903 radikaalin runon *Kansalaismarssi (Kansan marssi)*, jonka Oskar Merikanto sävelsi *Kansan marssi* -nimiseksi lauluksi samana vuonna (Liite 4).

Laulu otti kantaa tilanteeseen, jossa kenraalikuvernööri Bobrikov oli saanut diktaattorin valtuudet. Tsaari Nikolain 27.3.1903 antaman määräyksen (ns. diktatuuri-asetus) mukaan kenraalikuvernööri sai kolmeksi vuodeksi valtuudet mm. sulkea ho-

⁵⁴⁷ Poroila 1994, 137.

⁵⁴⁸ J.H. Erkko: *Runoelmia*, Jälkimäinen osa 1886–1906, 255.

⁵⁴⁹ *Uusi Suometar* nro 25, 30.1.1900.

100. Käsitysten!

Marssin tahtiin. Pontevasti. Oskar Merikanto.

1. Nyt - pä on kiih - te - ä pel - lon työ,
 2. Yh - teis - - työ - hön jo maa - mies läy,
 3. Sy - dän - tä, pää - tä ja lät - tam - me

Eil - - - mis - tä, mie - les - tä pois nyt yö!
 Toi - - - mi ja wiih - ta - us - ei - lö ne näh?
 Ry - sy - tään meil - tä, kun yh - dym - - - me,

Suo - - - mi on teh - tä - wä U - me - ri - la - si,
 Ei - - - lö jo Suo - mes - ja wah - wa ja heit - to
 Ry - sy - tään fir - las - ta, rei - pas - ta miel - tä,

Kuva 24: Näyte laulusta Oskar Merikanto: *Käsitysten!*. *Kansanopiston Laulukirja* 1911.

telleja, kirjakauppoja sekä kauppa- ja teollisuuslaitoksia, kieltää yksityiset ja yleiset kokoukset, hajottaa yksityisiä yhdistyksiä ja karkottaa vahingollisiksi katsomiaan henkilöitä.⁵⁵⁰

Kansalaismarssi (1. säkeistö)

Väkivalta pois maasta ja turma!
 Alas veljien vaino ja surma!
 Pois miekkavalta, sana soimaan!
 Valo, oikeus, vapaus voimaan!
 Pois ilkeä sorto ja itsekkyyd,
 Ruma, kunniaton, loka, kuona se on,
 Jota hävetä saa
 Koko kansa ja maa.
 Suur ihmisyyd, suur ihmisyyd,
 Kas siinä kansojen kestävyys!

⁵⁵⁰ Parmanen 1937, 364.

Merikannon teosluetteloissa (Suomalainen 1950 ja Poroila 1994) ei ole *Kansan marssi* tai *Kansalaismarssi*-nimistä teosta. Laulu löytyi tämän tutkimuksen yhteydessä. Se oli julkaistu *Kansan marssi*-nimisenä *Helsingin Kaiku* -lehdessä nro 6, 10.2.1906. Lehdessä olevan tiedon mukaan runo ja sävelmä syntyivät vuonna 1903.⁵⁵¹

Kansan marssi -runo kuuluu kokoelmaan, jota J.H. Erkko tarjosi kustannusosakeyhtiö Otavalle keväällä 1904. Toimitusjohtaja Alvar Renqvist vastasi Erkolle, että monet kokoelmaan kuuluvista runoista, mukaan lukien *Kansan marssi*, eivät läpäisi sensuuria. Neuvottelujen jälkeen Otava julkaisi karsitun runokokoelman nimellä *Ilmojen lauluja*. Tämä Erkon viimeinen Suomessa julkaistu kokoelma ilmestyi joulukuussa 1904.⁵⁵²

Erkko lähetti kokoelmasta karsitut runot (myös *Kansan marssin*) Amerikassa karkotettuna olleelle veljelleen Eero Erkolle, joka painatti ne *Hulluuksia*-nimisenä kokoelmana ja lähetti Suomeen salaa levitettäväksi.⁵⁵³

Kansan marssi -nimistä laulua esitettiin sanomalehtitietojen mukaan usein erilaisissa iltamissa ja seurojen järjestämissä tilaisuuksissa. Laulu oli niin radikaali, että sitä ei poliittisista syistä esitelty lehdissä. Ehkä se levisi samalla tavalla kuin Amerikassa julkaistu *Hulluuksia*-kokoelma, jota jaettiin Suomessa salaa.

Joidenkin esitysten yhteydessä sanomalehdissä mainittiin laulettua *Kansalaismarssi* tai ”Erkon Kansalaismarssi”. Merikannon nimeä ei mainittu kertaakaan. Siksi ei voida varmistaa, että kaikissa tapauksissa kysymyksessä oli Oskar Merikannon säveltämä *Kansan marssi*. Samannimisen laulun Severi Nymanin runoon oli säveltänyt myös Aatto A. Lumme. Merikannon säveltämä *Kansalaismarssi* esitettiin *Wiipurin* lehden mukaan ainakin Viipurissa vuonna 1906. Se oli paikallisen työväenyhdistyksen kuoron ohjelmassa. Laulu esitettiin myös nuorisoseurojen kesäjuhlassa Koveron kirkolla kesällä 1907.⁵⁵⁴

6.4.6. Kevätvirrat

Oskar Merikanto sävelsi *Kevätvirrat*-laulun sekakuorolle keväällä 1905.⁵⁵⁵ Tavoitteena oli saada uusi nuorisoseuralaulu kuorojen ohjelmistoon, ja siksi laulu julkaistiin neliäänisessä muodossa Helsingin nuorisoseuran kevätalbumissa *Nuorten Airut* huhtikuussa 1905. Albumissa oli myös toinen laulu, Emil Genetzin säveltämä *Nouskaa nuoret* Lauri Soinin runoon.⁵⁵⁶ Kevään 1905 numero sisälsi mm. nuorisolle ja nuorisoseurapiireille laadittuja kirjoituksia, kertomuksia, runoja, kuvia sekä ”lausuntoja”

551 Tieto laulusta on myös kirjassa Jukola 1939, 502.

552 Jukola 1939, 378–379.

553 Jukola 1939, 379.

554 *Wiipuri* nro 17, 23.1.1906; *Karjalan Sanomat* nro 59, 30.5.1907. Aatto A. Lumpeen säveltämä *Kansalaismarssi* julkaistiin mm. *Kansanopiston Laulukirjassa*, nuottipainos, vuonna 1911.

555 Heikki Poroilan mukaan laulun tarkkaa sävellysajankohtaa ei tiedetä. Poroilan mukaan Merikanto sävelsi laulun vuosien 1899–1909 välisenä aikana ja se julkaistiin kokoelmassa *Kansanopiston Laulukirja* vuonna 1909. Poroila 1994, 135. Erkon *Kevätvirrat*-runon on säveltänyt myös Leevi Madetoja samannimiseksi lauluksi. Tämä laulu on julkaistu mm. *Kansanopiston laulukirjassa* (nuottipainos) 1947.

556 *Nuorten Airut* 1905, 174–178.

esitettyihin kysymyksiin eri tieteiden ja kulttuurin alueilta sarjassa Ajankysymyksiä nuorisolle. Nuorisolle haluttiin tarjota suomalaista kulttuuria, uutta kirjallisuutta ja kuvataidetta, mutta myös perinnettä.⁵⁵⁷

J.H. Erkko kirjoitti *Kevätvirrat*-runon Euroopan matkallaan Sveitsissä Veveyssä 30.4.1889. Runo kuuluu Erkon *Runoelmia ja ajatelmia* -kokoelmassa julkaistuihin isänmaallisiin runoihin. *Kevätvirrat* on tyyliltään toisenlainen kuin samaan kokoelmaan sisältyvät, kovasanaisesti venäläistämistoimia vastustavat runot *Rajamailla* tai *Herhiläitä*, jossa Erkko kirjoittaa: "[...] Tumma syöjä turilas, / Mik' on tarkoituksenas, / Hävitys sua huvittaakko voi? – / Sisään silloin ikkunasta / Lentää kaksi turilasta, / Sydäntäni varten tänne / Luulitte nyt lentävänne! – / Teistä pääsen surmaamalla! / Mutta uusia, oi uusia / Herhiläitä, hiidenlintuja / niitä pörrää kaikkialla."⁵⁵⁸

Kevätvirrat on hengeltään positiivinen, laulullinen runo, joka ilmaisee isänmaallisen viestinsä luontoon liittyvinä kuvauksina. Virtaava vesi ja jään lähtö sisältävät toiveikkuuteen liittyvää vertauskuvallisuutta (vastakohtana idän hallalle ja takatalvelle). Runo rohkaisee nuorisoa toimimaan yhdessä isänmaan hyväksi.

Kevätvirrat (1. ja 3. säkeistö)

Soista, järvistä
jäät on lähtennä,
Vesi vuorilta
Vierii virtoina,
Salon sydämet
Taas on lämpöiset.

[...]

Sydän taivaan on
Tyly, tunnoton.
Vallat korkeat
Lain rikkovat.
Nuoret virrat, te
Minne riennätte?

Oskar Merikanto sävelsi *Kevätvirrat*-runosta keveästi 6/4-tahdissa etenevän laulun, esitysohjeena ”Kohtalaisen vilkkaasti ja keveästi”. Runon kolme säettä on sovitettu laulun nelisäkeiseen melodiaan toistamalla viimeisen runosäkeen (joissakin säkeistöissä vähän muunneltuna) loppuosa.⁵⁵⁹

557 *Nuorten Airut* 1905, 44–48.

558 Erkko 1899, 102–103.

559 *Nuorten Airut* 1905, 177–178.

Kuva 25: Näyte laulusta Oskar Merikanto: Kevätvirrat. Käsikirjoitus Kansalliskirjasto Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

Erityisesti nuorison ohjelmistoon tarkoitettu *Kevätvirrat* oli monenlaisten juhlien ohjelmassa. Se esitettiin isänmaallisessa ja uskonnollisessa Kotkan yhteiskoulun uuden talon vihkiäistilaisuudessa 14. tammikuuta 1906. Juhlissa sen esittivät juhlaan valmennettu sekakuoro ja oppilaskuoro opettaja J.P. Pelkosen johdolla.⁵⁶⁰

Kevätvirrat laulettiin myös Haapavedellä 19.–20. kesäkuuta 1909 pidetyn Pohjanmaan laulu-, soitto- ja urheilujuhlan juhlakonsertissa. Konsertin muuna ohjelmistona olivat mm. *Porilaisten marssi*, Emil Sivorin sovittama kansanlaulu, P.J. Hannikaisen sovittama *Kiitoslaulu* ja Oskar Merikannon *Pohjalaisten hymni*.⁵⁶¹

Kevätvirrat oli esillä myös Suomen Nuorison Liiton kesäkokouksessa Eurassa 26.–29. kesäkuuta 1910. Kesäkokouksen ohjelman julkaisemisen yhteydessä lehdessä oli seuraava kehoitus:

Kuorolaulun aikaansaamiseksi Suomen Nuorison Liiton kokouksessa pyydetään laulajain hyväntahtoisesti ottamaan mukaansa kokoukseen Kansanvalistusseuran seka-äänisiä lauluwihkoja, (Samalla pyydetään laulajain harjottamaan eri äänet Pyrkijän kewätnumerossa julkaistuun lauluun "Kewätvirrat").⁵⁶²

Laulu oli julkaistu *Pyrkijän* kevätlehdessä 12. toukokuuta 1910.⁵⁶³

Kevätvirrat esitettiin myös Cygnaeus-juhlassa Punkalaitumen Seurahuoneella 12. lokakuuta 1910. Juhlan ohjelmasta oli paikallisin voimin tehty "arvokas ja isänmaallinen". *Tampereen Sanomissa* juhlaa kuvattiin näin:

560 *Etelä-Suomi* nro 5, 16.1.1906.

561 *Kansan Tahto* nro 135, 17.6.1909.

562 *Karjala* nro 130, 9.6.1910.

563 *Uusi Aura* nro 135A, 15.6.1910.

[juhlassa oli] ensiksi tervehdyksenä apteekkari hra E. Grönbergin taitehikasta viulunsoittoa harmoonin säestyksellä. Tämän jälkeen piti opettaja T. Hiltunen laajapiirteisen juhlapuheen Cygnaeus-wainajan elämänvaiheista. Sekakööri lauloi nyt Suomen laulun, Luotsin ja Suomi armas. Juhlarunon lausui neiti Hilda Kuitti. Runon ”Tyroolin kauniissa vuorimaassa” harmoonin säestyksellä lausui rouwa Eeiva Wahlroos, jonka jälkeen laulettiin sekaköörillä Ajan-aallot, Kewätwirrat ja Kymmenen wirran maa.⁵⁶⁴

6.4.7. Nuoriso!

Oskar Merikanto sävelsi kuorolaulun *Nuoriso!* sekakuorolle J.H. Erkon hautapatsaan paljastusjuhlaan, joka pidettiin 25.10.1909.⁵⁶⁵ Erkko oli kirjoittanut laulun runon alun perin nimellä *Ole valpas* Mäntän nuorisoseuran vuosijuhlaan vuonna 1900. Julkaistessaan runonsa teoksessaan *Pimeän tullen* (1900) Erkko antoi sille nimen *Nuoriso!*

Oskar Merikanto on kirjoittanut laulun käsikirjoitukseen esitysohjeeksi ”Pontevasti ja innostuksella (mutta ei liian nopeaan)”. Hän on kirjannut käsikirjoitukseen myös ”Erkon hautapatsaan paljastamisjuhlaan sävelsi Oskar Merikanto” ja omistuksen ”Päivölän Laulajille omistettu”. Patsaan paljastustilaisuudessa *Nuoriso!*-laulun lauloivat Merikannon johdolla Päivölän laulajat.

Oskar Merikanto sävelsi *Nuoriso!*-runon neljä pitkää säkeistöä läpisävelletyksi lauluksi, jossa kuitenkin säkeistöt hahmottuvat toisiaan muistuttavina vähän muunneltuina kokonaisuuksina. Merikanto on näin sijoittanut runon sellaisenaan erimittaisine säkeineen laulun tekstiksi.

J.H. Erkko kuoli 58-vuotiaana 16.11.1906 Eiran sairaalassa Helsingissä. Oskar Merikanto oli kantamassa arkkua Erkon hautaustilaisuudessaan Helsingissä 19. marraskuuta. Merikanto myös johti Erkon hautaustilaisuudessa laulanutta Helsingin lukkari-urukurikoulun kuoroa.⁵⁶⁶

Nuoriso! (1. ja 3. säkeistö)

”Nuoriso reipas! Suomea suojelemaan joka sormi!
Onnemme juurien maa, toivomme kukkien myös.
Pieni on kansamme rauhaisa, suuruudella ei loista,
Arvo ja rikkaus sen olkoon kunnia työn!
Paljoudellaan ylpeikköön erämaan tomu, hiekka,
Suuret kansat ne kanss’ joukoilla korskua voi.
Pienten mahtina maailmassa on kestävä kunto,
Tarmosi talleta siis, kuntosi kasvata töin!

⁵⁶⁴ *Tampereen Sanomat* nro 241, 18.10.1910. *Ajan aallot* -laulu on Armas Järnefeltin J.H. Erkon runoon *Rajamailla* säveltämä laulu, toiselta nimeltään *Rajamailla*. Mm. *Kansanopiston Laulukirja* 1911, 191–192.

⁵⁶⁵ *Helsingin Sanomat* nro 246, 24.10.1909.

⁵⁶⁶ Jukola 1939, 449–450; *Helsingin Sanomat* nro 270A, 20.11.1906.

Nuoriso! Kallis on kansasi, ainoa heimoa Suomen,
Ainoa siskoista jäi, muut aron hukka kun söi,
Ainoa, jonka on päään yli paistanut aurinko armas –
Surma jos meidätkin syö, vieras ei töitämme tee,
Autioks jää sija silloin laulujen, toivojen kansan,
Kansan, jonka on työ raivata oikeus työn,
Jonka on kunnia kantaa miekan kohdalla kannel,
Hoitaa lämminnä lies, etsiä syntyjen tie.

Kuva 26: Näyte laulusta Oskar Merikanto: *Nuoriso!*. Käsikirjoitus Kansalliskirjasto Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

Erkon hautapatsaan pystyttämisestä vastasivat suomalaiset nuorisoseurat, jotka keräsivät myös patsaaseen tarvittavat rahat. Patsaan jalusta on punaista graniittia. Siinä olevan runoilijan rintakuvaa esittävän pronssisen medaljongin suunnitteli kuvanveistäjä Johannes Haapasalo (1889–1965).⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ *Helsingin Sanomat* nro 247, 26.10.1909; *Vaasa* nro 118, 21.10.1909. Heikki Poroila on kirjassaan *Oskar Merikanton sävellykset* pohtinut *Nuoriso!* -laulun sävellysajankohtaa, koska hänellä ei ollut tiedossa Erkon hautapatsaan paljastusjuhlan ajankohtaa. Poroila 1994, 140–141.

6.5. Muita Oskar Merikannon säveltämiä kantaaottaneita teoksia

Oskar Merikanto sävelsi poliittiseen tilanteeseen kantaa ottaneita tai politiikkaan viittanneita kuorolauluja myös muihin kuin laulujuhlayhteyksiin. *Työväen marssi* Tuokon (Antti Törneröös) runoon syntyi kun Merikanto toimi Helsingin Työväen sekakuoron johtajana kolme vuotta. Hän omisti marssin johtamalleen kuorolle, ja marssi esitettiin kuoron 10-vuotisjuhlissa vuonna 1894.⁵⁶⁸ Heikki Poroilan mukaan teos valmistui vuonna 1894 tai aikaisemmin.⁵⁶⁹

Mieskuorolaulun *Suomen kansa* Jooseppi Mustakallion runoon esityksistä tai syntyajasta ei Poroilan mukaan ole tarkkaa tietoa. Sävellyskäsikirjoituksessa on tieto ”Mustakallion runosta Suomalaisen Seuran vuosipäiväksi 17.2.1886”.⁵⁷⁰

Myös *Suomen laulusta* Severi Nymanin runoon tiedetään vähän. Poroilan mukaan laulu julkaistiin luultavasti ensimmäisen kerran *Kansanvalistusseuran nuottivarasto* -kokoelmassa nro 51 vuonna 1904. Sanomalehtitiedon mukaan laulu esitettiin N.E. Huoposen johdolla Lomakurssilaisköörin laulajaisissa vuonna 1904.⁵⁷¹

Frihetsbrödernas lystningssång mahdollisesti Bruno Lindqvistin ja A. Sevonin tekstiin syntyi vuonna 1919.⁵⁷² Frihetsbröderna-niminen mieskuoro perustettiin vuonna 1905 vastalauseeksi sille, että kenraalikuvernööri Bobrikov kielsi vuonna 1900 kaikki laulettavat huomionosoitukset kansalliskirjailija J.L. Runebergin patsaalla Esplanadin puistossa Helsingissä. Kuoro perustettiin vuonna 1905 ja sen ensimmäinen esiintyminen oli Runebergin syntymäpäivänä 5.2.1905 Runebergin patsaalla.⁵⁷³

Oskar Merikannon säveltämiä, myöhempiä kantaa ottaneita kuorolauluja olivat *Rautatieläisten suojeluskuntamarssi* (*Rautatieläisten kunniamarssi*) mieskuorolle ja pianolle Eino Lahdensuun tekstiin ja *Tvånne Frihetssånger, Hymn* ja *De fallna* baritonille ja sekakuorolle Jarl Hemmerin teksteihin.⁵⁷⁴

Oskar Merikanto sävelsi yksinlaulun *Laatokka* Mikko Uotisen (1885–1931) runoon vuonna 1914. Terijoella syntynyt Uotinen kuvaa runossaan karjalaisten tunteja tilanteessa, jossa venäläiset halusivat liittää Karjalan kannaksen pitäjiä Pietarin suojaksi Pietarin kuvernementtiin. Terijoki venäläisten huvila-asukkaiden paikkakuntana ja Viipurin läänin asutuskeskukset, joissa piilotteli venäläisiä vallankumouksellisia, haluttiin parempaan valvontaan.⁵⁷⁵

568 *Lördagsqvällen* nro 9, 3.3.1894; Poroila 1994, 149.

569 Poroila 1994, 149.

570 Poroila 1994, 167.

571 *Uusi Suometar* nro 190, 18.8.1904.

572 Poroila 1994, 161.

573 Kuoron kotisivut Internetissä www.frihetsbroderna.fi.

574 Poroila 1994, 104 ja 107.

575 Poroila 1994, 93; Nygård ja Kallio 2003, 570. Laulusta myös Similä 2007, 111.

Laatokka:

”Kerran Laatokan rantaa pitkin
minä astelin yksinään.
Ja mä kuulin kun tuulet itki
ja lauloi laineissa tuska,
lapsi pilvein pimeäin.
Sinun laulusi mielehen mulle
tuskan ja toivon soi,
ristituulella runnellulle
kansaraukalle kuohusi uljaat
aamuharppuna huminoi.

Oot, Laatokka, Karjalan povi,
joka kuohuvi tuskissaan.
Vaan lauluus’ ei kuolema sovi,
siinä nousevan leijonan ääni
soi kuningasunelmiaan.

Oskar Merikannon uruille tai vaihtoehtoisesti pianolle säveltämä *Surumarssi Zacharias Topeliuksen* muistolle syntyi Topeliuksen kuoleman (12.3.1898) jälkeen vuonna 1898.⁵⁷⁶ Heikki Poroila on Merikannon teosluettelossa määritellyt surumarssin syntyajaksi 12.3.–7.5.1898. Sanomalehtitietojen mukaan Oskar Merikanto toimi urkurina Topeliuksen siunaustilaisuudessa Johanneksenkirkossa 21.3.1898. Hän soitti uruilla säveltämänsä surumarssin, kun ruumissaatto lähti kirkosta.⁵⁷⁷ Oskar Merikannon säveltämä *Surumarssi Zacharias Topeliuksen muistoksi* syntyi noin viikossa ajalla 12.3.–21.3.1898. Surumarssin ensipainos (K.F. Wasenius Helsinki) ilmestyi vuonna 1898. Teos oli siinä pianoversiona. Surumarssin julkaiseminen pianoversiona johtui varmaankin siitä, että monet harrastajapianistit halusivat ostaa kansallista suurmiestä kunnioittavan teoksen nuotit soitettavakseen.

Konserttifantasia uruille, kahdelle trumpetille ja kolmelle pasuunalle (1890) oli kantaa ottava ja kansallisia tunteita nostattanut urkuteos, joka tuli kuuluisaksi Oskar Merikannon soittamana.⁵⁷⁸

Oskar Merikanto esitti eri yhteyksissä myös aatteellisista lauluista laatimiaan instrumenttisovituksia tai improvisaatioita tunnetuiden teosten teemoista. Merikanto teki sovituksen mm. Emil Genetzin laulusta *Herää Suomi!* pianolle 4-kätisesti ja Selim Gabriel Linsénin säveltämästä laulusta *Kesäpäivä Kangasalla* pianolle nimellä *Mä oksalla ylimmällä*.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ Poroila 1994, 62–63.

⁵⁷⁷ *Mikkeli* nro 34, 23.3.1894; *Uusi Suometar* nro 67, 22.3.1898; Poroila 1994, 62–63.

⁵⁷⁸ Mm. Poroila 1994, 200–201.

⁵⁷⁹ Poroila 1994, 63 ja 183.

7. Pohjan neidin synty sekä esitykset Viipurin laulu- ja soittojuhlilla

7.1. Oskar Merikanto osallistuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran oopperakilpailuun

7.1.1. Oopperakilpailun järjestäminen

Oskar Merikannon säveltämä kolminäytöksinen *Pohjan neiti* -ooppera valmistui vuonna 1898 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämään sävellyskilpailuun. Ooppera on Lorenz Nikolai Achtén (1835–1900) hahmottelema ja näyttämölle suunnittelema kalevalainen tarina, jossa Väinämöinen ja Ilmarinen kosivat kilpaa Pohjan neitiä. Oopperan libreton kirjoitti Antti Rytönen (1870–1930).⁵⁸⁰

Oopperan vaiheet alkoivat vuonna 1891, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kuukausikokouksessa 4.3.1891 ilmoitettiin jäsenille tiedoksi, että seura oli vastaanottanut 2 000 mk kauppias Johan Daniel Stenbergin (1809–1880) ja hänen vaimonsa Mathilda Stenbergin (1817–1891) testamenttilahjoituksena.⁵⁸¹ J.D. Stenberg oli testamentannut kilpailua varten 1 200 mk. Hänen leskensä Mathilda Stenbergin hallussa testamentattu summa kasvoi 2 000 markan suuruiseksi. Tämä summa luovutettiin lesken kuoltua Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.⁵⁸²

Testamentin ehtojen mukaan lahjoitettu raha tuli käyttää kilpailuun suomalaisen säveltäjän palkitsemiseksi uudesta oopperasta, jonka aihe käsittää suomalaista mytologiaa tai historiaa. Saatuaan lahjoitusrahan Kirjallisuuden seuran taloudenhoitaja (rahavartija) muodosti siitä seuraan Johan Daniel ja Mathilda Stenbergin rahaston.⁵⁸³

Pohjan neidin synnyn kannalta oli keskeistä, että suomenkielistä kulttuuria tukenut mesenaatti Stenberg vaimoineen teki lahjoituksellaan aloitteen oopperan säveltämisestä. Kirjallisuuden Seura oli aiemmin saanut kansalaisilta testamentti- ja muita lahjoituksia, joita oli käytetty suomen kielen ja kirjallisuuden sekä kansanperinteen keruun tukemiseen.⁵⁸⁴ Vuonna 1858 SKS oli julistanut kilpailun, jolla haettiin suomenkielistä näytelmää. Irma Sulkusen mukaan seuran kilpailuissa kiteytyi

580 Kopio oopperan käsikirjoituksesta on Sibelius-Akatemian kirjastossa. Käsikirjoitus Merikannon tekemästä pianosovituksesta: *Pohjan neiti*. Ooppera kolmessa näytöksessä, pianopartituuri ja tekstivihko, Kansalliskirjasto, Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

581 Kirjallisuusarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (KiA SKS), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kuukausikokouksen 4.3.1891 pöytäkirja.

J.D. Stenberg oli virolahtelaisen räätälin ja koulumestarin poika. Muutettuaan Helsinkiin hän toimi ensin kauppa-apulaisena ja perusti viiniliikkeen vuonna 1838. Vuonna 1871 Stenberg osti Hakaniemessä olleen konepajan, jonka johtajana hän toimi useita vuosikymmeniä. Stenberg vaurastui liiketoimissaan niin, että saattoi jakaa rahaa hyväksi katsomiinsa asioihin, kuten suomenkielisen kulttuurin kehittämiseen. *Kansallinen elämäkerrasto* V, 222.

582 *Uusi Suometar* nro 46, 25.2.1891; *Finland* nro 42, 20.2.1891.

583 KiA SKS, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kuukausikokouksen 8.4.1891 pöytäkirja; *Päivälehti* nro 233, 8.10.1891; Sola 1951, 96–100.

584 Mm. Sulkunen 2004, 131–132.

tarve suomenkielisen kirjallisuuden luomiseen, lisäksi niissä luonnosteltiin fenomenaaniselle sivistyneistölle kelpaavan kaunokirjallisuuden kielelliset kriteerit.⁵⁸⁵ Kirjallisuuteen keskittyneessä SKS:ssa kielitieteellinen keskustelu ja kielen kehittämiseen liittyneet periaatteet olivat osa kilpailuteosten arvostelutoimintaa. Oopperakilpailun arvosteluun seuralla itsellään ei ollut vastaavia valmiuksia, ja siksi se käytti apunaan musiikin asiantuntijoita.

Kilpailua käsiteltiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kuukausikokouksessa 8. huhtikuuta 1891, jolloin esillä oli Stenbergeiltä tulleen testamenttilahjoituksen säännöt: Summa 2 000 mk tuli jakaa kilpailussa kahtena palkintona, 1 600 mk ja 400 mk, jakamispäivään asti tuottaneine korkoineen. Samalla todettiin, että Suomalaisella teatterilla oli etuoikeus uuden oopperan esittämiseen korvauksetta yhden vuoden ajan. Koska testamentissa ei ollut muita sääntöjä, kokous päätti pyytää seuran sävelkomiteaa laatimaan tarkemmat ohjeet kilpailuun.⁵⁸⁶

Seuraavassa kuukausikokouksessa 6. toukokuuta 1891 tarkasteltiin sävelkomitean laatimaa ehdotusta kilpailuohjeiksi. Sävelkomitea totesi lausuntonsa aluksi, että testamentin määräyksen mukaan ”mainittu 2 000 markan summa on jaettava kahtia niin, että siitä tulee 1 400 markan ensimmäinen palkinto ja 600 markan accessit”. Komitea oli tullut valmistelussaan siihen tulokseen, että palkintosumma oli liian pieni ”niin vaikeasta ja paljon aikaa kysyvistä työstä kuin kokonaisen oopperan säveltäminen, semminkin kuin siihen tarvitaan libretto eli teksti, jota tietysti ei voi ilman maksutta saada.”⁵⁸⁷

Siksi komitea ehdotti kokoukselle, että rahasto jätetään kasvamaan korkoa siihen asti, että kilpailun pääpalkinnoksi saadaan 2 400 markkaa, josta 400 markkaa olisi libretosta maksettava osuus. Sivupalkinto (accessit) olisi tällöin noin 1 000 markkaa. Komitea arvioi lausunnossaan, että 4,5 %:n korolla, joka liitettäisiin pääomaan kuuden kuukauden välein, tarvittava summa saataisiin kokoon noin kolmessatoista vuodessa. Komitea totesi lisäksi, että aika saattaisi lyhentyä, jos Kirjallisuuden Seura voisi antaa kilpailuun esimerkiksi librettoa varten tarvittavat 400 markkaa.⁵⁸⁸

Kilpailuajaksi komitea ehdotti kahta vuotta, ”koska tämä lienee vähin aika, jonka kuluessa ehtii saada kelvollisen oopperan sävelletyksi.”⁵⁸⁹ Koska kokous ei puoltanut komitean lausuntoa, lopullisen päätöksen tekeminen siirrettiin syksyllä pidettävään kokoukseen. Pöytäkirjan mukaan ”jos puheen-alaista rahastoa päätettäisiin pitempi aika kasvattaa, tulisi asian-omaisen kuolinpesän miestä kuulostella.”⁵⁹⁰

585 Sulkunen 2004, 132.

586 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 8.4.1891 pöytäkirja; *Päivälehti* nro 80, 9.4.1891.

587 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 8.4.1891 pöytäkirja, liite 9.

588 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 8.4.1891 pöytäkirja, liite 9.

589 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 8.4.1891 pöytäkirja, liite 9. Pöytäkirjassa tai liitteessä ei mainita sävelkomitean jäsenten nimiä. Liitteen allekirjoittajana oli A. Almberg. Anton Almberg, Antti Jalava (1846–1909) oli *Uuden Suomettaren* päätoimittaja, unkarin kielen lehtori, suomen kielen opettaja. *Kansallisbiografia*, henkilötiedot.

590 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 4.11.1891 pöytäkirja.

Seuraavan kerran oopperakilpailua koskevaa asiaa käsiteltiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa 7. lokakuuta 1891. Kokousedustajille ilmoitettiin, että Stenbergien poika, maisteri Aksel Stenberg oli antanut 1 000 markkaa käytettäväksi oopperakilpailun accessit-palkintoon ja 400 markkaa käytettäväksi kilpailun voittavan oopperan libreton palkitsemiseen. Tämän kuultuaan seura päätti järjestää kilpailun heti. Pääpalkinto olisi 2 000 markkaa korkojen kera, libretosta maksettaisiin 400 markkaa sekä accessit-palkintona jaettaisiin 1 000 markkaa korkojen kera. Koro-rot laskettaisiin 1.3.1892 alkaen palkintojen saantipäivään saakka. Lisäksi pöytäkirjaan merkittiin: ”Maisteri Stenbergille Seuran kunnioitus ja kiitollisuus kirjallisesti lausuttava.”⁵⁹¹

Seuraavassa kokouksessaan 4. marraskuuta Suomalaisen Kirjallisuuden Seura käsitteli vielä kilpailun aikataulua. Pöytäkirjan mukaan lehtori A. Almberg ilmoitti, että säveltoimikunta oli miettinyt uudelleen oopperakilpailun aikataulua ja katsoi tarpeelliseksi viiden vuoden määräajan.⁵⁹² Sanomalehtitietojen mukaan komitea ehdotti kilpailuaikaa pidennettäväksi kolmella vuodella siksi, että libreton valmistelu veisi aikaa, ja toisaalta se halusi antaa kilpailussa sävellystilaisuuden myös nuorille musiikinopiskelijoille, joilla opinnot olivat vielä kesken. Seuran kokous päätti, että kilpailuteokset täydellisine partituureineen ja librettoineen tuli jättää seuralle vuoden 1896 loppuun mennessä.⁵⁹³ Oopperakilpailua koskeva ilmoitus ”Kilpapalkinto. Suomalaista oopperaa varten.” julkistettiin *Päivälehdessä* 25. marraskuuta 1891. Sama suomenkielinen kilpailu-ilmoitus julkaistiin myös mm. *Hufvudstadsbladet*-lehdessä.⁵⁹⁴

Vaikka kilpailusta tiedotettiin monissa sanomalehdissä, Suomalaisen kirjallisuuden Seura pystyi vain toteamaan kokouksessaan 20. tammikuuta 1897, että yksikään säveltäjä ei ollut osallistunut oopperakilpailuun.

Ensimmäisen oopperakilpailun jälkeen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla oli edelleen hoitamatta tehtävä, jonka se oli Stenbergin testamenttilahjoituksen myötä saanut. Pöytäkirjojen mukaan kilpailun siirtämisestä tai muista vaihtoehtoista ei keskusteltu, vaan seura päätti järjestää heti uuden kilpailun samoin säännöin ja palkinnoin. Määräaika oli nyt lyhyempi, koska kilpailuun osallistuvat teokset tuli jättää seuralle vuoden 1898 loppuun mennessä.⁵⁹⁵ Kilpailusta julkistettiin *Päivälehdessä* ilmoitus 2. maaliskuuta 1897.⁵⁹⁶

Ensimmäisen oopperakilpailun (1891–1896) alussa Oskar Merikanto oli vasta opintonsa päättänyt muusikko. Berliinistä opiskelemasta tultuaan vuonna 1891 Me-

591 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 7.10.1891 pöytäkirja; *Aura* nro 38, 12.5.1891; *Päivälehti* nro 233, 8.10.1891; *Sanomia Turusta* nro 236, 9.10.1891; *Wiipurin Sanomat* nro 234, 9.10.1891.

592 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 4.11.1891 pöytäkirja.

593 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 4.11.1891 pöytäkirja; *Päivälehti* nro 257, 5.11.1891; *Aura* nro 257, 6.11.1891.

594 *Päivälehti* nro 274, 25.11.1891; *Hufvudstadsbladet* nro 320, 24.11.1891.

595 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 20.1.1897 pöytäkirja; *Uusi Suometar* nro 16, 21.1.1897.

596 *Päivälehti* nro 59, 2.3.1897 ja nro 119, 4.5.1897.

Kilpapakinto

Suomalaista oopperaa varten.

Koska jalojen kansalaisten lahjoitusten kautta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle on tullut sitä tarkoitusta varten tarpeellisia rahavaroja, saa Seura tämän kautta kehoittaa soittoaitelijoitamme kilpailemaan suomalaisen oopperateoksen aikaansaamiseksi asetetusta palkinnosta ja tässä kohdin noudatettavaksi julistaa seuraavat tarkemmat ehdot ja määräykset.

1. Palkittavaksi ajotun oopperan tulee olla kotimaisen säveltäjän sepittämä.
2. Oopperan tekstin tulee olla suomeksi laadittu, moitteettomassa kieli- ja runo-asussa, esittäen kansallista, sisällikseen puolesta mytologista tai historiallista aineita.
3. Valmistuneet sävelteokset ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle jätettävät ennen 1896 vuoden kuluessa.
4. Pääpalkinto tekee Kaksituhatta (2,000) markkaa korkoineen, jonka ohessa palkitun oopperan librettosta erittäin maksetaan Neljäsatua (400) markkaa. Accessit-palkinto tekee Tuhat (1,000) markkaa korkoineen.
5. Omistus-oikeus palkittuihin sävelteoksiin jääpi säveltäjälle, mutta Helsingin suomalaisen teatterin on oikeus etukädessä ja yhden vuoden kuluessa maksuttomasti saada julkisesti esitellä palkitut teokset.

Helsingissä 4 p. Marraskuuta 1891.

Kääskystä:

F. W. Rothsten.

(U. S. 2 k. 88 lrv. 4 n.)

Kuva 27: Kilpailuilmoitus. *Päivälehti* nro 274, 25.11.1891.

rikanto aloitti opetustyön Helsingin lukkari-urkurikoulussa ja kriitikon työn *Päivälehdessä*. Joulukuussa hänet valittiin Uudenkirkon urkuriksi. Varmaankin Merikanto odotti tuolloin jonkun muun säveltäjän, kuten Sibeliuksen tai Kajanuksen kiinnostuvan oopperakilpailusta.

Toisen kilpailun aikaan Oskar Merikanto oli jo vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa musiikkielämässä urkurina, pianistina, opettajana ja laulusäveltäjänä. Nyt ongelmana oli se, että muiden tehtäviensä vuoksi hänellä oli hyvin vähän aikaa suuren teoksen säveltämiseen. Päätettyään osallistua sävellyskilpailuun, hän otti kesäksi virkavapaata urkurin tehtävästään ja matkusti Taipalsaaresta vuokraamaansa kesäpaikkaan säveltämään. Hän tosin osallistui kesäkuussa Porin laulu- ja soittojuhille,

jossa hän toimi kuorokilpailujen palkintotuomarina, johti kuoroa juhlakonsertissa ja piti oman kirkkokonsertin.⁵⁹⁷

7.1.2. Libreton valmistelu ja oopperan säveltäminen

Oopperakilpailun sääntöjen mukaan säveltäjä vastasi libreton hankkimisesta. Oskar Merikanto sai oopperan tarinan ja ehkä myös ajatuksen osallistua kilpailuun L.N. Achtélta. Merikanto oli Achtén perheen tuttava ja opetti Achtén johtamassa Helsingin lukkarit-urkurikoulussa jo tuolloin eli mm. kilpailuvuosina 1897–1898. Achtén laatima oopperan juoni ei ollut uusi. Se oli lehtitietojen mukaan ollut valmiina jo Suomalaisen teatterin lauluosaston ajoista saakka.⁵⁹⁸

Kansalliskirjaston arkistosta löytyi tämän tutkimuksen yhteydessä Achtén laatima päiväämätön ruotsinkielinen käsikirjoitus, jonka voi sisältönsä perusteella yhdistää *Pohjan neiti* -oopperaan. Käsikirjoituksessa ooppera ei kuitenkaan ole *Pohjan neiti* -nimellä, vaan otsikolla ”Ilmarinen, Opera i 5 akter med 10 tablåer”.⁵⁹⁹

Achte on kirjoittanut käsikirjoituksen lyijykynällä kokonaan ruotsiksi valkoisille suurille papereille, jotka on taitettu keskeltä. Käsikirjoituksen kansilehtenä on sivu, jossa on oopperan nimi. Lisäksi kansilehdellä on lueteltu näytökset ja niihin kuuluvien kuvaelmien nimet. Käsikirjoituksessa on paljon korjauksia sekä yliviivattuja kappaleita ja jaksoja, mistä johtuen esimerkiksi ensimmäistä näytöstä koskeva osuus yliviivattuine osineen käsikirjoituksessa on 19 sivua.⁶⁰⁰

Achte on kirjoittanut oopperan tarinan kertomukseksi, jonka juonen suunnittelussa hän on käyttänyt *Kalevalan* runoja VII–XXV. Paikoitellen hän on käsikirjoituksessaan myös viitannut *Kalevalan* runokohtiin. Esimerkiksi Achtén käsikirjoituksen ensimmäisessä kuvaelmassa (tablå)⁶⁰¹, jossa Väinämöinen saapuu Pohjolaan, Achte on laatinut käsikirjoitukseen Louhen vuorosanat ja lisäksi viitannut *Kalevalan* runoon, jota hän on tässä kohdassa käyttänyt. Käsikirjoituksen mukaan Louhi kysyy kuka tulija on. ”Dit anländ frågar hon hvem han är (se sång 7 v. 204–208).”. *Kalevalan* runossa tässä kohdassa lukee: ”Louhi, Pohjolan emäntä, sanan virkkoi, noin nimesi: Saisiko sanoakseni, oisiko lupa kysyä, mi sinä olet miehiäsi ja kuka urohiasi?”. *Pohjan neiti* -oopperan libreton mukaan Louhi laulaa: ”Mistäs olet mies mokoma? / Vaikk’ olet repalehissa, / uroon oot kuitenkin näköinen.”⁶⁰²

Achte on kirjoittanut käsikirjoitukseen henkilöiden vuorosanoja eri tavoin: kerotavassa muodossa ”Ilmarinen frågar honom hvar han har så länge varit.”, viittaamalla *Kalevalan* runoon ”Väinämöinen svarar: Tomma äro fågelens sänger etc. (sång 8 v. 83–90)” tai kirjoittamalla vuorosanat ”Louhi frågar honom hvem han är. Han svarar:

597 Mn. *Päivälehti* nro 142, 23.6.1898; *Satakunta* nro 72, 23.6.1898.

598 *Aamulehti* nro 85, 14.4.1899. Suomalaisen teatterin lauluosasto (Suomalainen ooppera) 1873–1879.

599 Käsikirjoitus L.N. Achte, Ilmarinen, Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55. Samassa kokoelmassa on myös toinen Achtén oopperasuunnitelma, nelinäytöksinen Aino.

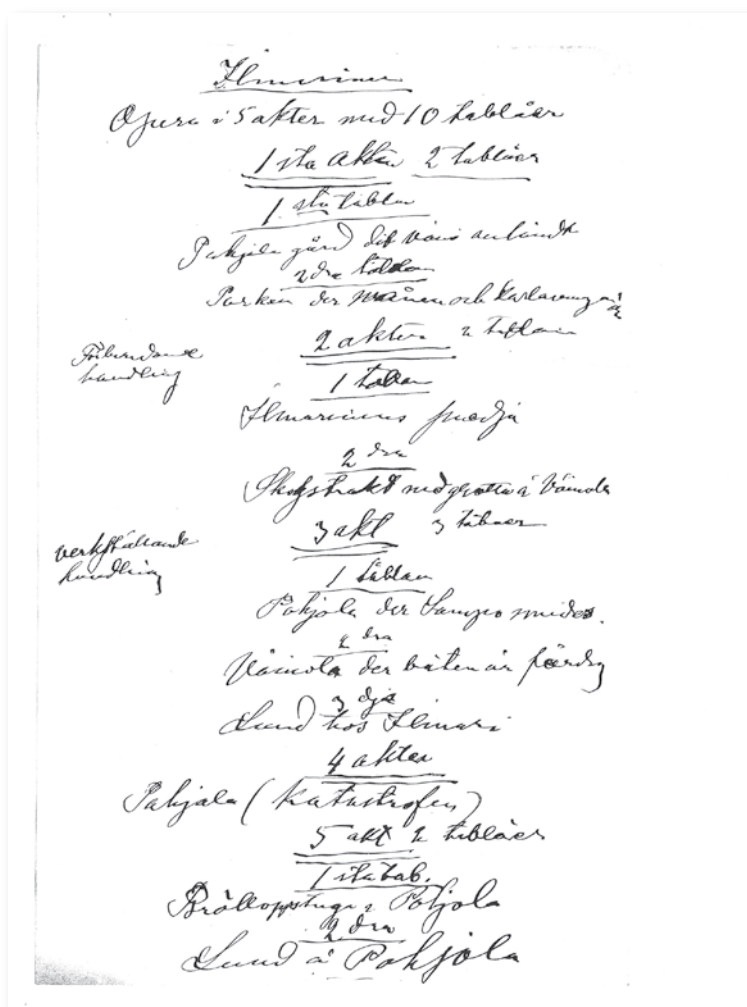
600 Käsikirjoitus L.N. Achte, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55.

601 Käytän tässä tutkimuksessa kuvaelmaa kohtaus-sanon synonyyminä Oskar Merikannon oopperakäsikirjoituksen mukaisesti.

602 Käsikirjoitus L.N. Achte, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55.

smeden Ilmarinen som nu smidit Sampo åt Pohjola.”⁶⁰³ Achte ei ole nostonut käsikirjoituksessaan esiin kohtia, jotka hänen mielestään voisivat olla oopperan aarioita tai ensemblekohtauksia. Hän on mahdollisesti keskustellut oopperaa koskevista ajatuksistaan Merikannon kanssa, mutta näistä keskusteluista ei ole löytynyt muistiinpanoja Merikantoa koskevasta arkistomateriaalista.

Jokainen oopperan kuvaelma on käsikirjoituksessa erillisenä otsikoituna kappaaleenaan (viidennen kuvaelman otsikko puuttuu). Käsikirjoituksessa on lisäksi toiset versiot toisen ja kolmannen näytöksen kuvauksista. Sivunumeroinnin perusteella nämä versiot ovat omia kokonaisuuksiaan, jotka Achte on kirjoittanut täydentämään kuvaelmakohtaista käsikirjoitusta tai joihin hän on hahmotellut toisen ja kolmannen näytöksen kokonaisuutta ennen kuvaelmakohtaisen käsikirjoituksen laatimista.

Kuva 28: Käsikirjoituksen kansilehti.

L.N. Achte: Ilmarinen, Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55.

Käsikirjoituksen ja siihen liittyvien *Kalevalan* runojen luennan perusteella Achtén suunnittelemasta oopperan juonesta ja rakenteesta on mahdollista saada kokonaiskäsitys. Oopperan pääosien esittäjät ovat Louhi, Pohjan neiti, Väinämöinen ja Ilmarinen. Pienempien osien esittäjiä ovat Annikki, Tuonetar ja Vipunen ("Vipunens ande"). Oopperakuorolle sopivia osuuksia (mainintoja Pohjolan tai Väinölän väestä eri kohtauksissa) on hyvin vähän, koska käsikirjoitus keskittyy päähenkilöiden toiminnan kuvaamiseen.⁶⁰⁴

L.N. Achtén laatima käsikirjoitus on kertomus, jossa Väinämöinen ja Ilmarinen tavoittelevat Pohjan neitiä vaimokseen. Juoni on kuitenkin suunniteltu niin, että siihen ei sisälly juurikaan kalevalaista dramatiikkaa, josta Achté olisi voinut saada kohokohtia teokseen. Esimerkiksi käsikirjoituksen toisessa kuvaelmassa Väinämöinen tapaa lehdossa Pohjan neidin ja pyytää tätä vaimokseen. Neiti ei ole aluksi suostuvainen, mutta lupaa tulla Väinämöisen vaimoksi, jos tämä veistää veneen. Väinämöinen ilmoittaa osaavansa veistää veneen ja valmistautuu työhön. Kuvaelma päättyy tähän. *Kalevalan* kahdeksas runo jatkuu tästä kohtauksesta kuvauksella, jossa Väinämöinen loukkaa venettä veistäessään varpaansa ja joutuu hakemaan apua, jota hän saa pitkään kuljettuaan vasta uunilla asuvalta ukolta. "Jo veri jokena juoksi, hurme koskena kohisi: peitti maassa marjan varret, kanervaiset kankahalla. Eik' ollut sitä mätästä, jok' ei tullut tulvillehen noita liikoja veriä, hurmehia huurovia polvesta pojan totisen, varpahasta Väinämöisen."⁶⁰⁵

Achtén Ilmarinen-käsikirjoitus on pitkä ja sen tarina monivaiheinen. Viisi näytöstä ja kymmenen kuvaelmaa sisältävät Pohjolaan ja Väinölään, pihalle, lehtoon, vuoren juurelle, hääpaikalle ja rantaan sijoittuvia tapahtumia. Libreton kirjoittaminen laajan ruotsinkielisen, proosan muodossa olevan käsikirjoituksen pohjalta oli varmaankin hyvin haastava tehtävä. Todennäköisesti siksi Merikannolla oli vaikeuksia löytää libreton kirjoittaja. Tuohon aikaan Suomessa oli jo runsaasti suomen kielellä kirjoittaneita kirjailijoita, mutta ei niitä, jotka olisivat tunteneet oopperan taidemuotona.

Helsingin Sanomien mukaan Merikanto lähetti L.N. Achtén laatiman tarinan mm. Eino Leinolle (1878–1926) ja Otto Manniselle (1872–1950). Kun nämä kieltäytyivät tehtävästä, Merikanto tarjosi tehtävää kirjailija Enok Rytköselle (1874–1960). Hänkään ei ottanut tehtävää vastaan, mutta kehotti Merikantoa kääntymään vanhemman veljensä, Antti Rytkösen puoleen. Ilmolan kansanopiston rehtorina toiminut Rytkönen otti vastaan libreton kirjoitustehtävän kesäkuussa 1898 ja joutui tekemään työtä nopeassa aikataulussa, koska koko oopperan tuli olla valmis vuoden lopussa.⁶⁰⁶

Pohjan neiti -oopperan libretoissa L.N. Achtén Ilmarinen -käsikirjoituksen mukaisesta rakenteesta on jätetty pois useita osia. Libretoissa on kolme näytöstä ja neljä

604 Käsikirjoitus L.N. Achté, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55.

605 Käsikirjoitus L.N. Achté, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55; *Kalevala*.

606 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

kuvaelmaa. Libreton ensimmäinen näytös on käsikirjoituksen mukainen. Siinä on kaksi kuvaelmaa kuten Achtén käsikirjoituksessakin. Ensimmäisessä kuvaelmassa Väinämöinen saapuu Pohjolaan ja kertoo surkeasta kohtalostaan jouduttuaan mereen, kun Joukahainen oli ampunut hänen hevosensa. Toisessa kuvaelmassa Väinämöinen tapaa lehdossa Pohjan neidin ja lupaa veistää tälle veneen.⁶⁰⁷

Käsikirjoituksen mukaan oopperan toisessa näytöksessä on kaksi kuvaelmaa, oopperan libreton toisessa näytöksessä vain yksi. Käsikirjoituksen ensimmäinen kuvaelma sisältyy oopperaan. Siinä Väinämöinen saapuu Ilmarisen luo ja kertoo, että tämä saisi Pohjolasta ihanan tytön, jos takoi sammon. Käsikirjoituksessa toinen kuvaelma kertoo Sampsa Pellervoisen puunhausta Väinämöisen veneeseen ja Väinämöisen avunhakumatkasta Vipunen luo, jotta hän saisi veneensä valmiiksi.

Käsikirjoituksen kolmannessa näytöksessä on kolme kuvaelmaa, jotka on jätetty pois libretoista. Ensimmäisessä kuvaelmassa Ilmarinen pyytää Pohjan neidin kättä palkinnoksi sammosta. Neiti ei suostu kosintaan, joten Ilmarinen palaa pettyneenä kotiin. Toisessa kuvaelmassa Väinölässä Annikki kertoo Väinämöiselle Ilmarisen kohtalosta ja kotiinpaluusta. Väinämöinen esittelee veneensä ja purjehtii merelle. Kolmannessa kuvaelmassa Ilmarinen valmistautuu matkaan ja lähtee orillaan Pohjolaan.

Käsikirjoituksen neljännessä näytöksessä on yksi pitkä kuvaelma, josta on otettu aineksia libreton kolmannen näytöksen kuvaelmaan (ts. näytöksen ainoaan kuvaelmaan). Tähän kuvaelmaan on otettu aineksia myös Achtén kirjoittamasta erillisestä kolmannen näytöksen kuvauksesta, jossa mm. Pohjolan väki ihmettelee pihalla metsiköstä näkyviä säkeneitä ja outoja jyskytyksiä, jotka aiheutuvat sammon taonnasta. Tapahtumat sijoittuvat Pohjolaan, jonne sekä Ilmarinen että Väinämöinen saapuvat. Pohjan neiti valitsee kosijoista Ilmarisen. Libretoissa kolmas näytös (ja koko ooppera) päättyy siihen, että Väinämöinen ja Pohjolan väki onnittelevat nuorta paria, ja Louhi toivottaa tyttärensä tervetulleeksi vierailemaan kotona. Käsikirjoituksessa viidennen näytöksen ensimmäinen kuvaelma sisältää häät Pohjolassa ja toinen kuvaelma jäähyväiset nuorelle parille.⁶⁰⁸

Antti Rytönen teki librettoa kirjoittaessaan suuren työn lyhyessä ajassa. Ei ole tietoa siitä oliko hän aiemmin perehtynyt oopperaan, ainakaan hän ei ollut kirjoittanut librettoja aiemmin. L.N. Aché puolestaan tunsikin oopperan taidemuotona. Hän oli mm. toiminut Suomalaisen teatterin lauluosastossa kapellimestarina ja baritonilaulajana. Varsinkin lauluosaston alkuvaiheessa hän oli seurueen kantavia voimia.⁶⁰⁹

Oskar Merikanto oli tutustunut oopperaan mm. opiskellessaan vuosina 1887–1889 Leipzigissa, josta *Uuteen Suomettareen* lähettämissään musiikkikirjeissä hän kertoi

607 *Pohjan neito*, libretto ja käsiohjelma 1908; Käsikirjoitus L.N. Aché, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55.

608 Käsikirjoitus L.N. Aché, Ilmarinen. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma, Coll. 4.55; *Pohjan neito*, libretto ja käsiohjelma 1908.

609 Mm. Aspelin-Haapkylä 1907, 27.

myös Leipzigin oopperasta. Leipzigin ooppera oli 1800-luvun lopussa korkeatasoinen. Merikanto näki siellä taitavia laulajia esittämässä keskeisiä teoksia. Lisäksi vierailijoina kuultiin ja nähtiin maailmalla tunnettuja laulajia kuten Wienissä syntynyttä sopraanoa Pauline Luccaa (1841–1908), joka oli hyvin suosittu sekä Euroopassa että Amerikassa. Merikanto seurasi tiiviisti oopperan esityksiä ja mm. ihmetteli kirjeessään, että osa yleisöä käy oopperassa vain silloin, kun Richard Wagnerin (1813–1888) ooperoita esitetään. Merikanto kirjoitti mm. että ”Wagner on nimittäin Sachsilaisten epäjumala.”⁶¹⁰

Koska *Pohjan neiti* -oopperasta ei ole säilynyt myöhempää, Ilmarinen-käsikirjoituksen jälkeen tehtyä käsikirjoitusluonnosta, ei ole tiedossa tekikö librettoa varten lyhennykset alkuperäiseen käsikirjoitukseen Achté, Merikanto vai Rytkönen. On kuitenkin todennäköistä, että Oskar Merikanto keskusteli oopperan käsikirjoituksesta L.N. Achtén kanssa, jolloin he myös karsivat tekstiä. Glory Leppänen kirjoittaa kirjassaan *Tulesta tuhkaksi. Emmy Achté ja hänen maailmansa*, että L.N. Achté olisi syksyllä 1899 viimeistellyt ”librettoa oopperaan Ilmarinen tai olisiko sopivampi nimi Pohjan neito: Merikanto on innostunut sen säveltämisestä, kenties koittaa päivä, jolloin Niklas saa kuulla Ainon siinä osassa.”⁶¹¹ Tämän mukaan Achté olisi muokannut käsikirjoitusta Merikannolle. Leppäsen mainitsema vuosi, 1899, ei vaan pidä paikkaansa, koska oopperakilpailun määräaika oli vuoden 1898 lopussa. Oikea ajoitus muokkaamiselle voisi olla syksy 1897.

Antti Rytkösellä tuskin olisi ollut aikaa Achtén käsikirjoituksen lyhentämiseen, koska kesällä 1898 libretto tuli saada nopeassa aikataulussa valmiiksi. Libreton valmistelusta kertoo *Helsingin Sanomissa* julkaistu nimimerkki -wa:n tekemä Rytkösen haastattelu.⁶¹² ”Kun ’Pohjan neidon’ libreton tekijästä eiwät sanomalehdet ole juuri suuria maininneet, päätin pistäytyä häneltä kaikessa hiljaisuudessa hiukkasen utelemassa miten ne säkehet ilmoille saatiin, sillä takojapa siihenkin tarwittiin.”⁶¹³ Haastattelu julkaistiin kesäkuussa 1908 tapahtuneen *Pohjan neiti* -oopperan kantaesityksen jälkeen marraskuussa 1908.

Haastattelun mukaan Antti Rytkönen oli mennyt juuri naimisiin kesäkuun 1898 alussa. Hän oli viettämässä kesää vaimonsa kanssa Luopioisissa ja kirjoitti oopperan libreton lomallaan kesäkuun aikana. Yhteistyö sujui siten, että Rytkönen lähetti valmiiksi saamiaan osia libretosta Merikannolle, joka sävelsi niitä sitä mukaa. Merikannolla ei tässä aikataulussa ollut mahdollisuutta odottaa koko libreton valmistumista, vaan hänen kokonaiskuvansa teoksesta muodostui sävellystyön alussa Achtén laatiman käsikirjoituksen perusteella.⁶¹⁴

610 *Uusi Suometar* nro 111B, 15.5.1888.

611 Leppänen 1962, 253. Kirjassa ei ole tietoa siitä, mistä Leppänen on tiedon käsikirjoituksen muokkaamisesta saanut. Luultavasti tieto on kulkenut suullisena perheen sisällä.

612 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

613 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

614 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908. *Itä-Suomen Sanomat* nro 42, 3.6.1898, sisälsi tiedon, että ”Säveltäjä Oskari Merikanto tulee kesäksi asumaan Taipalsaarelle.”

Haastattelija kysyi Rytköselältä halusiko Merikanto hänen tekstiinsä muutoksia, mihin Rytkönen vastasi: ”Ei mitään. Mikäli olen huomannut, on sävellys tehty sanoihin sellaisina kuin ne lähetin, paria vähäpätöistä kohtaa lukuunottamatta. Merikanto oli työhönsä hywin ihastunut. Ensi kerralla kun hän kirjoitti, oli hän hywin tyytyväinen tekstiin ja mainitsi jotakin että `tämähän rupeaa mainiosti sujumaan.” Haastattelija kysyi Rytköselältä myös oliko L.N. Achten laatima oopperan suunnitelma [käsikirjoitus] yksityiskohtainen.⁶¹⁵

Ei ollut. Itse ideaa en tosin uskaltanut millään lailla ruveta muuttamaan, kun en tunne tällaisten asiain teknillistä puolta, mutta muuten, vuoropuhelut ja niiden laajuus, sisällys ja niissä ilmenewät ajatukset sekä luonteenkuvaus – jos niistä voi puhua – oli minun omintakeisesti luotava. Kööriin laulut samoin. Runomittaan nähden koetin yleensä kerto-wissa osissa käyttää Kalevalan runomittaa ja missä katsoin asialle eduksi, ottaa suoranai-sia Kalevalan säkeitäkin mukaan. Muuten noudatin runomitoissa tunnelman vaikutusta ja sowitin runomitan sen mukaan.⁶¹⁶

Rytkönen luonnehti libreton kirjoittamista nopeaksi, nopeammaksi kuin hän ru-noutta on tavannut ”käsistään pois antaa”. Hän muisteli kirjoittaneensa yhden näy-töksen yhtenä päivänä.⁶¹⁷

Kiireinen työtahti oli myös Oskar Merikannolla. Marraskuun 1898 lopussa, kun kilpailuaikaa oli jäljellä kuukausi, Merikannolla oli teoksesta valmiina kaksi näytöstä. *Hufvudstadsbladetin* mukaan joulukuun alussa säveltäjä sairastui keuhkotulehduk-seen, joka olisi voinut keskeyttää työn. Kova työinto ja hyvä fyysinen kunto auttoivat kuitenkin voittamaan sairauden niin, että kilpailutyö valmistui ajoissa. – Tosin vasta päivää ennen määräajan umpeutumista.⁶¹⁸ Nimimerkki Bis, Karl Fredrik Wasenius⁶¹⁹ (1850–1920) kirjoitti:

Ännu ej fullt återställd lämnade hr M. åter hufvudstaden för att kasta sig öfver tredje akten af den nu färdiga libretton. Han hade endast några veckor kvar för arbetet. Under denna tid skulle musiken till en hel akt komponeras, skrivas rent, instrumenteras, och det hela öfverses och putsas. Det stod hårdt till. Nätterna måste läggas till dagarna. Tim-marna, minuterna måste lagas vara uppå.⁶²⁰

Julkisuudessa oli tiedossa, että oopperakilpailuun on tulossa ainakin yksi teos. *Wiipuri*-lehden Kirjallisuutta ja taidetta -palstalla oli 19.11.1898 tieto:

615 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

616 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

617 *Helsingin Sanomat* nro 277B, 29.11.1908.

618 *Hufvudstadsbladet* nro 160, 14.6.1908.

619 Karl Fredrik Wasenius toimi musiikkiarvostelijana *Helsingfors Dagblad* -lehdessä ja *Hufvudstadsbladet*-lehdessä. Hän perusti Helsinkiin musiikkikaupan ja -kustantamon.

620 Bis, *Hufvudstadsbladet* nro 160, 14.6.1908.

– Suomalainen ooppera. Säveltäjä Oskar Merikanto viimeistelee tätä nykyä uutta kolminäytöksistä suomalaista oopperaa, johon aihe on Kalewalasta, Väinämöisen ja Ilmarisen Pohjolanretkestä. Libreton on sowittanut maist. A. Rytkönen.⁶²¹

Heti kilpailuajan päätyttyä lehdissä julkaistiin tieto, että oopperakilpailuun oli jätetty yksi teos, Oskar Merikannon säveltämä kolminäytöksinen ooppera *Pohjan neiti*. ”Näin on siis ensimmäinen suomenkielinen ooppera nähnyt päivän valon.”⁶²²

Myös muutamaa viikkoa myöhemmin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kuukausikokouksessa 25.1.1899 todettiin, että kilpailuun on saapunut määräajassa kolminäytöksinen suomalainen ooppera, nimeltä *Pohjan neiti*. Samassa kokouksessa päätettiin asettaa palkintolautakunta, johon kuuluivat professori Arvid Genetz (1848–1915), tohtori Kaarlo Bergbom (1843–1906), professori Richard Faltin (1835–1918), tirehtööri Robert Kajanus (1856–1933) ja säveltaiteilija Jean Sibelius. Arvid Genetz otti kokouksessa esitetyn mukaisesti tehtäväkseen kutsua palkintolautakunnan koolle. Pöytäkirjaan kirjattiin myös toive, että palkintolautakunta valmistelee kilpailun päätösehdotuksen käsiteltäväksi seuraavassa, 16.3. pidettävässä vuosikokouksessa.⁶²³

7.1.3. Oopperakilpailun palkintolautakunnan lausunto ja

Pohjan neiti –oopperan palkitseminen

Suomalaisen kirjallisuuden Seuran oopperakilpailun palkintolautakunnassa oli jäsenenä keskeisiä suomalaisia kulttuurivaikuttajia. Arvid Genetz oli runoilija (käytti nimeä Arvi Jännes) ja suomalais-ugrilaisten kielten tutkija. Emil Genetzin (1852–1930) hänen runoonsa *Herää Suomi!* säveltämä laulu (1881) oli tuon ajan keskeistä kuoro-ohjelmistoa. Arvid Genetz oli lautakunnassa varmaankin silloisena Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimiehenä, mutta edusti myös kielentutkijana kilpailun sääntöihin sisältyneen suomen kielen asiantuntemusta.⁶²⁴ Richard Faltin oli urkuri, urkujensoiton opettaja, säveltäjä ja Helsingin yliopiston entinen musiikinopettaja. Hän oli toiminut myös Suomalaisen oopperan (Suomalaisen teatterin lauluosaston, 1873–1879) kapellimestarina. Robert Kajanus oli valittu Helsingin yliopiston musiikinopettajaksi vuonna 1897 sen jälkeen, kun hän voitti Sibeliuksen virasta käydyssä kilpailussa. Kajanus oli monipuolinen musiikkiorganisaattori, joka oli johtanut vuodesta 1882 alkaen perustamaansa Helsingin Orkesteriyhdistyksen, vuodesta 1895 alkaen Helsingin filharmonisen seuran orkesteria. Kajanus oli säveltäjä, jonka teoksissa suomalaisuus ja kansansävelmät olivat tulleet vahvasti esille. Hän oli käyttänyt kansansävelmiä musiikillisena materiaalina säveltämissään *Suomalaisessa rapsodiassa* (1881 ja 1886) ja *Kullervon surumarssissa* (1881). Kajanus oli säveltänyt

621 *Wiipuri* nro 268, 19.11.1898.

622 *Päivälehti* nro 1, 1.1.1899.

623 KiA SKS, Seuran kuukausikokouksen 25.1.1899 pöytäkirja; *Päivälehti* nro 22, 26.1.1899. Lautakunnan jäsenten nimikkeet ovat pöytäkirjan mukaiset.

624 A. Genetz toimi SKS:n esimiehenä 1892–1902. *Kansallinen elämäkerrasto* II osa, 203–205.

myös *Kalevalan* 50-vuotisjuhliin kalevalaisen sinfonisen runon *Aino* (1885).

Myös Sibelius oli jo tuolloin, vuonna 1898, perehtynyt *Kalevalaan* ja säveltänyt *Kullervon* (*Kullervo-sinfonian*). Kaarlo Bergbom oli teatterinjohtaja ja kirjailija, joka oli jo tuolloin tehnyt merkittävän työn suomenkielisen teatterin ja oopperan hyväksi. Vuodesta 1872 alkaen hän oli toiminut Suomalaisen teatterin johtajana ja ohjaajana.⁶²⁵

Palkintolautakunta valmisti lausuntonsa toivotussa aikataulussa. Se käsiteltiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikokouksessa 16.3.1899. Lautakunta lausui *Pohjan neiti* -oopperasta seuraavaa:

Oopperan musiikki on ennen kaikkea yksinkertainen ja sävelmikäs. Tuskin saattoi odottaa, että kukaan tämän vuosisadan lopulla olisi voinut kirjoittaa niin viatonta, luonnollista ja helppoa musiikkia, sillä mainittavia musikaalisia vaikeuksia ei tässä partituurissa tapaa. Ja kaikessa yksinkertaisuudessaan tämä musiikki ei suinkaan – muutamia poikkeuksia lukuunottamatta – ole triviaali, kiitos olkoon sille kansalliselle sävyille, joka on koko teokselle luonteenomainen. Sopivissa paikoin on suomalaisia runosävelmiä, alkuperäisiä tai hyvin mukailtuja, käytetty.

Musikaalista karakteristiikkaa ei tosin sanottavasti löydy muuta kuin Väinön ja Vipusen haamun osissa, vaan useimmat henkilöt laulavat jotenkin yhtäläisesti, mutta sävelmät ovat luontevia ja miellyttäviä.

Köörit ovat huomattavat suuresta reippaudestaan ja ovat helppoja esittää. Instrumentaatio, joka alussa on aivan homofoninen, käypi vähitellen polyfoonisemmaksi ja osoittaa, että tekijä työn kestäessä on yhä enemmän tottunut orkesterisoittimiin.

Libretto näyttää meistä täyttävän ne vaatimukset, jotka seura on tässä kohden asettanut. Voimatta erittäin arvostella, missä määrin hra L. N. Achté, juonen keksijänä ja sommitelijana, on vaikuttanut tämän suomalaisen oopperan syntyyn, saamme siis yksimielisesti ehdottaa: että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julistama pääpalkinto annettaisiin ”Pohjan neiden” säveltäjälle, hra Oskar Merikannelle ja että libreton sepittäjälle hra A. Rytköelle maksettaisiin palkitun oopperan tekstistä luvattu summa.⁶²⁶

Seura päätti palkintotuomareiden antaman lausunnon perusteella luovuttaa Oskar Merikannelle kilpailun pääpalkinnon 2 000 mk vuodesta 1892 kertyneine korkoineen. Libreton kirjoittanut Antti Rytkönen sai palkinnoksi 400 mk korkoineen. Toista palkintoa ei jaettu, koska kilpailussa oli vain yksi osanottaja. Pöytäkirjaan lisättiin, että käyttämättä jäänyt summa 1 000 markkaa jätettiin toistaiseksi Kirjallisuuden seuran haltuun. Tästä oli maisteri Stenbergin kanssa sovittu. Stenberg oli luvannut ilmoittaa myöhemmin toivomuksensa kyseisen rahan käytöstä.⁶²⁷

625 Mm. *Suomen musiikin historia* 2, Kansallisromantiikan valtavirta 1885–1918; Bergbom oli ollut mukana jo vuonna 1869 kun ylioppilaat panivat toimeen suomenkielisen näytelmän esityksen, jossa esitettiin Aleksis Kiven kirjoittama 1-näytöksinen *Raamatusta* aiheensa saanut näytelmä *Lea* (1869). Bergbomin vuonna 1872 kirjoittamat kannanotot ”Muutamia sanoja nykyisistä teatterioloistamme” ja ”Vielä muutamia sanoja nykyisistä teatterioloistamme” olivat merkittäviä puheenvuoroja ja perusteluja suomenkielisen teatterin toimintamahdollisuuksien puolesta. Bergbom 1872.

626 KiA SKS, Seuran vuosikokouksen 16.3.1899 pöytäkirja, liite 65; *Päivälehti* nro 72, 17.3.1899.

627 KiA SKS, Seuran vuosikokouksen 16.3.1899 pöytäkirja.

Oopperakilpailun sääntöjen mukaan kilpailussa jaettiin palkintoja vain säveltäjälle ja libreton kirjoittajalle. Käytännössä Rytkönen olikin libreton kirjoittaja. Oskar Merikanto toi kuitenkin myös L.N. Achtén työn esiin. Hän on kirjoittanut oopperan käsikirjoituksen kansilehdelle: ”Juonen keksinyt ja sommitellut L.N. Achté. Libreton sepittänyt A. Rytkönen.” Tällä perusteella Achtékin olisi voitu palkita. Ilman Achtén käsikirjoitusta, jossa oli jo hahmoteltu mm. oopperan rakenne, Rytkönen ei olisi varmaan kyennyt kirjoittamaan librettoa valmiiksi niin, että ooppera olisi valmistunut ajoissa. Palkintolautakunta ilmoitti kuitenkin lausunnossaan, että se ei voi ”arvostella” missä määrin Achté oli vaikuttanut suomalaisen oopperan syntyyn ja jätti sen vuoksi esittämättä hänen palkitsemisensa.

Oopperakilpailun tulokset julkistettiin sanomalehdissä. Uutisessa kerrottiin lyhyesti Suomalaisen kirjallisuuden seuran kilpailun palkintosummat ja palkittu teos, Oskar Merikannon säveltämä *Pohjan neiti* sekä libretosta palkitun Antti Rytkösen nimi. Lisäksi julkaistiin palkintotuomarien nimet ja palkintolautakunnan antama lausunto.⁶²⁸

7.2. Oskar Merikanto julkisen kiusaamisen kohteena

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämä oopperakilpailu vietiin loppuun sääntöjen mukaan. Kilpailuun liittyi kuitenkin piirteitä, jotka asettavat koko kilpailun ja palkintolautakunnan työn hieman toiseen valoon.

7.2.1. Karl Flodin saa antaa ensimmäisen lausunnon

Karl Flodin kirjoitti *Pohjan neiti* -oopperasta otsikolla ”En finsk operakomposition” pitkän esittelyn ja arvostelun *Aftonposten*-lehteen 17. tammikuuta 1899 eli heti vuoden lopussa päättyneen oopperakilpailun määräajan umpeutumisen jälkeen. Kilpailutulos julkistettiin vasta 16. maaliskuuta. Flodin oli täytynyt olla palkintolautakunnan mukana tutkimassa oopperapartituuria, koska muuten partituuri ei olisi ollut hänen käytössään. Millä perusteella Flodin oli kutsuttu paikalle ennen kuin kilpailun tulos oli ratkennut? Hämmästyttävää on myös se, että palkintolautakunta salli Flodinin julkaista arvostelunsa ennen oman lausuntonsa ja kilpailutuloksen julkistamista.⁶²⁹

Flodin esitteli arvostelussaan Merikannon oopperan juonen ja kirjoitti sävellyksestä.

Den musik, som hr Merikanto skapat till denna tacksamma och på effektfulla scener rika operahandling, är, så vidt vi varit i tillfälle att öfvertyga oss, mycket vacker, melodiös och omväxlande. Den finska tonen är genomgående, men icke sökt eller afsiktligt konstruerad, utan ger snarare intrycket af en för tonsättaren kännetecknande egendomlighet. De

628 Mm. *Päivälehti* nro 72, 17.3.1899; *Finlands Allmänna Tidning* nro 67, 21.3.1899.

629 *Aftonposten* nro 13, 17.1.1899.

talrika körerna äro skrifna med schvung och lyftning, solopartierna erbjuda sångsköna moment i massa, och om, såsom vi hoppas, orkestreringen för stor orkester skall vid ett eventuellt uppförande te sig lika målande och rik som komponisten vid utarbetandet af instrumentationen tänkt sig den, bör operan 'Pohjan neiti' säkert bli ett inhemskt dramatisk arbete, som skänker sin tonsättare heder och den finska musikaliska konsten ny vinning.⁶³⁰

Flodinin arvostelu julkaistiin muutaman päivän kuluttua myös *Päivälehdessä* suomennettuna otsikolla ”Merikannon oopperasävellys”. Arvostelun alussa oli saatte: ”Säveltäjä, herra K. Flodin on ollut tilaisuudessa kuulemaan osia hra O. Merikannon oopperasävellyksestä, jonka hän viime vuoden lopulla jätti suomalaiselle kirjallisuudenseuralle palkittavaksi, ja kertoo tästä sekä oopperan sisällyksestä ja juonesta Aftp:ssa yhtä ja toista.”⁶³¹

Suurelle yleisölle Karl Flodinin kirjoitus varmaankin näyttäytyi positiivisena Merikannon työn huomioimisena. Kun kuitenkin tiedetään, että Flodin oli samoihin aikoihin kirjoittamassa seuraavana vuonna ilmestynyttä kirjaansa *Finska musiker och andra uppsatser i musik* (1900), jossa hän ikävällä tavalla kyseenalaisti Merikannon säveltäjän taidot, voidaan kirjoitus nähdä ilkeänä Merikannon työn halventamisena. Tilannetta pahensi vielä se, että palkintolautakunta oli antanut partituurin Flodinin käyttöön ja sallinut näin arvostelun kirjoittamisen.

Flodin julkaisi *Finska musiker och andra uppsatser i musik* -kirjansa Oskar Merikantoa koskevan tekstin otsikolla ”Finska musiker. Silhouetter af K. VII. Oskar Merikanto” *Aftonposten*-lehdessä syyskuussa 1899.⁶³² Itse kirja ilmestyi vuonna 1900.

On mahdollista, että Flodin esitti kirjassaan Merikannon säveltämisestä asioita, jotka olivat tulleet esiin edellisenä vuonna hänen ja palkintolautakunnan välisissä keskusteluissa, kun *Pohjan neidin* partituuria tutkittiin.

Flodin kirjoitti *Finska musiker och andra uppsatser i musik* -kirjassaan vuonna 1900 mm. seuraavaa:

Hans sånger, hvilka ofta kreerats af Aino Ackté, och därför guand même behaga, äro nått opp så melodiska att de förstås af hvarjom och enom, en smula sentimentala, en smula folkeliga, en smula banala, täcka som en frisk bondflicka och alldagliga till anletsdragen, men naturliga, naiva och af en omisskänlig hemmabakad typ. [...]

630 *Aftonposten* nro 13, 17.1.1899.

631 *Päivälehti* nro 15, 19.1.1899. Flodinin kirjoittaman arvostelun loppu, Merikannon musiikkia koskeva osuus oli *Päivälehden* kääntämänä seuraava: ”Se sävellys, jonka hra Merikanto on luonut tähän kiitolliseen ja vaikuttavista kohtauksista rikkaaseen oopperatekstiin, sävellyksen, joka on hyvin kaunis, soinnukas ja vaihteleva. Suomalainen on siinä läpikäyvä sävel, mutta se ei ole haettua eikä teennäistä, vaan tuntuu siinä säveltäjää kuvaavia omituisuuksia. Lukuisat köörit ovat reippaasti ja lennokkaasti sävelletyt, soolo-osat tarjoovat runsaasti ihanoita lauluja ja jos, kuten sopii toivoa, orkesteriosat esitettäessä ilmestyvät yhtä kuvaavina ja rikkaina kuin säveltäjä ne on kaavaillut, tulee ”Pohjan neidistä” varmaankin kotimainen draamallinen teos, joka on kunniaksi säveltäjälleen ja voitoksi Suomen säveltaiteelle.” *Päivälehti* nro 15, 19.1.1899.

632 *Aftonposten* nro 187, 14.9.1899. Flodin julkaisi myös muita kirjaansa liittyneitä säveltäjäkuvauksia *Aftonposten*-lehdessä. 1.9.1899 ilmestyneessä lehdessä oli kuvaus Jean Sibeliuksesta.

Men altför högt kan man icke skatta dess sångalsters värkliga värde. Tonsättaren vågar vara trivial, och därför sitter han med trumf på hand. Trivial är nu måhända ej det riktiga uttrycket, i alla fall ett starkt sådant; men hans melodier tangerar ofta det trivialas område, göra en spatsertur in på detta och återvända sedan alt emellan till den musikaliska dygdens smala stig.⁶³³

Flodin kirjoitti myös oopperasta:

Rättvisligen måste erkännas att Merikanto emellertid sträfvat efter en förädling i sin skapande produktion. Hvad man nu hört af honom senast, skiljer sig icke omärkligt från hans förra, publikknipande kompositioner. Och han kan vara viss om att detta förädlade drag i hans tonsättningar skall tillförsäkra dem ett längre och varaktigare lif än de nu af den stora allmänheten så uppburna Merikantokompositionerna komma att äga. I detta afseende innehåller hans af Finska literatursällskapet prislönande opera 'Pohjan neiti' rent märkliga ting, vackra, liffulla och af en stor charme omgjutna melodier och körsatser, hvilka, om operan blir uppförd, helt visst skola bli popular i en god betydelse.

Merikanto är det nutida Finlands Schantz och Collan, utan att äga dessas sympatiskt urbana tonsättaregemyt. Hans genius går i hemväfda kläder och sätter helt visst en ära i att göra så. Icke är denna genius just så presentable, men den hör med till den stora familjen, likasom Oskar Merikanto själf hör med till gruppen 'finska musiker'. [...] Vi önska af hjärtat gärna att det landtliga, dilettantmässiga tycket må lämna rum för konstnärligare intentioner.⁶³⁴

Karl Flodinin kirjoituksista voi havaita, että Merikanto hänen mielestään kalasteli mm. kauniilla melodioillaan myös sellaista yleisöä, joka ei kuulu niin sanottuun konserttiyleisöön. Flodinin kirjoituksesta voi käsittää, että hänen mielestään myös Aino Ackté oli valjastettu Merikannon laulujen mainostajaksi. Laulujen, jotka olivat ”kaiken kansan” ymmärrettäviksi sävellettyjä, vähän herkkämielisiä, vähän kansanomaisia, banaaleja, sieviä kuin raikkaat maalaistytöt ja jokapäiväisiä, mutta luonnollisia, yksinkertaisia ja ilmiselvästi kotitekoisen näköisiä. Flodin katsoi, että Merikanto piti ansionaan kulkea ”kotikutoisissa vaatteissa”.

Oskar Merikanto edusti tavallista kansaa perhetaustansa mukaisesti. Kansanomaisuus ja maaseudulla matkustelu olivat hänelle läheisiä asioita. Merikanto edusti myös suomenmielisiä. Nämä asiat saattoivat vaikuttaa siihen, että ruotsinkielinen Flodin olisi halunnut Merikannolle ”matalampaa profilia”.

Arvostelu ei kuitenkaan ollut yksipuolista. Karl Flodin sai samana vuonna Oskar Merikannolta arvostelun omista sävellyksistään. Marraskuussa 1899 Merikanto kirjoitti *Päivälehdessä* otsikolla ”Musiikkikirjallisuutta”: ”Karl Flodinin yllä mainituista pianokappaleista [Suite mignonne] ei ole paljoa sanottavaa. Ne ovat pieniä, vähänarvoisia, helposti soitettavia improvisatiooneja pianolle.”⁶³⁵

Keväällä 1901 Merikanto arvosteli *Valvojassa* Flodinin perustaman *Euterpe-*

633 Flodin 1900, 40–42.

634 Flodin 1900, 43–44.

635 *Päivälehti* nro 221, 23.11.1899

lehden ja totesi mm. seuraavaa: ”Mitä nyt tähän asti ilmestyneistä numeroista voi päättää, on lehden sisällys liian laiha tyydyttääkseen musiikillista yleisöämme. [...] Mitään arvokkaampaa musikaalis-tieteellistä tutkimusta tai kirjoitusta ei ole näky-nyt ja tiedot suuresta musiikkimaailmasta ovat hyvin niukat.”⁶³⁶

7.2.2. Palkintolautakunnan puolueellisuus?

Karl Flodinin tekstiä lukiessa myös oopperakilpailun palkintolautakunnan antama lausunto näyttäytyy eri valossa. Siinäkin voi nähdä samanlaista ironiaa kuin Flodinin *Aftonpostenissa* julkaisemassa arvostelussa, jonka hän palkintolautakunnan myötävaikutuksella kirjoitti.

Ei ole ihme, että Oskar Merikanto luonnehti kirjeessään P.J. Hannikaiselle 31.1. tammikuuta 1899 palkintolautakuntaa puolueelliseksi. Tässä kirjeessään Merikanto kuitenkin vielä uskoi oopperan saavan ensiesityksen Suomalaisessa teatterissa:

Oopperani tulee varmaankin ensi syksypuolella talvea annettavaksi. Kaikki tuttavani, kuten Sinäkin, ovat tulossa premiääriin. Kun vaan vanha Arkadia saataisiin sinä iltana laajenemaan joka taholle! Palkintolautakunnassa on puolueellisia herroja, enkä senvuoksi paljoa välitä heidän lausunnostaan. Joka tapauksessa toimitan oopperan esitettäväksi ja itsekin jännityksellä odotan sitä iltaa, jolloin tuota ensimmäistä suomalaista oopperata olen johtamassa⁶³⁷.

Lautakunnan pitäminen puolueellisena tilanteessa, jossa se palkitsi Merikannon oopperan, tarkoitti ehkä sitä, että Oskar Merikanto mielsi koko oopperakilpailun kiusalliseksi lautakunnalle, joka ei olisi halunnut nostaa häntä voittajaksi. Merikannolla oli ehkä ajatus siitä, että hänen teoksensa arvostelu olisi puolueellisen suhtautumisen vuoksi lähtökoh- taisesti kielteinen. Puolueellista oli myös se, että lautakunta päästi yhden musiikkiarvos- telijan kirjoittamaan oopperasta, kun kilpailu oli kesken.

Kilpailu oli kuitenkin ratkaistava. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran täytyi to- teuttaa oopperakilpailun mesenaattina toimineen J.D. Stenbergin ja hänen sukunsa antama tehtävä. Tilanne oli kuitenkin ongelmallinen, koska ensimmäiseen kilpai- luun ei saatu yhtään osanottajaa. Toiseen kilpailuunkin saatiin vain yksi ooppera, laajaa suosiota nauttineen Oskar Merikannon alle vuodessa säveltämä teos. Koska se kuitenkin noudatti kilpailun sääntöjä, lautakunnan tuli se palkita, vaikka lausun- nosta voidaan päätellä, että ooppera ei yksinkertaisessa kansanomaisuudessaan ollut sellainen kuin lautakunta oli kilpailun tuloksena odottanut. On mahdollista, että lau- takunnan säveltäjäjäsenet olisivat nähneet voittajahenkilönä mieluummin esimer- kiksi Erkki Melartinin kuin Oskar Merikannon, joka oopperakilpailun kuluessa sai yhä laajenevaa suosiota kansan keskuudessa.

Palkintolautakunnan lausunto ei ehkä kuitenkaan ollut yllätys Merikannolle sik-

636 ”Musiikkikatsaus kevätkauteen 1901. Konserttikatsaus – Uusi musiikkilehti ’Euterpe’”. *Valvoja* nro 7–8, 1901.

637 Oskar Merikanto P.J. Hannikaiselle 31.1.1899. Kansalliskirjasto, P.J. Hannikaisen kokoelma Coll. 308.3.

si, että hän ei ollut aikaisemminkaan säveltäjänä saanut julkista kannustusta Sibeliukselta, Kajanukselta tai Faltinilta. Kajanuksen asenne Merikannon säveltämiseen oli ollut hyvinkin nuiva. Kuuluisin esimerkki tästä on Kajanuksen lausahdus Merikannolle: ”då vi har en Sibelius, borde sådana som du tåga. Du å´ bara skit, ingenting annat.”⁶³⁸

Mikkelin lauluseuran järjestämässä sävellyskilpailussa vuonna 1897 Kajanus ei ollut halunnut nostaa Merikannon laulua *Suottako Suomi luottaa Luojarahansa* toiselle sijalle. Palkintolautakunnan puheenjohtaja Emil Forsström kuitenkin myönsi *Päivälehd*en kirjoituksessaan, että Merikannon sävellykselle ”tahdottiin antaa suurempi tunnustus kuin muille [...] mainitsemalla häntä muiden edellä”.⁶³⁹

Jean Sibelius oli kamppailut 1890-luvulla oopperasävellyksen ongelmissa ja lopulta Sibeliuksen Wagner-vaikutteisen Veneen luominen -oopperan säveltäminen jäi kesken. Erik Tawaststjerna arveli kirjoittamassaan Sibeliuksen elämäkertakirjassa, että perimmäisenä syynä Sibeliuksella Veneen luomisen säveltämiseen ”on hyvinkin saattanut olla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jo 1891 julistama oopperakilpailu.”⁶⁴⁰

Richard Faltinin *Pohjan neitiä* koskevista mielipiteistä ei ole tietoa, mutta luultavasti hän asettui samalle kannalle Sibeliuksen ja Kajanuksen kanssa. Kaarlo Bergbom Suomalaisen teatterin johtajana vastasi teatterin ohjelmistosta, mutta noudatti luultavasti oopperaesitystä koskevassa asiassa palkintolautakunnassa istuneiden säveltäjajäsenien suosituksia, siitä huolimatta, että *Pohjan neiti* edusti suomenkielistä ohjelmistoa, jota teatteriin muuten toivottiin. On ilmeistä, että lautakunnan keskustelujen jälkeen *Pohjan neiti* päätettiin palkita, mutta samalla ”päättiin”, että sitä ei esitetä Suomalaisessa teatterissa.

Tässä vaiheessa ei arvattu, että Teuvo Pakkalan kirjoittamasta huvinäytelmästä *Tukkijoella*, johon Oskar Merikanto oli säveltänyt musiikin, tulisi seuraavalla näytäntökaudella Suomalaisen teatterin suosituin näytelmä. Jos *Pohjan neidin* esitysasia mahdollisesti olisi jäänyt Kaarlo Bergbomin mietittäväksi, ratkaisi *Tukkijoella*-näytelmän esitys ja suosio sen, että varmaankaan toista kansaomaista teosta ei teatterin taiteellisen profiilin vuoksi olisi voitu seuraavalla näytäntökaudella ottaa ohjelmistoon.⁶⁴¹

638 Siteeraus kirjasta: Suomalainen 1950, 55–57; myös Heikinheimo 1995, 230 ja Vainio 2002, 313.

639 *Päivälehti* nro 166, 26.6.1897. Mikkelin lauluseuran järjestämästä kilpailusta laajemmin luvussa 5. Oskar Merikanto puolestaan oli kirjoittanut vuonna 1898 arvostelun YL:n konsertista ja todennut: ”Kajanuksen Hymnissä oli todellista hautaustunnelmaa, mutta sävellys oli hieman yksitoikkoinen”. *Päivälehti* nro 80, 74.1898.

640 Tawaststjerna 1989, 8.

641 Teuvo Pakkalan kirjoittama *Tukkijoella* sai ensi-iltansa Suomalaisessa teatterissa 13.10.1899. Näytelmä oli valmistunut Kaarlo Bergbomin avustuksella samana vuonna. Se oli suuri yleisömenestys, ja sitä esitettiin pitkään. Eliel Aspelin-Haapkylä totesi: ”Tämän näytelmän juonesta tai sommittelusta ei kannata puhua, mutta silti teatteri sai siitä ’kassakappaleen’, jonka vertaista sillä ei tähän saakka ollut ainoatakaan ollut. Arvostelijat ovat sitä kohdelleet ylemmyydellä, ettemme sanoisi ylenkatseella, ja yleisöön on kohdistettu letkaus letkauksen perästä [...]” Aspelin-Haapkylä 1910, 127.

7.2.3. Ikävää julkisuutta

Oskar Merikanto sai oopperakilpailun jälkeen kokea olevansa ikävän julkisuuden kohteena. Hän esiintyi palkittuna oopperasäveltäjänä, jonka teos ei kelvannut Suomalaisen teatterin ohjelmistoon.

Vuonna 1894 Merikanto oli joutunut vielä ikävämmän julkisuuden kohteeksi. Axel Gallén (1865–1931) maalasi hänet ravintola-hotelli Kämpiin sijoittuvaan tauluunsa, ns. Kajustaflaniin. Taidehistoriassa tätä taulua on pidetty Gallénin maalaa-man symbolistisen *Probleemi*-taulun (1894, myöhemmin *Symposion*) luonnoksena. Janne Gallen-Kallela-Sirénin mukaan tämä taulu ei ole luonnos, vaan itsenäinen teos, jonka idea ja merkitykset poikkeavat *Symposion*-taulusta.⁶⁴²

Oskar Merikanto on kuvattu Kajustaflanissa vääristynyt ilme kasvoillaan, nukahtaneena pöytää vasten. Hänen takanaan näkyvät Gallénin kasvat. Pöydän ympärillä istuvat Kajanus ja Sibelius. *Probleemi*-tauluun Gallén muutti Merikannon nukkuvaksi hahmoksi, jonka kasvat ovat näkyvissä vain pieneltä osalta sivusta. *Probleemi* oli esillä Suomen taiteilijoiden syysnäyttelyssä Helsingissä syksyllä 1994. Kirsti Gallen-Kallelan mukaan taulu herätti tuolloin ”sekä huomiota että närkästystä ja pahoja puheita.” Kajustaflanissa ollut Merikannon hahmo oli tässä taulussa vaikeammin tunnistettavissa. Kirsti Gallen-Kallelan mukaan hahmolla ”on ehkä Adolf Paulin niska, Mikko Slöörin kasvat – joita ei näy – ja Oskar Merikannon nyrkki.”⁶⁴³

Miksi juuri Oskar Merikanto oli Gallénin taulun mallina? Ravintolassa Gallénin, Sibeliuksen ja Kajanuksen seurassa nähtiin myös monia muita taiteilijoita.⁶⁴⁴ Mitä Gallén halusi Merikannolle osoittaa esittämällä hänet kyseenalaisella tavalla taulussaan Sibeliuksen ja Kajanuksen kanssa? Taulusta itsestään kehkeytyy katsojalle viesti siitä, että Gallén, Robert Kajanus ja Jean Sibelius olivat kulttuurieliittiä, johon vähempiarvoinen Oskar Merikanto ei kuulunut. Hän oli sammunut siinä vaiheessa kun tämä eliitti näki taiteen visioita ja keskusteli korkeammista kysymyksistä.⁶⁴⁵ Tätä tulkintaa tukee myös Gallénin *Probleemi*-tauluun liittyvä selostus Louis Sparrelle lähettämässään kirjeessä: ”Olen saanut melkein valmiiksi maalauksen, jossa Kajus, Sibbe ja minä esiinnyimme. Hoitelin Merikannon, sen lanttupään, antamalla hänen nukahtaa pöytään.”⁶⁴⁶

642 Mm. Sarajas-Korte 1993, 142. Sarajas-Kortteen mukaan Gallén antoi alun perin *Probleemi*-nimiselle taululle uuden nimen *Symposion* ”Platonin Symposionin mukaan: ateriaa seuranneiden juominkien merkeissä keskusteltiin antiikin tapaan ’elämän korkeimmista kysymyksistä’”. Sarajas-Korte 1993, 142.

Kajustaflan-nimi on mainittu Gallénin ja Adolf Paulin välisessä kirjeenvaihdossa. Gallen-Kallela-Sirén 2001, 193. Jotta taulu on helpommin erotettavissa tekstissän *Symposion*-taulusta, käytän siitä tässä nimeä Kajustaflan.

643 Gallen-Kallela 1992, 252.

644 Mm. Gallen-Kallela-Sirén 2001, 188.

645 Ks. myös Konttinen 2001, 72. Seppo Heikinheimo sivuutti kirjassaan Kajustaflan-tauluun liittyneen keskustelun: ”[...] luonnoksessa voi halutessaan nähdä Merikannon. Varmuuttahan asiasta ei voi olla; [...]” Heikinheimo 1995, 235. *Symposion*-piiristä ks. myös Tawaststjerna 1989, 280–281.

646 Lainausta kirjeestä teoksessa Gallen-Kallela-Sirén 2001, 199.

Janne Gallen-Kallela-Sirén esittää, että Kajanus ja Gallén kostivat Oskar Merikantolalle tämän Kajanuksen konsertista helmikuussa 1894 kirjoittaman arvostelun.⁶⁴⁷

Oskar Merikanto kirjoitti *Päivälehdessä* 18.2.1894:

Ohjelman alkoi eräs wäsyttävän yksitoikkoinen ja kuiwa säwellys ”Prometheus” uwer-tyyri Barjulilta. Paitsi pitkäweteisyyttä on teoksessa yhden ja saman asian kertaamista suututtamiseen saakka, torwien käyttäminen muihin soittokoneisiin nähden on useinkin aiwan aiheetonta, ja musikaalista sisältöä ja arwokkaampia kohtia ei teoksessa löydä kuin nimeksi. Kaiken tämän lisäksi ei esityskään ollut moitteetonta. Ihmetellä täytyy, että hra Kajanus näin vähäärwoista kappaletta asetti sinfoniakonsertin ohjelmaan. [...] ⁶⁴⁸

On vaikea uskoa, että Robert Kajanus musiikkiarvosteluihin tottuneena kapellimestarina ja säveltäjänä olisi tästä yhdestä arvostelusta niin suuttunut, että hän olisi pyytänyt ystäviään mukaan kostotoimiin. Varsinkin kun koko arvostelua katsottaessa voidaan huomata, että Oskar Merikanto antaa konsertin päänumeron esityksestä myönteistä palautetta sekä Kajanukselle että orkesterille:

Ohjelman päänumero oli Rubinsteinin F-dur-sinfoniia n:o 1. Jos kohta ei saman arwoi-nen, kuin tekijänsä parhaat sinfoniit, ”Ocean” ja ”draamallinen sinfoniia”, on tämäkin kaunis, säweltäjän suuria lahjoja hywin todistawa teos. [...] Orkesteri soitti sinfoniian in-nolla, tarkkuudella ja wissillä teknillisellä mestaruudella, joka sille ja sen etewälle johta-jalle tuotti suurta kunniaa. ⁶⁴⁹

Näyttää siltä, että vuosien mittaan, myös Gallénin taulua koskevan tapauksen jäl-keen, Merikanto kirjoitti välillä ”ikävästi” Kajanuksesta ja sai samanlaista piikittelyä takaisin.

Vähän aiemmin, tammikuussa 1894 Merikanto oli kirjoittanut *Suomen kuvaleh-dessä* otsikolla ”Katsaus kuluneen talven musiikkielämään”:

Mutta miksi ei sitten orkesteri-konserttiemme ohjelmissa ole koskaan näkynyt mitään Leoncavallon ”Pajazzi”sta tai Verdin ”Falstaff”ista, jotka teokset nykyään vetävät koko musiikkimaailman huomiota puoleensa? Siinä asiassa ollaan taas hiukan jäljessä.

Epäilemättä on hra Kajanus, jonka käsissä kuitenkin suurimmaksi osaksi musiikkielä-mämme ohjakset ovat, koettava tutustuttaa meitä kaikkeen uuteen, kauniiseen ja hyvään musiikkiin, mikä ulkomailla syntyy ja huomiota herättää. – Siten hänen ansioluettelonsa vaan lisääntyä ja meillä musiikkiasia edistyy. ⁶⁵⁰

647 Gallen-Kallela-Sirén viittaa kirjaan Einari Marvia ja Matti Vainio: *Helsingin kaupunginorkesteri 1882–1982*, WSOY Porvoo - Helsinki - Juva 1993, 222.

648 *Päivälehti* nro 40, 18.2.1894. Säveltäjä on Woldemar Bargiel (1828–1897).

649 *Päivälehti* nro 40, 18.2.1894.

650 *Suomen kuvalehti* nro 10, 1.1.1894.

Tässä kirjoituksessa Merikanto esitti suurempaa kritiikkiä: Kajanuksen laatimat konserttiohjelmat eivät seuranneet aikaansa. Tämä saattoi olla liikaa Kajanukselle.

Oskar Merikanto esiintyi musiikkiyleisön silmissä tunnettuna taiteilijana ja säveltäjänä, vaikka hän Sibeliuksen, Kajanuksen ja Gallénin mielestä oli nousukas ja pelkkä lanttopää. Kajanuksen ja Sibeliuksen mielestä ehkä kaikista harmittavinta oli se, että Merikanto pääsi *Päivälehd*en musiikkiarvostelijana kirjoittamaan arvostelut heidän taiteellisesta työstään. Hän pääsi kriitikkona ikään kuin Kajanuksen ja Sibeliuksen yläpuolelle, kun hänen olisi pitänyt tuntea alemmuutta. Merikanto suhtautui kriitikon työssään asiallisesti Sibeliuksen ja Kajanuksen työhön, mutta hänellä oli mahdollisuus esittää myös ikäviä kommentteja, minkä hän näemmä joskus teki.

Kajustaflanissa Axel Gallén toteutti idean, josta kolmikko varmaankin yhteisesti oli keskustellut: Oskar Merikannolle esitetään julkisesti ”oikea paikka”.

Oskar Merikannon ajatukset taulun luonnoksessa esiintymisestä ja julkisen pilkan kohteena olemisesta voi vain arvata. Hämmästyttävää on se, että Merikanto oli säestämässä laulajatar Ida Morduchia Taiteilijaseuran ”ohjelmakokouksessa” (iltamissa) joulukuussa 1894, heti Ateneumin taidenäyttelyn jälkeen. Illan muuna ohjelmana oli mm. kuvaelma, jonka henkilö Sjöberg kertoi käynnistään taiteilijaseuran viime näytellyssä. Kuvaelmassa hän arvostelee myös ”Akseli-herran” tauluja, kuten *Probleemia*.⁶⁵¹

Vaatimattomista oloista lähtöisin ollut Oskar Merikanto ei voinut muuttaa taustansa, mutta lahjakkuudellaan ja hyvillä sosiaalisilla taidoillaan hän osoitti kuuluvansa musiikkielämän eliittiin. Merikanto ei ollut saanut akateemista koulutusta, mutta hänellä oli loppututkinto Leipzigin konservatoriosta. Hän oli lähtöisin ”kansan syvistä riveistä”, mutta koulutuksensa perusteella hän oli ammattimuusikko. Hän oli kirkkomuusikko (”kanttori” kuten häntä on kutsuttu), mutta tämän lisäksi aikansa Suomessa johtava urkutaiteilija, huippumuusikoiden säestäjä, oopperakapellimestari, säveltäjä, arvostettu opettaja ja toimittaja.

Henkistä kypsyyttä osoittaen Merikanto soitti taiteilijoiden tilaisuudessa, jossa lisäksi käsiteltiin *Probleemi*-taulua. *Pohjan neitiä* koskevat vaikeudet olivat tuolloin, vuonna 1894, vielä edessä. Niistäkin hän kuitenkin selvisi omalla tavallaan: jatkamalla työtään suomalaisen oopperan hyväksi.

Oskar Merikanto ei ollut avoimissa riidoissa Robert Kajanuksen tai muidenkaan kanssa. Hän oli niin monissa yhteyksissä tekemisissä erityisesti Kajanuksen kanssa, että riitaantuminen olisi ollut huono vaihtoehto.

Vuonna 1902 Oskar Merikanto kirjoitti kiittävästi Robert Kajanuksen työstä *Valvoja*-lehteen: Mainitsen vain, että kun meillä nykyään voidaan puhua ’vilkkaasta musiikkielämästä’ ja ’ymmärtäväisestä musikaalisesta yleisöstä’, on se suureksi osaksi juuri kapellimestari Kajanuksen ja hänen konserttiensa kehittävän ja kasvattavan työn ansioksi luettava.”⁶⁵²

651 *Päivälehti* nro 299, 22.12.1894.

652 ”Katsaus musiikkielämääme syksyllä 1902”. *Valvoja* nro 12, 1902.

Muusikoiden sosiaaliset suhteet ja sanomalehtijulkisuus *Pohjan neiti* -oopperan vaiheiden tarkastelun kontekstina osoittivat, että myös näillä asioilla oli merkitystä tutkimukseeni liittyvien tapahtumien kulussa. Oskar Merikanto oli taitava kirjoittaja, joka hyödynsi sanomalehtijulkisuutta omien näkökulmiensa esille tuomiseen. Sanomalehtijulkisuus toi Merikannolle arvovaltaa, jota hän ei sukutaustansa tai akateemisten opintojen nojalla ollut saanut.

7.3. Oopperakilpailun jälkeen kirjoitettuja arvosteluja

Karl Flodinin julkaistua ooppera-arvostelunsa muut musiikkiarvostelijat vielä odottivat SKS:n oopperakilpailun tulosten julkistamista (16.3.1899). Käytössä oli vain alkuperäinen partituuri, koska Oskar Merikanto kirjoitti oopperan pianosovituksen vasta kesän 1899 aikana, ja se painettiin syksyllä 1899.⁶⁵³

Uutinen *Pohjan neiti* -oopperan palkitsemisesta oli esillä monissa sanomalehdissä. Arvostelun oopperasta julkaisivat *Aamulehti*, *Nyky aika* ja *Hufvudstadsbladet*. Evert Katila kirjoitti *Pohjan neiti* -oopperasta esittelyn ja arvostelun *Aamulehteen* 14. huhtikuuta 1899.

Kuten näkyy voisi sitä vastustaa draamalliselta kannalta tehdä muutamia muistutuksia, etupäässä luonteiden kuvaamisesta ja juonen kehityksestä. Aihe on käsitelty enemmän kuvaelmien tapaisesti, loogillista wälttämättömyyttä silmällä pitäen. Pääosa Väinämöinen on vähän epäselvä, liiaksi ”gentleman” niinkuin ylipäänsä muutkin henkilöt. Pohjan neiti on, kuten itse Kalewalassakin, kaikkea luonnetta wailla, puhdas balettihenkilö. Tekstissä toistetaan samallaisia asioita, kuinka usein esiintyy esim. kohta, jossa joku päähenkilö kertoo edellisiä tapauksia, kansan (s. o. köörin) uteliaana säestäessä. Libreton rakentamisessa esiintyy vähemmän luova taiteilija kuin tottunut oopperatirehtööri, joka hywin tietää kuinka soolot, ensemble- ja köörinumerot owat järjesteltävät tehdäkseen vaihtelevan ja huwittawan vaikutuksen. Tämäkään puoli oopperatekstien laadinnassa ei suinkaan ole halweksittawa, päinwastoin. Mutta wälitön runollinen sywällisyys kuitenkin wasta draamalliselle teokselle antaa pysywämmän arwon.

Muistutukset kohtaawat sentään vähemmin tämän tekstin laatijoita kuin meidän draamallisia ja runollisia kirjailijoitamme, jotka eiwät ole ryhtyneet täydellisesti omaperäisiä oopperatekstejä laatimaan. Me woimme tällä kerralla olla täysin tyytywäisiä siihen mitä olemme saaneet. Sitä suuremmalla syyllä kuin ’Pohjan neidin’ libretto täyttää kaikki kohtuulliset vaatimukset. Kohtaukset owat järjestetyt erinomaista tunnustusta ansaitsewalla tottumuksella toiminta on kylläksi wilkasta ja kuwaelmat kiitollisia musiikin kuwattawiksi. Mitä itse runoasuun tulee, niin täytyy siitä lausua sama wilpitön kiitos. Enimmäkseen käyttäen Kalewalan runomittaa, mutta tarpeen waatiessä sallien siinä suuria wapautuksia tai käyttäen aiwan toisia; on hra Rytkönen tehnyt tekstin, jota taipuu sangen hywin eri kohtausten mukaisesti ja kohoa monin paikoin kauniiseen runolliseen lentoon. [...]

653 *Pohjan neiti* -oopperasta käytettiin julkisuudessa eri yhteyksissä myös nimeä Pohjan neito. Oopperan nimi käsikirjoituksessa on kuitenkin *Pohjan neiti*.

Näihin sanoihin on hra Merikanto luonut musiikin, jonka ensimmäisenä ja parhaimpana tunnusmerkkinä on melodiallinen sulavuus ja vaihtelevaisuus. Ihmetellä voi sitä kauniiden sävelmien paljoutta, minkä meidän lauluseppämme on tässä näyttänyt omaavansa. Luulemme että hänellä niitä on loppumaton varasto.

Oopperan musiikki on lyhyimmin sitä kuvataksemme, tehty niin sanoaksemme itaalia-laiseen tyyliin, jossa pääpaino on pantu siihen että osat owat kaunissäwelisiä ja kiitollisia esittää. Sitä seuraa tietysti että kirjoitustapa on, jotakuta pienempää erikoisseikkaa lukuunottamatta, puhtaasti homofoninen. Ja kuulemme säveltäjän näin menetellessään oiwaltaneenkin oman taiteilijaluonteensa oikein. Ja onhan tällä yhtä hywin kuin polyfoonisella käsittelytawallakin oopperan säveltämisessä oikeutensa ja kuuluisa entisyytensä. Tällaisena kuin meillä ”Pohjan neidin” musiikki nyt on, sisältää se sangen paljon kaunista ja hywää. Säwelmillä on, ainakin jollei tenoriosaa erityisesti silmällä pidetä, kansallinen, kotimainen määrityksensä. Monissa paikoin owat kauniit kansanlaulumme niiden pohjana. Mitä oopperalta puuttuu karakteriseerauksessa, sen korvaa musiikin lyrillinen wiehkeys ja lämmin innostus, jolla säveltäjä on tehtävänsä suorittanut. [...]”⁶⁵⁴

Nimimerkki A.U. kirjoitti *Hufvudstadsbladet*-lehdessä oopperakilpailusta ja sen tuloksesta. Hän esitteli *Pohjan neiti* -oopperan juonen ja musiikillisesti keskeiset kohdat sekä toi esille oopperan melodisuuden ja kansallisen luonteen. Arvosteli ja otti esille lukuisia kohtia, joista hänellä oli kannustavaa sanottavaa. Esimerkiksi ensimmäisestä näytöksestä hän mainitsi melodisen Väinämöisen valitus -aarian ja näytöksen lopussa olevan kauniin kuorokohtauksen, kolmannesta näytöksestä samon taontaa kuvaavan alkusoiton ja dramaattisen Ilmarisen aarian, jossa Ilmarinen tunnustaa rakkautensa.

Arvostelijan mukaan Oskar Merikanto oli tämän oopperan säveltämisellä edennyt musiikillisella urallaan. Lopuksi hän toivoi oopperan pikaista esittämistä: ”[...] vilja vi uttala den förhoppning att den vackra operan inom en icke altför långt aflägsen framtid måtte komma till uppförande härstädes och äro vi öfvertygade om att densamma skall mottagas med lifligaste intresse och bifall.”⁶⁵⁵

7.4. Keskustelua *Pohjan neidin* esityksestä

Oopperakilpailu oli ollut kaikissa vaiheissaan paljon esillä sanomalehdissä. Asia sai lisää kuuluisuutta maaseudulla viimeistäänkin siinä vaiheessa, kun selvisi, että kaikkien tuntema Oskar Merikanto oli voittajateoksen säveltäjä. Kilpailua sanomalehdistä seurannut lukijakunta sai ehkä käsityksen, että *Pohjan neiti* esitetään suomalaisessa teatterissa, varsinkin kun tiedettiin, että teatterinjohtaja Kaarlo Bergbom oli ollut mukana oopperakilpailun palkintolautakunnassa. Ja olihan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämän kilpailun säännöissä ollut kohta, jonka mukaan

654 *Aamulehti* nro 85, 14.4.1899. (Lehdessä oli maininta: ”Nykyajalle kirj. E. Katila”).

Evert Katila (1872–1945) toimi musiikkiarvostelijana ja toimittajana mm. *Uudessa Suomettaressa* ja *Helsingin Sanomissa*.

655 *Hufvudstadsbladet* nro 75, 17.3.1899.

Helsingin suomalaisella teatterilla oli oikeus maksuttomasti esittää palkitut teokset vuoden kuluessa tulosten julkistamisesta.

Kantaesitystä ei kuitenkaan nähty moneen vuoteen. Sen sijaan *Pohjan neiti* -oopperan osia oli mahdollista kuulla konserteissa ja muissa tilaisuuksissa.⁶⁵⁶ Sanomalehdissä oli pieniä uutisia siitä, että *Pohjan neiti* esitettäisiin seuraavana vuonna. ”Pohjan neito, O. Merikannon uusi ooppera, esitetään ensi maaliskuu- tai huhtikuussa Aleksanterin teatterissa tri Kaarlo Bergbomin johdolla. Nimiosassa tulee esiintymään rwa Maikki Järnefelt.”⁶⁵⁷ Esitys ei toteutunut.

Aamulehdessä kirjoittaja totesi, että soitannollinen yleisö oli odottanut ensimmäisen suomenkielisen oopperan syntymistä ja näyttämöllä näkemistä siitä asti, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kutsui säveltäjät kilpailuun. *Pohjan neiti* ”oli käynyt uurtamaan meillä tähän asti ennen koettelematonta säveltaiteen suurta alaa.”⁶⁵⁸

Lehti jatkoi: ”Luonnollista oli, että tämä uusi, odotettu tulokas otettiin vastaan suurella mielihyvällä ja jokaisen isänmaallisen musiikinystävän sydän sykähti ilosta ajatellessa, että vihdoinkin oli toivoa saada kotimaisella näyttämöllä nähdä ja kuulla suomalainen ooppera.” Kirjoittaja totesi, että kilpailusääntöjen mukainen vuoden esitysoikeus oli mennyt ja ooppera siirtynyt säveltäjän kirjastoon.⁶⁵⁹

Kuulutaan sanottavan, että ”Pohjan neiden” esittäminen kysyy niin suuria varoja, ettei muka ole uskallettu. Tällainen syy ei kuitenkaan liene aiheuttanut hyvän asian kokemattajättämistä, sillä onhan tunnettua, että milloin Suomalainen teatteri suuriin yrityksiin varoja tarvitsee, on koko maan valistunut yleisö sitä rientänyt auttamaan. Nyt ei tietääksemme ole edes yritettykään mitään ”Pohjan neiden” suhteen enemmän kustannuksiin kuin mihinkään asianhaaroihin nähden, waan on se jätetty omaan arvoonsa.⁶⁶⁰

Kirjoittajan mielestä oopperalla olisi ollut myös solistit, koska Merikanto oli säveltänyt roolit ajatellen jo sävellysvaiheessa tiettyjä laulajia. Hän kirjoitti myös, että säveltäjä olisi ollut valmis ryhtymään esityksen valmisteluihin, jos hän olisi saanut takauksen siltä varalta, että tulot eivät peittäisi esityksen aiheuttamia kustannuksia.

Oopperan näyttämölle asettaminen kysyy tietysti useita tuhansia, koska esim. solistit owat suurimmalta osalta palkattawat pitemmäksi aikaa, niin myöskin köörit. Mutta

656 Kaunokirjailijaliiton 25.4.1899 pidetyn vuosikokouksen jälkeen olleessa iltamassa neiti E. Nyholm lauloi kohdista oopperasta säveltäjän säestyksellä. Ooppera oli esillä myös Kaunokirjailijaliiton Oopperakahvilassa pitämässä iltamassa 14. joulukuuta 1899. Ylioppilaskvartetti lauloi oopperasta Juho Leinon johdolla Heinäväen laulun Merikannon säestyksellä. Väinön hymni oli Abraham Ojanperän ohjelmistossa. Hän esitti aarian myös mm. Helsingin laulu- ja soittojuhlien konsertissa sekä Wiipurin lukkarikoulun mieskvartetin konsertissa maaliskuussa vuonna 1901. Saman aarian esittivät myös Emil Sivorin johtamat viipurilaiset kuorot konsertissaan kotikaupungissaan toukokuussa 1901. *Savo* nro 95, 28.4.1899; *Päivälehti* nro 241, 16.12.1899; *Wiborgs Nyheter* nro 59, 11.3.1901; *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 36, 4.5.1901.

657 *Wiipuri* nro 126, 3.6.1899; *Uusimaa* nro 1, 3.1.1900.

658 *Aamulehti* nro 90, 20.4.1900.

659 *Aamulehti* nro 90, 20.4.1900.

660 *Aamulehti* nro 90, 20.4.1900.

rahat saadaan hyvällä tahdolla kokoon, kun waan isänmaallisesti innostuneet naiset ja miehet sitä haluawat. [...] Ehdotamme siis että ympäri maata toimiwat isänmaalliset yhdistykset: suomalaiset seurat, lauluköörit, näytelmäseurat y.m. ryhtyisiwät toimeenpanemaan iltamia kukin paikkakunnallaan ”Pohjan neiden” näyttämökustannuksien takausrahastoksi.

Sehän käy niin helposti ja niin tekisi karttuista kansan käsi pian mahdolliseksi ensimmäisen suomenkielisen oopperan näyttelemisen, mikäli se riippuisi takaussummasta.⁶⁶¹

Yleistä rahankeräystä ei järjestetty oopperan esityksen hyväksi, mutta asia oli esillä, kun laulu- ja soittokuntien johtajat perustivat Suomen soitto- ja laulukuntain liiton 20. kesäkuuta 1900. Helsingin laulujuhlien jälkeen Kaisaniemen puistossa pidetyssä tilaisuudessa uuteen liittoon päätettiin ottaa kaikki laulun- ja soittonjohtajat ”kielestä huolimatta”. Samalla valittiin toimikunta, jonka tehtävänä oli hoitaa asioita käytännössä. Liiton ensimmäisiä tavoitteita oli saada laulu- ja soittokunnat ympäri maata järjestämään samaan aikaan konsertteja ja iltamia ensiksi Kajanuksen johtaman orkesterin Pariisin matkan tukemiseksi ja toiseksi Merikannon *Pohjan neiti* -oopperan esityksen mahdollistamiseksi.⁶⁶²

Liitto järjesti heti perustamiskokouksensa jälkeen ensimmäisenä tilaisuutenaan kunnianosoituksen Robert Kajanukselle ja Oskar Merikannolle. Laulajat ja soittajat kokoontuivat lavalle, jonne kutsuttiin myös kunnianosoituksen kohteet. Maisteri Artur Sieberg piti heille molemmille puheet, joissa hän toi esille heidän ansioitaan Suomen soiton ja laulun kehittäjinä. Kajanukselle ja Merikannolle kohotettiin eläköön-huudot ja lopuksi laulettiin ja soitettiin yhdessä Fredrik Paciuksen säveltämä *Suomen laulu* ja *Maamme*.⁶⁶³

Mielenkiintoinen lisä *Pohjan neidin* esittämistä koskevaan keskusteluun oli nimi-merkki S:n tekemä ja kirjoittama laulajatar Alma Fohströmin (1856–1936) haastattelu, joka julkaistiin *Uusi Suometar* -lehdessä lokakuussa 1899. Haastattelussa Fohström kaipasi suomalaista oopperaa.

Olisi erittäin hauska laulaa Suomessa oopperassa, sanoi wihättävä vieruskumppanini. – Tietysti olisi ajoissa ryhdyttävä puuhiin, että siksi saataisiin aikaan ainakin joku suomalainen, suomalaisen säveltämä ooppera. Merikanto olisi varmaankin sopiva sellaista säveltämään, sillä hänen laulunsahan owat niin kauniita ja soinnukkaita.

Tietysti ilmoitin hänelle, että jo on olemassa palkittu oopperasäwellys, juuri Merikannon tekemä, sekä ettei kauankaan kulune ennenkuin muutkin säweltäjät seurannewat esimerkkiä, warsinkin jos kotimaisia säwellyksiä edes joskuskaan saataisiin esitetyksi Helsingissä.⁶⁶⁴

661 *Aamulehti* nro 90, 20.4.1900.

662 *Aamulehti* nro 142, 22.6.1900.

663 *Uusimaa* nro 51, 27.6.1900.

664 *Uusi Suometar* nro 270, 29.10.1899.

Alma Fohström oli keväällä 1899 Berliinissä esiintymässä, joten hän ei varmaan-kaan seurannut suomalaisia sanomalehtiä, joissa oopperakilpailusta uutisoitiin.⁶⁶⁵ Toisaalta voisi olettaa, että Fohström olisi kuullut kahteen kertaan järjestetystä suomalaisesta oopperakilpailusta ja kilpailun tuloksesta. Tässä tapauksessa hän halusi lausunnollaan antaa tukensa Fohströmin sisarusten (Alma, Elin ja Ossian) säästäjänäkin toimineelle Merikannolle.

Lehtitietojen mukaan vuonna 1901 Oskar Merikanto suunnitteli *Pohjan neiti* -oopperan esitystä Saksassa. Asiasta ei julkaistu tarkempia yksityiskohtia.⁶⁶⁶

Wiborgs Nyheter -lehdessä oli lokakuussa 1903 tieto, jonka mukaan *Pohjan neiti* -ooppera on Viipurin Maaseututeatterin ohjelmistossa tulevana vuonna. Uutinen ei sisältänyt solistien nimiä tai muita esitykseen liittyviä yksityiskohtia, vain maininnan siitä, että esityksessä käytetään myös teatterin ulkopuolisia voimia.⁶⁶⁷ Myöhemmin osoittautui, että tämä suunnitelma ei toteutunut.

Pohjan neidin esityshankkeesta kirjoitti myös nimimerkki Suur Pekko heinäkuussa 1905 *Wiipurin Sanomat Supistus* -lehdessä Kirje Wiipurista palstallaan. Hän vertasi Kansallisteatterin ja Maaseututeatterin ohjelmistopolitiikkaa. Wiipurissa oli valittu esitettäväksi teoksia, jotka voitiin toteuttaa teatterin omalla henkilökunnalla. Tässä tapauksessa tosin ei näyttämölle saatu maailmankuuluja teoksia. Helsingissä taas oopperan esitykset olivat tulleet ”prameiluparaadeiksi” lukuisten ulkomaalaisten taiteilijoiden osallistuttua niihin. Kirjoittaja kritisoi sitä, että suomalaisia esiintyjiä ei ollut käytetty esityksissä riittävästi, vaikka heitä oli mm. valtion varoin koulutettu. Hän otti esimerkiksi suunnitellun Giacomo Puccinin (1858–1924) *Tosca*-oopperan (1900) esityksen. ”Satakielemme Aino Achte-Renwall tulee tosin esiintymään nimiosassa ja se on kuten olla tuleekin, samoin saa Eino Rautawaara kunnian laulaa jossain pienemmässä osassa [...]”⁶⁶⁸ Muuten oopperassa piti esiintyä italialaisia taiteilijoita. Kirjoittaja jatkoi samasta teemasta kysymällä miksi *Pohjan neiti* -oopperaa ei ollut esitetty.

Eihän se toki aiwan arwoton ole, koska se kerran on katsottu palkinnon ansainneeksi. Olisikohan syynä se, että tämän esittämisessä täytyisi turwautua yksinomaan kotimaisiin woimiin ja niitä tahdotaan, kuten edellisestä näkyy, karttaa? [...] Miksi siis syrjäytetään se, mikä meillä on todella hywää? Miksi heti tawoitellaan latwaan, vaikka wanha totuus on, että juuresta puuhun noustaan eikä latwasta?⁶⁶⁹

665 *Hufvudstadsbladet* -lehdessä kerrottiin: ”Alma Fohström-Rohde i Berlin. Till en rysk tidning telegraferas från Berlin att fru Fohström-Rohdes andra uppträdande i Rosinas roll i ’Barberanden’ publikens entusiasm var i standingt stigande. Inropningarna och de stormande ovationerna ville aldrig taga slut.”. *Hufvudstadsbladet* nro 110, 24.4.1899.

666 *Uusimaa* nro 21, 18.2.1901.

667 *Wiborgs Nyheter* nro 245, 22.10.1903.

668 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 56, 19.7.1905.

669 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 56, 19.7.1905.

7.5. Pohjan neidin esitykset Viipurin laulu- ja soittojuhlilla

Pohjan neiti -ooppera kantaesitettiin lopulta Viipurissa kymmenen vuotta valmistumisensa jälkeen säveltäjän itsensä johtamana. Esitys oli samalla Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlahistorian ensimmäinen oopperaesitys. Mikkelin laulujuhlille vuonna 1897 suunniteltu Jean Sibeliuksen *Jungfrun i tornet (Neito tornissa)* -oopperan esitys peruuntui.

Vuonna 1896 valmistunutta *Neito tornissa* -oopperaa oli lehtitietojen mukaan suunniteltu esitettäväksi Mikkelin laulu- ja soittojuhlilla kesällä 1897. Erik Tawaststjernan mukaan ”Emmy Achté olisi halunnut järjestää Neito tornissa -esityksen Mikkeliin”.⁶⁷⁰ Sibelius ei kuitenkaan halunnut oopperalleen uusia esityksiä Helsingissä 7.11.1896 järjestetyn ensi-illan jälkeen. Tawaststjerna kertoo Sibeliuksen tavasta sanoa vanhuudenpäivinä, että neito sai pysyä tornissaan.⁶⁷¹

Oopperaesitys Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlien ohjelmassa oli uutta, mutta ei Viipurin kaupungissa, joka oli jo 1800-luvun alussa vilkas kulttuurikeskus. Viipurilaiset olivat nähneet paljon erilaisia teatteri- ja musiikkiesityksiä sekä kaupungissa asuneiden taiteilijoiden että vierailevien ooppera- ja teatteriseurueiden esittämänä.⁶⁷²

Viipurissa kotipaikkaansa pitänyt 1899 perustettu Maaseututeatteri matkusti toimintavuotensa aikana useissa suomalaisissa kaupungeissa ja esiintyi vain osan vuotta Viipurissa.⁶⁷³ Toimintavuonna 1907–1908 teatteri aloitti esityskautensa Viipurissa. Sen jälkeen se esiintyi Porissa, Turussa, jälleen Viipurissa, Mikkeliissä, Kuopiossa, Kotkassa, jälleen Viipurissa, Tampereella, Hämeenlinnassa ja Oulussa ennen paluutaan Viipuriin näytäntökauden lopussa toukokuussa. Teatterin henkilökuntaan kuuluvat tuolloin mm. Aino Halonen ja Wäinö Sola, jotka lauloivat myös *Pohjan neidin* esityksissä.⁶⁷⁴

7.5.1. Viipurin laulu- ja soittojuhlan puitteet

Viipurin laulu- ja soittojuhlia suunniteltiin aluksi vuodelle 1907, mutta monet valmisteluun liittyneet ongelmat, kuten ohjelmaan kuuluvien laulujen nuottien viivästyminen, vaikuttivat siihen, että juhlatuimikunta päätti siirtää tapahtuman ajankohdaksi vuodelle.⁶⁷⁵

Wiipuri-lehti uutisoi maaliskuussa 1908 laulu- ja soittojuhlien valmistelusta. Lehden mukaan Viipurin laulu- ja soittojuhlien musiikkitoimikunta päätti kokouksessaan 17. maaliskuuta 1908, että Oskar Merikannon säveltämä ooppera *Pohjan neiti*

670 Tawaststjerna 1989, 98.

671 Tawaststjerna 1989, 98.

672 Veistäjä 1957, 13–14.

673 Veistäjä 1957, 26.

674 Veistäjä 1957, 84–87.

675 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 5.

otetaan juhlien ohjelmaan. Laulu- ja soittojuhlan musiikkitoimikunta piti oopperan esittämistä ”erittäin suotavana, senkin tähden, että siten moni saisi tilaisuuden tustua ylevämpäänkin musiikkiin.”⁶⁷⁶ Toimikunta päätti myös, että juhlien yksityisten konsertinantajien tulisi ilmoittautua toimikunnalle viimeistään 1. huhtikuuta.⁶⁷⁷

Viipurin laulujuhlan järjestämisestä vastannut juhlatoimikunta oli päättänyt laulu- ja soittojuhlan ajankohdaksi 19.–21. kesäkuuta 1908. Kansanvalistusseuran Toimikunta Helsingissä merkitsi asian tiedoksi kokouksessaan 13. tammikuuta ja päätti seuran juhla kokouksen pitämisestä Viipurissa.⁶⁷⁸

Juhlatoimikunnan puheenjohtaja oli Emil Sivori ja varapuheenjohtaja kauppaneuvos Juho Lallukka (1852–1913). Toimikunnassa oli yhteensä 9 jäsentä. Sivori oli myös 14-jäsenisen musiikkitoimikunnan puheenjohtaja, varapuheenjohtajana toimi apteekkari K. Th. Hällström.⁶⁷⁹

Viipurin lukkar- ja urkurikoulun perustaja ja johtaja Emil Sivori (1864–1929) oli kotikaupungissaan Viipurissa aktiivinen kulttuurikoordinaattori.⁶⁸⁰ Sivori johti kuoroja ja järjesti konsertteja sekä käytti laajoja henkilösuhteitaan kulttuuritilaisuuksien järjestämisessä. Sivori teki paljon työtä myös vuonna 1908 järjestettyjen Viipurin laulu- ja soittojuhlien ja ystävänsä Merikannon säveltämän *Pohjan neiti* -oopperan esityksen hyväksi. On todennäköistä, että juuri hänen aloitteestaan esitys järjestettiin Viipurissa, koska hänellä oli taitoa ja mahdollisuudet koota oopperakuoro ja hoi-
taa muitakin oopperaesitykseen kuuluneita valmisteluja.

Suuren yleisömäärän vastaanottaminen edellytti viipurilaisilta paljon työtä. Monia asioita oli mietitty, mm. sitä, että palkolliset saisivat vapaata työstään päästäk-

676 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 4.

677 *Wiipuri* nro 65, 18.3.1908.

678 Kansanvalistusseuran toimikunnan kokous 13.1.1908. Pöytäkirja 10 §. Kansallisarkisto, Kansanvalistusseuran arkisto. Ca:5.

679 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 8.

Juhlien aikaan eri toimikunnat huolehtivat omalta osaltaan juhlavieraiden tarpeista kuten majoituksesta ja aterioista. Majoitustoimikunta oli valmistellut kouluille yöpymispaikkoja, joissa oli valmiina patjat. Vieraita kehoitettiin tuomaan mukanaan peitteet ja pyyheliinat. Kaupungilla kierrelleet oppaat (kirjavanauhaiset marsalkat) ohjasivat juhlavieraat klassillisella lyseolla olleiden majoitustoimikunnan edustajien luo. Täällä vieraille jaettiin petipaikkoja kouluille varatuista yhteismajoituksista tai perhemajoituksista, joita kaupunkilaiset tarjosivat kodeissaan. Lehdissä ei ollut tietoa siitä, yöpyikö osa väestä leiriytymällä ulkona. Todennäköisesti yöpyi, koska majoituspaikkoja ei millään voinut riittää tuhansille juhlavieraille, ja toisaalta maksuton ulkona yöpyminen kesäaikaan säästi matkakustannuksia. Jotkut kuorolaiset saattoivat lehtitietojen mukaan kävellä juhille yli seitsemänkymmenen kilometrin matkan. Sanomalehtitiedon mukaan joukko nuoria miehiä oli ajanut polkupyörällä Viipurista Tampereen vuoden laulu- ja soittojuhille. Oma mukavuus ei ollut päällimmäinen asia, kun juhla-aiheeseen lähdettiin. *Viipurin Sanomat Supistus* nro 67, 16.6.1908; *Aamulehti* nro 142,

680 Emil Sivori syntyi Nurmijärvellä urkujenrakentajan poikana. Sivori valmistui Turun lukkar-urkurikoulusta vuonna 1886, ja hänet valittiin Viipurin kirkon urkuriksi vuonna 1887 ja tuomikirkon urkuriksi vuonna 1890. Sivori jatkoi opintojaan Leipzigin konservatoriossa vuosina 1890–1893. Sivori teki merkittävää työtä suomalaisen musiikkikoulutuksen kehittämisessä. Hän perusti Viipuriin lukkar-urkurikoulun (vuodesta 1910 Kirkkomusiikkiopisto) Leipzigista palattuaan vuonna 1893. Vuonna 1921 Sivori perusti koulun yhteyteen Nuorison Musiikkiopiston ja vuonna 1924 Viipuriin kansankonservatorion. Sivori perusti Wiipurin kansalliskuoron vuonna 1887 ja toimi myös monien muiden kuorojen johtajana. Emil Sivori keräsi ja merkitsi muistiin yli kaksituhatta kansanlaulua Savosta ja Karjalasta. Hän laati kansanlauluista myös kuorosovituksia. Pajamo 2004, 255–256, 329; Ranta 1945, 239–244; *Viipurin Sanomat* nro 52, 28.6.1914.

seen juhille. Juhlatoimikunta vetosi puheenjohtajansa Emil Sivorin ja sihteerinsä Kondrad Wennon nimissä sanomalehti-ilmoituksella työnantajiin, jotta ne sallisivat työntekijöidensä osallistua juhille.

[...] kun sangen useiden osanotto riippuu heidän isännistään, pyytää laulujuhlan juhlatomikunta täten kääntyä kunnioittavimmin arvoisain isäntäin puoleen toiwomuksella, että he mahdollisimman mukaan soisivat alaisilleen wapautta ottamaan osaa tähän isänmaaliseen ja kansalliseen juhlaamme.⁶⁸¹

7.5.2. Laulu- ja soittojuhlan ohjelma

Laulu- ja soittojuhlien 41-sivuiseen oppaaseen (*Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa*) oli koottu juhlaohjelman lisäksi tietoa tapahtuman järjestelyistä ja oheisohjelmasta. Oppaassa oli myös luettelot juhille osallistuneista kuoroista ja soittoseuroista, myös urheilukilpailujen lajit ja kilpailuihin osallistuneet seurat lueteltiin oppaassa.⁶⁸² Tietoa tarvittiin, sillä Viipuriin saapui juuri ennen juhlaa suuri määrä kansaa, kaukaisemmat vieraat junilla ja laivoilla.⁶⁸³

Juhlille oli ilmoitautunut 13 naiskuoroa, 60 sekakuoroa, 23 mieskuoroa ja 16 soittoseuraa.⁶⁸⁴ Elämä Viipurin kaduilla oli vilkasta, kun suuri määrä ihmisiä kuljeskeli majapaikkojen, harjoitus- ja kilpailupaikkojen sekä juhlapaikan välillä. Asuintaloja oli koristeltu sinivalkoisilla ja punakeltaisilla lipuilla. Juhlapaikan pääportin lipputangossa liehui punakeltainen lippu (vaakunan värit). Nämä värit näkyivät myös itse kentällä. Juhlakenttä oli kahden kadun välissä oleva suuri alue, joka oli ympäröity lauta-aidalla. Kenttä oli jaettu kahteen osaan siten, että toisella puolella voitiin urheilla.

Juhlaporttia vastapäätä, alueen perällä oli laululava, jonka korkea pyöreä kuvunmuotoinen katos oli sisältä punainen. Lavan molemmissa reunoissa oli tornit. Ravintolapaviljongit tarjoiluineen oli sijoitettu juhla-alueen molemmille puolille.

Laulu- ja soittojuhla alkoi aurinkoisessa säässä 19. kesäkuuta. Kansankoulun kentältä lähtenyt lauluseuralaisten, soittoseurojen, voimistelijoiden ja urheilijoiden kulkue marssi soittoseuran tahdissa, liput ja seurojen nimikilvet edellä juhlakentälle avaustilaisuuteen. Laulajat asettuivat laululavalle ja soittoseurat lavan eteen. Tilaisuus alkoi Emil Sivorin johtaman kuoron ja orkesterin esittämällä alkuvirrellä, jota yleisö kuunteli päät paljastettuina. Ohjelmatoimikunnan esimies, opettaja F. Sihvonen toivotti paikalle saapuneet vieraat tervetulleiksi, ja juhla-kuoro lausui J.H. Erkon suo-

681 *Viipurin Sanomat Supistus* nro 67, 16.6.1908.

682 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa*, 1908.

683 *Viipurin Sanomat Supistus* -lehti kuvasi juhlavieraiden saapumista Viipuriin: Ahdinkoon asti täynnä olivat kaikki [laivat ja junat] wäkeä, eikä wain laulajain, soittoseurojen ja urheilijain joukkoa, waan muutakin juhlayleisöä. Ei wätpä riittäneet matkustajawaunut, waan täytyi ottaa lisäksi härkäwaunuja. Torstaina oli jo wäen tunkunäin suuri ja yhä enemmän kiihtyi iltaan mennessä sekä yöllä, jolloin kaikki junat olivat ahdinkoon asti täynnä. Yleisön lukumääräänkin nähden saattoi tämä juhla siis kilpailla minkä edellisen juhlan kanssa tahansa, sen osoittivat enteet *Viipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908.

684 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 10–14.

malaiseen kansansävelmään sanoittaman *Kansalaislaulun* (1883).⁶⁸⁵

Avajaistilaisuuden jälkeen laulu- ja soittokuntien johtajat kokoontuivat valitsemaan laulu- ja soittokilpailuihin juhlatuomareiden lisäksi valittavia tuomareita.⁶⁸⁶ Kilpailukonsertti ja urheilukilpailut alkoivat aamupäivällä. Yleisö seurasi kovassa helteessä maaseudulta ja kaupungeista tulleen kuorojen ja soittokuntien esityksiä ja antoi suosionosoituksensa esittäjille. Myöhemmin päivällä ohjelmassa oli historiallinen orkesterikonsertti Robert Kajanuksen johdolla. Tavoitteena oli esitellä yleisölle suomalaisen musiikin ”nopeata kehitystä”. Aloitusnumerona oli alkusoitto Fredrik Paciuksen (1809–1891) säveltämästä oopperasta *Kung Karls jakt* (1852) ja sitten Adagio klarinetille Bernhard Crusellin (1775–1838) säveltämästä teoksesta *Tolf Sångar ur Frithiofs saga* (1826) K. Aerilan esittämänä. Ohjelma jatkui Karl Collanin (1828–1871), Filip von Schantzin (1835–1865), Martin Wegeliuksen (1846–1906) ja Oskar Merikannon lauluilla, joissa solistina oli Ida Ekman. Merikannon lauluista esitettiin *Pai, pai, paitaressu* (1887). Konsertin ensimmäisen osan viimeisenä numerona oli Robert Kajanuksen säveltämä sinfoninen runo *Aino* (1885) orkesterille ja kuorolle.⁶⁸⁷

Konsertin toisessa osassa esitettiin seuraavat teokset: Ernst Mielck (1877–1899): Dramaattinen alkusoitto (1898), Armas Järnefelt: Balettikohtaus näytelmästä *Luvattu maa*, Selim Palmgren (1878–1951): Valssi satunäytelmästä *Tuhkimo* (1903), Erkki Melartin: *Scherzo*, Toivo Kuula (1883–1918): *Pohjalainen tanssi Eteläpohjalaisesta sarjasta nro 1*, (1906–1909) ja Jean Sibelius: *Intermezzo, Balladi* ja *Alla marcia Karelia*-sarjasta (1893).⁶⁸⁸

Wiipurin Sanomissa konsertin antia luonnehdittiin seuraavasti:

Saihan siitä käsityksen musiikkimme kehityksestä ja – mikä vielä tärkeämpää – saihan suurilukuinen yleisö käsityksen itse orkesteristakin. Meillä ollaan vielä niin alkuperäisellä kannalla, että verrattain harvoilla on siitä käsitys. Orkesteri löytyy talvisin muu-

685 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908; *Wiipuri* nro 140, 20.6.1908. Alkuvirsi oli ”Taivaat julki julistavat”.

686 Toimikunta oli valinnut tuomareiksi seuraavat: Alexandra Ahnger, Otto Kotilainen (1868–1936) ja Oskar Merikanto naiskuoroille, Emmy Achté, Nestor Emanuel Huoponen ja Ida Ekman sekakuoroille ja P.J. Hannikainen, Heikki Klemetti ja D. Hurri mieskuoroille. Soittokuntia varten oli valittu: Aleksei Apostol, Elias Kahra ja Juho Leino. *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Wiipurissa* 1908, 9. Naiskuorojen johtajat valitsivat tuomareiksi Ellen Relanderin, Evert Katilan ja Sofia Roihan. Sekakuorojen johtajat valitsivat Evert Katilan, Heikki Kuusniemen ja Mooses Putron. Koska Emmy Achté ei ollut saapunut juhliille, valittiin hänen tilalleen Jenny Ilonen. Mieskuorojen johtajat valitsivat Allan Schulmanin, K. Th. Hällströmin sekä Oskari Kaakonkalvon. Koska D. Hurri ei ollut saapunut juhliille, valittiin hänen tilalleen Abraham Ojanperä. Oskar Merikanto oli soittokuntien johtajien valitsemana soittokuntien tuomaristossa kapellimestari Sikstus Bernhard Lundelinin ja Johan Willgrenin kanssa. Koska Elias Kahra ei saapunut juhliille, valittiin hänen tilalleen Elis Jurva. *Aamulehti* nro 142, 23.6.1908; *Uusi Suometar* nro 140, 20.6.1908; *Wiipuri* nro 73 21.6.1908; *Wiipuri* nro 140, 20.6.1908.

687 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Wiipurissa* 1908. Ida Ekman oli helsinkiläinen laulajatar, jonka ensimmäinen opettaja oli Abraham Ojanperä. Ekman opiskeli laulua myös Wienissä ja Pariisissa. Ekman esiintyi oopperoissa ja piti lied-konsertteja sekä Suomessa että ulkomailla. Hänen säestäjänä toimi puoliso Karl Ekman (1869–1947).

688 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Wiipurissa* 1908, 35.

tamassa suuremmassa kaupungissamme ja harwalla on tilaisuus kuulla sitä. Warsinkin kansan sywissä riweissä on se tuntematon siwistyksentekijä. Ja nämä riwit oliwat runsaasti edustettuina.⁶⁸⁹

Toinenkin juhlapäivä oli kaunis ja aurinkoinen. Aamupäivällä oli Kansanvalistus-seuran kokous, juhlakuoron lauluharjoitukset alkoivat kentällä ja urheilukilpailut omassa paikassaan. Iltapäivällä kentällä oli juhlakonsertti, jonka aloitti suuri torvisoittokunta Aleksei Apostolin johdolla soittamalla Toivo Saarenpään (1882–1948) säveltämän *Juhlamarssin* (1907) ja Emil Sivorin säveltämän kansanomaisen alkusoiton näytelmään *Salmin tyttö* (1899).⁶⁹⁰ Seuraavana esiintyi suuri sekakuoro Emil Sivorin johdolla. *Wiipurin Sanomissa* kuvattiin tunnelmaa:

Astuiwat lawalle kaikki sekakuorot, waltawa laulajajoukko. Lähes kahdesta tuhannesta rinnasta helähti Saarenpään ”Laula, laula”. Yleisö lämpenee. Laulu seuraa toistaan ja yleisön rinnat lämpenewät sitä mukaa. Sekakuorot esittiwät wielä kolme laulua, nim, P. Leppäsen ”Näin unta kesästä kerran”. E. Lingon ”Manan matkalla” ja T. Kuulan ”Hautalaulun”.⁶⁹¹

Professori Arvi Grotenfelt (1863–1941) kertasi juhlapuheessaan menneiden vuosien tapahtumia, sekä hyviä että huonoja. Sortokauden loppuminen ja marraskuun manifesti sekä uusi kansanvaltainen eduskuntalaitos antoivat suomalaisille toivoa paremmasta. Toisaalta kansa ei ollut saavuttanut yhtenäisyyttä. Grotenfelt korosti, että kansallinen sivistys on puoluejaon yläpuolella. ”Kun kansalaisten mielet kiintyivät puhtaasti ja sekottumatta työskentelyyn sen ihanteen palveluksessa, silloin walmistuu wälttämättä heissä yhteishenki ja yhteistunto, silloin puoluehengen ja puoluewihan täytyy wäistyä.”⁶⁹²

Fennomaanien toiminnan tavoitteena oli ollut, myös Kansanvalistusseuran työn avulla, yhdistää kansanryhmiä. Kansanvalistusseuran laulujuhlatoiminnassa tämä vielä toteutui. Näille juhlille oli ”tavallisten” kuorojen lisäksi ilmoittautunut hengellisiä kuoroja sekä kuoroja nuoriso- ja raittiusseuroista, työväenyhdistyksistä ja ammattiyhdistyksistä.⁶⁹³

Grotenfeltin pitämän juhlapuheen jälkeen esiintyivät mieskuorot, naiskuorot ja torvisoittokunta. Maaseututeatterissa johtajana 1908 aloittanut Erkki Kivijärvi (1882–1942) esitti Eino Leinon kirjoittaman juhlarunon *Luonnon luotteita*. Naiskuorojen esityksen jälkeen juhla päättyi torvisoittokuntien esittämään Johan Willgrénin *Säveleit*-teokseen ja Emil Sivorin säveltämään *Mäntyharjun kansanlauluun*.⁶⁹⁴

689 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908; *Hufvudstadsbladet* nro 134, 17.5.1908.

690 *Aamulehti* nro 148B, 1.7.1908. Juhani Sjöströmin (1871–1909) kirjoittama näytelmä.

691 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908.

692 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908. Arvi Grotenfelt oli teoreettisen filosofian professori, joka toimi Kansanvalistusseuran esimiehenä vuosina 1909–1918 ja Valtuuskunnan puheenjohtajana vuosina 1934–1936.

693 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Wiipurissa* 1908.

694 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 70, 23.6.1908; *Wiipuri* nro 140, 20.6.1908.

Varhain kolmannen juhlapäivän aamuna ohjelmassa oli käynti Sorvalin hautausmaalla muistamassa Adolf Ivar Arwidssonin (1791–1858) kuoleman 50-vuotispäivää ja kunnioittamassa Suomen sodan sankari Otto Henrik von Fieandtin (1762–1823) muistoa. Myöhemmin aamupäivällä olivat jumalanpalvelukset kaupungin luterilaisissa kirkkoissa, minkä jälkeen kokoonnuttiin Viipurin Uuden kirkon edustalle Mikael Agricolan (1510–1557) patsaan paljastustilaisuuteen.⁶⁹⁵ Laulu- ja soittojuhlien järjestäjät halusivat näillä tilaisuuksilla tuoda esille suomalaisten kannalta merkittävän historiallisen tapahtuman ja muistaa suomalaista suurmiehiä von Fieandtia ja Agricola. Kansalliset merkkipäivät olivat tärkeitä kansallisen yhtenäisyyden luomisessa. Suurmiehiä muistettiin ja kanonisoiitiin Suomessa kuten muuallakin 1800-luvun Euroopassa.

Myös laulu- ja soittojuhlien päätöstilaisuus oli kansallistuntoa nostattava. Myöhään iltaan kestäneen ”lopettajais-kansanjuhlan” ohjelmassa oli N. E. Huoposen pitämä juhlapuhe ja Iivo Härkösen kirjoittama juhlaruno näyttelijä Eino Salmelan esittämänä. Tämän jälkeen juhlakentän eri puolilla oli samaan aikaan laulukuntien esityksiä, kansantanssiesityksiä ja voimistelunäytöksiä. Erityistä huomiota herätti laulunopettaja Ellen Relanderin kokoaman ja johtaman viidensadan lapsen muodostaman kuoron esitykset. Kuoro esitti laululavalta virren *Oi kuningasten kuningas*, P.J. Hannikaisen säveltämän *Karjalaisten laulun* sekä torvisoittokunnan säestämänä Jean Sibeliuksen *Ateenalaisten laulun*. Juhlatilaisuuden lopuksi oli päätöspuhe ja *Maamme*-laulu.⁶⁹⁶

Laulujuhlien aikana Viipurissa järjestettiin myös oheisohjelmaa, kuten konsertteja. Suomen Laulu piti konsertit Johanneksenkirkossa ja juhlakentällä. Laulaja Eino Rautavaara konsertoi Raatihuoneen salissa Oskar Merikannon avustamana. Viipurin lukkari-urkurikoulun kuorolla oli juhlakentällä konsertti, jossa esiintyivät myös Oskar Merikanto ja Abraham Ojanperä. Viulisti Heikki Halosella oli konsertti kansakoulun salissa.⁶⁹⁷

Ohjelman mukaan juhlilla piti olla myös sellotaiteilija Ossian Fohströmin (1870–1952) konsertti Oskar Merikannon avustamana, laulajatar Mally Burjam-Borgan konsertti Oskar Merikannon avustuksella sekä konserttimestari Leo Funtekin ja pianisti Bertha Funtekin konsertti, mutta nämä tilaisuudet peruuntuivat vähäisen yleisömäärän vuoksi.⁶⁹⁸

Yleisöä ei riittänyt näin moneen maksulliseen konserttiin, kun tarjolla oli lisäksi ooppera- ja teatteriesityksiä. Toisaalta, laulujuhlatka majoituksineen ja ruokailuineen oli jo sinänsä monelle vieraalle kallis, ja konsertit aiheuttivat vielä lisäkuluja.

695 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 18; *Aamulehti* nro 148B. 1.7.1908. Agricolan patsaan oli luonut Emil Wickström (1864–1942).

696 *Wiipuri* nro 74, 24.6.1908.

697 *Wiipuri* nro 140, 20.6.1908; *Wiborgs Nyheter* nro 140, 20.6.1908; *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 39.

698 *Uusi Suometar* nro 147B, 30.6.1908; *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 39.

Konserttilippujen hinnat eri hintaluokissa olivat 2 mk, 1 mk ja 50 penniä. Ohjelma-kirjassa mainittujen ruokapaikkojen ilmoittamat aamiaisten hinnat olivat markan ja päivällisten hinnat 1, 5–2 markkaa.⁶⁹⁹

Juhlakentän vieressä sijainneessa reaalityseon voimistelusalissa oli laulujuhlien aikana taidenäyttely.⁷⁰⁰ Juhlien ohjelmakirjassa olleen mainoksen mukaan näytte-lyssä olivat edustettuina ”Suomen etevimmät taiteilijat”. Taiteilijoiden nimiä ei mai-nittu.⁷⁰¹ Maaseututeatteri järjesti laulu- ja soittojuhlien aikana kuusi lisänäytäntöä. Ohjelmistossa olivat J.H. Erkon kirjoittama näytelmä *Aino* (1893), Zacharias Tope-liuksen *Regina von Emmeritz* (1852), Aleksis Kiven *Kullervo* (1864), Ferencz Csep-reghyn *Punainen laukku* ja Edmond Audranin *Nukke*.⁷⁰²

7.5.2. Pohjan neidin harjoitukset ja esitysten valmistelu

Emil Sivorin valmistelujen ansiosta *Pohjan neidin* esitysten yhteisharjoitukset alkoi-vat Viipurissa pari viikkoa ennen esityksiä, kun Oskar Merikanto saapui kaupunkiin ja aloitti työskentelyn solistien ja kuoron kanssa.⁷⁰³ Oopperan eri rooleissa olivat seu-raavat henkilöt:

Louhi, Pohjolan emäntä, mezzosopraano, Alexandra Ahnger,
Pohjan neiti, Louhen tytär, sopraano, Mally Burjam-Borga,
Väinämöinen, Pohjan neidin kosija, baritoni, Abraham Ojanperä,
Ilmarinen, Pohjan neidin kosija, Väinö Sola, tenori,
Annikki, Väinämöisen ja Ilmarisen sisar, Aino Halonen, sopraano,
Vipusen haamu, basso, Oskari Kaakonkalvo, basso,
Tuonetar, altto, Liisi Gussander
Pellervoinen, baritoni, Ferdinand Taberman,
Paimenpoika (tenori), -
1. nainen, Dag Jansson,
2. nainen, Riikka Pakarinen,
1. mies, G.A. Enqvist,
2. mies, Eino Hartman,
3. mies, Evert Konttinen

Lisäksi esityksessä oli Pohjolan kansaa ja Ilmarisen miehiä. Kuorojen harjoittaji-na olivat toimineet Emil Sivori, Oskari Tilli ja Juho Leino. Ohjaajana ja lavastajana

699 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 40–41. Tilastokeskuksen määrittelemä rahanarvokerroin 4,1463 muuttaa vuoden 1900 markat vuoden 2010 euroiksi, mikä tarkoittaa vastaavaa ostovoimaa, ei rahan nimellisarvoa. Kahden markan konserttilipun hinta em. periaatteen mukaan vastaisi 8,3 euroa.

700 *Veistäjä* 1957, 87; *Wiipuri* nro 140, 20.6.1908.

701 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 3

702 *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908, 40.

703 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 65, 11.6.1908.

toimi Eino Salmela.⁷⁰⁴

Oopperan pääosien esittäjät olivat tunnustettuja ammattilaisia. Alexandra Ahn-ger (1859–1940) oli Kuopiossa syntynyt mezzosopraano, joka opiskeli aluksi yksityisesti, sitten Helsingin Musiikkiopistossa ja Dresdenin konservatoriossa sekä myöhemmin Pariisissa. Ahnger esiintyi oratorio- ja oopperalaulajana ja toimi opettajana mm. Helsingin Musiikkiopistossa.⁷⁰⁵ Alexandra Ahnger konsertoi Oskar Merikannon säestyksellä ja levytti Merikannon säestyksellä mm. Merikannon laulun *Vanha mummo* vuonna 1904.⁷⁰⁶ Ahnger ensiesitti Oskar Merikannon laulun *Soi vienosti murheeni soitto* konsertissaan 8. helmikuuta 1901.⁷⁰⁷

Mally Burjam-Borga (1874–1919) oli viipurilainen sopraano, joka opiskeli laulua Pariisissa. Hän loi uransa ulkomailla työskennellen useissa ulkomaisissa oopperatiloissa, mm. Monte Carlossa ja Pariisissa. Burjam-Borga esiintyi myös Suomessa.⁷⁰⁸

Abraham Ojanperä (1856–1916) oli Limingassa syntynyt bassolaulaja. Ojanperä valmistui Jyväskylän seminaarista opettajaksi vuonna 1878. Tämän jälkeen hän opiskeli laulua Helsingissä opettajan työnsä ohella ja myöhemmin Dresdenin Kuninkaallisessa Konservatoriossa. Ojanperä toimi Helsingissä Johanneksenkirken kanttorina (Merikannon työtoveri), musiikkiopiston laulunopettajana ja yliopiston kirkkolaulun opettajana. Abraham Ojanperä esiintyi useissa oopperoissa ja oratorioissa ja konsertoi sekä Suomessa että ulkomailla.⁷⁰⁹ Ojanperä ja Merikanto konsertoivat usein yhdessä eri puolilla maata. Ojanperä levytti Merikannon pianosäestyksellä mm. Merikannon, Gabriel Linsénin ja Karl Collanin lauluja vuosina 1904 ja 1906.⁷¹⁰

Wäinö Sola oli (1883–1961) Helsingissä syntynyt tenori. Hän aloitti taiteellisen uransa teattereissa tehden myös laulurooleja. *Pohjan neiti* -oopperan esityksen jälkeen Solalla oli jo niin paljon menestystä laulujana, että hän saattoi irtisanoutua Viipurin Maaseututeatterista ja ryhtyä päätoimiseksi konsertti- ja oopperalaulajaksi. Sola esiintyi sittemmin Suomalaisessa Oopperassa ja monissa oopperaroleissa myös ulkomailla.⁷¹¹

Wäinö Sola konsertoi usein Merikannon säestyksellä. Hän levytti Merikannon lauluja vuosina 1909, 1911, 1913, 1915 ja 1928. Kaikista levytyksissä toimineista säestäjistä ei ole tarkkaa tietoa, mahdollisesti säestäjänä toimi myös Merikanto.⁷¹²

Viipurin oopperaorkesterissa soitti noin 35 Emil Sivorin Helsingin filharmonisesta orkesterista palkkaamaa muusikkoa. Sivori oli koonnut esitystä varten 150 hengen oopperakuoron pienemmistä kuoroista, jotka olivat harjoitelleet osiaan tahoillaan talven aikana.

704 *Pohjan neito*, käsiohjelma ja libretto, *Wiipuri* 1908; *Laatokka* nro 71B, 30.6.1908.

705 *Kansallinen elämäkerrasto* I osa, 58.

706 <http://www.aanitearkisto.fi>. Tieto haettu 1.11.2011.

707 *Päivälehti* nro 7, 8.2.1901.

708 Lille 1958, 362–367.

709 Falck 1958, 230–237.

710 *Abraham Ojanperä. Recordings* 1904–1908. Fuga 9095.

711 Kivitie 1958, 432–439.

712 *Wäinö Sola. Recordings* 1909–1944. Fuga 9096.

Oopperan harjoitukset alkoivat solistien kanssa 10. kesäkuuta. Orkesteri tuli paikalle seuraavan viikon alussa, jolloin se aloitti yhteisharjoitukset kuoron ja solistien kanssa.⁷¹³ Oskar Merikanto selosti harjoituksia vaimolleen Liisalle kesäkuussa 1908 lähettämissään kirjeissä ja kortissa.

Terveisiä nyt täältä! Ooppera pyörii jo niin aivoissani, etten oikein hyvin malttanut nukkuakaan. Helsinkiläisiä solisteja ei vielä eilen nähty; ehkä ne vasta eilen läksivät H-gistä. Tänään klo 12 pitäisi nyt olla ensimmäinen yhteisharjoitus solisteilla. Mutta sittenkin oli eilinen päivä jo hyvin lupaava. Rouva Burjamin kanssa harjoittelin aamupäivällä.⁷¹⁴ Hän osaa osansa aivan mainiosti! Hänen siskonsa (Tuonetar) otti myös pikku osansa lävitse. Kerrassaan hyvä Tuonetar! Sitten mentiin Burjamin kotiin päivälliselle. Siellä minua juhlittiin kuin keisaria. Iltapäivällä sitten otettiin Ilmarisen osa lävitse Solan kanssa. Hän on ihmeellisesti kehittynyt Turun oopperaesitysten kautta. Ääni on vahvistunut monikertaisesti ja hän laulaa sellaisella innostuksella ja tulella, että kylmät väreet käyvät läpi ruumiin. Sitäpaitsi hän laulaa Ilmarisen osansa aivan alkuperäisessä muodossa, joten hän alinomaa on tilaisuudessa loistamaan korkeilla äänillään. Kun tähän lisäksi tulee hyvä näytteleminen, on meillä Ilmarinen aivan oivallinen. – Illalla oli sitten kooriharjoitus. Harjoituksen alussa pidin pienen kiitospuheen Sivorille ja koorin jäsenille ja kehoitin laulajia uhraamaan nyt loppuajaksikin vielä samaa väsymätöntä innostusta työhönsä, kuin pitkin talvea, että lopputulos työstämme olisi mitä parahin. Hauska oli sitten nähdä ja kuulla, millä innostuksella tuo 150-henkinen kööri suoritti tehtävänsä. Laulajat ovat melkein kaikki kansan syvistä riveistä ja korvakuulon mukaan on heidän täytynyt oppia nuo monet vaikeat koorinumerot, ja tulos oli parempi kuin uskalsin odottaa. Jättäiläistyön on Emil tässä suorittanut. Käytiin koko ooppera lävitse ja ulkoa (ainoastaan muutamilla miehillä oli nuotit) luistivat kaikki koorit ja mahtavalta se kuului – sen voit arvata! – Hyvät toiveet on siis, että ooppera saadaan menemään hyvin. Premiääri on torstaina 18 p, toinen esitys perjantaina. Jos kaunis ilma, esitetään ooppera lauantaina kentällä, rumalla ilmalla teatterissa. Siis kolme kertaa kaikkiaan. Kun tulet tänne 17 p, tulet siis suoraan kenraaliharjoitukseen. Asunto meillä on hra Lallukan uudessa talossa ja luona. Sinne muutan tänään Seurahuoneen hotellista. Piletti Sinulla on molempiin oopperaesityksiin teatterissa ensi rivin parvella / vastapäätä Canzoncinan (taitaa olla juuri edellisen kirjan sisässä).

Työtä on ja tulee siis olemaan julmasti. Mutta innostuksen voimalla kai sitä jaksetaan. Mitään valvomisia ei täällä tule kysymykseen, eikä sitä jaksaisikaan. Joka ilta on nyt näyttämöharjoituksia, ja niiden jälkeen täytyy syödä illallista, mutta klo 12:n aikaan sitä jo päästään nukkumaan. [...]⁷¹⁵

713 Oskar Merikanto Liisa Merikannolle 10.6.1908. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.3; *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 65, 11.6.1908.

714 Mally Burjam-Borga oli harjoitellut suomen kielen ääntämistä Aino Ackté'n johdolla Pariisissa toukokuussa 1908. Varmaankin esillä oli ollut myös *Pohjan neidin* libretto. Aino Ackté Heikki Renvallille Pariisista 12.5.1908. Kansallisarkisto, Heikki Renvallin kokoelma, mappi 3. Olen saanut tämän kirjeen kopion käyttööni Anne Si-vuojalta, mistä olen kiitollinen.

715 Merikanto Liisa Merikannolle 10.6.1908. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.3. Turussa oli esitetty Charles Gounod'n säveltämä ooppera *Faust* (1859), jossa Sola oli laulanut Faustin roolin. Margare-tana oli Maikki Järnefelt ja Mefiston osan lauloi Ettore Gandolfi. Mm. *Åbo Underrättelser* nro 85A 27.3.1908.

Seuraavana päivänä, 11. kesäkuuta, Merikanto kirjoitti vaimolleen ja kuvasi edellisen päivän harjoituksia:

Eilen oli ensimmäinen näyttämöharjoitus (I näytös). Kööristä ei mahdu kuin osa näyttämölle. Kovin on ahtaat paikat. Muut laulavat näyttämön takana. Tänä iltana otetaan II näytös. – Tänä päivällä oli minulla 4 tunnin harjoitus solistien kanssa (koko ooppera) näyttämöllä. Annikki on näppärä ja hyvä. Väinö osasi pitkän osansa ulkoa. Louhi tulee hyvä. Kova on työ näyttämöharjoituksissa, mutta ei anneta perään ennen kuin hyvä tulee.⁷¹⁶

Kolme päivää myöhemmin, 14. kesäkuuta Merikanto kirjoitti:

Kovassa kuumuudessa täällä työtä tehdään. Kahdet harjoitukset päivässä väsyttävät aikailloilla. Eilen illalla otettiin ensi kerran koko ooppera lävitse kulissien kanssa. Kyllä siinä on tuhat asiaa koossapidettävä. Kai siitä sentään hyvä tulee monen suuttumuksen perästä. Neljä tuntia kesti esitys. Kyllä se pikemmin menee sitten kun miehet tottuvat kulissimuu-
toksiin.⁷¹⁷

7.5.3. *Pohjan neidin* esitykset

Oopperaesityksen lippuja teatterissa pidettyihin näytöksiin oli tarjottu yleisölle etukäteen sanomalehdessä. Ilmoituksen mukaan lippuja sai tilata Emil Sivorilta 25. huhtikuuta ja 5. kesäkuuta välisenä aikana. Ennakkomyyntiä perusteltiin: ”Kun tapaus on maamme kulttuurihistorian merkillisimpiä, on luonnollista, että suuri joukko halukkaita ilmaantuu, joten tungoksen ja ahdingon välttämiseksi koetetaan järjestää paikkoja mahdollisimman tasapuolisesti [...]” Oopperaesityksen paikat ja lippujen hintaluokat oli jaoteltu seitsemään eri kategoriaan (20 mk, 15 mk, 10 mk, 8 mk, 6 mk, 5 mk ja 3 mk). Ilmoituksessa yleisölle perusteltiin lippujen korkeampia hintoja: ”Kun kustannukset, kuten luonnollista oopperahommissa ainakin – nousevat tawattoman suuriksi, on paikkojen hinnat teatterissa määrätty seuraavasti [...]”.⁷¹⁸

Oopperalippujen hinnat tuntuivat varmasti kalliita, koska esimerkiksi kuusipäiväisen *Otava*-lehden tilaus noin puoleksi vuodeksi maksoi kaupunkiin tilattuna 6,75 mk. Samana vuonna liput Helsingin filharmonisen seuran järjestämiin kansankonsertteihin Helsingissä maksoivat alle markan ja laulajatar Jenny Ikosen ja Oskar Merikannon konsertin liput maksoivat 3, 2 ja 1 mk. Viipurin laulu- ja soittojuhlien yhteydessä pidettyjen yksityisten taiteilijoiden konserttien pääsylippujen hinnat olivat juhlaoppaan mukaan 2 mk, 1 mk ja 50 p.⁷¹⁹

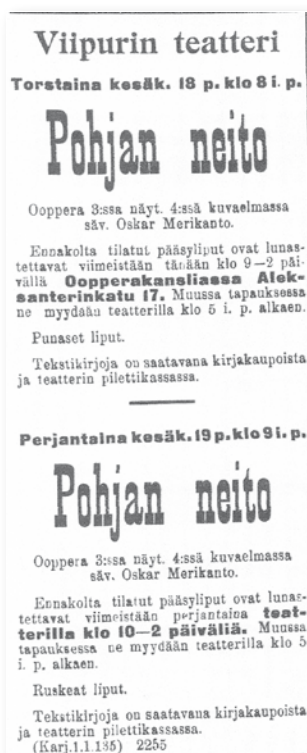
716 Merikanto Liisa Merikannolle 11.6.1908. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.3.

717 Merikanto Liisa Merikannolle 14.6.1908. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.3.

718 *Otava* nro 42, 22.5.1908.

719 Tilastokeskuksen määrittelemä rahanarvokerroin 4,1463 muuttaa vuoden 1900 markat vuoden 2010 euroiksi, mikä tarkoittaa vastaavaa ostovoimaa, ei rahan nimellisarvoa. Kalleimmat, 20 mk:n oopperaliput maksoivat em. periaatteen mukaan noin 83 euroa ja halvimmat noin 12,5 euroa. http://www.stat.fi/til/khi/2008/khi_2008_2009-01-16_tau_001.html. Tieto haettu 7.11.2011.

Viikkoa ennen esitystä sanomalehdessä todettiin kuitenkin, että varaamattomia lippuja teatteritalossa 18.6. ja 19.6. pidettyihin esityksiin oli jäljellä ainoastaan kymmenkunta 15 mk:n lippua ja pienempi määrä 20 mk:n lippuja molempiin näytöksiin.⁷²⁰ Juhlakentän laululavalla pidettyyn esitykseen toisen juhlapäivän iltana 20.6. ei myyty erillisiä lippuja. Koska esitys oli juhlaohjelmaan kuuluvan juhlakonsertin jälkeen, tarvittiin kentälle pääsemiseksi luultavasti laulu- ja soittojuhlien lippu.⁷²¹ Tämä järjestely mahdollisti kaikkien juhluvieraiden pääsyn oopperaan. Loppuunmyydyssä teatterissa oli yleisöä yhteensä noin 800 henkeä. Laululavalla järjestetyssä esityksessä oli yleisöä arvion mukaan noin 8 000 henkeä.⁷²²

Kuva 29: Ilmoitus *Otava*-lehdessä nro 42, 22.5.1908.

Pohjan neiti kantaesitettiin Viipurin vuonna 1832 rakennetussa teatteritalossa, jossa oli salonki ja kahdeksan lämmitettävää huonetta. Näyttämö oli noin 17 metriä leveä ja katsomossa oli 401 paikkaa. Talossa olevat kaakeliuunit lämmittivät huoneita, katsomotilaa ei lämmitetty.⁷²³

Kantaesitys 18.6.1908 ja toinen esitys olivat loppuunmyydyt. Yleisön joukossa nähtiin mm. pianotaiteilija Alexander Siloti, joka oli tilaisuudessa *Rufs*-lehden edustajana ja professori Mikael Lübig *St. Petersburger Zeitungin* edustajana. Sanomaleh-

⁷²⁰ *Viipurin Sanomat Supistus* nro 65, 11.6.1908

⁷²¹ *Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa* 1908.18.

⁷²² *Aamulehti* nro 148B, 1.7.1908.

⁷²³ *Veistäjä* 1957, 12.

Kuva 30: *Pohjan neiti* -oopperan esitys Viipurissa 1908. Pohjan neiti (Mally Burjam-Borga) ja Väinämöinen (Abraham Ojanperä). Ernst Ovesén, Abraham Ojanperän valokuva-arkisto, Limingan kotiseutuarkisto.

Kuva 31: *Pohjan neiti* -oopperan esitys Viipurissa 1908. Kuvassa keskellä Ilmarinen (Wäinö Sola) ja Pohjan neiti (Mally Burjam-Borga), vasemmalla Väinämöinen (Abraham Ojanperä) ja oikealla vaaleassa huivissaan Louhi (Alexandra Ahnger). Ernst Ovesén, Abraham Ojanperän valokuva-arkisto, Limingan kotiseutuarkisto.

tien mukaan heti ensimmäisen kuvaelman jälkeen Merikanto ja kuoroja valmentanut Emil Sivori saivat laakeriseppeleet ja solisteille ojennettiin kukkalaitteet.⁷²⁴

Oopperan solistit ja kuorolaiset esiintyivät kalevalaisissa puvuissa, jotka Emil Sivori oli lainannut Kansallisteatterista ja Maaseututeatterista. Lehtitiedon mukaan puvut oli valmistettu tohtori Theodor Schwindtin tutkimusten perusteella saatujen mallien mukaan.⁷²⁵ Schwind ja muut tutkijat keräsivät pukujen malleja ja esittelivät niitä eri yhteyksissä, mm. lehdissä. Vuonna 1887 julkaistuun *Kalevalaan* sisältyneet pukujen kuvat saivat seuraavina vuosikymmeninä aikaan ilmiön, jossa puvut olivat runsaasti esillä sekä kuvissa että asuiksi valmistettuina.⁷²⁶

Kansatieteellinen tutkimuksen tuottama tieto vanhoista asuista kertoi suomalaisen historiasta ja palveli kansallista tehtävää. Vuonna 1893 esitelty naisen pukumalli nimettiin kansan parissa Aino-puvuksi. Aino-puvun suosio oli suurimmillaan vuosina 1900–1910. Puvusta julkaistiin myös ompeluohjeet, joiden mukaan naiset valmisivat pukua juhlapuvukseen. Asuun kuului valkoinen paita, villakankainen vaaleansininen olkainmekko ja punainen koristeltu esiliina.⁷²⁷

Pohjan neiti -oopperan esityksissä naisilla oli päällään erilaisia kansanpukuja. Mustavalkoisen valokuvan perusteella voidaan päätellä, että Aino-puku, vaalea olkainmekko ja tumma esiliina oli yllä ainakin Louhella ja Pohjan neidillä. Päässään useimmilla naisilla oli nauha. Louhella oli päähineenä vaalea huivi, Ilmarisella ja Väinämöisellä suomalaisuuden ja karjalaisuuden symboliksi tullut patalakki.⁷²⁸

Pohjan neiti -oopperan esityksen näyttämö oli koristelu sivuilta luonnosta tuoduilla koivuilla. Muita lavasteita vaihdettiin oopperan kuvaelmien mukaan. Oskar Merikannon mukaan oopperan lavastukseen kuului kolme näkymää "[...] Kolme dekoratsioonaa olisi siinäkin Pohjolan pihamaa, koivulehto ja jylhä vuorimaisema."⁷²⁹ Näkymät saatiin aikaan lavan peräseinälle asetetuilla suurilla kuvilla. Pohjolan pihamaan lavasteina käytettiin kuvan lisäksi näyttämön sivulle asetettua hirsiseinää ja suuria kiviä.⁷³⁰

Oopperan kolmas esitys, juhlien toisen päivän iltana 20.6.1908, oli kokonaan toisenlaisissa puitteissa, suuren juhkakentän edessä laululavalla. Laululavat olivat olleet laulu- ja soittojuhlien ohjelman pääpaikkoina juhlaperinteen alusta asti. Jo 1880-lu-

724 Alexander Siloti (1863–1945) oli venäläinen pianisti, kapellimestari ja säveltäjä.

725 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 55, 16.5.1908. Petter Theodor Schwindt (1851–1917) oli kansatieteilijä, arkeologi ja innokas suomalaisuusaatteen kannattaja. <http://www.raisala.fi/pit-schwindt.html>. Tieto haettu 16.5.2011.

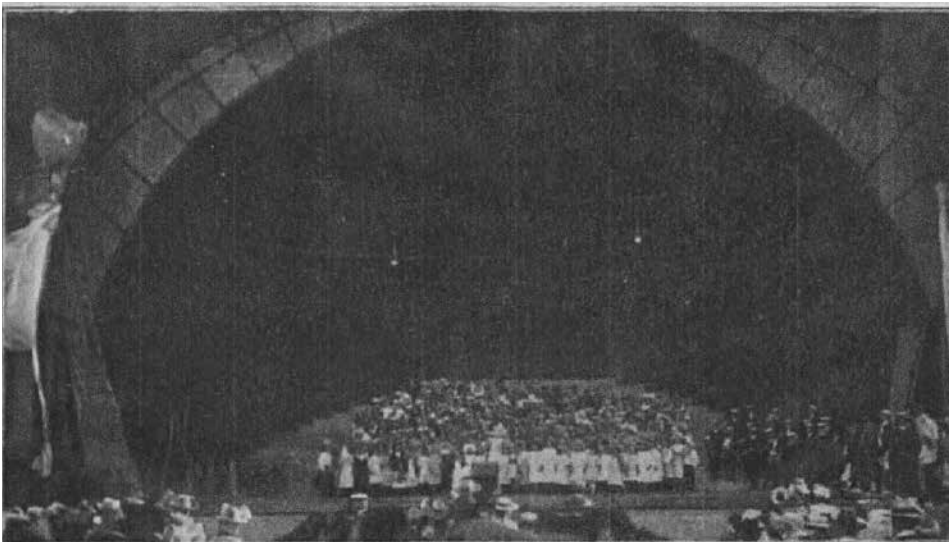
726 Fewster 2008, 196–197. Muinaiset puvut olivat olleet esillä myös mm. arpajaisissa, jotka Viipurilainen osakunta järjesti kansanopistotyön hyväksi vuonna 1893. Historiallisessa kuvaelmassa esiintyneet naiset olivat pukeutuneet muinaispukuihin. Paikalla oli myös runonlaulaja Larin Paraske muinaispuku yllään. Kansallispuvun keksimisestä ks. Kurkela 1989, 221–227.

727 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 55, 16.5.1908. Ks. puvuista myös Kaukonen 1985.

728 *Wiipurin Sanomat Supistus* nro 55, 16.5.1908. Fewsterin mukaan patalakkia käytettiin yleisesti 1700-luvulla, mutta sillä ei ole erityisen suomalainen tai muinaishistoriallinen tausta. Se toimi kansallisena merkinä, jolla ei välttämättä tarvinnut olla yhtymäkohtia varsinaiseen menneisyyteen. Fewster 2006, 196.

729 Oskar Merikanto Aino Acktéille 23.7.1912. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.12.

730 Valokuvat *Pohjan neiti* -oopperan esityksestä. Ernst Ovesén. Abraham Ojanperän valokuva-arkisto. Limingan kotiseutuarkisto.

Kuva 32: Viipurin laulu- ja soittojuhlien laululavalla suuri lapsikuoro. *Helsingin Kaiku* nro 25–26, 27.8.1908.

vulla juhlalavalle rakennettiin myös katto ja useimmilla juhlilla lavan molemmille puolille asetettiin pylväät. Runsas koristelu, liput, köynnökset ja isänmaalliset lauseet loivat paikalle juhlanan tunnelman.

Esityksistä kirjoitetuissa kuvauksissa ei vertailtu teatteria ja laululavaa *Pohjan neidin* näyttämönä. Teatteritalossa kuuluvuus ja näkyvyys olivat varmaankin paremmat. *Aamulehden* mukaan tynnessä säässä tapahtunut juhlakentän esitys kuului kuitenkin hyvin jopa läheisiin puistoihin saakka.⁷³¹ Aurinkoisessa kesäillassa tuhansille innokkaille juhlavieraille esitetty ooppera sai kuvauksista päätellen aikaan vieläkin innokkaammat suosionosoitukset kuin teatterissa. *Aamulehdessä* yleisön tunnelmia kuvattiin seuraavasti:

Kuulijat riemuitsivat. He löysivät tästä säwelluomasta oman kansana sywimpiä tunteita, palasen itseään. Ja siksi lopussa suosionosoitukset niin mahtawina, niin loppumattomina kaikuiwat ja eläköön monen monta kertaa tuhansista suista kajahteli. Esiintyjät huudettiin esille kerta toisensa jälkeen. Mieliala rauhoittui wasta, kun lawalla alettiin laulaa ”Maamme”-laulua, johon yleisö innostuneena yhtyi.⁷³²

7.6. *Pohjan neidin* esitykset Helsingissä syksyllä 1908

Pohjan neiti -oopperan saama menestys Viipurin laulu- ja soittojuhlilla kannusti Oskar Merikantoa suunnittelemaan esityksiä myös Helsinkiin. Hänellä oli nyt mahdollisuus toteuttaa haaveensa siitä, että *Pohjan neiti* esitettäisiin Kansallisteatterissa.

Vaikka oopperan esitykset Viipurissa olivat olleet loppuunmyydyt, ei Merikanto

⁷³¹ *Aamulehti* nro 148B, 1.7.1908.

⁷³² *Aamulehti* nro 141, 20.6.1908.

voinut luottaa siihen, että hän saisi myös Helsingin esitykset taloudellisesti kannattaviksi. Hän pyysi apua esityksen järjestelyihin Edvard Fazerilta (1861–1943) ja kirjoitti hänelle pitkän kirjeen kuvaten ajatuksiaan sekä monista Viipurissa esiintyneistä henkilöistä että Helsingin esityksen järjestämisestä:

Jag har nog fått uppmaningar från höger och venster att uppföra ”Pohjan neiti” i Hfors i höst, och jag har själf tänkt nog starkt på saken. Om operan ges, måste den ges i oktober, för att icke komma i kollision med Melartins Aino” i november. Och i senare hälften af oktober, för att Kajus skall hinna undanstöka åtminstone en sinfonikonsert, förran han gärna ger orkestern. Två föreställningar har jag tänkt, båda med förhöjda priser naturligtvis. Teatern borde dessutom fås till två scénrepetitioner, den senare med orkester. Orkestern skulle angageras för två föreställningar och två repetitioner (den andra af dem generalrepetition på teatern). Solisterna skulle bli desamma som i Wiborg, utom i herdgossens roll, där fru Blomqvist var ganska dålig. I hennes ställe skulle vi försöka få fru Niska-Forsman, som redan från början var tänkt till den rollen. Någon kör hinner icke bli inöfvad i H-fors, utan måste kören tagas från Wiborg, och det blir dyrt. Åtminstone 30-(40)-personers kör måste det vara, utvalda röster från Wiborgs 160-personers kör. Klockarskolans elever kunna nog hjälpa med i några manskörer. Finska teaterns kör kunde dessutom inöfvas till par största och viktigaste körnumror, att hjälpa med (i slutscéner till ex. då det måste vara mycket folk på scénen). Från landsortsteatern i Wiborg måste man få hr Sola och fru Aino Halonen (Ilmarinen, Annikki) med. Måtte de bara få ledighet. Herr Eino Salmela skulle bli regissör, han känner till operan, och gjorde sin sak som regissör i Wiborg alldeles utmärkt. Hr. Keihäs från finska teatern hjälpte med. Solisterna borde inte få alltför höga gager, ty då bli det bankrutt.

Wille du vara med om arrangerandet av företaget? Du som känner till, hvad teatern inbringar med förhöjda priser, Du kan ju räknä ut, hvad inkomsten och utgifterna ungeför göra för tvänne föreställningar. Om det sén alls lönar mödan att börja. Ty för ingenting ids jag icke bråka. I Wiborg fick jag endast några hundra mark, som jag på förhand tog ut. Det lönar sig icke, att skrifva operor hos oss, förran vi ha en stående opera.⁷³³

Edvard Fazerin mahdollinen vastauskirje Oskar Merikannelle ei ole säilynyt. Merikanto lähetti kirjeensä Fazerille kesäpaikastaan Kantolasta elokuussa. Voi olla, että Merikanto sai Fazerin myönteisen vastauksen suullisesti palattuaan Helsinkiin.

Merikanto valitti solistien ja kuoron korkeita palkkiovaatimuksia myös Wäinö Solalle kirjoittamassaan kirjeessä 20.10.1908. Oli odotettavissa, että esityksistä ei jäisi säveltäjälle mitään huomattavaa rahallista voittoa. Lisäkustannuksena oli myös se, että Edward Fazer pyysi osaa oopperan tuloista. Merikanto sopi kuitenkin Fazerin kanssa rahoituksesta niin, että Fazer saisi työstään palkkion mikäli ooppera tuottaisi voittoa. Jos taas ooppera tuottaisi tappiota, Fazer toimisi Merikannon taloudellisena apuna. Tämän järjestelyn ansiosta Merikanto suhtautui mahdolliseen taloudelliseen tappioon rauhallisesti ja totesi mm. että on hauskaa saada teos esityksi Helsinkiin.⁷³⁴

733 Oskar Merikanto Edvard Fazerille 16.8.1908. Sibelius-museo, Konstnärsbrev till Edvard Fazer, finländska.

734 Oskar Merikanto Wäinö Solalle 20.10.1908. Kirje on julkaistu teoksessa Sola 1951, 104–105.

Kuva 33: Oskar Merikanto ja Pohjan neiti -oopperan solistit vuonna 1908. Kansallisoopperan arkisto.

Lokakuussa 1908 ilmestyneessä *Hufvudstadsbladetissa* otsikolla ”Pohjan neito” kerrottiin, että Oskar Merikannon kansanomainen (folkelig) ooppera *Pohjan neiti*, joka esitettiin menestyksekkäästi Viipurissa, esitettäisiin Helsingissä suomenkielisessä teatterissa (Kansallisteatterissa) 16., 17. ja 19. marraskuuta. Lehdessä todettiin sama ongelma, josta Merikantokin kirjoitti. Esitysten järjestäminen Helsinkiin tulisi kalliiksi, koska 40 hengen suuruinen oopperakuoro, joka esiintyi myös kesällä, kutsuttaisiin Viipurista. Tosin viimeisen näytöksen loppukuoroon tarvittavat 20 lisälaulajaa tulisivat Helsingistä. Taiteilijoiden ja kuoron palkkaaminen kolmeen esitykseen toiselta paikkakunnalta, pukujen hinnat ja orkesterin kustannukset sekä esitystilan vuokra tekisivät esitysten järjestämisestä taloudellisesti epävarmoja.

Kirjoittaja totesi, että oopperaesitykset olivat pääkaupungissa toistaiseksi harvinaisia ja toivoi, että yleisö kiinnostuisi tilaisuudesta kuulla suomalaisen säveltäjän ja libretistin kalevalaista teosta, jonka pääroolissa laulaisi lahjakas laulajatar, Mally Burjam-Borga.

Merikantos ”Pohjan neito” är och förblir också vår första finska opera. Hvem vill väl utebli från dess elddop i hufvudstaden; – helt säkert ingen musikvän.⁷³⁵

Pohjan neiti -oopperan ensimmäinen Helsingin esitys oli 16.11.1908 Kansallisteatterissa. Katsomo oli täynnä ja yleisö osoitti runsaasti suosiotaan jo ensimmäisen näytöksen jälkeen. Näytöksen loputtua säveltäjä ja solistit huudettiin esille lukuisia kertoja, ja he saivat paljon kukkalaitteita ja laakeriseppeleitä. Oskar Merikanto sai laakeriseppeleet oopperaesityksen solisteilta ja Helsingin torvisoittokunnalta ja laakerikanteleen nuorsuomalaisilta naisilta.⁷³⁶

Oopperan rooleihin oli saatu lähes kaikki Viipurissakin esiintyneet solistit. Tuonettarena esiintyi nyt Aino Calonius. Oskar Merikanto kuvasi oopperakuoroa seuraavasti: ”I Wäinämöinens hymn deltog hela klockarskolan [från Helsingfors]. Kören bestod annars af 45 personer (utvalda röster) från Wiborg; den klingade briljant.”⁷³⁷

Mally Burjam-Borga Pohjan neidin osassa herätti yleisössä suurta ihastusta. Pääkaupungin yleisö sai tässä esityksessä nähdä hänet ensi kerran näyttämöllä. Arvostelija Evert Katilan mukaan hän herätti yleistä mieltymystä yksinkertaisen luontevalla, sirolla esiintymisellään sekä aistikkaalla laulullaan. Wäinö Sola Ilmarisen esittäjänä valloitti myös yleisön. Huomiota herätti myös Abraham Ojanperä, joka lauloi hyvin korkean ja raskaan Wäinämöisen osan.⁷³⁸

Oskar Merikanto huomioi erityisesti Wäinö Solan onnistumisen. Hän kirjoitti Emmy Achtälle:

Hr Sola ”kom sjöng och segrade”. Han gaf nyligen en egen konsert med stor framgång. Han har skiljt sig från landsortsteater och tänker nu på allavar bli sångare. Han är mycket sympatisk både som artist och människa. Han kommer säkerligen att ha en vacker framtid.⁷³⁹

Oopperaesitykset onnistuivat myös taloudellisesti niin, että Oskar Merikanto jäi lopulta voitolle. Merikanto kirjoitti esityksen onnistumisesta Emmy Achtälle joulukuussa 1908:

Utgifterna för operan stego till närmare 14,000 mark, men sén också gick allt så bra, att jag fick litet öfver 2,000 mk:s behållning. Nu är det frågan om, att ge operan i Åbo och ångo i Wiborg. I Reval kommer den kanske att ges på estniska (med deras egna krafter). Jag längtar efter, att snart få börja med ett nytt arbete, modernare och i alla afseenden bättre,

⁷³⁵ *Hufvudstadsbladet* nro 292, 25.10.1908.

⁷³⁶ *Uusi Suometar* nro 266, 17.11.1908.

⁷³⁷ Oskar Merikanto Emmy Achtälle 16.12.1908. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.24. Emmy Achté oli ollut Helsingin Lukkari- ja urkurikoulun johtajana kesäkuusta 1900 alkaen miehensä Lorenz Nikolai Achtén kuoleman jälkeen. Syyskuussa 1908 hän otti virkavapaata lähteäkseen Dresdeniin tyttärensä Irma Tervanin luo. Oskar Merikanto toimi Emmy Achtén sijaisena ja kertoi tässä kirjeessään syksyn tapahtumista Emmy Achtälle. Leppänen 1962, 312.

⁷³⁸ *Uusi Suometar* nro 266. 17.11.1908. Nimimerkki E. K. (Evert Katila).

⁷³⁹ Oskar Merikanto Emmy Achtälle 16.12.1908. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.24.

som jag hoppas. Jag har hopp om att få af Finne libretton till en ny opera, som jag i så fall skulle komponera i nästa sommar.⁷⁴⁰

7.7. Pohjan neidin myöhemmät vaiheet

Pohjan neidin esitykset saivat pian jatkoa, kun Oskar Merikannon pitkäaikainen ystävä ja yhteistyökumppani Aino Ackté järjesti oopperan esityksen Savonlinnan oopperajuhlille vuonna 1914. Merikannon ooppera *Elinan surma* (1910) oli ollut oopperajuhlien ohjelmassa edellisenä vuonna.⁷⁴¹

Olavinlinnan juhlien ohjelmistossa oli vuonna 1914 kaksi oopperaa, Fredrik Paciuksen säveltämä ooppera *Kaarle kuninkaan metsästys* Zacharias Topeliuksen tekstiin (1852) ja Oskar Merikannon *Pohjan neiti*.⁷⁴² Aino Ackté olisi halunnut oopperajuhlien ohjelmistoon Jean Sibeliuksen säveltämän *Jungfrun i tornet* -oopperan. Hän kirjoitti asiasta Sibeliukselle marraskuussa 1913.

[...] I min nöd har jag då tänkt gifva 2. ggr. "Pohjan neito" o. Pacius "så ila vi bort"! – "Kung Karls jagt." De äro ju förtjusande var på sitt sätt, men representera ej ändå tilltäckligt, isynnerhet vis à vis utlandet o. därför ber jag Er nu så vackert jag kan: hjälp mej; gif mig "Jungfrun i tornet". Ni förstår ju att det hela får en oerhördt mycket finare klang om jag får namnet Sibelius på programmet. Om jag skulle få detta Ert ungdoms värk, skulle jag kanske helt o. hållet strycka "K. Karls jagt" o. man kunde då gifva 3 å 4 ggr "Pohjan neito" som är mera kort o. strax därpå Er enaktare i hvilken jag naturl. skulle sjunga hufvudpartiet. Tänk on Ni ville öka Er godhet genom att själf komma o. dirigera. Honoraret för alt skulle Ni naturligtvis själf bestämma.⁷⁴³

Sibelius kieltäytyi.

Af hela min själ ville jag stå Er till tjänst med "Jungfrun i tornet" och dirigerandet därat men – den är alldeles omöjlig! Alldeles omöjlig! Texten!! Hvad musiken angår borde den omarbetas. Men därtill har jag, ledsamt nog, nu ej tid. [...]⁷⁴⁴

Emmy Achtén ohjaamien oopperoiden pääroolit lauloi Aino Ackté. Muissa rooleissa esiintyivät mm. tenori Alexis af Enehjelm (1886–1939)⁷⁴⁵ ja basso Adolf Niska. Oskar Merikanto johti 32 hengen suuruista oopperaorkesteria, jossa soitti Helsingin

740 Oskar Merikanto Emmy Achtälle 16.12.1908. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.24. Merikanto sävelsi oopperaa *Elinan surma* Jalmari Finnen kirjoittamaan librettoon vuosina 1909–1910, ja se ensiesitettiin Kansallisteatterissa vuonna 1910.

741 *Savonlinna* 87, 12.

742 *Savonlinna* 87, 12. Asiasta myös Savolainen 1995.

743 Aino Ackté Jean Sibeliukselle 3.11.1913. Kansallisarkisto, Sibelius-familjens arkiv, mapp 16. Sain tämän kirjeen kopion käyttööni ohjaajaltani Anne Sivuojalta, mistä olen kiitollinen.

744 Jean Sibelius Aino Achtälle 12.11.1913. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.13. Sain tämän kirjeen kopion käyttööni ohjaajaltani Anne Sivuojalta, mistä olen kiitollinen.

745 Alexis Gustaf Maximilian af Enehjelm oli suomalainen laulaja, radiotoimittaja, säveltäjä. Hän esiintyi mm. Suomalaisessa oopperassa.

filharmonisen seuran ja Viipurin orkesterin jäseniä. Oopperajuhlakuorossa lauloi Helsingin lukkar-urkurikoulun oppilaita, Emmy Achtén oopperaluokan oppilaita sekä savonlinnalaisia harrastajalaulajia.⁷⁴⁶

Aamulehden ”Kirjeenvaihtaja” esitteli lehdessä molemmat oopperat. Hän piti *Pohjan neidin* esitystä ehjempänä kuin *Kaarle kuninkaan metsästyksen* esitystä. Tämä ehkä johtui siitä, että Paciuksen oopperaa oli lyhennetty Savonlinnan esitykseen.⁷⁴⁷

Savonlinnan oopperajuhlilla *Pohjan neidin* esityksen yleisönä olivat oopperaharrastajat, jotka tulivat juhlille kuulemaan nimenomaan oopperaa. *Pohjan neiti* ja sen esittäjät saivat lämpimän vastaanoton myös Savonlinnan oopperajuhlayleisöltä. *Aamulehden* mukaan oopperan solistit ja säveltäjä kutsuttiin esitysten jälkeen ”luke-mattomia kertoja” esiin ja vastaanotettiin ”suurilla suosionsoituksilla”.⁷⁴⁸

Pohjan neiti -oopperaa on esitetty Savonlinnan Oopperajuhlien jälkeen mm. Joensuussa 1916 ja Oulussa 1917. Kesällä 1999 ja 2001 ooppera esitettiin Vesannolla Vesanto soi -tapahtumassa.⁷⁴⁹

7.8. Arvosteluja *Pohjan neidistä*

7.8.1. Lehti-arvosteluja

Viipurin laulu- ja soittojuhlien jälkeen *Pohjan neiti* -oopperan esityksistä ilmestyi kuvauksia ja arvosteluja useissa sanomalehdissä.⁷⁵⁰ Nimimerkki E. K. (Evert Katila), joka oli kirjoittanut *Pohjan neidistä* arvostelun jo vuonna 1899, oopperakilpailun tulosten valmistuttua, kirjoitti *Pohjan neidin* ensimmäisestä, teatteritalossa tapahtuneesta esityksestä *Uuteen Suomettareen*. Hän antoi tunnustuksen Emil Sivorille ja muille viipurilaisille siitä, että he olivat nähneet niin paljon vaivaa oopperan esityksen järjestämisessä laulujuhlille.⁷⁵¹

Monissa sanomalehdissä esiteltiin *Pohjan neiti* -oopperan juoni ja rakenne sekä kerrottiin esittäjistä. Kirjoittajat kuvasivat oopperan esityksissä vallinnutta innostunutta tunnelmaa. *Kalevalasta* peräisin olevaa librettoa pidettiin kaavamaisena, mutta se oli kuitenkin herättänyt yleisössä lämpimän kansallisen innostuksen. Oopperan musiikki todettiin Merikannolle tyypillisesti selväpiirteiseksi ja kauniiksi, vaikka se ei tuonutkaan esille mitään uutta. Musiikki korvasi arvostelijoiden mukaan libregon puutteellisuuksia, mutta ei voinut niitä täysin peittää.

Arvostelijat pitivät esityksiä onnistuneina. Pääosien esittäjät Abraham Ojanperä, Mally Burjam-Borga, Alexandra Ahnger, Wäinö Sola ja Aino Halonen esiintyivät me-

⁷⁴⁶ Savolainen 1995, 51–53.

⁷⁴⁷ *Aamulehti* nro 156, 12.7.1914.

⁷⁴⁸ *Aamulehti* nro 156, 12.7.1914.

⁷⁴⁹ <http://www.mtv3.fi/uutiset/kulttuuri.shtml/1999/07/543/pohjan-neiti-nahdaan-vesannolla>. Tieto haettu 27.12.2010.

⁷⁵⁰ Mm. *Uusi Suometar* nro 145, 27.6.1908; *Wiipuri* nro 143, 24.6.1908; *Laatokka* nro 71B, 30.6.1908; *Wiborgs Nyheter* nro 218, 22.9.1908.

⁷⁵¹ *Uusi Suometar* nro 145, 27.6. 1908.

nestyksekkäästi. Myös Oskar Merikanto oli saanut lehtien mukaan salin täyttäneeltä yleisöltä myrskyisät suosionosoitukset.

Wiborgs Nyheter kertoi pariisilaisen *Comedia*-teatterilehden julkaisemasta arvostelusta. Otsikolla ”Ensimmäinen suomalainen ooppera” Georges du Dubor kertoi, että suomalaiset olivat ensimmäisen kerran osoittaneet suosiotaan oopperalle, jonka kirjoittaja, säveltäjä ja esittäjät olivat suomalaisia. Aikaisemmin näissä asioissa oli täytynyt turvautua ulkomaalaisiin. Nyt suomalaiset halusivat saada jotakin omaa, ja se onnistui. Dubor kertoi oopperan tekijöistä ja teoksen kalevalaisesta aiheesta. Sen mukaan Oskar Merikanto oli ensimmäisessä oopperassaan osoittanut lyyristä taitoaan. Kirjoittaja piti oopperan hennosta melodisuudesta ja surumielisyydestä, jota hän piti pohjoismaisille ihmisille ominaisena piirteenä. Pariisissakin tunnettu Mally Burjam-Borga sai erityistä huomiota arvostelijalta: Hän on luonnonlahjakkuus, jolla on erinomaisen soiva metallinen ääni. Hän on lisäksi hyvä näyttelijä. Kirjoittaja Georges du Dubor toivoi voivansa tavata tämän taiteilijan joskus Pariisin oopperassa.⁷⁵²

Nya Pressen -lehti julkaisi *Wiborgs Nyheter* -lehdessä⁷⁵³ olleen nimimerkki –r-r:n kirjoittaman arvostelun (osan) *Pohjan neidin* esityksestä.

Det måste betecknas såsom en synnerligen lycklig tanke att uppföra operan Pohjan Neito i samband med nu pågående musikfest, ty genom sitt folkeliga innehåll och sin melodiösa, populära, för menige man lättfattliga musik har den sin hufvudsakliga betydelse som folkopera, som en vederkvickelse efter dagens möda och tunga utan att göra anspråk på att fördjupa eller vidga den musikaliska förståelsen.⁷⁵⁴

Nimimerkki kertoi lisäksi esityksen yleisöltä saamasta lämpimästä vastaanotosta ja toi esille orkesterin ja hyvät solistit.⁷⁵⁵ Sanomalehdissä oli arvosteluja myös *Pohjan neidin* Helsingin esitysten jälkeen. *Turun Sanomat* kirjoitti:

Olkoonpa sitte, ettei tällä oopperalla oletkaan suurempaa yleismaailmallista merkitystä, on se kuitenkin meille suomalaisille rakas teos ensimmäisenä kansallisena oopperanamme, ja helppotajuisuudellaan se toisiltanakin yleisön täydellisesti walloitti. Säveltäjälle osoitettiin pitkin iltaa suurta suosiota, jotka näytöksen lopulla puhkesi wat myrskyäwiksi. Kukista ja laakereista jo eilisessä lehdessä lyhyesti mainitsimme.⁷⁵⁶

Nimimerkki Bis (Karl Fredrik Wasenius) kirjoitti lyhyen arvostelun *Pohjan neidin* kolmesta esityksestä Helsingissä: ”Utförandet var i alla afseenden godt. Det hela gafs med lyftning och de skilda akterna efterföljdes af lifligt bifall, ja applåder föllo t o. m.

⁷⁵² *Wiborgs Nyheter* nro 218, 22.9.1908.

⁷⁵³ *Wiborgs Nyheter* nro 139, 19.6.1908.

⁷⁵⁴ *Nya Pressen* nro 163, 19.6.1908.

⁷⁵⁵ *Nya Pressen* nro 163, 19.6.1908.

⁷⁵⁶ *Turun Sanomat* nro 1163 (267), 18.11.1908.

för öppen ridå, efter ett af hr Solas nummer. Icke blott solisterna, utan äfven kören och orkestern hedrade sig.”⁷⁵⁷

Nimimerkki K.T. Kirjoitti *Jokamiehen ja joka naisen viikkolehdestä*:

Hyvin ansaittu oli menestys, jonka 'Pohjan neito' osakseen sai. Ensimmäinen aitosuomalainen ooppera – menee kokonaista kolme kertaa pääkaupungissa. Niin pitkälle riittää meikäläisen yleisön paljon kiitetty oopperaharrastus! Antaako se suuriakaan takeita oman, vakinaisen oopperanäyttämön menestymisestä? Vai ehkä onkin niin, että yleisö on kasvatettava ymmärtämään tällaista taidetta, totutettava siihen ahkeran, säännöllisen kuulemisen kautta.”⁷⁵⁸

Heikki Klemetti kirjoitti arvostelun Viipurin laulu- ja soittojuhlista (kuorot, soitto-kunnat, ohjelmisto) *Säveletär*-lehteen 11 ja 12 / 1908. Hän ei kuitenkaan maininnut mitään *Pohjan neidin* esityksestä.⁷⁵⁹ *Sävelettären* numerossa 22 / 1908 oli lyhyt maininta *Pohjan neidistä*. Siinä todettiin, että lehden edustaja ei halunnut kirjoittaa oopperasta arvostelua yhden kuuleman perusteella. Tarkoitus oli ollut, että hän olisi kuullut myös Helsingin esityksen ja kirjoittanut arvostelunsa tämän jälkeen. ”Näihin näytäntöihin ei 'Säveletär' kuitenkaan huomautuksesta huolimatta saanut pääsylippua. Meidän ei siis sallita oopperasta arvostelua lausua. Ja totta puhuen, pahasta pätkähästä pääsimme.”⁷⁶⁰ Seuraavana vuonna Heikki Klemetti kuitenkin kirjoitti yhden kuuleman perusteella arvostelun *Säveletär*-lehteen Erkki Melartinin säveltämästä *Aino*-oopperasta.⁷⁶¹

Evert Katila kirjoitti *Pohjan neidistä* myös oopperan toisen Helsingin esityksen jälkeen. Hän totesi, että L.N. Achtén suunnittelema oopperan juoni oli vanha. Antti Rytkösen kirjoittama libretto oli ”wiattomuuden ajan herttainen tuote, hyvin vähäpätöinen ja hywin epärunollinen, mutta joka suhteessa täyttävä ne vaatimukset, mitä wanhalle romanttiselle oopperalle oli tapana asettaa.” Katila korosti, että ooppera on kymmenen vuotta vanha, ja sitä varten laadittu juoni on vieläkin vanhempi. Katilan mukaan teosta arvosteltaessa tämä tuli ottaa huomioon, ”jotta ei aseta ankaraa nykyaikaista mittaa teosta arvostellessaan.”⁷⁶² Katila jatkoi:

Merikannon musiikin vuoksi Pohjan neiti -oopperaa ei tulisi heittää unholaan, tosin oopperan musiikissa oli paljon sellaista, jota Merikanto ei enää kirjoittaisi, kuten kolmannen näytöksen alkusoitto Sammon taonta. ”siinä [oopperassa] on paljon hywää, luonnollista ja innostuksella kirjoitettua, hauskoja melodioja, lennokkaita yhteiskohtauksia, kaunista oktesteriwäritystä j.n.e., joka tekee, että operaa kuuntelee mieltymyksellä.”⁷⁶³

⁷⁵⁷ *Hufvudstadsbladet* nro 318, 20.11.1908.

⁷⁵⁸ *Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti* nro 47, 28.12.1908.

⁷⁵⁹ *Säveletär* nro 11 & 12 1908.

⁷⁶⁰ *Säveletär* nro 22, 1908.

⁷⁶¹ *Säveletär* nro 23 & 24, 1909.

⁷⁶² *Uusi Suometar* nro 267, 18.11.1908

⁷⁶³ *Uusi Suometar* nro 267, 18.11.1908.

Tässä Evert Katilan arvostelussa tiivistyivät yhteenvedonomaaisesti *Pohjan neidistä* käydyt keskustelut. Oopperaa ei pidetty musiikillisesti tai librettonsa puolesta huipputeoksena. Se oli romanttinen, edellisen vuosisadan lopun aikaan sopinut ka-levalainen teos, jota tuli tarkastella syntyaikansa ympäristössä.

Pohjan neidin kansallinen aihe, Merikannon kaunis musiikki ja onnistuneet esi-tykset saivat aikaan yleisön innostuksen, joka erityisesti Viipurin laululavalla tapah-tuneessa esityksessä kohosi huippuunsa.

7.8.2. Wäinö Solan arvioita *Pohjan neiti* -oopperasta

Ilmarisen roolin *Pohjan neiti* -oopperassa esittänyt Wäinö Sola piti *Pohjan neitiä* *Kalevala*-aiheisena romanttisena kuvaelmasarjana, joka syntyi Merikannon luomis-kauden parhaimpana aikana. Hän piti sävelasua viehättävänä ja kiinnitti huomiota oopperan kansanomaisuuteen. Hänen mielestään oopperan kolmannen näytöksen sisältämät Wäinön hymni ja Louhen hyvästijättö ovat suomalaisen laulukirjallisuus-den helmiä. Tekstinsä puolesta ooppera ei Solan mukaan mieti syntyjä syviä tai pyri ratkaisemaan mitään elämän ongelmia.⁷⁶⁴

Wäinö Sola pohti elämäkertakirjassaan myös syitä siihen, että *Pohjan neitiä* ei esitetty vuosiin. Hänen mielestään Ilmarisen osa oli luonnottoman korkea, minkä takia rooliin ei löydetty esittäjää. Hän kirjoitti, että nuoret kokemattomat säveltä-jät eivät useinkaan tunne laulajien äänimahdollisuuksia, ja siksi arvokaskin teos voi jäädä esittämättä. Sola kuvaili Ilmarisen osaa nuottiviivaston ylälaidassa kulkevaksi. Siinä on kaksi kertaa kolmiviivainen c, neljä kertaa kaksiviivainen h ja kolmetoista kertaa b.⁷⁶⁵

Oskar Merikanto ei ollut kokematon laulusäveltäjä. Ennen *Pohjan neidin* säveltä-mistään hän oli kirjoittanut kymmeniä lauluja ja vakiinnuttanut uransa mm. laulaji-en säestäjänä. Merikanto olisi varmaankin pyynnöstä muokannut Solaa (tai jotakin muuta tenoria) varten oopperan tenoriaäntä matalammaksi, mikäli oopperan esityk-sen esteenä olisi ollut vain tenorilaulajan suoriutuminen.⁷⁶⁶

Uraansa laulajana aloitteleva Sola halusi kuitenkin laulaa korkean tenoriosan ja näyttää taitonsa. Hän sai hyvältä suoriutumisestaan huomiota osakseen sekä ylei-söltä että Oskar Merikannolta, joka kirjoitti Viipurista vaimolleen: "[...] hän laulaa sellaisella innostuksella ja tulella, että kylmät väreet käyvät ruumiin läpi. Sitäpaitsi hän laulaa Ilmarisen osan aivan alkuperäisessä muodossa, joten hän alinomaa on tilaisuudessa loistamaan korkeilla äänillään."⁷⁶⁷

Pohjan neidin esitykset Viipurin laulu- ja soittojuhlilla ja samana syksynä Helsin-

764 Sola 1951, 103.

765 Sola 1951, 101.

766 Merikanto tarjoutui kirjoittamaan *Elinan surma* -oopperansa Kirstin osaa korkeammaksi Aino Acktéille: "Ehkä tahdot muutamia kohtia Kirstin osassa korkeammaksi, se voidaan helposti tehdä?" Oskar Merikanto Aino Acktéille 23.7.1912. Kansalliskirjasto Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.12.

767 Oskar Merikanto Liisa Merikannolle 10.6.1908. Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.3.

gissä olivat tärkeitä tapahtumia Wäinö Solalle, joka toimi vuonna 1908 vielä Viipurin Maaseututeatterin näyttelijänä. Sola kirjoitti: ”Pohjan neidin esitys Helsingissä antoi valtavan sysäyksen elämänjuoksulleni uuteen suuntaan. Jalmari Finne sai minut vakuuttuneeksi siitä, että minun oli jätettävä Viipurin teatteri ja antauduttava laulajaksi ja kehitettävä itseäni tulevaa oopperaa varten.”⁷⁶⁸

Ilmarisen kertomus *Pohjan neiti*-oopperasta oli Wäinö Solan ensikonsertin ohjelmassa Yliopiston juhlasalissa Helsingissä joulukuussa 1908. Se oli Solan konserttiohjelmassa myös mm. Tampereella, jossa hän esiintyi Emil Kaupin säestyksellä vuonna 1909 ja Oskar Merikannon säestyksellä vuonna 1910. Nimimerkki A.A. totesi Tampereen esityksestä: ”Ännu bör erinras om smeden Ilmarinens parti i Merikantos ’Pohjan neito’, som återgafs med öfvertygande kraft.”⁷⁶⁹

7.9. Oskar Merikannon ajatuksia oopperasta

Oskar Merikanto kirjoitti Aino Acktéille heinäkuussa 1908, muutama viikko Viipurin laulu- ja soittojuhlien jälkeen:

Et usko, kuinka olin onnellinen, kun oopperani menestyi niin hyvin. Sitä oli niin monelta taholta vastustettu ja alasrevitty. Ihmiset, jotka eivät tahtiakaan siitä tunteneet, olivat levittäneet huhuja, että se on kauheata roskaa, joka ei ole esittämisen arvoista j.n.e. Se oli meidän pikkumaisissa ja toinen toistaan alasrepivissä oloissamme hauska tapaus.⁷⁷⁰

Pohjan neidin esittämättä jättäminen kymmeneksi vuodeksi oli varmasti loukannut Oskar Merikantoa syvästi. Pettymykseen ei vaikuttanut pelkästään esityksen viivästyminen, vaan se, että oopperaa ei otettu (Suomalaisen teatterin) Kansallisteatterin ohjelmistoon. Kansallisteatteri oli ollut keskeinen suomenkielisen kulttuurin esitaistelija ja näyttämö, jolla yleisö oli nähnyt Aleksis Kiven, Minna Canthin (1844–1897) ja muiden uraa suomenkielisessä kulttuurissa luoneiden henkilöiden teoksia. Oopperan kantaesitys Kansallisteatterissa olisi vastannut Merikannon ajateluun taiteen keskeisestä kansallisesta merkityksestä ja toteuttanut toiveen, jonka hän jo Leipzigissa opiskellessaan vuonna 1888 esitti. Merikanto toivoi tuolloin musiikkikirjeessään, että suomalainen oopperatoiminta virkoaisi jälleen eloon. Hän totesi lisäksi: ”Ja mikä suuri tulevaisuus Suomen taiteella olisi, jos sitten sen näyttämöllä nähtäisiin joku alkuperäinen suomalainen opera, jos joku suomalainen opera sitten lewiäisi muihinkin maihin ja suomi voisi kerskata ensimmäisestä voitostaan sillä alalla.”⁷⁷¹

Pohjan neitiä koskevien tapahtumien jälkeen Oskar Merikanto jatkoi eri yhteyksissä keskustelua suomalaisesta oopperasta. Keväällä 1909 ilmestyneessä *Valvoja-*

768 Sola 1951, 108–109.

769 *Tammerfors Nyheter* nro 39, 12.3.1909; *Hufvudstadsbladet* nro 118, 3.5.1910.

770 Oskar Merikanto Aino Acktéille 7.7.1908. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma Coll. 4.12.

771 ”Musikikirjeitä Leipzigistä.” III. Uusi Suometar nro 111B, 15.5.1888.

lehdessä julkaistussa artikkelissaan ”Konserttikatsaus syyskauteen 1908” Merikanto kirjoitti myös oopperasta. Hän totesi, että syyskaudella Helsingissä oli ollut enemmän konsertteja kuin koskaan aiemmin, ja siksi marras- ja joulukuussa yleisömäärät olivat vähentyneet.

Musikaalista yleisöämme veroitetaan aivan liiaksi. Se ei jaksa kaikkia puolikuntaisia koti- ja ulkomaisia taiteilijoita kuulla. [...] Konserttitulva voi ehkä vieläkin suureta – mutta konsertinantajien omaksi vahingoksi. [...] Orkesterin jäsenet vaativat – syystä kyllä – palkkojansa korotettaviksi, mutta orkesterin tulot vähenevät vuosi vuodelta. [...] Olemme joutuneet tärkeään käännekohtaan musiikkielämässämme. [...] jotain on tehtävä, joku uusi suunta on puhkaistava. [...]

Mikä on se voima, uusi taidelaji, joka musiikkielämällemme kykenee uutta virikettä antamaan, virkistävää vaihtelua luomaan, nuorekasta innostusta puhaltamaan niin esiintyjiin kuin kuulijoihin? Se on ooppera! Aika on entisen Suomalaisen oopperan haudastaan nousta entistä ehompana ja elinvoimaisempana.⁷⁷²

Oskar Merikanto kirjoitti kotimaista oopperaa koskevista ajatuksistaan myös *Nuori Suomi Joulualbumiin* vuonna 1909. Albumin toimitus oli pyytänyt kotimaista oopperaa koskevat kannanotot myös Robert Kajanukselta, Aino Acktéltä, Verner Söderhjelmiltä (1859–1931), Heikki Klemetiltä, Karl Flodinilta, Otto Kotilaiselta, Alku Siikaniemeltä (ent. Sieberg, 1862–1948), Armas Lindgréniltä (1874–1929) ja Larin-Kyöstiltä (Kyösti Larsson 1873–1948). Vastaukset julkaistiin albumissa otsikolla ”Kotimainen ooppera. Muutamia sanoja vastaukseksi kysymykseen: mitä ajattelen kotimaisesta oopperasta.”

Oskar Merikanto aloitti vastauksensa toteamalla, että tuntui kummalliselta ajatella Helsingin vilkasta musiikkielämää ilman oopperaa. Epäilemättä Merikannon kirjoituksen taustalla oli *Pohjan neidin* kohtalo. Suomessa ei ollut oopperaa, jossa *Pohjan neiti* olisi voitu esittää. Kun teosta ei otettu sinne esitettäväksi, oli vaihtoehtoja vähän, ellei säveltäjä itse pystynyt järjestämään esityksiä. Merikanto totesi kirjoituksessaan, että ooppera aiheuttaisi suuria kustannuksia, mutta samalla hän totesi, että ”Se yleisö, joka oopperasta voi nauttia ja sitä ymmärtää, on kaikkialla monin kerroin suurempi kuin tavallinen konserttiyleisö.” Oopperan perustamista puolsi Merikannon mukaan myös se, että Suomessa oli jo tuolloin päteviä oopperalaulajia, erinomainen oopperakapellimestari (Armas Järnefelt), hyvä taiteellinen ohjaaja (Emmy Achté), taitava ohjaaja (Jalmari Finne), mainio oopperakuoro (Suomen Laulu) ja kaksi hyvää orkesteria. Merikannon mielestä aluksi, kotimaisten oopperoiden puutteessa, Jalmari Finne olisi voinut kääntää ulkomaisia oopperoita.⁷⁷³

Oskar Merikanto pohti myös oopperan tilakysymystä. Kansallisteatteri ei hänen tietonsa mukaan mielellään olisi ottanut oopperaa oman työnsä kilpailijaksi, mutta

⁷⁷² *Valvoja* nro 1, 1909.

⁷⁷³ *Nuori Suomi Joulualbumi* 1909, 151.

”Eiköhän kuitenkin hyvällä tahdolla ja sovittelemalla voitaisi molempia taidesuuntia majoittaa saman katon alle [...]”⁷⁷⁴

Oskar Merikanto ehdotti kannanotossaan, että Helsinkiin perustetaan ”Suomalainen ooppera-osakeyhtiö”, jonka osakkeita myös maaseutukaupungit voisivat ostaa. Ajatuksena oli, että nämä kaupungit voisivat lähettää omia oopperaseurueitaan esiintymään Helsinkiin. Oopperan esityskieli olisi Merikannon mukaan pääasiassa suomi.

Suomalaiselle taiteelle tällä alalla merkityksellisiksi ja isänmaallista henkeä elähyttäväiksi tulisivat pääasiassa ne kotimaiset, suomalaiset oopperasävellykset, joita varmaan alkaisi tiheämmin nousta, kun maaperä niitä varten olisi varmistettu.⁷⁷⁵

Tätä maaperää *Pohjan neiti*-oopperalla ei vielä ollut. Ehkä Merikannon ajatuksissa oli myös se, että oopperaa perustamassa eivät todennäköisesti olisi ne henkilöt, jotka olivat arvostelemassa *Pohjan neitiä* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kilpailulautakunnassa.

⁷⁷⁴ *Nuori Suomi Joulualbumi* 1909, 152.

⁷⁷⁵ Merikanto 1909, 152. Muista Joulualbumissa kirjoittaneista henkilöistä kotimaisen oopperan perustamista puolsivat Kajanus, Ackté, Söderhjelm kuitenkin epäröiden hankkeen onnistumista, Kotilainen, Siikaniemi, Lindgrén ja Larin Kyösti. Klemetti epäili pysyvän oopperan kannattavuutta, Flodin kannatti tilapäisiä esityksiä. *Nuori Suomi Joulualbumi* 1909, 145–161.

8. Oskar Merikannon kansalliset aatteet

Oskar Merikanto oli yhteiskunnallisesti aktiivinen henkilö, joka toteutti aatteitaan sekä toiminnassaan että kirjoituksissaan. Hän osallistui laulu- ja soittojuhlatyöhön, sävelsi teoksia, jotka liittyivät syntyajankohtansa yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja toi esille kansallisia ajatuksiaan joko suoraan tai allegorioiden avulla lehtikirjoituksissaan ja musiikkiarvosteluissaan.

Oskar Merikannon kansallisessa ajattelussa oli sekä kulttuurisia että poliittisia painotuksia. Suomen kielen ja kulttuurin tukeminen tähtäsivät kansakunnan yhtenäistämiseen ja lujittamiseen, mutta oliko tässä työssä tarkoituksena itsenäisen kansallisvaltion luominen? Pirkko Rommin ja Maritta Pohlsin mukaan ”Yrjö Koskinen ei koskaan määrittänyt suomalaisuustaistelun päämäärää, koska tätä päämäärää ei ollut! Oli vain dynamiikkaa, jossa jokainen konkreettinen tavoite muuttui aina uuden tavoitteen edellytykseksi.”⁷⁷⁶

Fennomaaniliikkeeseen, jota Merikantokin edusti, kuului 1800-luvun loppupuolelta alkaen erilaisia ryhmiä. Valtakunnallisten laulu- ja soittojuhlien ohjelma edusti pääsääntöisesti myöntäväisyysuuntaa. Niillä paikallisilla juhlilla, joille Merikanto osallistui, korostui perustuslaillinen politiikka, ja esillä oli myös poliittiseen tilanteeseen kantaa ottavaa ohjelmistoa. Merikanto ei kuitenkaan ollut varsinaiseen puolueloimintaan osallistunut aktiivi, vaan toteutti aatteitaan osana muusikon työtään, kuten sävellyksissään.⁷⁷⁷ Hänen kuorolaulutuotannossaan voidaan erottaa kulttuurisesti ja poliittisesti painottuvia lauluja. Esimerkiksi *Oma tupa* J.H. Erkon runoon on kuin kuva Zacharias Topeliuksen *Maamme kirjasta*. Perustuslaillista⁷⁷⁸ politiikkaa edustava *Viirimme* vastusti liputuskieltoa ja luopumista Ruotsin vallan aikaisista perustuslaeista.

*Päivälehd*en toimittajana Oskar Merikanto kirjoitti lehden nuorsuomalaisten arvojen mukaan viitaten myös poliittisiin kysymyksiin, kuten Aina Mannerheimin konserttia koskeneessa kirjoituksessaan.⁷⁷⁹ Merikanto kuului ns. *Päivälehd*en pii-

⁷⁷⁶ Rommi ja Pohls 1989, 89.

⁷⁷⁷ *Uusi Suometar* nro 266, 17.11.1908; Oskar Merikanto oli mukana Helsingin Nuorsuomalaisen yhdistyksen arpajaisissa ja muissa tilaisuuksissa. Nuorsuomalaisen yhdistyksen naiset lähettivät Merikannolle laakeriseppeleen *Pohjan neidin* Helsingin esityksen jälkeen vuonna 1908. Helsingin nuorsuomalainen yhdistys oli myös Merikannon onnittelijoiden joukossa hänen täyttäessään 50 vuotta. Kantolan vieraskirja, Kansallisarkisto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.7.

Nuorsuomalainen puolue oli puolueorganisaationa heikko ja hajanainen. Myös sen talous oli heikko. ”Puolue oli mitä tyypillisin sivistyneistön kaaderipuolue verrattuna moderneisiin järjestöpuolueisiin [...] Pääosa jäsenistöstä kuului sivistyneistöön, joka ei ollut innostunut varsinaisesta puolueloiminnasta tai varojenkeruusta.” Vares 2000, 134 ja 137. Merikannon vaiheista sisällissodan aikana ei ole tietoa. Heikinheimo 1995, 412. Todennäköisesti hän teki muusikon työtään mahdollisuuksien mukaan.

⁷⁷⁸ Vuosisadan vaihteessa, kun ensimmäinen sortokausi oli alkanut, nuorsuomalaiset, suomalaisen puolueen liberaalit jäsenet ja ruotsinkieliset ryhtyivät yhteistyöhön sivuuttaen kielikysymyksen ja keskittyen Ruotsin vallan aikaisen perustuslain turvaamiseen ja venäläisen hallinnon laittomien toimien aktiiviseen vastustamiseen. Puntila 1971, 77–78.

⁷⁷⁹ *Päivälehti* nro 81, 27.3.1899. Tässä kirjoituksessa Merikanto tuki mustien surupukujen käyttöä konsertissa. Merikannon vertauskuvallista kirjoittelua edustaa Franz Lisztin *Hungaria*-teokseen liittyvät viittaukset. *Päivälehti* nro 245, 22.10.1902.

riin ja oli mukana myös *Päivälehd*en klubi-illoissa keskustelemassa ”politiikasta, taiteista, kirjallisuudesta ja uuden maailmankatsomuksen ulottuvuuksista.”⁷⁸⁰ Matti Huttunen on tutkimuksessaan osoittanut, että Oskar Merikanto edusti musiikkikirjoittelussaan saksalaista idealismia käyttäen suomeksi sovellettuina 1800-luvun saksalaisesta kielenkäytöstä peräisin olleita käsitteitä. Merikannon esteettinen ajattelun keskeisimpiä ideoita olivat ”nerous” ja ”originaalisuus”. Huttusen mukaan Merikanto oli saksalaisen idealismin uranuurtaja suomalaisessa musiikkikulttuurissa.⁷⁸¹ Oskar Merikanto oli jo Leipzigin opiskeluaikanaan kiinnostunut sekä paikallisesta että suomalaisesta musiikkielämästä. Merikannon *Uuteen Suomettareen* lähettämistä musiikkikirjeistä voi päätellä, että hän seurasi konserttien ja oopperaesitysten ohella myös saksalaisten sanomalehtien musiikkikirjoittelua. On ilmeistä, että hän havainnoi myös sitä, miten saksalaiset toimittajat musiikista kirjoittivat. *Päivälehd*en toimituksessa seurattiin aktiivisesti ulkomailla ilmestyneitä sanomalehtiä. Lehdet olivat myös Merikannon käytössä.

Musiikki ja kansansivistystoiminta liittyivät yhteen Oskar Merikannon työssä musiikilliseksi kansansivistystoiminnaksi, jonka taustalla oli snellmanilainen ajatus suomalaisista itsenäisenä kulttuurisena yhteisönään. Vuonna 1911 Kangasalla pitämässään esitelmässä Merikanto totesi: ”Emmekö saa olla kiitollisia siitä, että meillä on suomalainen musiikki, suomalainen säveltaide olemassa, joka meidät sympatian ja kunnioituksen siteillä yhdistää suuriin siivistysmaihin.”⁷⁸² Merikanto toi esille myös musiikin suomalaisia yhdistävän voiman. Hän viittasi suomalaisten kalevalaiseen lauluperinteeseen, jossa esi-isät olivat ilonsa ja surunsa ”säweliin pukeneet” ja totesi, että ”ne säweleet owat wielä tänäpäiwänä meidän ilomme ja ylpeytemme”.⁷⁸³

Vuonna 1903 Oskar Merikanto kirjoitti Aino Acktéle:

Uudet voitot, uudet kukat ja laakerit Sinua vartoovat. Varmaan omakin sydämesi ilosta sykähtelee, kun tätä ajattelet. Mutta vielä enemmän iloitsee siitä pieni ja ahdistettu syntymämaasi. Suomen nuoren taiteen olet sinä voimakkaasti kohottanut korkeammalle, kuin mitä se koskaan on ollut ja siten olet tehokkaasti auttanut sitä työtä, joka pyrkii kohottamaan maataamme sivistyksen avulla niin voimakkaaksi, ettei sitä väkivalloin voida nujertaa. Sillä kansa, jolla on sellaisia taiteilijoita, ei voi kuolla.⁷⁸⁴

Oskar Merikannon musiikillinen kansansivistystoiminta ilmeni erityisesti laulu- ja soittojuhlatyössä. Merikanto ei pitänyt juhlia vain suurina valtakunnallisina musiikkitapahtumina, vaan niiden yhteyteen kuului myös kansan parissa tehtävä sivistystyö, jonka osa musiikki oli.

780 Niiniluoto 1989, 44.

781 Huttunen 2011, 45.

782 Oskar Merikanto, ”Esitelmä musiikista”. *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

783 Oskar Merikanto, ”Esitelmä musiikista”. *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911.

784 Oskar Merikanto Aino Acktéle 24.7.1903. Kansalliskirjasto, Aino Ackté-Jalanderin kokoelma 4.12.

Merikanto kirjoitti *Wiipurin Sanomat* -lehden etusivulla julkaistussa artikkelissaan ”Laulujuhlat ja musiikki meillä”:

Laulujuhlat meillä ovat olleet suuria isänmaallisia juhlia, joissa Suomen laulu, Suomen soitto on mielissä sytyttänyt innostusta uhraamaan, alttiiksi antamaan työtä ja voimia kansamme edistyksen eteen; ne ovat lähentäneet kansanluokkia, ovat olleet apuna sen tunteen wireillä pitämisessä, että Suomen kansa on kokonaisuus, jonka hyväksi jokaisen jäsenen on unohdettava itsensä; ne ovat tehokkaasti vaikuttaneet kansan valistumiseen.⁷⁸⁵

Merikanto oli ammattimuusikko, jolle musiikin laatu oli tärkeää. Laulu- ja soittojuhlilla hän edusti kuitenkin jonkin verran toisenlaista näkemystä. Hän teki työtä kuoromusiikin edistämiseksi, mutta siten, että työ samalla toteutti hänen ajatustaan musiikillisesta kansansivistyksestä. Laulu- ja soittojuhlien kuorokilpailujen tuomarin roolissa Merikanto kannusti kuoroja korkeampitasoisiin suorituksiin. Tämän lisäksi hän piti huolta siitä, että myös maaseudun aloittelevat kuorot voisivat osallistua juhlille. Merikannon tavoitteena oli laajentaa musiikin osaajien joukkoa myös niille paikkakunnille, joilla ei ennestään ollut vahvoja musiikkiperinteitä. Tässä asiassa hän oli eri mieltä kuin esimerkiksi Heikki Klemetti, joka halusi laulu- ja soittojuhlien vaativammalla ohjelmalla kannustaa kuoroja parempiin suorituksiin. Klemetin mielestä laulu- ja soittojuhlaesiintymiset eivät olleet tarpeen aloitteleville kuoroille.⁷⁸⁶

Oskar Merikanto teki paljon työtä maaseudun lauluseurojen hyväksi vierailemalla pienilläkin paikallisilla juhlilla. Myös nuorisoseurojen toiminta oli tärkeää Merikannolle. Hän toimi luennoitsijana nuorisoseurojen järjestämällä ns. lomakursseilla⁷⁸⁷ ja osallistui lukuisille nuorisoseurojen järjestämille juhlille. Tässä toiminnassa voidaan nähdä yhteys perustuslaillisten luoman Kagaalin salaiseen ohjeeseen (1902). Siinä liikkeen työntekijöitä opastetaan mm. kansan valistamiseen poliittisesta tilanteesta ja vastarintaa edustavien ajatusten levittämiseen maaseudulle.⁷⁸⁸

Työntekijät perustavat mahdollisuuden mukaan laulu- ja lukuseuroja kansan keskuuteen, pitävät sivistäviä esitelmiä, jotka voivat antaa aihetta valaisevaan ja isänmaallista herätystä edistävään keskusteluun. [...]

Erittäin tärkeää on, että työntekijät ottavat osaa nuorisoseurojen harrastuksiin ja tarjoavat näille palveluksiaan olemalla apuna kokousohjelman suorittamisessa. [...]

Tärkeätä on, että työntekijät vaikuttavat ”Vapaitten lehtisten” ja Fria ordin” levittämiseksi, koska nämä sanomalehdet tätä nykyä ovat ainoat julkaisut, jotka vapaasti voivat lausua ajatuksensa valtiollisesta asemasta. [...] ⁷⁸⁹

785 *Wiipurin Sanomat* nro 169, 26.6.1896.

786 Mm. *Säveletär* nro 13 & 14, 1908.

787 *Suur-Savo* nro 125, 28.12.1906 ja nro 3, 9.1.1907.

788 ”Kagaalin arkistoa” 1939, 236.

789 ”Kagaalin arkistoa” 1939, 236–237.

Lähteiden mukaan ei ole näyttöä siitä, että Oskar Merikanto olisi osallistunut aktiivisesti vastarintaliike Kagaalin toimintaan. Hän kuului kuitenkin *Päivälehd*en piiriin ja edusti perustuslailliseen poliittiseen ryhmittymään kuuluneita aatteita.⁷⁹⁰ Oskar Merikannon kanssa lauluja luoneen J.H. Erkon veli, *Päivälehd*en päätoimittaja Eero Erkko kuului aktiivisiin Kagaalin jäseniin. On ilmeistä, että Oskar Merikanto oli tietoinen Kagaalin toiminnassa. Kagaalin työtä pidettiin hyvin isänmaallisena, ja siihen osallistui ympäri maata suuri joukko ihmisiä. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että Oskar Merikannon työ nuorisoseurojen hyväksi vastasi Kagaalin vuoden 1902 salaisen ohjeen sisältämiä tavoitteita.⁷⁹¹ Näiden tavoitteiden mukaisesti levisivät todennäköisesti myös Merikannon voimakkaimmin kantaa ottaneet laulut, *Viirimme* ja *Kansan marssi*.

Oskar Merikanto teki työtään aikakautena, johon kuului myös kielikysymys. Hän syntyi suomenkieliseen perheeseen ja kävi koulua suomenkielisessä alkeisopistossa. Tuohon aikaan koulussa luettiin opetussuunnitelmaan kuulunutta Zacharias Topeliuksen kirjoittamaa *Maamme kirjaa*, jonka avulla yhteistä kansakäsitystä rakennettiin. Kielitaustastaan huolimatta Merikanto osasi myös ruotsin kieltä niin, että hän saattoi tarvittaessa mm. kirjoittaa kirjeitä ruotsiksi. Hän oli opiskellut ruotsia alkeisopistossa hyvällä menestyksellä kolme vuotta, muusta ruotsin kielen opiskelusta ei ole tietoa.⁷⁹² On mahdollista, että Merikanto sai lisäoppia opettajaltaan Lauri Hämäläiseltä, joka Ruotsissa suorittamiensa opintojen perusteella osasi ruotsin kieltä.

Oskar Merikannon sävellystuotanto on pääasiassa suomenkielistä. Hän kuitenkin sävelsi myös mm. ruotsinkielisiin runoihin. Svenska Folkskolans Vänner -järjestö tilasi Oskar Merikannolta kaksi laulua Helsingissä vuonna 1907 pitämiensä valtakunnallisten laulu- ja soittojuhlien ohjelmaan. Juhlakonsertin ohjelmassa oli Merikannon säveltämät laulut *Vi vänta J. Bergmanin runoon* ja *I vårstormens tid*, Daniel Fallströmin (1858–1937) runoon sekakuorolle.⁷⁹³

Oskar Merikanto ei ottanut kantaa suomen kielen puolesta yhtä voimakkaasti kuin vanhasuomalaiset fennomaanit. Suhtautumisessa ruotsin kieleen hänen käsitöksensä vastasivat lähinnä nuorsuomalaisia aatteita, joiden mukaan kielikysymys ei ollut ensisijainen ongelma. Merikanto kuitenkin korosti suomen kielen tärkeyttä monessa yhteydessä. Hän otti sanomalehdessä kantaa Vaasan vuoden 1994 kaksikielisten laulu- ja soittojuhlien kielikysymykseen toteamalla, että Vaasassa yhteisesti laulettu *Maamme*-laulukin tuntui ”wiralliselta”, koska ”siinä ei tuntunut yleisesti kajahtawan sama sydämmestä lähtewä säwel.”⁷⁹⁴

Suomenkielinen ooppera ja säännöllisen oopperatoiminnan aloittaminen olivat

790 Jean Sibeliuksen poliittisesta toiminnasta ks. Murtomäki 2007.

791 Veijo Murtomäki on pohtinut Jean Sibeliuksen suhdetta Kagaalin toimintaan. Murtomäki 2007, 63.

792 Heikinheimo 1995, liite 2.

793 *Program för Svenska Folkskolans Vänner 4. sång och musikfest*. Helsingfors 6–9 juni 1907. Sibelius-museo; Leikearkisto. Finlandssvenska och finska sångfester. Sibelius-museo; Svenska Folkskolans Vänner -järjestö painatti laulun *I vårstormens tid* (*De viner i skogen*) vuonna 1926.

794 *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894.

olleet Oskar Merikannon mielessä jo Leipzigin opiskeluajoista (1888–1889) alkaen. Hän seurasi Leipzigissa paikallisia oopperaesityksiä ja kertoi niistä *Uuteen Suometareen* lähettämissään musiikkikirjeissä. Musiikkikirjeistä voi päätellä, että ooppera taidemuotona teki jo tuolloin häneen suuren vaikutuksen.⁷⁹⁵

Oskar Merikannon ajatuksissa myös oopperaan liittyi kansansivistyksellinen tehtävä. Hän kirjoitti *Valvoja*-lehdessä vuonna 1907 otsikolla ”Oopperanäytännöt” katsauksen ja arvostelun Helsingissä järjestetyistä oopperaesityksistä ja totesi:

Toivottavasti saamme vastaisuudessa yhä enemmän kuulla suomen kielellä ooperoita esitettävän, silloin on varmaan suomenkielinenkin yleisö ooperayrityksille suuremman kannatuksen antava kuin tähän asti. Ja kansamme musikaalisena kasvattajana ja sivistysvälikapaleena on meillä jo suomalainen oopera tarpeen.⁷⁹⁶

Neljä vuotta myöhemmin Merikanto osallistui Kotimaisen oopperan perustamiseen Aino Acktén ja Edvard Fazerin kanssa.⁷⁹⁷

Pohjan neiti -ooppera kantaesitettiin vuonna 1908 Viipurin laulu- ja soittojuhli-ilta.⁷⁹⁸ Vaikka kantaesitys Kansallisteatterissa olisi ollut Merikannolle tärkeää, toteutivat laulujuhlaympäristössä järjestetyt esitykset Merikannolle keskeisiä tavoitteita. Viipurissa *Pohjan neiti* vietiin teatteritalon esitysten jälkeen juhlakentälle, jossa tuhannet, myös maaseudun pieniltä paikkakunnilta tulleet kuorolaiset ja muu yleisö näkivät ensimmäisen kerran oopperaa. Kotimaiset solistit, orkesteri ja kuoro toteutivat esityksen, joka todisti Merikannolle, että suomalaiset kuuluivat sivistyskansojen joukkoon.

Oopperasta ja sen esityksistä kirjoitetut lehtiartikkelit osoittivat, että aikalaiset näkivät *Pohjan neidin* suurimmaksi arvoksi taiteellisten ansioiden sijaan oopperan kansallisen luonteen ja merkityksen. Juhlakentän laululavalla järjestetystä esityksestä muodostui kansallinen manifesti, joka päättyi *Maamme*-lauluun.

795 Mm. *Uusi Suometar* nro 111, 15.5.1888.

796 *Valvoja* nro 1, 1907.

797 Kotimainen ooppera – Inhemska operan 1911. Mm. Lampila 1997, 13.

798 *Elinan surma* Jalmari Finnen librettoon kantaesitettiin vuonna 1910 Kansallisteatterissa Merikannon johdolla.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Kansanvalistusseuran arkisto, Ca, Cb, Hf.

Kansalliskirjasto

Aino Ackté-Jalanderin kokoelma. Coll. 4.12, 4.55.

P.J. Hannikaisen kokoelma Coll. 308.3.

Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.

Ms. Mus. Oskar Merikanto

Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto

Kirjallisuusarkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (lyhenne KiA SKS)

J.H. Erkon kokoelma

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelma

Limingan kotiseutuarkisto

Abraham Ojanperän valokuva-arkisto

Sibelius-Akatemian kirjasto

Nuottikäsikirjoitukset, Oskar Merikanto, SA Ms Mus

Valokuvakokoelma

Sibelius-museo, arkisto

Edvard Fazerin kokoelma. Konstnärsbrev till Edvard Fazer. Finländska.

Leikekokoelma

Painamattomat lähteet

Hako, Pekka 1988: Kansanomaisuus Oskar Merikannon yksinlauluissa: tapaustutkimus yhden säveltäjän kahdeksasta laulusta. Pro gradu. Helsingin yliopisto.

Merikanto, Oskar 1898: Pohjan neiti. Ooppera kolmessa näytöksessä. Nuottijulkaisu (kopio partituurin käsikirjoituksesta) Sibelius-Akatemian kirjasto.

Käsikirjoitus on Kansalliskirjastossa Ms. Mus. Oskar Merikanto, myös pianosovituksen käsikirjoitus on Kansalliskirjastossa Ms. Mus. 163: Oskar Merikanto.

Pajamo, Reijo 1982: Erik August Hagfors (1827–1913) pedagogi ja kuoromies. Tutkimus Suomen ensimmäisen seminaarin laulun ja soiton lehtorista. Helsinki.

Tuppurainen, Erkki 1975: Suomen urkumusiikin kehitysvaiheita vuoteen 1939 saakka.

Pienpainatteen

Finne, Jalmari 1910: Libretto *Elinan surma*. 5-näytöksinen ooppera. Kirjoittanut Jalmari Finne. Säveltänyt Oskar Merikanto. Aihe G. v. Numersin näytelmästä 'Elinan surma'. Lilius & Hertberg Osakeyhtiö Helsinki.

Kansanvalistusseura Silmäys seuran työalaan ja vaikutustapaan. 1896. Kansanvalistus-seura Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1892, 1891. Kansanvalistusseura Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1897, 1896. Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1901, 1900. Kansanvalistusseura Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1909, 1908. Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1913, 1912. Kansanvalistusseura Helsinki.

Kansanvalistusseuran Kalenteri 1925, 1924. Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki.

Kevättervehdys Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlan johdosta Mikkelissä 1897. Kansanvalistusseura Helsinki.

Koitto, helppohintainen joulualbumi kansalle. Juhlajulkaisu Koiton kaksikymmenvuotisen toiminnan muistoksi 1903. Yrjö Weilin Helsinki.

Laulujuhla-Albumi, 1900. Toimittanut Kaunokirjailijaliitto. Helsingin laulujuhlaan kesäkuun 18–20 p. 1900. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Merikanto, Oskar 1905: *Fennia Rediviva* 6.XI.1905. K.F. Wasenius Helsingfors.

Merikanto, Oskar 1898: *Surumarssi Zachris Topeliuksen kuoleman johdosta.* K.F. Wasenius Helsinki.

Nuori Suomi. Päivälehdten Joulualbumi III 1893. Päivälehdten toimitus Helsinki.

Nuori Suomi. Päivälehdten Joulualbumi IV 1894. Päivälehdten toimitus Helsinki.

Nuori Suomi. Päivälehdten Joulualbumi VII 1897. Eero Erkko Helsinki.

Nuori Suomi XVdes Joulualbumi 1905. Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö Helsinki.

Nuori Suomi XVIIIsas Joulualbumi 1908. Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö Helsinki.

Nuori Suomi XIXsäs Joulualbumi 1909. Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö Helsinki.

Nuorten Airut. Helsingin nuorisoseuran kevätalbumi. Yrjö Weilin Helsinki 1905.

Rytkönen, Antti 1908: *Pohjan neito, ooppera III:ssa näytöksessä, libretto ja käsiohjelma.* Karjalan kirjapaino osakeyhtiön kirjapaino Viipuri.

Savonlinna 87. *Savonlinnan Oopperajuhlat 1912–1987, 1987.* Savonlinnan Oopperajuhlien Kannatusyhdistys r.y. Savonlinna.

Suomen Kansanvalistus-seura 1874. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino Helsinki.

Särkkä, Irma-Liisa 1973: *Laulu- ja soittojuhlat Suomessa autonomian aikana v. 1881–1917.* Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, Historian laitos Jyväskylä

Laulu- ja soittojuhlien ohjelmat

Kansanvalistus-seuran juhla kokouksen sekä laulu- ja soittojuhlan ohjelma 1884. Jyväskylän kirjapaino Jyväskylä.

Ohjelma Kansanvalistus-seuran viidennelle juhla kokoukselle ja Suomen toiselle yleiselle laulu- ja soittojuhlalle Jyväskylässä Kesäkuun 13, 14 ja 15 p:nä, 1887. Jyväskylän kirjapaino Jyväskylä.

Tampereella vietettävän Suomen kolmannen yleisen laulu- ja soittojuhlan ohjelma. Kesäkuun 19, 20 ja 21 p:nä 1888. Emil Hagelbergin ja kumpp. kirjapaino Tampere.

Ohjelma Kansanvalistus-seuran kuudennelle juhla kokoukselle sekä Suomen viidennelle yleiselle laulu- ja soittojuhlalle Jyväskylässä. Kesäkuun 13–16 p:nä 1890. Jyväskylän kirjapaino Jyväskylä.

Kansanvalistusseuran 7:s yleinen laulu- ja soittojuhla Turussa 1892. Ohjelma kesäkuun 18–21 p:nä 1892. Auran kirjapaino Turku.

Opas juhla vieraille Sortavalan laulu- ja soittojuhlassa 18–20 p. Kesäkuuta 1896. Sortavalan kirjapaino Sortavala.

Opas juhla vieraille Mikkelin laulu- ja soittojuhlassa 17–19 p. Kesäkuuta 1897. Aleksis Kasurisen kirjapaino Mikkeli.

Helsingin laulu- ja soittojuhlan opas 18–20/VI 1900. Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag Helsinki.

KVS Yleinen Laulu- ja Soittojuhla Turussa 15–17 VI 1905. Auran kirjapaino Helsinki.

Program för Svenska folkskolans vänner 4. sång och musikfest. Helsingfors 6–9 juni 1907. Aktiebolag F. Tilgmanns bok o. stentryckeri Helsingfors.

Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu-, soitto- ja urheilujuhlaan Viipurissa. Kesäkuun 19–21 P. 1908. Karjalan kirjapaino osakeyhtiö Viipuri.

Laulu- ja soittojuhla Hämeenlinnassa 1911. Opas. O.Y. Hämeenlinnan Uusi Kirjapaino Hämeenlinna 1911.

Opas Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlaan Savonlinnassa heinäkuun 4–6 p:nä 1913. Ete-lä-Savon Kirjapaino osakeyhtiö Savonlinna.

Opas Kansanvalistusseuran yleiseen laulu- ja soittojuhlaan Kuopiossa kesäkuun 19–21 p:nä 1914. Kuopion uusi kirjapaino.

Helsingissä kesällä 1921. Yhteissuomalaisen koulukokouksen 20–22/6, Kansanvalistusseuran laulujuhlien 23–26/6, Voimistelujuhlien 26–28.6. ja Messujen 28/6–2/7 ohjelmat sekä Helsingin Opas. Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag Helsinki.

Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlat Mikkelissä 15–17/6 1923. Ohjelma. Mikkelin uusi kirjapaino Mikkeli.

Oskar Merikannon kirjoitukset

”Musikikirjeitä Leipzigistä. I”. *Uusi Suometar* nro 29, 4.2.1888, 2.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. II”. *Uusi Suometar* nro 73B, 28.3.1888, 1.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. III”. *Uusi Suometar* nro 111B, 15.5.1888, 1.

”Musiki-kirjeitä Leipzigistä. IV”. *Uusi Suometar* nro 143, 22.6.1888, 2.

”Musiki-kirjeitä Leipzigistä. V”. U.S:n kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 230A, 2.10.1888, 2.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. VI”. U. Suometaren kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 15, 18.1.1889, 2.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. VII”. U.S:n kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 40, 16.2.1889, 2.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. VIII”. U.S:n kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 53, 3.3.1889, 2.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. IX”, U.S:n kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 76B, 31.3.1889, 1.

”Musikikirjeitä Leipzigistä. X”, U.S:n kirjeenvaihtajalta. *Uusi Suometar* nro 93A, 21.4.1889, 2.

”Waasan laulu- ja soittojuhlien musikaalinen puoli. I. Konsertit”. *Päivälehti* nro 145, 26.6.1894, 2.

”Waasan laulu- ja soittojuhlan musikaalinen puoli. II. Juhlakonsertti ja uudet sävellykset”. *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894, 2.

”Laulujuhla. Muutamia kirjeenvaihtajan tuumailuja ja jälkimuistoja matkalla Waasasta”. *Päivälehti* nro 146, 27.6.1894, 2.

”Laulujuhlat taas kansanjuhliksi”. *Päivälehti* nro 156, 8.7.1894, 2.

”Laulujuhlat ja musiikki meillä”. *Wiipurin Sanomat* nro 169, 26.6.1896, 1.

”Musiikkikatsaus kevätkauteen 1901. Konserttikatsaus – Uusi musiikkilehti `Euterpe’”. *Valvoja* nro 7–8, 1.7.1901, 445–448.

”Lyhyt katsaus musiikkikauteen 1901–1902”. *Valvoja* nro 5–6, 1.5.1902, 389–392.

”Katsaus musiikkielämääme syksyllä 1902”. *Valvoja* nro 12, 1.12.1902, 746–750.

”Lyhyt katsaus Helsingin musiikkielämään syyslukukaudella 1905”. *Säveletär* nro 1, 1906, 7–8.

”Lisäehdotus koraalivirsikirjoihin”. *Säveletär* nro 1, 1906, 9.

”Helsingin konserttikatsaus”. *Säveletär* nro 2, 1906, 17–18.

”Helsingin konserttikatsaus”. *Säveletär* nro 4, 1906, 40–42.

”Ulkomaanmatkalta. I. Urkurikoulut ja urkurien opetus”. *Säveletär* nro 13–14, 1907, 186–190.

”Ulkomaanmatkalta. II. Kirkkomusiikki ja seurakunnan laulu”. *Säveletär* nro 15–16, 1907, 203–206.

”Enrico Bossi urkujen ääressä”. *Säveletär* nro 22, 1907, 304–305.

- ”Oopperanäytännöt”. *Valvoja* nro 1, 1907, 407–409.
- ”Konserttikatsaus syyskauteen 1908”. *Valvoja* nro 2, 1909, 78–81.
- ”Musikaalisia mietelmiä”. *Valvoja* nro 1, 1909, 817–820.
- ”Kotimainen ooppera. Muutamia sanoja vastaukseksi kysymykseen: mitä ajattelen kotimaisesta oopperasta.” *Nuori Suomi XIXsäs Joulualbumi 1909*, 151–152.
- ”Oskar Merikantos nya opera Elinan surma”. *Tidning för musik* 5, 15.11.1910, 62–63.
- ”Esitelmä musiikista” Kangasalan laulu- ja soittojuhlilla”. *Aamulehti* nro 163, 18.7.1911, 3.

Kirjallisuus

- Aho, Juhani 1911: *Sanomalehtimiesajoiltani*. Otava Helsinki.
- Aho, Juhani 1900: *Katajainen kansani ja muita uusia ja vanhoja lastuja vuosilta 1891 ja 1899*. WSOY Porvoo.
- Aho, Kalevi 2008: ”Kalevala ja suomalainen taidemusiikki”. Teoksessa Piela, Ulla – Knuuttila, Seppo – Laaksonen, Pekka (toim.): *Kalevalan kulttuurihistoria*. SKS Helsinki, 82–121.
- Alapuro, Risto – Stenius, Henrik 1987: ”Kansanliikkeet loivat kansakunnan”. Teoksessa Alapuro, Risto – Liikanen, Ilkka – Smeds, Kerstin – Stenius, Henrik (toim.): *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä Vaasa, 8–52.
- Alhoniemi, Pirkko 1969: *Isänmaan korkeat veisut. Turun ja Helsingin romantiikan runouden patrioottiset ja kansalliset motiivipiirit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki.
- Anderson, Benedict 2007: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Alkuteos *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, suom. Joel Kuortti. Vastapaino Tampere.
- Andersson, Marjukka - Helenelund, Mikael - Jokinen, Annamari - Mäntyranta, Mika - Pajamo, Reijo 2007: *Leivästä, Sanasta ja Musiikista. Suomen Kanttori-urkuriliitto 100 vuotta*. Kirjapaja Helsinki.
- Andersson, Otto 1947: *Finlandssvenska musikfester under femtio år*. Förlaget Bro Åbo.
- Apo, Satu – Norrback, Märtha (toim.) 2005: *Topelius elää lever*. Atena Kustannus Oy Jyväskylä.
- Aspelin-Haapkyli, Eliel 1906, 1907, 1909 ja 1910: *Suomalaisen teatterin historia I-IV*. SKS Helsinki.
- Bergbom, Kaarlo 1872: ”Muutamia sanoja nykyisistä teatterioiloistamme”. Teoksessa *Kaarlo Bergbom ja Suomalaisen teatterin synty. Kaarlo Bergbomin kirjoitukset teatterioiloistamme 1872*. Otavan joulukirja 1960. Otava Helsinki, 19–44.
- Blomstedt, Kaarlo ja toimituskunta 1927, 1929, 1930, 1932 ja 1934: *Kansallinen elämäkerrasto I-V*. WSOY Porvoo.
- Brusniak, Friedhelm 1995: ”Chor und Chormusik”. Teoksessa *Die Musik in Gesichte und Gegenwart*. Allgemeine Enzyklopädie der Musik begründet von Friedrich Blume. Bärenreiter Stuttgart.
- Dahlhaus, Carl 1989: *Nineteenth-century music*. Alkuteos *Die Musik des 19. Jahrhunderts*. English translation by J. Bradford Robinson. University of California Press Berkeley.
- Dahlström, Fabian 1982: *Sibelius-Akatemia 1882–1982*. Sibelius-Akatemia Helsinki.
- Dahlström, Fabian 2009: ”Pacius ja kuorolaulu”. Teoksessa Lappalainen, Seija (toim.): *Fredrik Pacius Musiken som hemland = Kotimaana musiikki*. Svenska litteratursällskapet i Finland Helsingfors, 96–117.
- Eerola, Aulikki 2011: *Soiva L. Onerva*. Est-sarjan julkaisu nro 17. Sibelius-Akatemia Helsinki.
- Elfving, Jenny (toim.) 1928: *Suomen maakuntalaulut*. WSOY Porvoo.
- Elmgren-Heinonen, Tuomi: ”Irma Tervani”. Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 482–489.

- Elmgren-Heinonen, Tuomi 1938: *Toivo Kuula. Elämäkerta*. WSOY Porvoo.
- Erkko, Juhana Heikki 1908: *Kootut teokset I. Runoelmia. Edellinen osa 1868–1885*. Otava Helsinki.
- Erkko, Juhana Heikki 1910: *Kootut teokset II. Runoelmia. Jälkimmäinen osa 1886–1906*. Otava Helsinki.
- Erkko, Juhana Heikki 1911: *Kootut teokset IV. Kertomuksia ja kirjoitelmia*. Otava Helsinki.
- Erkko, Juhana Heikki 1900: *Pimeän tullen. Runoa ja suorasanaista*. Otava Helsinki.
- Erkko, Juhana Heikki 1899: *Runoelmia ja ajatelmia*. Otava Helsinki.
- Falck, Erkki 1958: ”Abraham Ojanperä”. Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 230–237.
- Fewster, Derek 2006: *Visions of Past Glory. Nationalism and Construction of Early Finnish History*. Finnish Literature Society Helsinki.
- Finne, Jalmari 1939: *Ihmeellinen seikkailu. Ihmisiä, elämyksiä, mietteitä*. K.J. Gummerrus osakeyhtiö Jyväskylä – Helsinki.
- Flodin, Karl 1900: *Finska musiker och andra uppsatser i musik*. Söderström Helsingfors.
- Gallen-Kallela-Sirén, Janne 2001: *Minä palaan jalanjäljelleni. Akseli Gallen-Kallelan elämä ja taide*. Otava Helsinki.
- Gallen-Kallela, Kirsti 1992 (Kaari Raivio toim.): *Isäni Akseli Gallen-Kallela*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Gellner, Ernst 1998: *Nationalism*. Phoenix. London.
- Gummerrus, Herman 1925: *Aktiva kampår 1899–1910*. Söderström Helsingfors.
- Habermas, Jürgen 2004: *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Alkuteos *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* 1962, suom. Veikko Pietilä. Vastapaino Tampere.
- Haapanen, Toivo 1940: *Suomen säveltaide*. Otava Helsinki.
- Halila, Aimo 1963: *Jyväskylän seminaarin historia*. WSOY Porvoo – Helsinki.
- Hautsalo, Liisa-Maija 2011: ”Olavinlinnan Oopperajuhlien vuoden 1913 mainosjuliste. Uushermeneuttinen analyysi Oskar Merikannon toiminnasta Suomen 1900-luvun alun kulttuuri- maisemassa”. Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 78–96.
- Heikinheimo, Seppo 1985: *Aarre Merikanto. Säveltäjäkohtalo itsenäisessä Suomessa*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Heikinheimo, Seppo 1995: *Oskar Merikanto ja hänen aikansa*. Otava Helsinki.
- Helasvuo, Veikko 1963: *Kuorolaulun vaiheet*. Otava Helsinki.
- Hietala, Marjatta – Setälä, Päivi – Viikari, Matti – Endén Rauno (toim.) 1984: *Katsauksia tulkin- toja näkemyksiä historiasta historioitsijalle*. SHS Helsinki.
- Hobsbawm, Eric 1994: *Nationalismi*. Suom. Jari Sedergrén - Jussi Träskilä - Risto Kunnari. Alkuteos *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. Vastapaino Tampere.
- Hobsbawm, Eric – Ranger, Terece (ed.) 2006: *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press Cambridge.
- Hultin, Tekla 1935: *Päiväkirjani kertoo 1899–1914 I*. Kustannusosakeyhtiö Sanatar Helsinki.
- Huoponen, Nestor Emanuel 1901: *Kirvun Lauluseura 1881–1901. Muistokirjoitelma*. Viipurin uusi kirjapaino Viipuri.
- Huttunen, Matti 1993: *Modernin musiikin historian kirjoituksen synty Suomessa. Musiikkikäsitykset tutkimuksen uranuurtajien tuotannoissa*. Suomen Musiikkitieteellinen Seura Helsinki.
- Huttunen, Matti 2002: ”Autonomian aika”. Teoksessa Haapakoski, Martti – Heino, Anni – Huttunen, Matti – Lampila, Hannu-Ilari – Maasalo, Katri (toim.): *Suomen musiikin historia. Esittävä säveltaide*. WSOY Jyväskylä, 334–381.

- Huttunen, Matti 2002: "Ruotsin vallan aika". Teoksessa Haapakoski, Martti – Heino, Anni – Huttunen, Matti – Lampila, Hannu-Ilari – Maasalo, Katri (toim.): *Suomen musiikin historia. Esittävä säveltaide*. WSOY Jyväskylä, 309–334.
- Huttunen, Matti 2010: "Musiikin historian kertomuksen mallit: näkökulmia 1900-luvun alkupuolen suomalaisen musiikin historian kirjoitukseen". *Musiikki* 3–4, 53–70.
- Huttunen, Matti 2011: "Oskar Merikanto musiikkikirjoittajana ja musiikkikriitikkona n. 1892–1910". Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 36–52.
- Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.) 2003: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino Tampere.
- Ilmavirta, Veijo (toim.) 1983: *Sata, Sata, Sata...Ylioppilaskunnan Laulajat 1883–1983*. Osa I ja osa II. Ylioppilaskunnan Laulajat Helsinki.
- Immonen, Kari – Leskelä-Kärki, Maarit (toim.) 2001: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki.
- Inkilä, Arvo 1960: *Kansanvalistusseura Suomen vapaassa kansansivistystyössä*. Otava Helsinki.
- Jansen, Ea 1998: "Maamme-laulun tulo Viroon". Teoksessa Kolbe, Laura – Valjus, Risto – Wrede, Johan (toim.): *Soi sana kultainen. Vårt land. Maamme-laulun viisitoista vuosikymmentä. Vår nationalsång 150 år*. Yliopistopaino Helsinki, 83–102.
- Jukola, Martti 1930: *Juhana Heikki Erkko. Elämä, runoilijatoiminta ja teokset. Kirjallisuushistoriallinen tutkimus I osa* (vuoteen 1890). Väitöskirja Helsingin yliopisto.
- Jukola, Martti 1939: *Juhana Heikki Erkko. Elämä, runoilijatoiminta ja teokset. Kirjallisuushistoriallinen tutkimus II osa* (1890–1906). Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Jussila, Osmo 1983: *Venäläinen Suomi*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Jussila, Osmo 1987: *Maakunnasta valtioksi. Suomen valtion synty*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Jussila, Osmo 2007: *Suomen historian suuret myytit*. WSOY Helsinki.
- Jyrkinen, A. – Jääskeläinen, V. – Koho, A. – Virolainen, E. (toim.) 1993: *Kirvun Lauluseura 1901–1944*. II osa. Kirvu-Säätiö Imatra.
- "Kagaalin arkistoa" 1939. Kokoelma vuosina 1899–1905 ilmestyneitä poliittisia lentolehtisiä, julkisteita, kiertokirjeitä y.m. Julkaissut Eduskunnan kirjasto. Helsinki.
- Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus Helsinki.
- Karila, Tauno 1954: *Vesimaisemat Jean Sibeliuksen, Oskar Merikannon ja Yrjö Kilpisen yksinlaulujen melodiikassa. Vertaileva tutkimus luonnonkuvien ja niitä vastaavien melodiahahmojen rakenneyhtäläisyyksistä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Karkama, Pertti 1982: *Vapauden muunnelmat. J.L. Runebergin maailmankatsomus hänen epiikkansa pohjalta*. SKS Helsinki.
- Karkama, Pertti 2001: *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki.
- Karkama, Pertti 2008: "Kalevala ja kansallisuusaate". Teoksessa Piela, Ulla – Knuuttila, Seppo – Laaksonen, Pekka (toim.): *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1170. Tiede. SKS Helsinki, 124–169.
- Kaukonen, Toini-Inkeri 1984: *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. WSOY Porvoo.
- Ketomäki, Hannele 2011: "Oskar Merikanto Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla". Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 53–77.
- Kivijärvi, Erkki 1994: "Muutamia muistelmia Päivälehdessä ajoilta". Teoksessa Mällinen, Teuvo, toim.: *Nuoren Suomen ytimessä. Näkökulmia nuorsuomalaisuuteen ja Nuori Suomi -albumiin*. Helsingin Sanomat – Kaleva, Jyväskylä, 71–76.

- Kivitie, Valma 1958: "Wäinö Sola". Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltäiteilijöiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 432–439.
- Klemetti, Armi 1955: *Muistelen*. WSOY Porvoo.
- Klemetti, Armi 1963: *Välähdyksiä elämästäni*. WSOY Porvoo.
- Klemetti, Dagmar – Löthman, Tilda – Pälwiö, Juho (toim.) 1911: *Kansanopiston laulukirja*. Nuottipainos. Kansanvalistusseura Helsinki.
- Klemetti, Heikki 1947: *Elämää jota elin*. WSOY Porvoo.
- Klemetti, Heikki 1929: "Hämäläinen, Lauri". Teoksessa *Kansallinen elämäkerrasto* II osa. WSOY Porvoo, 524.
- Klemetti, Heikki 1949: *Maailman mylläkössä*. WSOY Porvoo.
- Klinge, Matti 1967: *Ylioppilaskunnan historia*. Toinen osa 1853–1871. WSOY Porvoo.
- Klinge, Matti 1968: *Ylioppilaskunnan historia*. Kolmas osa 1872–1917. WSOY Porvoo.
- Klinge, Matti 1981: *Suomen sinivalkoiset värit*. Otava Helsinki.
- Klinge, Matti 1986: *Senaatintorin sanoma. Tutkielmia suuriruhtinaskunnan ajalta*. Otava Helsinki.
- Klinge, Matti 1997: *Kaukana ja kotona*, suom. Marketta Klinge. Schildts Espoo.
- Klinge, Matti 1997: *Keisarin Suomi*, suom. Marketta Klinge. Schildts Espoo.
- Klinge, Matti 2004: *Poliittinen Runeberg*, suom. Marketta Klinge. WSOY Helsinki.
- Koistinen, Tero – Kruuspere, Piret – Sevänen, Erkki – Turunen, Risto (toim.) 1999: *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. SKS Helsinki.
- Kolbe, Laura – Valjus, Risto – Wrede, Johan (toim.) 1998: *Soi sana kultainen. Vårt land. Maamme-laulun viisitoista vuosikymmentä. Vår nationalsång 150 år*. Yliopistopaino Helsinki.
- Konttinen, Riitta 2001: *Sammon takajat. Nuoren Suomen taiteilijat ja suomalaisuuden kuvat*. Otava Helsinki.
- Koski, Pirkko (toim.) 1999: *Näin muuttuu maailma, Eskoni. Tulkintoja kansallisinäyttämöstä*. Helsinki University Press. Helsinki.
- Koskimies, Aukusti Valdemar 1926: *Vuosien varrelta. Runoelmia*. WSOY Porvoo.
- Koskimies, Rafael 1965: *Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki.
- Krohn, Helmi 1949: *Kun suuret olivat pieniä*. Otava Helsinki.
- Kuopiosta Suomeen 1985. *Kirjallisuutemme aatesisältöä 1880-luvulla*. Snellman-instituutin julkaisuja 2. Kustannuskiila Kuopio.
- Kurkela, Vesa 1989: *Musiikkifolklorismi ja järjestökulttuuri. Kansanmusiikin ideologinen ja taiteellinen hyödyntäminen suomalaisissa musiikki- ja nuorisojärjestöissä*. Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja 3. Gummerus Jyväskylä.
- Kurkela, Vesa 2010: "Kansallismielisyys Suomen musiikin historian tutkimuksessa". *Musiikki* 3–4, 24–42.
- Kuusi, Sakari 1946: *Aksel August Granfelt. Elämä ja toiminta*. Otava Helsinki.
- Laitinen, Heikki 2003: *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa*. Acta Universitatis Tamperensis 943. Tampere.
- Lampila, Hannu-Ilari 1997: *Suomalainen ooppera*. WSOY Porvoo.
- Larmola, Yrjö 1990: *Poliittinen Eino Leino. Nuorsuomalaisuus ja poliittinen pettymys Eino Leinon tuotannossa 1904–1908*. Otava Helsinki.
- Lassila, Pertti 2008: *Syvistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki.

- Lehtonen, Eeva-Liisa 1994: *Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun*. Suomen Historiallinen Seura Helsinki.
- Lehtola, Jan 2011: "Merikanto-reseptio hänen elinaikanaan". Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 13–35.
- Lehtola, Jan 2011: "Oskar Merikannon urkusävellykset". Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 97–118.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 1984: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905*. Suomen Historiallinen Seura Helsinki.
- Leppänen, Glory 1962: *Tulesta tuhaksi. Emmy Achté ja hänen maailmansa*. Otava Helsinki.
- Liikanen, Ilkka 1987: "Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisena ja organisatorisena keskuksena". Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Alapuro, R. – Liikanen, I. – Smeds, K. – Stenius, H. Kirjayhtymä Vaasa, 126–141.
- Liikanen, Ilkka 1999: *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Suomen Historiallinen Seura Helsinki.
- Liikanen, Ilkka 1999: "Kansallinen liike ja järjestäytyminen Suomessa ja Virossa". Teoksessa Koistinen, T. – Kruuspere, P. – Sevänen, E. – Turunen, R. (toim.) *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki, 47–83.
- Liikanen, Ilkka 2003: "Kansa". Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino Tampere, 257–307.
- Lille, Martha 1968: "Mally Burjam-Borga". Teoksessa Pulkkinen Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 362–367.
- Loima, Jyrki 2006: *Myytit, uskomukset ja kansa. Johdanto moderniin nationalismiin Suomessa 1809–1918*. Yliopistopaino Helsinki.
- Luukkonen, Anna-Liisa 1958: "Greta von Haartman". Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 524–529.
- Lönnrot, Elias (toim.) 2005: *Kalevala*. SKS Helsinki.
- Majamaa, Raija – Tiirakari, Leeni 2006: *J.V. Snellman. Valtioviisas vaikuttaja*. SKS Helsinki.
- Malisto, Kyllikki 1980: *P.J. Hannikainen aikalaistensa parissa*. SULASOLin Pohjois-Karjalan piiri ry, Joensuu.
- Marvia, Anja 1978: "Merikanto, Frans Oskar". Teoksessa Otavan iso musiikkitietosanakirja. Osa 4. Otava Helsinki, 235.
- Mikkola, Kati 2006: "Suomen kehkeytyminen omaksi itsekseen. Herder ja Topeliuksen Maamme kirja". Teoksessa Ollitervo, Sakari – Immonen, Kari (toim.): *Herder, Suomi, Eurooppa*. SKS Helsinki, 414–444.
- Mikkola, Kati 2008: "Maamme kirja Kalevalan tulkitsijana". Teoksessa Piela, Ulla – Knuuttila, Seppo – Laaksonen, Pekka (toim.): *Kalevalan kulttuurihistoria*. SKS:n toimituksia 1179. Tiede. SKS Helsinki, 170–189.
- Murto, Seppo (toim.) 1977: *Tauno Äikää. Juhlakirja*. Organum Helsinki.
- Murto, Veijo 2007: *Sibelius ja isänmaa*. Tammi Helsinki.
- Mäkelä, Tomi (Bilaga av Silke Bruns) 2009: *Pacius, kompositör i Finland*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 732. Svenska litteratursällskapet i Finland Helsingfors.
- Mäkinen, Timo 1984: "Musiikin näköaloja laulujuhliemme 100-vuotistaipaleelta". Teoksessa *Kaiu, kaiu lauluni. Laulu- ja soittojuhlien historia*. Otava Helsinki, 100–150.

- Nevala, Marja-Liisa (toim.) 1989: *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Tietolipas 94. SKS Helsinki.
- Nieminen, Jaana 2002: ”Nuorsuomalaisen puolueen organisoituminen vuosina 1905–1908”. Teoksessa Vares, Vesa (toim.): *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus. Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*. Koppijyvä Jyväskylä, 81–122.
- Nieminen, Hannu 2006: *Kansa seiso! loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1908–1917*. Vastapaino Tampere.
- Niiniluoto, Marja (toim.) 1989: *Tapahtui Päivälehdessä aikaa. Ihmisiä, vuosia, elämää*. Päivälehti, Helsingin Sanomat toimituksia III. Helsingin Sanomat Helsinki 1989.
- Nisbet, H.B. 2006: ”Kansakunta historiassa”. Teoksessa Ollitervo, Sakari – Immonen, Kari (toim.): *Herder, Suomi, Eurooppa*. SKS Helsinki, 90–113.
- Nordman, Peter 1907: ”Martin Wegelius och Svenska Folkskolans Vänner”. Teoksessa *Till minne av Martin Wegelius*. Svenska Folkskolans Vänner Helsingfors, 27–36.
- Nurmiainen, Jouko 2007: ”’Kuvitellut yhteisöt’ nationalismin historiassa”. Johdanto teoksessa Andersson, Benedict: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*, suom. Joel Kuortti. Vastapaino Tampere, 9–23.
- Nygård, Toivo – Kallio, Veikko 2003: ”Rajamaa”. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.): *Suomen historian pikkujättiläinen*. WSOY Porvoo, 537–593.
- Närhinen, Salla – Tiitta, Allan (toim.) 2006: *Maamme-laulusta joulukuun kuudenteen*. Topelius-seuran julkaisuja 2. Helsinki 2006.
- Paaskoski, Jyrki 2002: ”’Tuo siunattu 80-luku’ – nuorsuomalaisuuden aatteellinen tausta”. Teoksessa Vares, Vesa (toim.), *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus. Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*. Koppijyvä Jyväskylä, 21–80.
- Pajamo, Reijo 1987, *Maakuntalaulumme*. WSOY Porvoo.
- Pajamo, Reijo 1998: ”Maamme-laulu ja koulut”. Teoksessa Kolbe, Laura – Valjus, Risto – Wrede, Johan (toim.): *Soi sana kultainen. Vårt land*. Yliopistopaino Helsinki, 53–67.
- Pajamo, Reijo (kirj. ja toim.) 1982: *Sulasol 60 vuotta. Juhlakirja*. Sulasol Kuopio.
- Pajamo, Reijo ja Tuppurainen, Erkki 2004: *Suomen musiikin historia. Kirkkomusiikki*. WSOY Porvoo.
- Pakkanen, Outi (toim.) 1988: *Aino Ackté. Pariisin primadonna*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Pakkasvirta, Jussi – Saukkonen, Pasi 2005: *Nationalismit*. WSOY Helsinki.
- Parmanen, Eino I. 1936: *Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. I osa. Routakauden puhkeaminen ja sen ensimmäiset vuodet*. WSOY Porvoo – Helsinki.
- Parmanen, Eino I. 1937: *Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. II osa. Sorron kiristyminen. Aika Bobrikovin kuolemaan saakka*. WSOY Porvoo – Helsinki.
- Parmanen, Eino I. 1939: *Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. III osa. Taistelun ja jännityksen aikaa. Raju ilma yltymässä myrskyksi*. WSOY Porvoo – Helsinki.
- Parmanen, Eino I. 1941: *Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. IV osa. Suurlakko ja sitä lähinnä seurannut aika*. WSOY Porvoo – Helsinki.
- Peltonen, Matti 1999: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus Helsinki 1999.
- Pesola, Väinö 1945: ”Oskar Merikanto”, kirjassa Ranta, Sulho (toim.): *Suomen säveltäjiä. Puolentoista vuosisadan ajalta*. WSOY Porvoo, 293–299.
- Piela, Ulla – Knuuttila, Seppo – Laaksonen, Pekka (toim.) 2008: *Kalevalan kulttuurihistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1170*. Tiede. SKS Helsinki.

- Polvinen, Tuomo 1984: *Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Poroila, Heikki 1994: *Oskar Merikannon sävellykset*. Suomen musiikkikirjastoyhdistys Helsinki.
- Punttila, L.A 1971: *Suomen poliittinen historia 1809–1966*. Otava Helsinki.
- Pulkkinen, Maire (toim.) 1958: *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki .
- Ranta, Sulho 1945: ”Emil Sivori”. Kirjassa Ranta, Sulho (toim.): *Suomen säveltäjiä. Puolentoista vuosisadan ajalta*. WSOY Porvoo, 239–244.
- Rautavaara, Einojuhani 1958: ”Eino Rautavaara”. Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 382–387.
- Reinikainen, Antti (toim.) 2000: *Suomen Laulu 1900–2000*. Suomen Laulu, Tamperepaino Oy Tampere.
- Reuter, J.N. 1928: ”Kagalen”. *Ett bidrag till Finlands historia 1899–1905. I*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Reuter, J.N. 1930: ”Kagalen”. *Ett bidrag till Finlands historia 1899–1905. II*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Rommi, Pirkko 1964: *Yrjö-Koskisen linja. Myöntyväisyyssuunnan hahmottuminen Suomalaisen puolueen toimintalinjaksi*. Kustannusosakeyhtiö Aalto Lahti.
- Rommi, Pirkko – Pohls, Maritta 1989: ”Poliittisen fennomanian synty ja nousu.” Teoksessa Tommila, Päiviö – Pohls, Maritta (toim.): *Herää Suomi*. Kustannuskiila Oy Jyväskylä, 69–118.
- Rytönen, Alli 1946: *Päivälehdien historia 2. Päivälehdien ulkonaiset puitteet ja kirjalliset profiilit*. Sanoma Oy Helsinki 1946.
- Salmenhaara, Erkki 1996: *Suomen musiikin historia 2. Kansallisromantiikan valtavirta 1885–1918*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Salokangas, Raimo 2003: ”Itsenäinen tasavalta”. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.): *Suomen historian pikkujättiläinen*. WSOY Porvoo, 597–689.
- Sarajas-Korte, Salme 2004: ”Axel Gallén”. Teoksessa Steffa, Liisa (toim.): *Suomalaisia taiteilijoita*. Otava Helsinki, 128–148.
- Sarjala, Jukka 1994: *Musiikkimaun normitus ja yleinen mielipide. Musiikkikritiikki Helsingin sanomalehdistössä 1860–1888*. Turun yliopisto Turku.
- Sata vuotta Suomen sivistyselämää*, 1911. Kansavalistusseura Helsinki.
- Savolainen, Pentti 1980: *Aino Acktésta Martti Talvelaan*. Savonlinnan oopperayhdistyksen kansatusyhdistys Savonlinna.
- Savolainen, Pentti 1995: *Balladi Olavinlinnan oopperajuhlista*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Savolainen, Raimo 2006: *Sivistyksen voimalla. J.V. Snellmanin elämä*. Edita Helsinki.
- Seppänen, Paavo ja Seppänen, Pekka 1983: ”Sata laulun vuotta. Tutkimus Ylioppilaskunnan Laulajista 1882–1982”. Kirjassa Ilmavirta, Veijo (toim.): *Sata, Sata, Sata...Ylioppilaskunnan Laulajat 1883–1983. Osa I*. Ylioppilaskunnan Laulajat Helsinki, 11–121.
- Sevänen, Erkki 1999: ”Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta”. Kirjassa Koistinen, Tero – Kruuspere, Piret – Sevänen, Erkki – Turunen, Risto (toim.): *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. SKS Helsinki, 15–46.
- Siikaniemi, Alku 1923: *Vanhan laulajan muistelmia*. WSOY Porvoo.
- Similä, Markus 2007: *Suomen laulut ja niiden tekijät*. Gummerrus Jyväskylä.
- Smeds, Kerstin – Mäkinen Timo 1984: *Kaiu, kaiu lauluni. Laulu- ja soittojuhlien historia*. Otava Helsinki.
- Smith, Anthony D. 1991: *National Identity*. University of Nevada Press Reno Nevada USA.

- Sola, Wäinö 1951: *Wäinö Sola kertoo*. WSOY Porvoo-Helsinki.
- Sola, Wäinö 1952: *Wäinö Sola kertoo II*. WSOY Porvoo-Helsinki.
- Suomalainen, Yrjö 1958: ”Naëmi Ingman-Starck”. Teoksessa Pulkkinen, Maire (toim.): *Suomalaisia musiikin taitajia. Esittävien säveltaiteilijoiden elämäkertoja*. Oy Fazerin musiikkikauppa Helsinki, 200–205.
- Suomalainen, Yrjö 1959: *Oskar Merikanto. Suomen kotien säveltäjä*. Otava Helsinki 1950.
- Sulkunen, Irma 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. SKS Helsinki.
- Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon* 1965. SKS Otava Helsinki.
- Syvöja, Hannu 1998: ”Suomen tulevaisuuden näen”. *Nationalistinen traditio autonomian ajan historiallisessa romaanissa ja novellissa*. SKS Helsinki.
- Talas, Suvi-Sirkku (toim.) 2003: *Tulen synty. Aino ja Jean Sibeliuksen kirjeenvaihtoa 1892–1904. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 910*. SKS Helsinki.
- Tarasti, Eero 1992: *Karl Collan ja yliopistolliset liedit. Romantiikan uni ja hurmio*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Tarkiainen, V. 1922: *Gustaf von Numers. Elämä ja teokset. Kirjallisuushistoriallinen tutkielma*. Otava Helsinki.
- Tawaststjerna Erik 1989: *Jean Sibelius. 1 osa*. Otava Helsinki.
- Tawaststjerna Erik 1989: *Jean Sibelius. 2 osa*. Otava Helsinki.
- Tommila, Päiviö (toim.) 1960: *Venäläinen sortokausi Suomessa*. WSOY Porvoo.
- Tommila, Päiviö (toim.) 1988: *Suomen lehdistön historia 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila Kuopio.
- Tommila, Päiviö 1989: ”Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella”. Teoksessa Tommila, Päiviö – Pohls, Maritta (toim.): *Herää Suomi*. Kustannuskiila Oy Kuopio, 51–65.
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo 1998: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edit Helsinki.
- Tommila, Päiviö 1999: *Suuri adressi*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Topelius, Zacharias 1982: *Maamme kirja*. Ennen myöhemmän ajan lisäyksiä ja uudelleen kuvitettuna. Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen. WSOY Helsinki – Porvoo – Juva.
- Topelius, Zacharias 1998: *Elämäkerrallisia muistiinpanoja*. Otava Helsinki.
- Tuppurainen, Erkki 2011: ”Oskar Merikannon näkemykset liturgisesta musiikista ja kanttorien koulutuksesta”. Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 128–142.
- Urponen, Ville 2010: *Intomielisen nuoruuden vääjäämätöntä voimaa: suomalainen urkumusiikki toiseen maailmansotaan asti*. Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto Helsinki.
- Vainio, Matti 2002: *”Nouskaa aatteet!” Robert Kajanus. Elämä ja taide*, WSOY Helsinki.
- Vainio, Matti 2005: *P.J. Hannikainen: säveltäjä, runoilija, suomalaisuusmies*. Minerva Jyväskylä.
- Vainio, Matti 2009: *Pacius: suomalaisen musiikin isä*. Atena Jyväskylä.
- Vainio, Matti ja Marvia, Einari 1993: *Helsingin kaupunginorkesteri 1882–1982*. WSOY Porvoo – Helsinki – Juva.
- Vainio, Matti ja Savolainen, Pentti 2002: *Aino Ackté. Elämänkaari kirjeiden valossa*. WSOY Helsinki.
- Vainio, Matti ja Savolainen, Pentti 2006: *Suomi herää. Mistä on suomalaisuus tehty?* Minerva Helsinki Jyväskylä.
- Valokuvauksen vuosikirja 1981*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö Helsinki.
- Vapaavuori, Pekka 2011: ”Piano Oskar Merikannon tuotannossa”. Teoksessa Lehtola, Jan (toim.): *Merikanto-symposium*. Sibelius-Akatemia, Kuopion osasto Kuopio, 119–127.
- Vares, Vesa 2000: *Varpuset ja pääskyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. SKS Helsinki.

- Vares, Vesa (toim.) 2002: *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus. Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*. Kopijyvä Jyväskylä.
- Veistjä, Verner 1957: *Viipurin ja muun Suomen teatteri*. Kustannusosakeyhtiö Tammi Helsinki.
- Wilson, Alexandra 2007: *The Puccini Problem. Opera, Nationalism and Modernity*. Cambridge Studies in Opera. Cambridge University Press Cambridge.
- Virrankoski, Pentti 2004: *Heikki Klemetti. Elämäntyö ja henkilökuv*. SKS Helsinki.
- Virtanen, Matti 2002. *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolven dynamiikka*. SKS Helsinki.
- Zetterberg, Seppo 2001: *Eero Erkko*. Otava Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (toim.) 2003: *Suomen historian pikkujättiläinen*. WSOY Porvoo.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aikakauslehdet

- Finnish music quarterly* 1988
- Helsingin Kaiku*. Kuvallinen viikkolehti 1906, 1908
- Helsingin kuvalehti* 1910
- Historiallinen Aikakauskirja* 2003
- Jokamiehen ja joka naisen viikkolehti* 1908
- Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja* 1899
- Lukutupa* 1900
- Musiikki* 1992
- Nuorten Airut* 1905
- Organum* 2009
- Suomen Musiikkilehti* 1924
- Säveletär* 1906–1911
- Suomen kuvalehti* 1894
- Tidning för musik* 1910
- Uusi Säveletär* 1914
- Valvoja* 1901–1902, 1904–1905, 1907–1909

Sanomalehdet

- Aamulehti* 1887, 1890, 1894, 1899, 1900, 1906, 1907, 1908, 1910, 1911, 1913–1915
- Aftonposten* 1899
- Aura* 1872, 1882, 1892
- Björneborgs Tidning* 1904
- Etelä-Suomi* 1906, 1915
- Finland* 1886, 1891
- Finlands Almänna Tidning* 1899, 1901
- Haminan Lehti* 1908, 1913, 1915
- Helsingfors-Posten* 1903
- Helsingin Sanomat* 1905–1909, 1912–1914
- Helsingin Uutiset* 1863
- Helsingin Wiikko-Sanomia* 1884

Hufvudstadsbladet 1890, 1891, 1899, 1901–1903, 1905, 1906, 1908, 1910
Hämeen Sanomat 1881, 1889, 1899
Hämäläinen 1893
Ilmarinen 1875
Ilmoittaja 1899
Itä-Suomen Sanomat 1898
Kansan Tahto 1909
Kaiku 1889, 1900
Kansalainen 1899, 1905
Karjala 1909, 1910
Karjalan Sanomat 1910
Karjalatar 1896, 1900
Keski-Savo 1906
Keski-Suomi 1881, 1887, 1891
Kokkolan Lehti 1887
Kotka Nyheter 1909
Kuopio Tidningen 1855
Laatokka 1889, 1893, 1906, 1908
Lahti 1909
Lappeenrannan Uutiset 1894
Liitto 1909
Louhi 1894, 1906
Länsi-Suomi 1907
Lördagsqvällen 1894
Mikkeli 1893, 1894, 1899, 1901, 1903
Mikkelin Sanomat 1887, 1896, 1897
Nya Pressen 1889, 1894, 1897, 1899, 1906, 1908
Otava 1906, 1908
Oulun Ilmoituslehti 1903
Parikkalan Sanomat 1908
Pohjalainen 1894
Pohjois-Karjala 1905
Pohjois-Savo 1906
Päivälehti 1889, 1891, 1893, 1894, 1896–1903
Rauman Lehti 1906
Saima 1844
Satakunta 1898
Savo 1899, 1910
Savo-Karjala 1889, 1891
Savolainen 1908
Savonlinna 1900
Suomalainen 1899, 1903
Suomalainen Kansa 1908
Suomalainen Wirallinen Lehti 1884, 1905
Suomi 1891
Suupohjan Kaiku 1905, 1907
Suur-Savo 1906, 1907
Tammerfors Aftonblad 1887

Tammerfors Nyheter 1909
Tampereen Sanomat 1887, 1900, 1906, 1907, 1910
Tampereen Uutiset 1908
Turun Sanomat 1906–1908
Uudenkaupungin Sanomat 1905
Uusimaa 1897, 1899–1901
Uusmaalainen 1906
Uusi Aura 1900, 1903, 1905, 1910
Uusi Savo 1899, 1903
Uusi Suometar 1872, 1874, 1881, 1887–1891, 1898, 1899, 1900, 1904, 1906–1908
Vaasa 1907–1909
Waasan Lehti 1888, 1890
Wiborgs Nyheter 1901, 1903, 1908
Wiipuri 1894, 1897, 1898, 1900, 1906, 1908
Wiipurin Sanomat 1887, 1889, 1892, 1896, 1899, 1901
Wiipurin Sanomat Supistus 1905, 1907, 1908
Wiipurin Uutiset 1887
Wuoksi 1890, 1891
Åbo Tidning 1892
Åbo Underrättelser 1908, 1910

Sähköiset lähteet

<http://www.aanitearkisto.fi>.
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/main.html?language=fi>.
<http://www.finnica.fi/keski-suomi/kuorolaulu/1.htm>.
<http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/virstanp.html>
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=1200>
<http://www.muntramusikanter.com/framsidan/historik/>
<http://www.raisala.fi/pit-schwindt.html>.
http://www.stat.fi/til/khi/2008/khi_2008_2009-01-16_tau_001.html.

Liitteet

LIITE 1 Oskar Merikanto Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlilla

Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlal⁷⁹⁹

Oskar Merikannon osallistuminen laulujuhlille

Vuosi	Juhla- paikka	Merikannon sävellys juhlilla	Merikanto konsertoi ⁸⁰⁰ (instrumentti piano ellei toisin mainita)
1884	Jyväskylä	-	-
1887	Jyväskylä	-	konserkki, jossa Aina Edlund ja Edwin Bäckman avustivat; OM (urut) ja Anna Länkelä avustajina Aina Edlundin kirkko-konsertissa
1888	Tampere	-	-
1889	Viipuri	-	palkintotuomari; konserkki, jossa Viipurin kansallislau-luseura avusti; toinen konsertti, jossa Naëmi Starck avusti; avustajana Viipurin kansallislauluseuran konsertissa
1890	Jyväskylä	-	palkintotuomari; avustajana Maikki Pakarisen konsertis-sa; avustajana (urut) kansanopiston hy-väksi järj. kirkkokonsertissa; avustajana A. A. Ockenströmin kantelekonsertissa
1891	Kuopio	Kilpailuissa <i>Ruusu</i> mieskuo-rojen ohjelmassa ja OM:n sovittama kansanlaulu <i>Voi jos ilta joutuisi</i> naiskuorojen ohjelmassa.	-
1892	Turku		palkintotuomari; avustajana (urut) Lukkariköörin laulajai-sissa tuomiokirkossa; säestäjänä Ale-xandra Ahngerin konsertissa; avustajana A.A. Ockenströmin kantelekonsertissa, säestäjänä Lydia Dover-Backmanssonin konsertissa
1894	Vaasa	-	palkintotuomari (Robert Kajanuksen sijainen); kirjoitti Päivälehdän toimittajana
1896	Sortavala		palkintotuomari; konserkki kirkossa (urut); konsertti Hjal-mar Freyn kanssa kaupungintalossa ja kirkossa (urut)

799 Tähän taulukkoon on sisällytetty myös Savonlinnassa vuonna 1912 pidetty laulu- ja soittojuhla, vaikka se ei ollut KVS:n järjestämä juhla.

800 Tässä sarakkeessa kuvataan Merikannon (ja muiden taiteilijoiden) esiintymisiä sanoilla konsertoi (Merikan-non konsertti tai Merikannon ja jonkun toisen taiteilijan yhteinen konsertti, jossa Merikanto saattoi lisäksi toimia säestäjänä), avustaja (Merikanto esiintyi konsertissa soittaen jonkin sooloteoksen ja sen lisäksi saattoi toimia säestäjänä) ja säestäjä.

1897	Mikkeli	Kilpailuissa sekakuorojen ohjelmassa <i>Pääskyselle</i> , juhlaohjelmassa <i>Työväen marssi</i>	palkintotuomari; konsertti; konsertoi Emil Sivorin johtaman mieskuoron avustuksella; avustajana Viipurin kansallislauluseuran ja urkurikoulun kvartetin konsertissa; osallistui sävellyskilpailuun: 2. palkinto laululla Suottako Suomi luottaa Luoja-hansa
1900	Helsinki	Kilpailuissa mieskuorojen ohjelmassa <i>Se kolmas</i> ja <i>Ruus</i> , juhlaohjelmassa <i>Lemminkäisen äiti</i> , <i>Nyt on helluntai</i> ja <i>Oma tupa</i> ; toisen historiallisen konsertin ohjelmassa Sammon taonta, alkus. oopperasta <i>Pohjan neiti</i> ; Kirkkokonsertissa osia <i>Pohjan neidistä</i>	juhlien laulunjohtaja; esiintyjänä Lukkariköörin konsertissa (urut)
1905	Turku	Kilpailuissa <i>Koiton marssi</i> sekakuorolle ja <i>Ruus</i> mieskuorolle, juhlaohjelmassa <i>Ompa tietty tietyssäni</i> naiskuorolle, <i>Joutuos</i> sekakuorolle	palkintotuomari; avustajana Eino Rautavaaran konsertissa
1908	Viipuri	Oopperan <i>Pohjan neiti</i> ke, Lauluja historiallisen konsertin ohjelmassa (ei tarkempaa tietoa)	palkintotuomari; avustajana Eino Rautavaaran konsertissa; avustajana Viipurin lukkari- ja urkurikoulun konsertissa
1911	Hämeenlinna	-	-
1912	Savonlinna: valtakunnallinen juhla, joka ei ollut KVS:n laulujuhla	Wäinön hymni oopperasta <i>Pohjan neiti</i> , <i>Itätuulessa</i>	palkintotuomari; laulunjohtaja; piti puheen juhlien päättäjäisissä
1913	Savonlinna	<i>Kevätlinnuille etelässä</i> torvisoittokunnan esityksenä, (oopperajuhlilla: <i>Elinan surma</i> , oopperajuhlien ork. konserteissa: Intermezzo ja Sammon taonta oopp. <i>Pohjan neiti</i> , <i>Melankolia</i> ja <i>Scherzo</i> , <i>Haudoilta</i> -laulusarjan laulut II–IV esitti Greta von Haartman,	säestäjänä (urut) Aino Acktén kirkkokonsertissa; palkintotuomari; (johti oopperajuhlilla oopperansa ja 4 orkesterikonserttia)
1914	Kuopio	<i>Kantaatti J.V. Snellmanin muistolle</i>	johti kantaatin
1921	Helsinki	<i>Keväisten unien valkea Suomi</i> sekakuorolle	-
1923	Mikkeli	-	-

LIITE 2 Oskar Merikanto paikallisilla laulu- ja soittojuhlilla

Oskar Merikannon osallistuminen paikallisille laulu- ja soittojuhlille

Vuosi	Juhlapaikka	Merikannon sävellys juhlilla (ee.= ensiesitys)	Merikannon rooli juhlilla ⁸⁰¹ (instrumentti piano ellei toisin mainita)
1897	Uusmaalaisten keväthuhla kesäkuussa Porvoossa	<i>Uusmaalaisten laulu ee.</i>	laulun- ja soitonjohtaja; avustajana (urut) Anna Sarlinin johtaman sekakuoron konsertissa
1898	Satakunnan yleinen laulu- ja soittojuhla kesäkuussa	<i>Satakunnan laulu ee. Jos tietäisit (mieskuorolle / YL), Konserttifantasia uruille</i>	palkintotuomari; johti kuoroa juhla laulajais-soittajaisissa kun esitettiin Satakunnan laulu; konsertoi kirkossa (urut)
1899	Uudenmaan suomalaisen laulu- ja soittojuhla Hyvinkäällä kesäkuussa	<i>Viirimme ee., Rakkaus (näytelmästä Tukkijoella), Voi jos ilta joutuisi, Pääskyselle (mieskuorokilpailun ohjelmassa)</i>	perui osallistumisensa Saksan matkan vuoksi
1905	Suupohjan laulu- ja soittojuhla Kristiinankaupungissa kesäkuussa	<i>Oma tupa juhlien suurkuoron esittämänä</i>	laulunjohtaja; avustajana Eino Rautavaaran konsertissa, konsertoi (urut) Eino Rautavaaran avustuksella kirkossa
1906	Sortavalan yleinen laulu-, soitto- ja urheilujuhla kesäkuussa	<i>Itätuulessa, ee. Armas Järnefeltin johdolla (tilattu ko. juhlille), Kottarainen</i>	-
1906	Oriveden nuorisoseuran järjestämä laulu- ja soittojuhla kesäkuussa	<i>Ompa tietty tiettyssäni, Lemminkäisen äiti</i>	palkintotuomari; laulunjohtaja; soitti urkuja juhlien avajaiskonsertissa kirkossa, avustajana kirkkokonsertissa, jossa oli Oriveden kirkkokuoro ja muita taiteilijoita
1907	Vilppulan laulu- ja soittojuhla kesäkuussa	<i>Ompa tietty tiettyssäni juhla-konsertissa (naiskuo-rot), Kottarainen kilpailuissa naiskuor- rojen ohjelmassa</i>	laulun- ja soitonjohtaja; konsertoi Eino Rautavaaran kanssa
1907	Suupohjan laulu-, soitto- ja urheilujuhlat Kauhajoella kesäkuussa		palkintotuomari; konsertoi Eino Rautavaaran kanssa

801 Tässä sarakkeessa kuvataan Merikannon (ja muiden taiteilijoiden) esiintymisiä sanoilla konsertoi (Merikannon konsertti tai Merikannon ja jonkun toisen taiteilijan yhteinen konsertti, jossa Merikanto saattoi lisäksi toimia säestäjänä), avustaja (Merikanto esiintyi konsertissa soittaen jonkin sooloteoksen ja sen lisäksi saattoi toimia säestäjänä) ja säestäjä.

1908	Pohjois-Hämeen Nuorisoseuran Liiton soitto-, laulu- ja urheilujuhla Kangasalla heinäkuussa	<i>Kussa istuit, maa iloitsi</i> , OM sovitus	laulunjohtaja; palkintotuomari: konsertoi Eino Rautavaaran kanssa, Oriveden kirkkokuoro avusti
1908	Lapuan päivän juhla Lapualla heinäkuussa	Epilogi sankarien muistolle Lapuan tappelun 100-vuotisjuhlaan ee.	johti sävellyksensä kantaesityksen; toimi juhla jumalanpalveluksen urkurina; konsertoi Eino Rautavaaran kanssa
1909	Pohjanmaan laulu-, soitto- ja urheilujuhla kesäkuussa Haapavedellä	Pohjalaisten hymni ee. Kevätvirrat	palkintotuomari: konsertoi Eino Rautavaaran kanssa
1910	Terijoen laulujuhlat kesäkuussa	(Nouse, nuoriso), Kottarainen, Karjalaisten marssi, Wäinön hymni mieskuorolle ja ork:lle oopperasta Pohjan neiti, J.H. Erkon Suomalainen huoneentaulu lapsikuorolle	soiton- ja laulunjohtaja Emil Sivorin kanssa; konsertoi kirkossa (urut)
1911	Kangasalan laulu-, soitto- ja urheilujuhla heinäkuussa	Wanha suomalainen polska (ei sävellysluettelossa, mahd. kansanlaulusovitus)	laulunjohtaja; piti esitelmän musiikista; avustajana (urut) Kangasalan nuorisoseuran kirkkokonsertissa Wäinö Solan ja Eino Rautavaaran kanssa
1913	Terijoen laulujuhla kesäkuussa 1913	Itätuulessa, Lemminkäisen äiti, Ompa tietty tiettyssäni	laulunjohtaja; palkintotuomari; konsertoi kirkossa (urut) raittiusseura Rajalan mieskuoron avustamana

LIITE 3 Koiton marssi

Oskar Merikanto: *Koiton marssi* (1903)

Marssi oli ehdolla Raittiusyhdistys Koiton marssiksi.

Julkaisussa *Koitto: juhlaulkaisu Raittiusyhdistys Koiton kaksikymmentävuotisen toiminnan muistoksi* (Yrjö Weilin Helsinki 1903, s. 253–257)

Ehdotus

Koiton marssiksi.

(Yrjö Weijola.)

Pontevasti. O. Merikanto.

f

Seka-
kööri.

Ken lie - net e - lä - män mat - ka-mies, Käi - tes
tah-domme ja - los - ti tais - tel - len I - han-

an - na ja mei - hin yh - dy, Hy - vän tais-toon tah-dom-me
tei - ta ja va - loa luo - da, Ko - din kirk-kaan, rait-tiin ja

oh - ja - ta ties, Säs vel - je - ni työ - hön ryh - dy! Ja
rau - hai - sen Jo - ka Suo - men lap - sel - le suo - da Me

ter - veek - si luon - me me e - lä - män juu - ret Yk - si - lon rin - taan
tah - dom - me tais - tel - la kur - juut - ta vas - taan I - lo et - ti las - ten

is - tut - tain Lu - jan tah - don, mi tur - va on voi - mak - kalin, Sy - vät
rin - nas - ta sois Ja ai - - - ti on - nes - ta It - keä vois I - sä

1. ma tun - teet ja aat - teet suu - ret. 2. Me las - taan. *dolce*
kat - so - a sil - miin Kus - sa kor - vet *mf*

hu - mi - noi - vat, kus - - - sa jär - vet u - nel - moi - vat

Suo - men sa - lo - mail - la, Suo - men sa - lo - mail - - la,

Siel - lä aat - teet kas - vaa, vart - tuu Aat - teet nuo - ret

mou - see, kart - tuu Aa - mu - tuul - - - ten lail - - - la.

tuul - ten lail - la

Aa - mu - tuul - ten lail - - - la. Me yk - si - löt, per - heet ja
per - - - - heet

kan - sat - kin Hy - vän aat - teel - le val - loi - - tam - me, Sen

luo - tam - me suu - ri - hin voit - toi - hin, Maa ker - ran on val - las -
suu - - - - rin

sam - me. Kuin nou - se - van päi - vän aa - mu - rus - ko Yö -
uu - den päi - vän

tal - vaan mus - tan - kin kul - tai - lee Niin sil - loin kan - so - ja

roh - kal - see E - lon ral - tis toi - vo ja us - ko.

tyhmyistä. Kansan marssi. *O. Merikanto.*

Tähtivaalta pois maasta ja turma! Alas veljien vaino ja surma! Pois
miekkavaalta, sana soimaan! Talo pikus, vapaus voimaan! Pois ilkeä sorto ja
itsekkyyttä, Ruma, kunnianaton loka, kuona se on, jota hävetä saa. Koko kansa ja maa.
Suur ihmisyyttä, suur ihmisyyttä, kas siinä kansojen kestävyys!

U
Ukivaalta pois maasta ja turma!
Alas veljien vaino ja surma!
Pois miekkavaalta, sana soimaan,
Valo, oikeus, vapaus voimaan!
Pois ilkeä sorto ja itsekkyyttä,
Ruma, kunnianaton
Loka, kuona se on,
Jota hävetä saa
Koko kansa ja maa.
Suur ihmisyyttä, suur ihmisyyttä,
Kas siinä kansojen kestävyys.

Alas työmijä, kerjäläishoukko,
Ylös työmiehet, kunnian joukko!
Pajat aukaskaamme, paljat soimaan,
Kansan arvo ja ansio voimaan!
Pois tyhmyys, kunnaton typeryyttä,
Käsi taitamaton,
Pula ainainen on,
Siitä kärsiä saa,
Koko kansa ja maa. j. n. e.

Vihamiehemme, luottaen rautaan,
Pani oikeuskirjamme hautaan!
Meiss' eläkään, — oi, Jumal' autu! —
Laki voimallisempi kuin rauta!
Tuhiehuinen, työ-jalo henkevyys!
Tee työsi kuin mies,
Käy soihdulla ties.
On voittava työ
Ja voistyytä yd. j. n. e.

Ole suomalais-ihminen aina,
Oma leimasi töihisi paina,
Jalo, puhdas, kirkas — sehän voittaa,
Kevätluontomme toivoa soittaa,
Vala uusiin muotoihin entisyyttä,
Sinä päivän ja äin
Lainjohtoisin töin
Les päättäsi luo,
Uus aika taas tuo! j. n. e.

Alas rasvojen urkkijavalt!
Ylös nousemme sorronkin alta.
Meil' uhkaa vaino! — omatunto!
Kun oaloonet, kestäähän kunto.
Tuhot tuskaakin ennenkuin kelmiys.
Mikä kehnoa on,
Pois lahjetkohan!
Mikä tervettä jää,
Sen pystyssä pöä! j. n. e.

Mekä loisimme valtion karjan?
Mekä teurasvoalmihin sarjan?
Me työmieskansa! Työmme juuri
Maan onnen on ponsi ja muuri.
Pois rauhamme sorto ja lemmehtyys!
Miss' oikeus on
Pöhä, lahjomaton,
Se Suomen on maa,
Se työn kotimaa!
Siell' ihmisyyttä, suur ihmisyyttä,
On kansan voima ja kestävyys.
J. H. E.

^{*)} Soitettava yksinään pianon tai torvien mukasoitella.

Sanat ja sävellys v. 1905.

Pohjan neiti.

Andantino.

2 Fl.
Oboe
2 Clar.
2 Fag.
1 Horn
2 Tromp.
3 Tromb.
6 I. K.
5 II. K.
3 Br.
2 Viol. celli
2 Contr. bas.

Oskar Merikanto: *Pohjan neiti*, ensimmäinen näytös, sivu 1.

Allegretto

Viola

Violoncelli

Koori:

Mein pri - ria rakkaus val - lit - see Mein ää - ria

Mein pri - ria rakkaus val - lit - see Mein ää - ria

Kuten - taan! Allegretto

Mein pri - ria rakkaus val - lit - see, Mein ää - ria

Allegretto

Violoncelli

Kontrabasso

Oskar Merikanto: *Pohjan neiti*, kolmas näytös, sivu 495.

LIITE 6 Uusia tietoja Oskar Merikannon sävellyksistä

Tämän tutkimuksen yhteydessä löytyi Oskar Merikannon säveltämistä teoksista uutta tietoa, jota ei ole aiemmissa tutkimuksissa. Liitteessä on mainittu lyhyesti mitä uutta tietoa teokseen liittyy ja missä tutkimuksen luvussa asiasta on kerrottu.

Epilogi, sankarien muistolle Lapuan tappelun 100-wuotisjuhlaan sekakuorolle V.A. Koskenniemen (1885–1962) tekstiin: uusi teos, ks. luku 6.2.

Teos kantaesitettiin Lapualla Oskar Merikannon johdolla vuonna 1908.⁸⁰⁰ Teoksesta ei ole muuta tietoa.

Fennia Rediviva, tieto teoksen ensiesityksestä ja muista esityksistä, ks. luku 1.2.

Fennia Redivivan kantaesitti Runebergin päivän konsertissaan Aleksei Apostolin johtama Helsingin torvisoittokunta helmikuussa 1906.⁸⁰¹ Teos oli myös monen muun konsertin ohjelmassa.

Kansan marssi unisonokuorolle pianon tai torvien säestyksellä: uusi teos; ks. luku 6.4.5. ja Liite 4.

Laulu julkaistiin *Kansan marssi* -nimisenä *Helsingin Kaiku* -lehdessä nro 6, 10.2.1906. Lehdessä on tieto, jonka mukaan runo ja sävelmä syntyivät vuonna 1903.

Karjalainen marssi (Karjalaisten marssi) mieskuorolle Ilmari Calamniuksen runoon: syntyajan tarkentaminen, ks. luku 6.2.

Laulu oli V.P.K:n soitto- ja laulukunnan konsertin ohjelmassa 13.4.1903.⁸⁰²

Kevätvirrat-laulu sekakuorolle J.H. Erkon runoon: uusi tieto laulun syntyajasta ja julkaisemisesta, ks. luku 6.4.6.

Oskar Merikanto sävelsi *Kevätvirrat* -laulun keväällä 1905.⁸⁰³ Tavoitteena oli saada uusi nuorisoseuralaulu kuorojen ohjelmistoon, ja siksi laulu julkaistiin neliäänisessä muodossa Helsingin nuorisoseuran kevätalbumissa *Nuorten Airut* huhtikuussa 1905.⁸⁰⁴

800 *Vaasa* nro 66, 18.6.1908; *Vaasa* nro 76, 11.7.1908; *Hufvudstadsbladet* nro 192, 17.7.1908.

801 *Hufvudstadsbladet* nro 33, 4.2.1906; *Keski-Savo* nro 53, 12.5.1906. Aiempi tieto ks. Poroila 1994, 78–79.

802 *Uusi Savo* nro 40, 9.4.1903. Heikki Poroila pohtii kirjassaan *Karjalaisen marssin* syntyajankohtaa ja päättyä lausumaan ”1906 tai aikaisemmin (?)”. Poroila 1994, 162–163.

803 Heikki Poroilan mukaan laulun tarkkaa sävellysajankohtaa ei tiedetä. Poroilan mukaan Merikanto sävelsi laulun vuosien 1899–1909 välisenä aikana, ja se julkaistiin kokoelmassa *Kansanopiston Laulukirja* vuonna 1909. Poroila 1994, 135.

804 *Nuorten Airut* 1905, 174–178.

Koiton marssi Yrjö Veijolan runoon: uusi teos, ks. luku 5.3.

Laulu julkaistiin Raittiusyhdistys Koiton juhlaulkaisussa *Koitto, helppohintainen Joulualbumi kansalle* (Yrjö Weilin) joulukuussa 1903 ja esitettiin Turun laulu- ja soittojuhlilla vuonna 1905.⁸⁰⁵

Kymmenen virran maa -laulu A.V. Forsmanin runoon: ensiesityksen ajankohta ja paikka, ks. luku 6.1.⁸⁰⁶ *Kymmenen virran maa* -laulun esitti 27.6.1906 Pohjan Leimun sekakuoro johtajanaan herra Niinimäki Oulussa, jossa pidettiin ”Suomen 24:s yleinen raittiuskokous”. *Turun Sanomien* mukaan laulu esitettiin ensi kertaa Oulun juhlilla.⁸⁰⁷

Nuoriso! J.H. Erkon runoon sekakuorolle, sävellysajankohta, ks. luku 6.4.7.

Oskar Merikanto sävelsi kuorolaulun *Nuoriso!* J.H. Erkon hautapatsaan paljastusjuhlaan, joka pidettiin 25.10.1909.⁸⁰⁸

Pohjan neiti -ooppera: Kansalliskirjaston arkistosta löytyi L.N. Achtén laatima oopperasuunnitelma, uutta tietoa libreton synnystä, syistä ensiesityksen siirtymiseen sekä ensiesityksestä Viipurin laulu- ja soittojuhlilla 1908, ks. luku 7.

Ruusu: tuntemattoman runoilijan tekstiin mies- tai sekakuorolle, sävellysajankohta ja tilaaja, ks. luku 5.1.

Oskar Merikanto sävelsi laulun opiskellessaan Berliinissä 23.10.1890–15.4.1891. Sanomalehtitiedon mukaan laulu *Ruusu* oli berliiniläisen mieskuoron tilaus. Koska laulu painettiin Kansanvalistusseuran *Nuottivarasto*-kokoelmassa vuonna 1890, sen sävellysvuodeksi tarkentuu 1890.⁸⁰⁹

Surumarssi Zacharias Topeliuksen muistolle: syntytajan tarkennus ja tieto ensiesityksestä uruilla.

Oskar Merikannon uruille tai vaihtoehtoisesti pianolle säveltämä *Surumarssi Zacharias Topeliuksen muistolle* syntyi Topeliuksen kuoleman (12.3.1898) jälkeen vuonna 1898. Sanomalehtitietojen mukaan Oskar Merikanto toimi urkurina Topeliuksen siunaustilaisuudessa Johanneksenkirkossa 21.3.1898. Hän soitti uruilla säveltämässä surumarssin, kun ruumissaatto lähti kirkosta. Oskar Merikannon säveltämä *Suru-*

805 KVS Yleinen Laulu- ja Soittojuhla Turussa 1905, 13.

806 Reijo Pajamo ja Heikki Poroila ovat pohtineet *Kymmenen virran maa* -laulun syntyäikää ja tilaisuutta, johon Merikanto olisi laulun säveltänyt. Poroila päätyy aikaan ”1906 tai aikaisemmin”, Pajamo on tutkimuksensa yhteydessä päättänyt vuosiin 1905–1906. Poroila 1994, 79; Pajamo 1987, 57.

807 *Turun Sanomat* nro 65, 2.6.1906.

808 *Helsingin Sanomat* nro 246, 24.10.1909. Aiempi tieto ks. Poroila 1994, 140–141.

809 *Uusi Suometar* nro 65, 19.3.1891. Heikki Poroila on arvioinut, että laulu syntyi ”1890 tai aikaisemmin”. Poroila 1994, 166.

marssi Zacharias Topeliuksen muistoksi syntyi noin viikossa ajalla 12.3.–21.3.1898.⁸¹⁰ *Sängers Morgenlied* -laulu, kokoonpanolle baritoni, miesääninen kvartetti ja mieskuoro, lisätietoa runoilijasta ja laulun synnystä, ks. luku 6.1.

Oskar Merikanto sävelsi *Sängers Morgenlied* -laulun Theodor Körnerin (1791–1813) runoon baritonille, mieskvartetille ja mieskuorolle Leipzigin kaupungissa vuonna 1888. Hän kirjoitti lokakuussa 1888 J.H. Erkolle: ”Viimeinen työni on mieskvartetille sävelletty laulu ‘Sängers Morgenlied’ (Körner); sen olen ‘Sängerkreis’-nimiselle seuralle täällä omistanut ja on se mielestäni hyvin onnistunut teos.”⁸¹¹

Uusmaan marssi uniosono- tai sekakuorolle J.H. Erkon runoon, uutta tietoa laulun syntyajankohdasta ja ensiesityksestä sekä myöhemmistä vaiheista, ks. luku 6.4.1.⁸¹² Oskar Merikanto sävelsi laulun uusimaalaisten Porvoossa pidettyyn kevätjuhlaan vuonna 1897. Laulu ensiesitettiin tässä juhlassa Merikannon johdolla.⁸¹³

Viirimme-laulu sekakuorolle J.H. Erkon runoon: uutta tietoa laulun synnystä, ensiesityksestä ja julkaisusta, ks. luku 6.4.2.

Oskar Merikanto sävelsi laulun J.H. Erkon pyynnöstä keuhvällä 1899. Laulu oli Hyvinkään laulu- ja soittojuhlatuimikunnan tilaus ja se ensiesitettiin Uudenmaan suomalaisessa soitto- ja laulujuhlassa Hyvinkäällä 5.6.1899.⁸¹⁴ Laulu julkaistiin heti Hyvinkään laulujuhlilla tapahtuneen esityksen jälkeen kesällä 1899. *Uusimaa*-lehdessä olleen ilmoituksen mukaan nuotin sai ostaa *Uusimaa*-lehden konttorista.⁸¹⁵

810 *Mikkeli* nro 34, 23.3.1894; *Uusi Suometar* nro 67, 22.3.1898; Aiempi tieto ks. Poroila 1994, 62–63.

811 Oskar Merikanto J.H. Erkolle 22.10.1888. Kopio kirjeestä, Kansalliskirjasto, Oskar Merikannon kokoelma Coll. 148.6. Heikki Poroila kirjoittaa laulun esittelyssä (Poroila 1994, 167–168), että ei ole löytänyt tekstin tekijästä lisätietoja (mainittu vain ”Körner”). Theodor Körner (1791–1813) oli saksalainen runoilija.

812 Aiempi tieto ks. Poroila 1994, 150.

813 *Päivälehti* nro 99, 12.4.1897; *Uusimaa* nro 41, 28.5.1897. Aiempi tieto ks. Poroila 1994, 150.

814 Juhlien ohjelma, esim. *Nya Pressen* nro 22C, 31.5.1899.

815 *Uusimaa* nro 93, 14.8.1899.

Tiivistelmä

Oskar Merikannon kansalliset aatteet

Merikannon musiikkijuhlatoiminta sekä ooppera *Pohjan neiti* ja kuorolaulut venäläistämiskauden laulu- ja soittojuhlien ohjelmissa

Tutkimuksessa selvitettiin Oskar Merikannon osallistumista Kansanvalistusseuran laulu- ja soittojuhlatomintaan ja paikallisille laulu- ja soittojuhlille sekä hänen suhdettaan Kansanvalistusseuran taustalla vaikuttaneen fennomaanisen suomalaisuusliikkeen edustamiin aatteisiin. Merikannon säveltämien, venäläistämiskauden poliittiseen tilanteeseen kantaa ottaneiden kuorolaulujen osalta selvitettiin liittyvätkö ne hänen ajatteluunsa vai olivatko ne vain ns. tilausteoksia. Lisäksi selvitettiin millainen tapahtuma valtakunnallinen laulu- ja soittojuhla oli ensimmäisen suomenkielisen oopperan esityspaikkana. *Pohjan neiti* -oopperaan liittyi myös kysymys siitä miksi teosta ei kantaesitetty Suomalaisessa teatterissa vuonna 1899 päättyneen oopperakilpailun jälkeen.

Oskar Merikannon aatteiden tutkiminen oli hänen toimintansa tulkintaa ja hänen toiminnastaan tehtyjä päätelmiä tutkimukseen valituissa konteksteissa.

Tutkimuskysymyksiin liittyvä venäläistämiskausi tarkoittaa ajanjaksoa, jolloin Suomen autonomista suuriruhtinaskuntaa liitettiin lainsäädännön ja erilaisten hallinnollisten määräysten keinoin tiukemmin osaksi Venäjää. Venäläistämiskausi alkoi vuonna 1890 annetulla postimanifestilla ja jatkui vuoteen 1917.

Oskar Merikanto oli yhteiskunnallisesti aktiivinen henkilö, joka toteutti aatteitaan työssään. Merikanto sävelsi kuoroille isänmaallisia ja perustuslaillisen ryhmittymän aatteita edustaneita teoksia. Laulujuhlatyössä Oskar Merikanto noudatti musiikillisen kansansivistyksen periaatettaan, jossa hän musiikkityön keinoin toteutti fennomaanien kansansivistyksellisiä tavoitteita. Merikannon nuorisoseurojen ja paikallisten lauluseurojen hyväksi tekemä työ vastasi myös perustuslaillisen vastarintaliike Kagaalin esittämiä tavoitteita maaseudulla asuvien ihmisten poliittiseksi aktivoimiseksi.

Tutkimuksen yhteydessä löytyi kolme Merikannon kuoroteosta, jotka eivät ole esiintyneet aiemmissa tutkimuksissa: *Kansan marssi*, *Koiton marssi* ja *Epilogi sankarien muistolle Lapuan tappelun 100-wuotisjuhlaan*. Tutkimuksen yhteydessä löytyi myös L.N. Achtén laatima *Pohjan neiti* -oopperaan liittyvä käsikirjoitus, joka toi uutta tietoa oopperan libreton valmistumisesta.

Vuonna 1899 päättyneeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran oopperakilpailuun liittyvän aineiston perusteella voitiin päätellä, että *Pohjan neidin* kantaesitystä ei järjestetty Suomalaisessa teatterissa, vaikka se kilpailun sääntöjen mukaan olisi ollut mahdollista, palkintolautakunnan kielteisen suhtautumisen vuoksi. Oopperan kantaesitys Oskar Merikannon johdolla oli vuonna 1908 Viipurin teatterissa Kansan-

valistusseuran laulu- ja soittojuhlilla. *Pohjan neidin* esityksistä teatterissa ja erityisesti juhlakentällä tuhansille kuulijoille muodostui kansallinen manifestaatio.

Avainsanat: laulu- ja soittojuhlat, kuorolaulu, ooppera, fennomania

Abstract

Oskar Merikanto's National Ideals

Merikanto's music festival activities, the *Pohjan neiti* (Maiden of the North) opera and choral music in the song and instrumental music festival programmes during the Era of Russification

The study examines Oskar Merikanto's participation in the song and instrumental music festival activities of the KVS Foundation, a Finnish Society of Popular Education, and in local song and instrumental music festivals as well as his relationship with the ideals of the pro-Finnish Fennoman movement behind the KVS Foundation. The question as to whether Merikanto's choral music, critical of the political situation of the Era of Russification, was related to his thinking or whether it was simply work "made to order" is also examined. In addition, the study provides an overview of the national song and instrumental music festival as the setting of the first Finnish-language opera. In connection with *Pohjan neiti*, the study also looks at the question of why the first public performance of the opera was not held at the Finnish Theatre after the opera competition ending in 1899.

By examining Oskar Merikanto's ideals, the study provides an interpretation of his actions and of the conclusions reached regarding these actions in the contexts selected for the research purposes.

The Era of Russification refers to a period when an attempt was made to extend Russian control of the autonomous Grand Duchy of Finland by means of legislation and various administrative provisions. The Era of Russification was initiated with the 1890 Postal Manifesto and continued until 1917.

Oskar Merikanto was socially active and brought his ideals to bear on his work. Merikanto composed patriotic choral music and choral music promoting the ideals of the Constitutional-Fennoman Party. In his work at song festivals, Oskar Merikanto observed his principle of musical education of the people by aspiring to the Fennoman educational objectives through his music. Merikanto's work for youth associations and local song associations also met the objectives of the *Ka-gaali* constitutional resistance movement to provide the rural population with political awareness.

In connection with the study, three of Merikanto's previously unstudied vocal music works were discovered. These works include *Kansan marssi*, *Koiton marssi* and *Epilogi sankarien muistolle Lapuan tappelun 100-wuotisjuhlaan*. In connection with the study, a manuscript by L.N. Achté related to the *Pohjan neiti* opera was also discovered. It provided new information on how the opera's libretto was completed.

Based on the material related to the opera competition of the Finnish Literature

Society, which ended in 1899, it was concluded that the first public performance of the Pohjan neiti opera was not held at the Finnish Theatre due to the jury's negative attitude even though the rules of the competition would have allowed this performance to be held there. Oskar Merikanto directed the first public performance of the opera in 1908 at the KVS Foundation's song and instrumental music festival held at the Vyborg Theatre. The Pohjan neiti performances at the theatre and particularly at the festival grounds became a manifestation of nationalism for thousands of spectators.

Keywords: Song and instrumental music festivals, choral music, opera, Fennoman movement

Copyright: Hannele Ketomäki, Sibelius-Akatemia 2012
ISBN: 978-952-5959-27-7 (painettu)
ISBN: 978-952-5959-28-4 (pdf)
Studia Musica 48 (ISSN 0788-3757)